

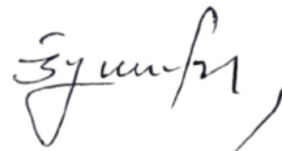
**ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ ДОНИШКАДАИ ДАВЛАТИИ
ФАРҲАНГ ВА САНЪАТИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ МИРЗО ТУРСУНЗОДА**

ТДУ - 323+355/359(575.3)

ТКБ - 66.3+66.5(2 тоҷик)

Қ-93

Бо ҳуқуқи дастнавис

ҚУРБОНОВА РУҚИЯ АТОЕВНА

**ТАШАККУЛИ ИНСТИТУТИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР СИСТЕМАИ
ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси

23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ

Рохбари илмӣ

доктори илмҳои фалсафа,
профессор, академики АМИТ
Кароматулло Олимов

Душанбе – 2025

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА	3
БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА МЕТОДОЛОГИИ ТАҲҚИҚИ ЗАМИНАҲОИ ТАШАККУЛИ НИҲОДИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР НИЗОМИ ИДОРАКУНИИ ҲАЁТИ ҶАМӢЯТИ	16
1.1 Моҳияти мафҳуми «Пешвои миллат» ва таносуби он бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ.....	16
1.2 Заминаҳои таърихӣ ва сиёсии ташаққули ниҳоди Пешвои миллат ва хусусиятҳои он.....	43
1.3 Инъикоси мазмунӣ ва идеяи миллӣ ва ниҳоди Пешвои миллат дар низоми идоракунии ҳаёти ҷамъиятӣ	68
БОБИ 2. НИҲОДИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ҲАМЧУН НАВГОНӢ ДАР НИЗОМИ СИЁСИИ ТОҶИКИСТОН	92
2.1 Нақши Пешвои миллат дар таъмини суботи сиёсӣ ва Ваҳдати миллӣ.....	92
2.2 Пешвои миллат ва татбиқи барномаҳои стратегии рушди мамлакат.....	113
2.3 Саҳми Пешвои миллат дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ.....	138
Хулосаҳо	154
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи таҳқиқот	159
Рӯйхати адабиёт	160
Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия	170

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Инсоният сол то сол дар рӯ ба рӯйи мушкилоти афзоянда қарор гирифта, бештар аз пештар муътақид мегардад, ки бе азму иродаи қавии нухбагони сиёсӣ, неруи муттаҳидкунандаи ҷомеа, аз ҷумла, сарварони сиёсӣ ҳалли босамари онҳо ғайриимкон аст. Бухронҳои бузурги иқтисодӣ, низоъҳои дохилимиллӣ, байнидавлатӣ ва байналмилалӣ, офатҳои харобиовари табиӣ, кӯшиши ғасби як давлат аз ҷониби давлати дигар, хатари парокандашавии Истиқлоли давлатӣ, таъйиз ва зулму фишор болои миллатҳо ва ҳалқиятҳои гуногун ва ғайра дар тули таърих то ба имрӯз борҳо сабаби тавлиди шахсиятҳои шудаанд, ки дар садри ҳаракатҳои наҷотбахши миллию давлатӣ ва созандагиву рушд қарор гирифта, номи худро ҳамчун пешвои миллӣ дар хотираи таърихи миллат ва таърихи давлатдорӣ миллӣ абадан сабт намудаанд.

Ҳанӯз аз ибтидои ташаккули ҷомеа инсоният ба ҳомӣ, раҳнамо, наҷотбахши умум, ки дар симои пешвоӣ идеологӣ, сиёсӣ, динӣ, мазҳабӣ, қабилавӣ ва маҳаллӣ зухур мекарданд, ҳамчун таркиби муҳимми ниёзҳои ҷамъиятии худ зарурат дошт. Ин зарурат бо гузашти асрҳо ва давраҳои мухталифи таърихӣ на танҳо кам нагардид, балки бинобар тамоюлҳои сиёсӣ ва равандҳои нави умумибашарӣ аҳаммияти бештар касб намуд. Нақши пешвоён дар таърих ончунин бузург аст, ки то имрӯз ҳатто империяҳои ҷаҳонӣ, давлатдориҳои бузург ва авҷи шуҳрати миллатҳоро бо номи ин ва ё он пешвои сиёсиаш мешиносанд ва эътироф меkunанд.

Бо дарназардошти аҳаммияти зиёди ин падида дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии одамон ва рушди давлатҳо, омӯзишу таҳқиқи он низ мавриди таваҷҷуҳи муҳаққиқони зиёд қарор гирифтааст. Дар таҳқиқотҳои ибтидоӣ оид ба пешвои сиёсӣ андешае бештар ҳукмфармо буд, ки тибқи он пешво будани шахс ва ҳифзи ин мақом аз ҷониби ӯ танҳо дар асоси сифатҳои фардӣ имконпазир мегардад, яъне пешвои сиёсӣ он шахсест, ки соҳиби хислатҳои хос ва нотақрор аст ва маҳз ҳамин сифатҳои табиӣ ба ӯ ҳаққи пешво буданро медиҳад. Ин ақида бештар аз ғояҳои анъанавии таърихшиносон (Плутарх, Тит Ливий) ва файласуфҳо (Афлотун, Арасту, Гегел) оид ба нақши шахсиятҳои барҷаста дар таърих бармеояд.

Назарияпардозони асри XIX бошад, концепсияи пешворо омили меросӣ пиндошта, онро ба шахсе нисбат медоданд, ки дорои хислатҳои беназир буда, оммаро ба худ тасхир менамояд. Ин ақида дар шакли фишурдааш мазмуни зерин дорад: «Пешво падидаи фитрӣ аст, на иқтисобӣ».

Бо мурури инкишофи ҳаёти сиёсии ҷомеа ва ташкили давлатҳои милли мақом ва ҷойгоҳи пешвои милли ба арзишҳои давлатдорӣ милли вобастагии амиқ пайдо кард ва андешаи «пешвои тавоно – омили бунёдии ташаккули давлати тавоно» дар шуури ҷамъиятӣ ва таҷрибаи давлатдорӣ аҳаммияти хоса пайдо намуд. Баробари ташаккули давлатҳои милли институти пешвои миллат низ ба ҷузъи муҳимми идораи давлат ва равандҳои сиёсӣ табдил ёфта, омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни падида ва нақши он дар низоми давлат пураҳаммият гардид.

Дар ибтидои солҳои 90-уми қарни гузашта Ҷумҳурии Тоҷикистон Истиқлоли давлатӣ ба даст овард ва ҳамин тавр, заминаву шароит ва имконот барои таҳкими давлатдорӣ милли низ фароҳам омад, аммо бар хилофи бисёр ҷумҳуриҳои дигар, ки баъди заволи давлати шуравӣ ҳолати нисбатан хуб доштанд, ба мардуми кишвар лозим омад, ки дар шароити басо мушкили бӯҳрони сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавӣ ба ташаккули давлатдорӣ худ ва таҳкими пояҳои Истиқлолият шуруъ намоянд.

Зери сарварии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тули зиёда аз се даҳсолаи соҳибистиқлолӣ асосҳои конституционӣ ва қонунии давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистон пойдор гардид, самтҳои сиёсати иқтисодию иҷтимоӣ, роҳу равиши робитаҳои хориҷӣ муаян шуда, ҳувияти милли, эҳсоси худшиносӣ ва ифтихори ватандорӣ боло рафт, озодии вичдон ва фаъолияти созмону ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар доираи қонун ба низом даромад ва кишвар ба субъекти фаъоли муносибатҳои байналмилалӣ табдил ёфт.

Барои ин хизматҳо ва саҳми асосӣ гузоштан дар самти ба даст овардани сулҳу ваҳдати милли, эъмори давлати соҳибихтиёр, рушди сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва таърихиву фарҳангии давлати мустақили Тоҷикистон 9 декабри соли 2015 бо ҷонибдорӣ мардуми кишвар ва парлумон санади махсус – «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати милли – Пешвои

миллат» қабул гардида, тибқи он Эмомалӣ Раҳмон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат эълон карда шуд. Айни замон, аз қабули ин қонун даҳ соли расо пур шудааст. Дар зарфи ин даҳ соли сипаришуда аз қабули қонун институти “пешвои миллат» аз ҳама лиҳоз ташаккул ёфт ва омӯзишу таҳқиқи мактаби сиёсии Эмомалӣ Раҳмон ҳосияти рӯзмарра пайдо намуд.

Дар шароити қунунӣ зарурати таҳқиқи заминаҳои таърихӣ сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат, саҳми муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бунёди низоми давлатдорӣ миллӣ ва инъикоси идеяи миллӣ дар концепсияи “пешвои миллӣ» боз ҳам меафзояд. Ин масъала ба хоҳири инъикоси таҷрибаи нодири сарварӣ дар равандҳои мураккаби сиёсӣ ва ҳифзи хоҳири таърихӣ миллат хеле муҳим мебошад. Вобаста ба ин, омӯзиши ҷанбаҳои гуногуни ташаккулёбии институти “пешвои миллат» фаротар аз доираи омӯзиши таҷрибаи як шахс, як роҳбар ва фаъолияти як сарвар буда, балки бештар аз ин, ба бозгӯ намудани тамоми ҷанбаҳои инкишофи марҳилаи томи давлатдорӣ соҳибистиклоли тоҷикон пайваст мегардад.

Дар ин кори илмӣ таҳқиқотӣ объекти омӯзиш фаъолияти шахсият ва хусусиятҳои рушди институти “пешвои миллат» дар Тоҷикистон аст, вале муҳтавои он ба арзишҳои фарогири миллию давлатдорӣ пайваст мебошад.

Барои рушди босамари имрӯз ва ояндаи кишвар, дарк, арзёб, ва бозкушоии паҳлӯҳои гуногуни институти “пешвои миллат», ҳамзамон, натиҷагирӣ дақиқи илмӣ институти мазкур аз нигоҳи ҷомеашиносӣ-сиёсӣ зарур мебошад. Ин ва дигар ҷанбаҳои масъала мубрамият ва муҳимияти омӯзиши онро боз ҳам бештар менамоянд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Вобаста ба замону макон ба омӯзиши хусусиятҳои гуногуни зуҳури пешво, моҳияти таърихӣ сиёсии он, концепсияҳои асосии ташаккулёбӣ ва фаъолияти пешвои сиёсӣ, мақом ва ҷойгоҳи пешвоёни миллат дар замони муосир, нақши онҳо дар низоми давлатдорӣ миллӣ муҳаққиқони зиёди ватанӣ хориҷӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, дар ин самт корҳои назарраси илмиро анҷом додаанд.

Дар таҳқиқи ин мавзӯ омӯзиши осори классикон нақши асосиро бозӣ мекунад, чунки маҳз онҳо асоси илмӣ-назариявии концепсияҳои пешвои сиёсиро ташкил медиҳанд. Дар ин самт, арзиши осори Афлотун, Арасту, Плутарх, Н. Макиавелли, Г. Гегел, Ш. Л. Монтескье, А. де Токвил, Ф. Нитше бисёр бузург мебошад. Бояд қайд кард, ки назариёти илмӣ ин мутафаккирон дар ташаккули назарияҳои муосири сарварӣ ва дар қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дигар муҳаққиқон, аз он ҷумла, олимони ватанӣ нақши муҳим доранд [43, 10, 44, 29, 30, 18, 31, 65, 37].

Ҷанбаҳои гуногуни инъикоси падидаи пешвои сиёсӣ дар таҳқиқотҳои муҳаққиқони аврупоӣ ба мисли М. Вебер, Р. Такер, Т. Карлейл, К. Ясперс, Ж. Блондел, Г. Тард., Ҷ. Хоманс., Ҷ. Хемпилл., Р. Стогдилл., Р. А. Хаус ва муҳаққиқони рус И.О. Кузнецова, И. Г. Шаблинский, А. Удникова, Е. Абашкин, А. Равино, Ю. Косолапова, Г. И. Авцинова, Д. Адаир, Г. К. Ацин ва дигарон дарҷ ёфтаанд [15, 113, 28, 108, 13, 64, 106, 165, 63, 167, 101, 74, 104, 94, 47, 94, 95, 7, 93].

Таснифи амиқи пешвои сиёсӣ дар осори муҳаққиқони болозикр матраҳ гардида, моҳияти концепсияҳои зиёд доир ба нақши пешво дар давлатдорӣ кушода шудааст. Таҳқиқотҳои ин олимони барои омӯзиши андешаҳои муосир, баҳусус, арзёбии пешвоӣ муосир арзиши бузург доранд.

Дар ин миён нақши асосиро дар таҳлилу арзёбии мавзӯи таҳқиқот муҳаққиқони ватанӣ ишғол менамоянд. Таҳқиқотҳои ватанӣ оид ба объект ва предмети диссертатсия ба ҳама гуна ҳақиқатҳо намудан мумкин аст:

Якум, баҳши бузурги масъалаҳои вобаста ба рушди Тоҷикистони соҳибистиклал, раванди бадастории сулҳ, дар осори гаронбаҳои Эмомалӣ Раҳмон инъикос ёфтаанд. Ин асарҳо аҳамияти тарихӣ, сиёсӣ ва фарҳангии бузург дошта, нигоҳи объективонаро ба таърихи имрӯз ва ояндаи рушди Тоҷикистон бозгӯӣ мекунанд [55, 56, 52].

Гуруҳи дуюми муҳаққиқон доир ба нақши Пешвои миллат дар эъморӣ давлати навин, бадастории сулҳу ошӣ ва тарғиби ғояҳои арзишманди милли

корҳои зиёди илмии худро бахшидаанд, ба мисли А. Шарифзода, А. Қосимӣ, С. Фаттоҳзода, З.Ш.Сайидзода ва дигарон [78-84, 78-83, 85-87].

Гуруҳи сеюми муҳаққиқон, аз ҷумла, Н. Салимӣ, К. Олимов, Г. Н. Зокиров, А. Раҳнамо, С. Ятимов, М. Н. Абдурахмон, М. Хидирзода, С. Х. Наботов, Ҳ. Гулмаҳмадов, А. Ҳ. Самиев, Д. А. Абдулло, Н. С. Абдуллоев, Д. А. Саидзода дар самти таҳлилу таҳқиқи институти “пешвои миллат» асарҳои бунёдӣ эҷод намудаанд [38, 40, 23, 6, 92, 33, 70, 34, 20, 61, 100, 105, 102].

Дар таҳқиқоти онҳо равишҳо ва нигоҳҳои наву бунёдӣ оид ба заминаҳои ташаккулёбии институти Пешвои миллат дар кишвар, аҳамияти ҷойгоҳи он барои низоми муносири идоракунии сиёсӣ дарҷ ёфтаанд.

Бахши чоруми осори ватаниро муҳаққиқоне ташкил медиҳанд, ки дар партави баррасии равандҳои сиёсии кишвар, ҳамзамон, нақши меҳварии Пешвои миллатро низ дар ин равандҳо нишон додаанд. Доир ба таҳкими сулҳу ваҳдат ва раванди оштии миллӣ таҳқиқотҳои олимони ватанӣ Х. Холиқназар, А. Шарипов ва дигаронро зикр намудан мумкин аст [71, 75].

Ин олимони масъалаҳои бадастории сулҳро таҳлил намуда, ба хусусиятҳои инкишофи марҳилаҳои таърихӣ оштии миллӣ, диққати махсус равона намудаанд. Андешаи худро доир ба вазъияти сиёсӣ баён карда, дар партави он симои Пешвои миллатро ҳамчун субъекти асосии равандҳо тасвир намудаанд.

Новобаста аз корҳои зиёди таҳқиқотӣ дар ин самт анҷомдодашуда, мавзӯи кори илмӣ ҳамеша ба баррасӣ, таҳлилу омӯзиши бештар ниёз дорад. Бояд зикр намуд, ки падидаи “пешвои миллат» на танҳо аз дидгоҳи сиёсӣ, балки аз нуқтаи назари иқтисодӣ иҷтимоӣ, фарҳангӣ, ҳуқуқӣ ва муҳимтар аз ҳама психологӣ, ки дар ин самт таҳқиқотҳо нисбатан каманд, ниёз дорад.

Хусусан, аз дидгоҳи сиёсатшиносӣ таҳлил намудани шаклгирии институти Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши Пешвои миллат дар ҳифзи суботу ваҳдат, тарғиби идеяҳои миллӣ, татбиқи ҳадафҳо ва барномаҳои стратегии кишвар муҳим мебошад.

Дар диссертатсияи мазкур масъалаҳои ҳалношуда ва баҳснок дар асоси шумораи васеи адабиёти илмӣ оид ба пешвои миллӣ ва пешвои миллат мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Кори диссертатсионӣ дар доираи КИТ-и кафедраи ҷомеашиносии Муассисаи давлатии таълимии “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода” барои солҳои 2017- 2021 бахшида шудааст, таҳия ва иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии ниҳоди Пешвои миллат ва ташаккули он дар системаи идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Дар алоқамандӣ ба мақсади илмию таҳқиқоти муайяншуда ҳаллу ҷасли як қатор вазифаҳои асосии зерин пешниҳод карда мешавад:

- таҳлили назариявӣ ва методологӣ, арзёбии мазмуну муҳтавои падидаи Пешвои миллат ва таносуби он бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ;
- таҳлили заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушаххаснамоии зарурат ва аҳамияти институти мазкур барои рушди давлатдорӣ муосир ва мустақил;
- инъикоси мазмуни идеяи миллӣ дар концепсияи Пешвои миллат;
- таҳқиқи нақш ва мақоми Пешвои миллат дар таъмини суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ, муайяннамоии мақоми Пешвои миллат дар наҷоти давлати мустақили Тоҷикистон;
- бо дарназардошти заминаҳо ва хусусиятҳои рушди Тоҷикистон дар марҳалаи навин анҷом додани таҳлили системавии татбиқи барномаҳои стратегии рушди мамлакат таҳти сарвари Пешвои миллат;
- инъикоси саҳми Пешвои миллат дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ ва муаррифии кишвар дар миқёси байналмилалӣ.

Объекти таҳқиқ ташаккули институти Пешвои миллат дар системаи идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Предмети таҳқиқро раванди ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар системаи сиёсии идоракунии давлат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Фарзияи таҳқиқ. Муаллиф муътақид аст, ки истифодаи равишҳо ва сохтори мавҷуда имкон медиҳанд, ки хулоса, мулоҳизаҳо ва пешниҳодҳо баҳри дарки амиқи зарурати ташаккули институти Пешвои миллат ва дар раванди минбаъдаи давлатдорӣ пайғирӣ кардани таҷрибаи нодири сарварии Эмомалӣ Раҳмон мусоидат хоҳанд намуд. Гумон меравад, ки масъалаи мазкур асоси омӯзиши самтҳои муҳимми илмию назариявии ташаккули институти Пешвои миллатро фаро гирифта, барои таҳқиқоти муосир заминаи мусоид фароҳам меорад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар кафедраи ҷомеашиносии Муассисаи давлатии таълимии “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода” аз соли 2018 то 2021-ро фаро гирифта, объекти он марҳилаҳои ташаккули институти Пешвои миллатро дарбар мегирад.

Асосҳои назариявии ва методологии таҳқиқ. Асосҳои назариявии таҳқиқро консепсияҳои «сарварии сиёсӣ» ташкил медиҳанд, ки саромадони онҳо Афлотун, Арасту, Плутарх, Н. Макиавелли, Г. Гегел, Ш. Л. Монтеские, А. де Токвил, Ф. Нитшше ва ғайра буданд, инчунин, асарҳо ва мақолаҳои муҳаққиқони илмҳои ҷомеашиносӣ ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Дар раванди таҳқиқ муаллиф аз методҳои илмӣ таҳлили таърихӣ, муқоисавӣ, системавӣ, мантиқӣ, сохторию функционалӣ ва ғайра истифода кардааст. Ҳамзамон, адабиёти илмию оммавӣ ва маводи воситаҳои ахбори омма низ истифода бурда шудаанд.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаҳои асосии маълумоти илмӣ дар таҳқиқот асарҳои Пешвои миллат, осори файласуфони атиқа, асри миёнагӣ ва муосир, инчунин, таҳқиқоти муҳаққиқони ватанию хориҷӣ доир ба мавзӯҳои сарварӣ ва пешвоии миллӣ мебошанд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Далелҳои илман ва аз нигоҳи мантиқ асоснокшуда, натиҷаҳои таҳқиқи илмӣ масъалаҳои сарварӣ ва пешвоии сиёсӣ дар таърихи илми ватанию хориҷӣ ба ҳайси заминаҳои эмпирикии **таҳқиқ** хизмат кардаанд.

Пойгоҳи сарчашмашиносии таҳқиқ. Заминаи сарчашмашиносии таҳқиқро метавон ба гурӯҳҳои зерин тақсим намуд:

Ба гурӯҳи якум Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии кишварро ворид намудем, ки он хусусияти санади меъёрии ҳуқуқӣ дошта, дақиқтарин маълумот оид ба фаъолияти яқсолаи ҷумҳуриро ифода намуда, барнома ва стратегияи минбаъдаи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷиро пешниҳод менамояд.

Гурӯҳи дуюм иборат аст аз санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар даврони соҳибистиклолии кишвар самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ, заминаҳои ҳуқуқии рушди давлатдорӣ миллӣ, ташаккули мактаби давлатдорӣ Пешвои миллат ва амсоли онро ба танзим медарорад, маҳсуб меёбанд.

Ба гурӯҳи сеюм маводи бойгониро шомил намудем. Бояд қайд намуд, ки дар рафти таҳияи диссертатсия пойгоҳи асосии сарчашмавино маҳз маводи бойгонӣ, Саридораи бойгонии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар бойгонҳои ҷориро ба таври васеъ истифода намудем, ташкил медиҳад.

Гурӯҳи чорум матбуоти давиро дарбар гирифта, асосан, рӯзномаҳое, ки оид ба таърихи ташаккули Тоҷикистони соҳибистиклол, пеш аз ҳама рушди давлатдорӣ миллӣ, саҳми Пешвои миллат дар таҳкими пояҳои давлатдорӣ миллӣ, аҳаммияти ташаббусҳои ҷаҳонии Пешвои миллат дар ҳалли проблемаҳои глобалӣ, расидан ба ҳадафҳои стратегии мамлакат, ташаккули институти Пешвои миллат ва ғайраҳо мавод нашр намудаанд, дар рафти таҳияи диссертатсия мавриди истифода қарор додем.

Ҳамин тавр, маводди аз сомонаҳои интернетӣ дастрасшударо ба **гурӯҳи панҷум** дохил намудем. Истифодаи ин гурӯҳҳои сарчашмаҳо дар таҳқиқот имконияти баррасии ҳамаҷонибаи мавзӯи мавриди таҳқиқро фароҳам овард.

Навгони илмий таҳқиқот. Навгони таҳқиқ чунин аст: дар таҷрибаи ватании корҳои илмӣ таҳқиқотӣ яке аз аввалин диссертатсияҳои махсуб меёбад, ки ба таҳлилу омӯзиш ва баррасии фарогири масоили ҳам назариявӣ ва ҳам амалии падидаи «пешвои миллӣ», хусусиятҳои зоҳиршавии он, таҳлили заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушаххасномаи зарурат ва аҳаммияти институти мазкур барои рушди давлатдорӣ муосир ва мустақил ва таъсири унсурҳои он ба раванди идоракунии сиёсӣ бахшида шудааст. Таҳқиқоти анҷомдодашуда дар инкишофи мактаби сиёсии Пешвои миллат, ки айни замон, мавриди омӯзиш ва пайгирии доираҳои илмӣ қарор дорад, саҳми назаррас хоҳад расонид. Ҳамзамон, навоари илмӣ таҳқиқот ба таври мушаххас дар шакли зерин баён карда мешавад:

- асосҳои назариявӣ, мухтаво ва мундариҷаи мафҳуми Пешвои миллат ва таносуби он бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ муайян карда шудаанд;

- заминаҳои иҷтимоӣ сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, зарурат ва аҳаммияти институти мазкур дар ташаккул ва рушди Тоҷикистони соҳибистиклол ба таври мушаххас нишон дода шудааст;

- аҳаммият ва таъсири институти Пешвои миллат дар инъикоси идеяи миллӣ, алоқамандии падидаи Пешвои миллат бо тақмили тақвияти мазмуниву шароити амалишавии идеяҳои миллӣ нишон дода шудаанд;

- мақоми Пешвои миллат дар таъмини суботи сиёсӣ, бадастории ваҳдати миллӣ, танзими хавфу хатарҳо, баҳамории миллат, гирифтани пеши роҳи парокандагии миллӣ мушаххас карда шудааст;

- ислоҳоти бунёдии тамоми сохтори давлатдорӣ миллӣ, татбиқи консепсияҳо ва барномаҳои стратегӣ рушд ва таҳаввули сохтори конститутсионӣ мамлакат бо дарназардошти далелҳои муътамад ва ҳолати воқеии пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷагирӣ карда шудаанд;

- нақш ва мақоми Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳалли масоили глобалӣ, муаррифии зарфиятҳо ва имкониятҳои давлат дар арсаи

байналмилалӣ, тавсеаи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд;

– дурнамои инкишофи кишвар ва ҳадафҳои стратегии рушд бо дарназардошти мактаби ғании давлатдорӣ Пешвои миллат нишон дода шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дар натиҷаи таҳлили таърихӣ сиёсӣ ба хулосае омадан мумкин аст, ки падидаи пешвоёни миллӣ ба раванди рушди давлат ва таҳкими суботи сиёсӣ таъсири назаррас дорад. Дар ин самт, доштани на як ё ду зарфият ва ҷиҳатҳои нодири сарварӣ, балки маҷмуи сифатҳо барои идораи ҳар як давлат дар шароити мураккаби байналмилалӣ ва равандҳои ҷаҳонишавӣ лозиманд, аз ҷумла, донишу саводнокии баланд, дурандешӣ, ҷасорат, саҳтгирӣ, ватандӯстӣ, худбоварӣ, адолатпарварӣ, ростқавлӣ, иродаи баланд, дипломатия, истодагарӣ, касбият, қобилияти идоракунии, малакаи ташкилӣ ва ғ. Ин ҷиҳат пешвоёни миллиро аз як падидаи устуравии душвордарк ба шахсияти воқеии қобили дарку таҳлил табдил дода, муносибати оқилонаи илмию амалиро нисбат ба фаъолияти пешвоёни миллӣ эҷод месозад.

2. Асоснок карда мешавад, ки ниҳоди пешвоёни миллӣ падидаи сунъӣ набуда, балки вазъияту равандҳои воқеӣ, зарурати ислоҳоти бунёдӣ ҳолати бавучудода, ҳалли мушкилоти бузурги ҷамъиятӣ ва татбиқи стратегияи дурбинонаи рушд заминаро барои бавучудоии ин ниҳод фароҳам меорад. Пешвоёни миллӣ на танҳо ба вазъият таъсир мерасонанд, балки таҳти анъанаҳои хоси замон ва макон равиш, тактикаву стратегияи амал ва муносибати худро ба масъалаҳо, равандҳо ва муҳимтар аз ҳама, нисбат ба омма метавонад дигар намоянд. Ин ҷиҳат тасаввуроти хатро оид ба «пешвоёни миллӣ – ҳамчун омили шахшудаи таърих» аз байн бурда, тасаввури зарурату афзалияти ин ниҳод барои раҳнамоии дурусту дурбинонаи равандҳои инкишофи ҷамъият эҷод менамояд.

3. Исбот карда мешавад, ки ташаккули ниҳоди Пешвои миллат на ба таъйиноти расмӣ, балки ба эътирофи омма алоқаманд мебошад. Ҳатто агар пешвоёни миллӣ бидуни эътирофи зарурӣ ба ҳайси роҳбар таъйин шавад ҳам, оқибат аз ҷониби миллат эътироф карда мешаванд. Яъне, эътирофу ҷонибдорӣ

Пешвои миллат аз эътирофи омма ё ба мазмуни дигар, аз поин ба боло сурат мегирад. Дар таҷрибаҳои дигари роҳбарӣ бошад, касе ба мансаб таъйин мешавад, ки ӯро доираҳои муайяни сиёсӣ ҷонибдорӣ ва пешбарӣ мекунад. Дар чунин маврид интиҳоби роҳбари сиёсӣ аз боло ба поин анҷом дода мешавад. Ҳамин тавр, механизми ташаккули ниҳоди Пешвои миллат аз поён ба боло сурат гирифта, хусусиятҳои худро дорад.

4. Пешвои миллат дар фарқият аз мақомҳои дигари роҳбарикунандаи сиёсӣ дорои пайравон аст, на тобеон. Дар низоми роҳбарии сиёсӣ омма мақоми тобеонро соҳибанд, аммо дар мисоли ниҳоди Пешвои миллат шаҳрвандон ва омма пайравон ва ҷонибдорон ба шумор мераванд. Бинобар ин, агар мақоми роҳбарии Пешвои миллат иваз шавад ҳам, ӯ эътибори худро аз даст намедихад. Дар мисоли роҳбарони дигари сиёсӣ ин раванд баръакс аст.

5. Заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таърихи чандон тулоние надошта, он ба даврони Истиқлоли давлатӣ ва оғози эҳёи давлатдории миллӣ рост меояд. Ташаккули институти мазкур ба раванди касби таҷрибаи роҳбарӣ ва сарвари мухтарам Эмомалӣ Раҳмон рост меояд, ки батадриҷ дар замони соҳибистиқлолӣ аз Президент ба Сарвари мардумӣ ва ҳамин тавр ба Пешвои миллат табдил ёфт.

6. Муайян карда шудааст, ки институти Пешвои миллат бо институти демократия на танҳо мухолифат намекунад, балки имкониятҳои иқтисодии институти Пешвои миллат метавонанд барои рушди принципҳои демократия ва ҳифзи арзишҳои ҷомеаи демократӣ муосидат кунанд. Ин мисолҳо нишон медиҳанд, ки масъалаи Пешвои миллат бо низоми демократӣ дар тазод нест ва баръакс ин ду аз ҳамдигар вобаста мебошанд.

7. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои бавучудой ва тақвияти институти Пешвои миллат на ба тақлид ба ҳолатҳои болозикр, балки дар пояи ниёзҳо, ҳолатҳои миллат ва эътирофи нақши сарвари сиёсӣ дар ташаккули давлатдории навин, гирифтани пеши роҳи ҳамагуна таҳдиду хатарҳо ба миллат, муаррифии шоистаи Тоҷикистон дар сиёсати байналмилалӣ ва ғайра алоқаманд мебошанд.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд, ҳангоми таҳқиқоти минбаъдаи институти Пешвои миллат, мактаби сиёсии мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар раванди таълим, зимни хондани лексия, курсҳои махсус дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, барои хизматчиёни давлатӣ ҳангоми бурдани корҳои тарғиботию ташвиқотӣ, судманд бошанд. Маводҳои пешниҳодгардида ҳангоми таҳияи маҷмуи корҳои тарғиботӣ, идеологӣ ва амалӣ миёни аҳоли оид ба нақшу мақоми Пешвои миллат дар бунёди давлатдорӣ навин, ташаккули симо ё имичи мусбати давлат, ҳалли мушкилоти соҳавӣ ва болобарии сатҳи некӯахлоқии омма дар Тоҷикистон метавонанд истифода шаванд.

Муҳтаво ва ҳулосаҳои тадқиқот метавонанд барои таҳияи курси «Мактаби сиёсии Пешвои миллат», «Сарваршиносӣ» дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба таври васеъ истифода шаванд. Истифодаи маводи таҳқиқотӣ дар фаъолияти амалии мутахассисони васоити ахбори омма ва барои татбиқи босамари Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат» муфид хоҳанд буд. Минбаъд натиҷаҳои таҳқиқотро дар қори илмӣ доир ба мавзӯҳои бо ҳам наздик истифода бурдан мумкин аст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳо. Дақиқии маълумот, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқшуданӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқ ва интишорот заминаи таҳқиқи эътимодноки диссертатсионӣ мебошанд. Ҳулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ пешниҳод шудааст, бо шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ (илмҳои сиёсӣ) мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ аз мустақилона гузоштани мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, пайдо кардани иттилоот, муайян намудани объект ва мавзуи таҳқиқот, таҳлил ва таҳвили иттилооти бадастоварда иборат аст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии диссертатсия аз ҷониби муаллиф дар семинарҳо ва конфронсҳои илмию назариявии Ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар шакли маъруза ироа гардидаанд. Диссертатсияи мазкур дар кафедраи ҷомеашиносии Муассисаи давлатии таълимии “Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода” муҳокима ва барои ҳимоя тавсия гардидааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯйи мавзӯи диссертатсияи мазкур муаллиф 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйидшуда нашр намудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисолаи илмӣ аз сарсухан, ду боб, шаш зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Ҳаҷми умумии рисола 174 саҳифаро ташкил медиҳад.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ ВА МЕТОДОЛОГИИ ТАҲҚИҚИ ЗАМИНАҲОИ ТАШАККУЛИ НИҲОДИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ДАР НИЗОМИ ИДОРАКУНИИ ҲАЁТИ ҶАМӢЯТИ

1.1 Моҳияти мафҳуми «Пешвои миллат» ва таносуби он бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ

Дар илми сиёсат равишҳо ва мафҳумҳои гуногуни муайяннамоии моҳият, вазифаҳо ва навиҳо пешвоён ҳамчун роҳнамои сиёсӣ миллӣ, ҳарбию фарҳангӣ мавҷуд буда, вобаста ба замон ва воқеиятҳои даврони гуногун таваҷҷуҳ ба омӯзиши васеи он батадриҷ меафзояд. Дар мисоли ҳамаи таҳқиқотҳои анҷомдода он ҷиҳат ба таври возеҳ аён мешавад, ки зухури «пешво» таърихи қадимаро соҳиб буда, бо падидаи «ҳокимият» иртиботи қавӣ дорад. Ҳанӯз дар фалсафаи қадим, мутафаккирон оид ба сифатҳои хоси пешвоҳо ибрози ақида намуда, амалу рафтори онҳоро тавсиф кардаанд. Мисоли барҷастаи ин, осори классикии таърихнигорони қадимае чун Плутарх, Светония, Геродот ва дигарон дар бораи сарварон мебошанд. Саҳифаҳои асарҳои онҳо бо тасвири ҳаёту ғайолияти сарварону пешвоёни бузурге пур гардидаанд, ки амалҳои онҳо раванди таърихро муайян кардаанд. Минбаъд, дар ҳама марҳалаҳои таърихӣ тараққиёт чунин самти таҳлили сарварию пешвоӣ дар илмҳои сиёсӣ таҳти унвони “назарияи хислати пешво» маъмул гардид. Моҳияти ин назария мутлақгардони хусусиятҳои фардии шахс (шахсияти барҷаста, таърихӣ, машҳур ва қаҳрамони миллӣ) мебошад. Дар доираи чунин тафсир, шахсият ва хислатҳои пешвоён ҳамчун падидаи муҳиму нодири таърихӣ аз худ дарак дода, ба таври мустақим ба арзишҳои бузурги миллию давлатдорӣ табдил меёбанд.

Ҳамин тавр, дар давраҳои гуногун Геродот ва Плутарх масъалаҳои васеи нақш ва ҷойгоҳи сарварон ё пешвоёнро, аз ҷумла «Николо Макиавелли – нақши пешвои сиёсӣ дар таърихи башарият, Томас Карлайл – нақши сарвар, пешво ва воситаҳои муттаҳид сохтани ҷомеа, нигоҳ доштани тартибот ва ҳифзи ҳокимият, Ралф Валдо Эмерсон – сарварону пешвоёни сиёсӣ ҳамчун шахсиятҳои барҷаста, таърих ҳамчун маҳсули эҷоди шахсиятҳои барҷаста, Фридрих Нитше – ғояи

супермен, Габриэл Тард – тақлид ба сарвару пешво ҳамчун қонуни иҷтимоӣ мавриди таҳқиқ қарор додаанд» [30, 28, 90, 37, 64].

Ҳамзамон, назарияҳои классикии таҳқиқи сарвар ё пешво, ба монанди назарияи ҳислат, назарияи функционалӣ, назарияи вазъият маъмул мебошанд. Онҳо ҳатто дар адабиёти жанри оммавӣ низ тасвири худро пайдо кардаанд. Назарияҳои ҳамкорӣ-интизорӣ (Ч. Хоманс, Ч. Хемфил) ва назарияи «тақвияти интизорӣ» (Р. Стогдил), назарияи ҳавасмандгардонӣ («Р. Хаус, Б. Бас, А. Маслоу), назарияи «гуманистӣ»-и сарварӣ (Д. МакГрегор, Р. Ликерт, Р. Блейк), назарияи мубодила (Ч. Марч, Х. Саймон) ва ғайраҳо дар рушди ҷанбаҳои гуногуни ниҳоди сарвар ё пешвои сиёсӣ нақши созгорро ба сомон расонидаанд [106, 165, 63, 167, 160, 171, 100, 169, 162, 170, 175].

Тавре ки дар дастури Оксфорд (The Oxford Handbook of Political Leadership (2014)) қайд шудааст, таҳқиқотҳо оид ба сарвари сиёсӣ дар солҳои 1940-1970 ба таври ғайри анҷом дода мешуданд, аммо бо пайдоиши структурализм, неоинститутсионализм ва бартарӣ пайдо кардани муносибати оқилона нисбат ба нақши шахсияти сарвару пешво, таваҷҷуҳ ба омӯзиши зухуроти он то як андоза кам гардид. Ба ин нигоҳ накарда, вақтҳои охир як зумра муҳаққиқон аз нав ҷиҳати таҳқиқи нақш, ҷойгоҳ ва хусусиятҳои сарварони сиёсӣ ва пешвоёни миллий рӯ оварданд. Таҳқиқоти мазкур бештар ба муайян намудани паёмади сиёсии қарорхое бахшида шудааст, ки аз тарафи онҳо ба тасвиб мерасад [177].

Кӯшиши фаҳмидани зухуроти сарварону пешвоёни сиёсӣ вақте пайдо шуд, ки муносибатҳои ҳукмронӣ тобеият ва ташкилоти гурӯҳӣ ба вуҷуд омадаанд. Дар замони муосир бошад, шарҳу дарк ва муносибат бо падидаи пешво тағйироти назаррасро аз сар мегузаронад. Моҳияти афсонавии зухури пешво, ки дар аҳди қадим ва асрҳои миёна афзалият дошт, дар заминаи рушди фарҳанги сиёсии омма батадриҷ аҳаммияти худро аз даст дода, ҳосиятҳо ва нақшҳои иҷтимоии пешво дар ҷомеа бештар тақвият ёфтанд. Институти пешвоёни миллий акнун на дар заминаи асотирҳо, балки бо дарназардошти ҳолати воқеии рушди ҷамъият ва равандҳои сиёсӣ омӯхта мешавад. Эътиқоди ғофилони ва беасоси омма нисбат ба пешвоён аҳаммияти худро гум намуда, танҳо дар заминаи арзёбии боадолатонаи

ҷойгоҳу нақши шахсият дар ташаккули тақдири миллату давлат муайян ва истиқбол карда мешавад. Бо вучуди решаи тулонии таърихӣ доштани ин падида, аҳаммияти на танҳо омӯзиши ҷанбаҳои назариявии он, балки таҳлили воқеиятҳои муосир ва коркарди доктринаҳои нави пешвоёни миллию сиёсӣ афзалияти зиёд пайдо мекунанд. Зеро тағйироти динамикӣ дар хусусиятҳои раванди давлатдорӣ идоракунии сиёсӣ, таҳаввулотӣ на в дар ниҳодҳои сиёсӣ иҷтимоӣ аз пешвоёни миллий фаъолияти баланди сиёсӣ ва мутобиқ ба интизориҳои аҳолиро тақозо мекунанд.

Ҷомеа ҳамеша ба пешвои тавоно ва бомаърифате ниёз дорад, ки масъулияти баланди шахрвандӣ дошта, дар ҷаҳони технология пур аз рақобат омода аст, ки мустақилона ҳадафҳоро мушаххас намояд, ба онҳо ноил гардад ва дар вазъиятҳои гуногуни барои ҳаёти давлату миллат зарур қарорҳои муфиду тақдирсоз қабул карда тавонад.

Институти пешвоёни миллий падидаи таърихӣ буда, сохтор ва усулҳои он бо мурури замон тағйир меёбанд. Хусусияти замони муосир дар он зоҳир мегардад, ки дар равандҳои ҷаҳонишавӣ нақш ва аҳаммияти на фақат пешвоёни миллий-давлатӣ, балки пешвоёни ташкилоти байналмилалӣ, созмонҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ низ меафзояд.

Дар доираи илмҳои ҷомеашиносӣ таваҷҷуҳи бештар ба он ҷиҳат дода мешавад, ки раванди ташаккули ниҳоди пешвоёни миллий ҳамчун падидаи сиёсӣ чӣ гуна ба вучуд меояд ва маҳз чӣ ба роҳбари сиёсӣ имконияти пешво шуданро фароҳам меорад? Президент ҳамчун мақоми роҳбарӣ мудом иваз мешавад, вале пешвоёни миллий ҳамчун арзиши миллий ҷойгоҳи намоёнро дар ҳошияи таърихи миллат ва фарҳанги давлатдорӣ, бурун аз тағйири раванди сиёсӣ низоми кишвардорӣ ҳифз мекунанд.

Таҳлили осорҳои муҳаққиқон нишон медиҳанд, ки ташаккули шахс ба ҳайси пешвои миллий бештар ба таҷриба ва санъат таъяс мекунад. Баъзан дар миёни ҷомеа ва ҳатто дар таълифоти гуногуни ҷомеашиносӣ чунин тасаввур ба назар мерасад, ҳар касе ба ҳайси сардори давлат интихоб мешавад, аллакай, ӯ пешво аст, ки ин тасаввур воқеият надорад. Мақоми пешвои миллиро шахс дар баробари вазифаи

роҳбарӣ ба даст намеорад. Он на аз таъйинот, балки аз нуфузу таъсири шахс вобаста мебошад.

Мансаби баланд, албатта, барои пешво шудан имконияти бештар фароҳам меорад, аммо эҳтимолияти аз даст додани нуфуз ҳатто ҳангоми доштани мансаб низ истисно карда намешавад [47]. Дар баробари ин, бояд зикр намуд, ки ҳамаи он вазифаҳое, ки дар низоми давлатдорӣ ба роҳбари давлат мансубанд, ҳамзамон, ба таркиби вазифаҳои пешвои миллат низ ворид мешаванд.

Саволе пайдо мешавад, ки киро метавон пешво номид, тафовут миёни пешво ва роҳбарони дигари сиёсӣ дар чист? Пешвои воқеӣ чӣ вижагиҳо дорад? Бояд зикр намуд, ки пешвои миллат унвони давлатӣ, вазифаи таъйинӣ ва ё мансаби сиёсӣ нест, балки як навъ рисолати миллий аст. Мардум истеъдодҳои ғавқулода ва хизматҳои беназири шахсиятро мадди назар қарор дода ба ӯ чунин рисолатро вомегузоранд.

«Пешво вожаи тоҷикӣ буда, маъноӣ «роҳнамо, роҳбари бузург, ҳидоятгар»-ро дорад [67, с.92]. Дар ин маънӣ пешво «на танҳо ҷомеаро ба роҳи расидан ба ҳадафу ормонҳои олии роҳнамоӣ мекунад, балки ҳуди ӯ ҳамеша ва дар ҳама ҷо дар пеш қадам мезанад. Ба иборати дигар, пешво сарқору пешқор аст ва илова бар он ки ҳамаи иқдомҳои барои ҷомеа муфидро тарҳрезӣ менамояд, иҷрои бахши мушкили қорқоро бар уҳдаи худ мегирад. Қору заҳмати пешво саҳту тоқатфарсост ва ҳар кас ба ин мақом лоиқ намеояд. Пешво будан доштани ҷашми тамомбин, қалби тамомшинос, шуҷоату қудрату гузашт ва бавижа, иродаю саховати тамомбахшро меҳаҳад. Зеро пешво будан, маъноӣ ҳудро батамом ва бечуну ҷаро ба манфиатҳои кишвар ва миллат тобеъ қарданро дорад. Пешво ҳамеша вазифаю масъулиятҳоро бар уҳда мегирад, ки ҳеҷ каси дигаре ҷуръати анҷоми онҳоро надорад. Ин ниҳод аз вижагиҳое, чун шуҷоат, ростию дурустию ва тамоюл ба азҳудгузаштагии шахсият баҳраманд аст. Дар ҳоле ки роҳбари сиёсӣ ҷомеаро идора мекунад, пешво онро ҳидоят менамояд. Пешво будан маъноӣ фидокор будан ва садоқати комил доштан ба мардум аст. Пешво аввалин шахси масъул дар кишвар аст ва масъулияти ҳешро ба таври комил ва хайрхоҳона ба мардум мерасонад. Яъне, хидмати ӯ ба мардуми мамлакат хидмати беминнат аст.

“Пешво касест, ки нерую тавони чисмонию фикрии хешро дар роҳи расидан ба ваҳдати ҳақиқии миллат ба тамои месупорад ва бо тафриқаандозӣ дар ҷомеа ва парокандагӣ дар кишвар мубориза мебарад» [17].

Дар фарқ аз мақомҳои дигари роҳбарии сиёсӣ якҷанд сифатҳо ба ниҳоди Пешвои миллат хос мебошанд:

Якум, ташаккули Пешвои миллат на ба таъйиноти расмӣ, балки ба эътирофи омма алоқаманд мебошад. Ҳатто агар Пешвои миллат бидуни эътирофи зарурӣ ба ҳайси роҳбар таъйин шавад ҳам, оқибат аз ҷониби миллат эътироф карда мешавад. Яъне, эътирофу ҷонибдорӣи Пешвои миллат аз эътирофи омма ё ба мазмуни дигар, аз ҷиҳат ба боло сурат мегирад. Дар таҷрибаҳои дигари роҳбарӣ бошад, касе ба мансаб таъйин мешавад, ки ўро доираҳои муайяни сиёсӣ ҷонибдорӣ ва пешбарӣ мекунад. Дар ҷунин маврид интиҳоби роҳбари сиёсӣ аз боло ба ҷиҳат анҷом дода мешавад. Ҳамин тавр, механизми ташаккули ниҳоди Пешвои миллат аз ҷиҳат ба боло ва дигар шаклҳои роҳбарӣ аз боло ба ҷиҳат мебошад. Ҳатто дар мисоли номзад ба президентӣ низ ҷунин аст. Номзад ба президентӣ маъмулан нафаре мебошад, ки қаблан дар доираҳои сиёсӣ мақоми хоса дошт ва дар мансабҳои гуногуни роҳбарӣ фаъолият намудааст. Дар таҷрибаи ташаккули ниҳоди Пешвои миллат ҷунин ҳолат амалан истисно мегардад.

Дуюм, ниҳоди Пешвои миллат дар фарқ аз мақомҳои дигари роҳбарикунандаи сиёсӣ дорои пайравон аст, на тобеон. Дар низоми роҳбарии сиёсӣ омма мақоми тобеонро соҳибанд, аммо дар мисоли Пешвои миллат шахрвандон ва омма пайравон ва ҷонибдорон ба шумор мераванд. Бинобар ин, агар мақоми роҳбарии Пешвои миллат иваз шавад ҳам, ў эътибори худро аз даст намедихад. Дар мисоли роҳбарони дигари сиёсӣ ин раванд баръакс аст, яъне вақте президент аз мақомаш меравад, аллакай, дар қатори омма қарор мегирад ва дигар касе тобеи ў нест. Мутаносибан, муносибати «роҳбар - тобе», ки ба фаҳмиши анъанавии идоракунии хос аст, дар мисоли Пешвои миллат бо тарҳи «Пешво - пайрав» иваз мешавад.

Дар мисоли Тоҷикистон ин хусусияти ниҳоди Пешвои миллат ба таври барҷаста аён мегардад. Ҳамасола танҳо бо ташаббуси ҷавонон чандин чорабиниҳои сиёсӣ таҳти унвони «Мо – ҷавонон пайравони Пешвои миллат» баргузор мегардад, ки ҷанбаи маърифатӣ сиёсӣ дошта, дараҷаи эътибору нуфуз ва ҷойгоҳи Пешвои миллатро миёни аҳоли, бахусус, байни насли ҷавон инъикос мекунад.

Дар бисёр ҳолат институти Пешвои миллат бо идоракунии сиёсӣ омехта карда мешавад, вале дар асл идоракунии сиёсӣ раванди ақли ҷисмонист, ки тибқи он тобеон дар асоси қонуниятҳои муқарраршудаи ҳаёти сиёсии кишвар амал мекунанд ва онро иҷро менамоянд. Мақоми Пешвои миллат бошад, илова бар ин вазифаҳо, дар қобилияти таъсиррасонӣ ба афкори руҳияи омма зоҳир мегардад. Яъне, агар ҳар гуна шаклҳои роҳбарии сиёсӣ бо истифода аз захираҳои гуногуни ҳокимият амалӣ гарданд, фаъолияти ниҳоди Пешвои миллат тавассути таъсиррасонӣ сурат мегирад. Аз ин бармеояд, ки фаъолияти Пешвои миллат бо ягон мақом ё сохтор маҳдуд намешавад.

Ҳаёти воқеӣ на дар ҳама вақт байни пешвоён ва раҳбарони сиёсӣ тафовут мегузорад. Аксар вақт, роҳбари сиёсӣ сарфи назар аз мансаби расмӣ худ дар вазъият ва марҳилаҳои мухталифи ҳаёти сиёсии кишвар метавонад, ҳамзамон, ба ҳайси пешво низ нақшофарӣ кунад. Махсусан, ин ҷиҳат ҷолиб аст, ки вақте роҳбари сиёсӣ, ба таври самаранок фаъолият карда, дар марҳалаҳои ҳассос ва душвор қарорҳои дурбинона қабул менамояд, мустақиман миёни омма ҳамчун пешво маҳбубият пайдо мекунад. Фақат аз мавқеи расмӣ таъсир расонидан, ба пешво моҳияти расмӣ медиҳад, вале пешво наметавонад фақат ба салоҳиятҳои расмӣ иктифо кунад. Пешвои миллат ҳамон вақт қудрати бузурги сиёсӣ пайдо карда метавонад, ки мақсадҳои шахрвандонро ба ҳадафҳои умумимиллӣ ва ҳадафҳои миллиро ба мақсадҳои давлат ва ҳокимият ҳамоханг карда тавонад.

То ба ин дам концепсияҳои гуногуни таҳқиқи паҳлӯҳои мухталифи рафтору фаъолият ва нақши субъектони аввали ҳаёти сиёсӣ - сарвари сиёсӣ, элитаи сиёсӣ, пешвои сиёсӣ ташаккул ёфта, дар тафсиру дарки моҳияти онҳо заминаи мусоиди илмию назариявӣ фароҳам овардаанд.

Шумораи зиёди воситаҳои мавҷуданд, ки тавассути онҳо пешвоёни миллӣ метавонанд ба дигарон таъсир расонанд ва мақоми роҳнамои сиёсиро касб намоянд. Пешво бояд чӣ гуна бошад? Кадом воситаи таъсиррасонӣ ва усулҳои рафтор барои идоракунии омма ва ҳаёти сиёсӣ самарабахштаранд? Олимон се равишро барои ҷавоб ҷустан ба саволҳои болозикр истифода бурдаанд: равиши аввал аз мавқеи сифатҳои шахсӣ, дуюм – равиши рафторӣ ва сеюм – равиши вазъиятӣ мебошад.

1. Баррасии ниҳоди пешвоён дар асоси сифатҳои шахсӣ. Муносибати ба омӯзиши сифатҳои пешвоён аз нуқтаи назари хусусиятҳои шахсии онҳо, аллакай, дар осори мутафаккирони аҳди қадим мушоҳида кардан мумкин аст. Онҳо бисёртар ба он майл кардаанд, ки қиёфаи ҳокимони беҳтаринро ҳамчун як тасвири омехтаи пешвоёни муваффақи қаблӣ муайян кунанд. Осори мазкур ба он асос ёфта буданд, ки танҳо шахсе, ки аломатҳои (сифатҳои) муайянро дорад, метавонад пешво гардад. Қадимтарин манбаҳои таҳқиқи ин таълимот «Арташастра»-и Ҳиндустон, назарияҳои Конфутсий, рисолаи атиқай тайиландии мансуб ба «Тао де Чинг», асарҳои мутафаккирони бузурги аҳди қадим, аз ҷумла, Афлотун (асарҳои «Давлат», «Сиёсатмадор», «Қонунҳо») ва Арасту (китоби «Сиёсат») мебошанд.

Дар асри XIX назарияи шахсияти «инсонии бузург» ба назарияи сифатҳои сарварӣ, ки аз ҷониби Т. Карлайл таҳия шуда буд, табдил ёфт ва он моҳияти «назарияи шахсӣ»-ро такмил дод. Баръакси эътиқоди гузаштагон, ки тибқи он пешво падидаи модарзодӣ ҳисобида мешуд, муаллифони концепсияи нав (Карлайл, Галтон) ҳислатҳои шахсиятҳои машҳури гузашта, инчунин, сифатҳои берунии пешвоёнро, ба монанди таҳсилот, таҷрибаҳои дар тури ҳаёт ба даст овардаи онҳоро омӯхта, нигоҳи навро ба масъалаи пешниҳод намуданд.

Алоқамандии мавҷудияти сифатҳои мушаххаси фард ва пешвоёни миллӣ, албатта, вуҷуд дорад, аммо он ҳамеша устувор нест. Ин ҷиҳат аз сифатҳои физиологии пешвоёни таърихӣ машҳури миллӣ (Наполеон, Ленин, Рузвелт, Гандӣ) ба таври возеҳ нишон дода шудааст.

2. Равиши рафторӣ. Кам шудани эътимод ба равиши «сифатҳои шахсӣ» тақрибан дар ҳамон даврае авҷ гирифт, ки дар назарияи идоракунӣ равиши бихевиористӣ қувват ёфт. Ҳамин тариқ, муносибати дуҷумла ба омӯзиши моҳияти пешвоён ва ба рафтори роҳбар нигаронида шудааст. Моҳияти назарияи рафторӣ ба он алоқаманд аст, ки самаранокии фаъолияти пешвоён на аз сифатҳои шахсӣ, балки аз рафтори онҳо нисбат ба омма вобаста мебошад. Назарияҳои машҳури рафторӣ аз ҷониби К.Левин, назарияи “Х» ва “У»-и Д.Макгрегор, назарияи Р.Ликерт, таснифи услубҳои сарварӣ таҳқиқ гардидаанд.

Равиши бихевиористӣ асоси таснифи рафтори роҳбарии сиёсиро фароҳам овард. Ин дар фаҳмиши мураккабии падидаи пешво ва самаранокии сарварӣ саҳми бузург гузошт. Аммо натиҷаҳои таҳқиқотро бо истифода аз ин равиш ҷамъбаст намуда, метавон гуфт, ки услуби ягонаи «муносиб»-и сарварӣ вучуд надорад. Самаранокии услуби таъсиррасонии пешво ба ҳаёти ҷомеа аз табиати вазъияти мушаххас вобаста аст ва ҳангоми тағйир ёфтани вазъ услуби мувофиқ низ тағйир меёбад. Баъдтар муаллифон ва олимони мактаби бихевиористӣ эътироф намуданд, ки дар ин росто равиши вазъиятии сарварӣ низ муҳим мебошад. Яъне, услуби “муносиб»-и сарварӣ вобаста ба вазъият тағйир меёбад.

3. Усули вазъиятӣ. На консепсияи «сифатҳои шахсӣ» ва на равишҳои рафторӣ алоқамандии қатъиву мантиқии сифатҳои шахсӣ ё рафтори пешвоёнро аз як тараф ва самаранокии роҳбариро аз ҷониби дигар нишон дода наметавонанд. Ин маънои онро надорад, ки сифатҳои шахсӣ ва рафтор барои пешво будан аҳаммият надоранд. Баръақс, онҳо ҷузъҳои муҳимми муваффақият мебошанд. Таҳқиқотҳои охирин нишон доданд, ки омилҳои иловагӣ дар самаранокии сарварӣ метавонанд нақши ҳалкунанда бозанд. Омилҳои вазъиятӣ талабот ва сифатҳои шахсии омма, талабот ва таъсири муҳити зист, иттилооти дардастдоштаи пешвоён ва ғайраро дар бар мегиранд.

Назарияи вазъият дар охири солҳои 1960-ум таҳия шудааст. Моҳияти назарияи вазъиятӣ чунин аст: пешво – роҳбари сиёсӣ дар ҳолатҳои мушаххас ба таври ғуногун бояд рафтор кунад. Чунин усули баррасии масъала дар назарияҳои

маъруфи муҳаққиқон Херси–Бланшар, Ф. Фидлер, Т. Митчелл ва Р. Хаус, Врум–Еттон пешниҳод шудааст.

Агар дар назарияҳои хусусиятҳои шахсият пешво унсури асосии сарварӣ бошад, пас дар назарияҳои вазъиятӣ ҳуди вазъият дарки зарурати иҷрои чунин нақшо ба сомон мерасонад. Дар ин ҳолат, бавучудоии пешво ҳамчун як хусусияти вазъият баррасӣ мешавад, яъне вазъият пешвоёнро бештар ба вучуд меорад, на баръакс. Зарурат ба ин ё он пешво бошад, ба вақт, макон ва шароити равандҳои иҷтимоӣ вобаста аст. Аз ҷониби дигар, ҳар як вазъияти нав сифатҳои муайянро талаб мекунад, аксар вақт сифатҳои, ки дар як вазъ таъсирбахшанд, метавонанд дар вазъияти дигар бетаъсир бошанд ва ё ҳатто ба ҳалли масъала ҳалал расонанд.

Равиши вазъиятӣ ба роҳбарӣ тақрибан дар нимаҳои дуёми асри XX ба вучуд омад, вале назарияи қаблии (аломатҳо)-ро ба таври назаррас танг кард. Бо вучуди ин, бисёр назарияшиносон исрор меварзанд ва таъкид мекунанд, ки танҳо ба танҳо вазъият барои муайян кардани пешво кифоя нест.

Дар осори муҳаққиқони муосири тоҷик, ки бевосита паҳлӯҳои васеи ниҳоди пешвои сиёиро мавриди таҳқиқ қарор додаанд, кӯшишҳои муайяннамоии пешвоёни миллӣ вобаста ба хусусиятҳои мушаххас анҷом дода шудааст. Дар ин миён нигоҳи Сайидзода Зафарро зикр намудан бамаврид аст. Муҳаққиқ тамоми пешрафтҳои бунёдиро дар ҳаёти ҷамъият «маҷуни шахсиятҳои барҷаста ва ашхоси бузург» меҳисобад. Сарчашмаи ҳамаи аъмолу кирдори барои ҷомеа судманд шахсиятҳои мушаххас қарор мегиранд. Яъне, халқҳо ва миллатҳо дар қадом соҳаи ҳаёти ҷамъиятӣ ба пешрафт даст наёбанд, маҷуни шахсиятҳои барҷаста ва ашхоси бузург ҳастанд. Таърих гувоҳ аст, ки дар ҳамаи давраи замон дар лаҳзаҳои ҳассос ва сарнавиштсоз маҳз шахсиятҳои истисноӣ ва неруманду шучоъ масъулияти наҷоти Ватан ва миллатро бар дӯши худ мегиранд. Шахсиятҳои бузург раҳнамои инсоният ҳастанд ва инсонҳо дар ҳалли масъалаҳои печида ва мураккаби иҷтимоиву иқтисодӣ ба онҳо умед мебаранд. Хусусан, нақши инсонҳои бузург дар лаҳзаҳои фоҷиабор аз таърихи халқову миллатҳо ба таври муассир зухур мекунад» [57, с.12–13].

Муҳаққиқ З. Сайидзода ба ин назар аст, ки «шахсро шароити ҳассос ва тақдирсози таърихӣ ва масъалаҳои мураккаби боқӣ мондан ва ё намондани давлатҳо дар арсаи ҷаҳон ба сиёсатмадорони барҷаста табдил медиҳанд. Дар чунин давронҳо пешвоёне ба арсаи сиёсат меоянд, ки қодиранд ҳама гуна саддро аз роҳи пешрафти ҷомеа бигиранд ва роҳро барои рушду густариш омода созанд. Бо ибораи дигар, шахсиятҳои барҷаста маҳсули даврони муҳимми таърихӣ мебошанд. Аммо барои табдил шудани инсон ба шахсияти барҷастаи сиёсӣ, ба андешаи Сайидзода З.Ш. фақат шароити таърихӣ кам аст. Худи сиёсатмадор бояд аз ғазилат ва хусусиятҳои лозима барои ҳалли масъалаҳои душвор ва анҷоми ғайолиятҳои бузург бархӯрдор бошад. Ў бояд донишманд, қавиירוда, бебок, нисбати зердастон сахтгир ва дар мавриди ба дӯши худ гирифтани масъулият ва нотарс будан дар баробари хатарҳои эҳтимолӣ аз атрофиёни худ чанд сару гардан боло бошад» [57, с.12–13].

Андешаҳои З. Сайидзода ин нуқтаро тасдиқ мекунанд, ки барои миллати дар ҳоли парокандагӣ қарордоштаи тоҷик дар интиҳои даҳаи асри XX, ки Тоҷикистон гомҳои аввалинро дар роҳи соҳибистиқлолӣ мегузошт, ниёз ба шахсияти фидоии роҳи давлатсозӣ ва наҷотбахшу тавоно пеш омад. Чунин шахсият, албатта, Эмомалӣ Раҳмон буд.

Бояд зикр намуд, ки муҳаққиқ З. Сайидзода ба ин ё он шакл ё омили ташаккулёбии пешвоёни миллӣ бартарӣ намодааст, балки сифатҳо, омилҳои зиёдро зикр мекунад, ки дар якҷоягӣ шахсро ҳамчун пешвои миллӣ муаррифӣ месозанд.

Муҳаққиқони дигар зимни баррасии институти пешво таъкид месозанд, ки нақши атрофиёни ӯ низ ба назар гирифта шавад ва ба мавзуи рафтори пешво фуро рафта, инчунин, ба нақш ва сохтори институтсионалӣ низ таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад. Дар маҷмӯъ, ҳангоми омӯзиши хусусиятҳои пешвоён мушкилот ва ҳадафҳои рушди ҷамъиятро низ ҳатман бояд дар мадди назар қарор дод [13, с.3].

Олими амрикоӣ Ф. Вудс пас аз омӯзиши пайдоиши сулолаҳои шоҳии 14 миллат дар Тоҷикистон даҳ аср, ба хулосае омадааст, ки шакли зуҳури онҳо ба қобилиятҳои ҳукмронон вобаста аст [181]. Ф. Вудс далел меоварад, ки ҳоким

вазъияти кишварро мувофиқи қобилиятҳои худ муайян мекунад: ҳоким чӣ гуна аст, мардум низ ҳамон гуна мешаванд.

Ф. Вудс дар асари худ «Таъсири монархҳо: ҳаракат ба сӯи илми навини таърих» (1913) кӯшиш намудааст, ки ба равиши илмӣ худ асоси эмпирикӣ диҳад. Ӯ фаъолияти 386 ҳокими Аврупои Ғарбиро аз асри XII то Инқилоби Фаронса дар охири асри XVIII таҳқиқ намуда, онҳоро аз рӯи як қатор аломатҳо гурӯҳбандӣ кардааст, ки се гурӯҳанд: монархҳои қавӣ, миёна ва заиф. Муқоисаи хусусиятҳои монархҳо бо хусусиятҳои давраи ҳукмронии онҳо нишон медиҳад, ки давраи ҳукмронии монархҳои қавӣ, миёна ва заиф дар 70% ҳолатҳо бо даврони қавӣ, миёна ва заиф алоқаманданд мебошад, фақат дар 10%-и ҳолатҳо ҳукмронии монархҳои қавӣ бо даврони сулҳ ва баръакс он рост омадааст.

Тибқи гуфтаҳои М. Вебер, асоси системаи идоракунии иҷтимоӣ эътиқоде мебошад, ки дар асоси он пешвоён миёни омма эътибори ба худ хосро касб мекунанд. Ӯ қайд мекунад, ки се роҳи ба даст овардани ҳокимият, идоракунии қонунӣ вучуд дорад. Ҳокимият метавонад ба шуури анъанавии сиёсӣ, асосҳои оқилонаи ҳуқуқӣ дар ҷомеа, нуфузи фардӣ шахс, яъне пешвои харизматик асос ёбад. Харизма, ба гуфтаи Вебер, доштани хусусиятҳои комилан трансцендентӣ мебошад. Вебер марҳилаҳои инкишофи эътибори пешвои харизматикиро таҳқиқ намуда, хусусиятҳои хоси онро муайян кардааст [180, с.358–359].

Дар тасвири симо ё имиджи сиёсии пешвоён аксар маврид мавҷуд будани хислатҳои сарпарастии падаронаро ҳатмӣ медонанд. Ин талабот инъикоси нуқтаи назари Фрейд оид ба масъалаи сарварӣ мебошад, ки рад кардани он душвор аст. Мувофиқи гуфтаҳои З. Фрейд, «омма ба пешво ҷуноне ниёз дорад, ки оила ба падари боэътибор ниёз дорад [45, с.112]. Ин нуқтаи назар асоси талаботи муҳим дар симо ё имиджи сиёсӣ гардид. Беҳуда нест, ки симо, имидж миёни захираҳои эътибору таъсири пешвоён ва сарвари сиёсӣ яке аз ҷойҳои асосиро ишғол мекунад [104].

Бо вучуди ин, нисбат ба падидаи пешво ва ҷойгоҳи он дар рушди давлат нигоҳи ягона ҷой надорад. Натиҷаи таҳқиқоти муҳаққиқон ба ҷанбаи дугона доштани падида ишора мекунад. Ба он маъно, ки пешво дар як маврид омили

рушди бесобиқаи ҷомеа ва дар ҳолатҳои дигар, гӯё сабаби бухрон дар давлат низ мешавад [181]. Тибқи таҳқиқоти болозикр хислат ва рафтори пешво, новобаста аз мусбат ва ё манфӣ буданаш, дар 70 ҷисади ҳолатҳо ба ҳаёти сиёсии ҷомеа таъсир мерасонад. Дар чунин ҳолат сифатҳои неки пешво боиси пешрафт ва баръакси он, паҳлӯҳои манфии фаъолияти сиёсии ӯ давлат ва оммаро гирифтори мушкilotи зиёд мегардонад. Бо вучуди ин, дар фаҳмиши маъмулиаш пешвои миллӣ ба хубу бад чудо намешавад ва ӯ дорандаи бехтарин сифатҳои инсонӣ роҳбарист. Маҳз ҳамин ҷиҳат ӯро маҳбуби халқ мекунад ва омма аз паси ӯ ба роҳи рушд қадам мениҳад. Ба ақидаи мо, нигоҳи дуҷум, ки таъсири манфӣ доштани пешворо дар ҳаёти сиёсии ҷомеа дар назар дорад, ба таҷрибаи Тоҷикистон мувофиқ нест, зеро маҳз мавҷудияти институти пешвои миллӣ боиси наҷоти давлат, ваҳдат ва рушди босуботи кишвар гаштааст.

Заминаҳои ташаккулёбии институти пешво дар ҳар як давлат ва вобаста ба хислатҳои ҳар як миллат гуногун мебошанд. Ба андешаи мо заминаҳои ташаккул, дараҷаи самаранокӣ ва табиати ҳар як пешвои миллӣ аз хосиятҳои ташаккул ва рушди ҷомеаи муайян вобаста мебошад. Зухури пешвои миллӣ бошад, дар ҷомеа ҳамон вақте ба вуқӯ мепаївандад, ки заруратҳои дигаргуниҳои иҷтимоӣ ва таҳаввули таърихӣ пеш меояд. Маъмулан, тибқи таҷрибаҳои таърихӣ ва воқеиятҳои сиёсӣ ноустувории сиёсӣ омили асосии пайдоиши пешвоӣ нави сиёсӣ дар ҷомеа мегардад.

Таҳқиқи назариявии ниҳоди Пешвои миллат ҳамчун институти сиёсӣ дар илмҳои ҷомеашиносӣ падидаи нав аст. Қаблан баррасии ҷанбаҳои гуногуни пешвоӣ дар аҳди шуравӣ маъмул гардида буд, ки он бештар ба ҳаёту фаъолият ва нақшу мақоми сарварони сиёсӣ чун Ленин, Сталин бахшида шуда буд. Дар доираи чунин таълифот нақши пешвоҳо бештар аз нуқтаи назари на миллӣ, балки аз дидгоҳи интернационалистӣ баррасӣ карда мешуд.

Анъанаи болозикр баъди пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ дар доираи давлатҳои мустақил идома пайдо кард. Як қатор сарварони сиёсӣ бо дарназардошти вазъияти бухронии бавучудода дар ин кишварҳо нақши меҳвариро иҷро намуда, миёни

мардум аз як сарвари қонунӣ ба сарвари мардумӣ ва раҳнамои миллӣ мубаддал шуданд.

«Нигоҳи мактабҳои назариявӣ ва ҳатто муносибатҳои воқеӣ ба зухуроти пешвоёни миллӣ дар ҷомеаҳои Ғарбу Шарқ хосиятҳои ҷудогонаро соҳиб мебошанд. Дар илмҳои сиёсии Ғарб, мафҳуми «пешво» ба таври гуногун ва дар партави моҳияти сарварӣ тавсиф карда мешавад. Дар мактаби сиёсатшиносии Амрико, тафсири «классикӣ»-и «сарвари сиёсӣ» чунин аст: сарвари сиёсӣ як навъи ҳокимият аст, ки хусусияти амалишавии он аз боло ба поён аст ва барандагони он на аксарият, балки як шахс (ё дар баъзе мавридҳо гурӯҳи одамон) мебошанд. Дар мавриди худ, «ҳокимият, ин раванди сарварӣ мебошад, ки аз ҷониби як ё якчанд ашхос барои бедор намудани миллат равона мегардад» [89]. Ин консепсия усули маъмули тафсири зухуроти сарварӣ мебошад. Он дар заминаи принсипи ҳукмронӣ ва тобеият асос ёфтааст, ки ба ҳар як институти иҷтимоӣ сиёсӣ хос аст.

Тавре дида мешавад, ҷанбаи хоси ниҳоди пешвоён дар ҷомеаҳои амрикоӣ «бедор намудани миллат» мебошад, ки ин ҷиҳат дар тамоми ҷомеаҳо афзалияти худро ҳифз мекунад. Яъне, пешво аз сатҳи фаҳмиши гурӯҳӣ қабилавӣ то ба зинаи давлатӣ байналмилалӣ шахсе мебошад, ки оммаро «бедор» менамояд.

Агар мо ба таърихи халқи тоҷик нигоҳ кунем, пай мебарем, ки ҳамаи онҳое, ки дар марҳалаҳои ҳассос барои наҷоти мардум кӯшишҳои бедор намудани онҳоро (бедории миллию сиёсӣ, фарҳангӣ ва ғайраро) анҷом додаанд, ҳамчун пешвои ҳамон марҳалаи рушд эътироф шудаанд. Дар ин миён Зардушт (пешвои динӣ фарҳангӣ), Тоҳир ибни Ҳусайн, Яъқуб ибни Лайс, Исмоили Сомонӣ, Эмомалӣ Раҳмон (пешвоёни миллию сиёсӣ), Деваштич, Темурмалик (пешвоёни ҳарбӣ миллӣ) ва дигаронро зикр намудан мумкин аст, ки дар давраҳои гуногун худро ҳамчун неруи муттаҳидгар ва бедорсозии миллӣ нишон додаанд.

Яке аз шаклҳои ташаккули ниҳоди пешво ин пешвоён–талқингарон мебошад. Чунин навъи пешвоёни миллӣ дар таърихи ташаккули миллатҳо ва режимҳои сиёсӣ кам нест. Сухан атрофи он меравад, ки шахс сарфи назар аз назокатҳои сарварӣ, қобилияти суҳанварӣ, ва таҷрибаи роҳбарӣ дар натиҷаи

хизматҳои шоёнаш дар назди миллату давлат ба пешвои миллӣ табдил меёбад. Дар таърих чунин шахсиятҳо У. Черчил, Шарл де Гол ва Нелсон Мандела ном бурда мешаванд [74].

Бешубҳа, миёни сиёсатмадорони муваффақ, ҳамзамон, шахсони зиёновар ва гирифтори мачзубият (шизофреникҳо) низ ба чашм расиданашон мумкин аст. Вале дар навбати худ дар чунин миён шахсиятҳои худкифо, пурэнерҷӣ ва ғавқулода кордон низ мавҷуд мебошанд. Тафовути асосии онҳо аз нуқтаи назари психология, маҳз энергияи барзиёд ва ба худ тобеъ намудани атрофиён аст.

«Дар мактаби сиёсатшиносии Амрико муносибати умумӣ нисбат ба тафсири концепсияи «пешво» низ пешниҳод шудааст. Муаллифи он О. Тид мебошад. Тибқи назарияи ӯ, пешвоёни миллӣ бояд сифатҳои идеалӣ дошта бошанд ва ба ин сифатҳо зеҳни тез, иродаи қавӣ, мақсади устувор, қобилияти ғавқулодаи ташкилӣ, масъулиятшиносии баланд, салоҳиятнокӣ ва қобилияти илҳому умедбахшӣ дохил карда мешаванд. Моҳияти ин назария шарҳ додани падидаи пешвоӣ тавассути хусусиятҳои барҷастаи шахс мебошад, ки доштани ҳамаи онҳо дар якҷоягӣ имкони сарвари сиёсиро дар ҷомеа фароҳам меорад» [174].

Хусусияти мушаххаси пешвоӣ дар равиши илмӣ сохторӣ–функционалӣ дақиқан инъикос меёбад. Равиши мазкур аз ҷониби сиёсатшиносони олмонӣ пешниҳод шудааст, ки мувофиқи он пешво ё сарвари сиёсӣ пеш аз ҳама, мақоми роҳбарӣ, мавқеи иҷтимоии шахс вобаста ба қабули қарорҳо ва вазифаи роҳбарӣ аст. «Чунин тафсир аз равиши сохторӣ–функционалӣ бармеояд, ки ҷомеаро ҳамчун як системаи мураккаб ва иерархияи иборат аз мавқеъ ва нақшҳои иҷтимоӣ маънидод мекунад. Ишғол намудани мавқеъ дар ин система, ки бо иҷрои вазифаҳои идоракунӣ (нақшҳо) алоқаманд аст, ба шахс, ҳамзамон, мақоми пешво шуданро медиҳад. Ба ибораи дигар, пешвоии миллӣ ин мақомест, ки шахс қудрати роҳбарӣ ва ташкили рафтори дастаҷамъии аъзои ҷомеаро соҳиб мебошад» [101].

Моделҳои дигари концептуалии шарҳи ниҳоди пешвоёни миллӣ ба тафовути байни мақоми пешво ва роҳбарӣ тамаркуз мекунад. Аз чунин дидгоҳ, сиёсатшиносии исроилӣ И. Адизес чунин мешуморад, ки «пешвои сиёсӣ аз

роҳбари сиёсӣ тафовут дорад ва «баръакси институти пешво, роҳбарии сиёсӣ системаи нисбатан мураккаб ва расмикунонидашудаи муносибатҳоро дар назар дорад» [8].

«Дар ин замина, пешвои сиёсӣ афзалияти доимӣ ва таъсиррасонии қонунии шахси дорои ҳокимият ба тамоми ҷомеа маънидод карда мешавад. Худи зухуроти пешво – пеш аз ҳама, шахсе мебошад, ки манфиатҳои мардум ё гурӯҳи муайяни иҷтимоиро ба пуррагӣ инъикос ва ҳимоя мекунад, маҷмуи сифатҳои зарурии хос барои шахсияти сиёсиро соҳиб аст ва қудрати муттаҳид намудани аъзои ҷомеаро соҳиб мебошад» [158].

«Яке аз назарияҳои муосири омӯзиши пешвои сиёсӣ концепсияи сиёсатшиносони олмонӣ, аз ҷумла, С. Ритси ва С.Шкал мебошад. Онҳо бар он ақидаанд, ки масъалаи пешвои сиёсӣ танҳо дар сурати мавҷуд будани озодиҳои муайяни сиёсӣ, яъне дар фазои демократия ба миён меояд. Олимони олмонӣ ба падидаи пешвоёни миллӣ дар низоми демократӣ диққати ҷиддӣ медиҳанд, зеро онҳо чунин мешуморанд, ки пешвоёни миллӣ ҳамчун як институти махсус ҳамон вақте самаранок аст, ки хоҳишҳо, афзалиятҳо ва манфиатҳои сиёсии шахрвандон дар қарорҳои сиёсии пешво инъикос ёбанд. Мувофиқи ин таълимот чунин фазо ва имконият танҳо дар шароити демократия имконпазир мебошад» [173].

Мавқеи болозикр аз ду ҷиҳат асоснок карда мешавад, ки онро дар зер шарҳ медиҳем:

Нахуст, «пешвои сиёсӣ», мувофиқи андешаи муҳаққиқони муосири олмонӣ, кафили татбиқи босамари қарорҳои сиёсӣ ва ҷузъи таркибии демократияи намоёндагӣ ба шумор меравад.

Дуюм, олимони падидаи сарвариро аз нуқтаи назари меъёрӣ арзёбӣ мекунанд, ки тибқи он сарварӣ табиати зиддиятнокро низ соҳиб буда, фазои яккахумрониро ба вучуд меорад ва ба давлати демократӣ хатар эҷод мекунад. Яъне, дар доираи концепсияҳои мавҷуда пешвоёни миллӣ ҳамчун шакли сарварӣ ифода меёбанд.

«Яке аз тарҳҳои демократии сарварӣ назарияи «фарҳанги гурӯҳӣ» мебошад, ки мувофиқи он сарварӣ тавассути падидаи фарҳанги гурӯҳӣ фаҳмида мешавад. Яке аз муаллифони ин равиш олими Канада Э.Берн мебошад. Аз нуқтаи назари ӯ,

се унсур ё компоненте вучуд дорад, ки модели ягонаи сарвариро ташкил медиҳанд. Ба онҳо шомил мешаванд: пешвои масъулиятшинос, ки нақши сарвариро дар сохтори сиёсӣ иҷро мекунад; роҳбари таъсиррасон, ки қарори қабулкардаи он метавонад дар сохтори сиёсӣ нақши муайянро иҷро кунад; пешвои психологӣ, ки ба сохтори ташкилоти сиёсӣ таъсири бузург мерасонад ва дар миёни аъзои институти таъсисдодааш мақоми хос дорад. Ба ақидаи ин муҳаққиқ, ҳар се ҷузъи сарварӣ барои ташаккули пешвои идеалӣ бояд дар як шахс тамаркуз гардад» [161]. Пас дар чунин сурат оид ба пешвои миллии комил сухан гуфтан имконпазир мегардад.

Тавре қайд карда шуд, пешвои миллий бояд маҷмуи фарҳангҳои хосро доро бошад. Дар сурати набудани яке аз ин ҷузъҳо моҳият ва эътибори ӯ метавонад дар сатҳи шоиста ташаккул наёбад.

Баръакси равиши концептуалии болозикр дар тавзеҳи падидаи пешвоён модели дигар – модели вазъиятӣ мавҷуд аст. Дар доираи он, ташаккули сарвари миллий танҳо ҳамчун як вазифа дар вазъияти муайян нишон дода мешавад.

Тавре Р. Стогдилл қайд мекунад, сарварӣ ин иртиботест, ки дар байни одамон дар вазъияти муайяни иҷтимоӣ вучуд дорад ва одамоне, ки дар як ҳолат пешво ҳастанд, дар дигар ҳолатҳо набояд ҳатман пешво бошанд [176]. Дар мавриди худ, ҷомеае, ки дар он «тағйирёбии вазъият» ба амал меояд, метавонад ҳам демократӣ ва ҳам ғайридемократӣ бошад. Дар ин ҷо на омилҳои берунии пешвой ё сарварӣ, балки ҷиғунагии иқтисодии мутобиқшавии ӯ асосӣ ба шумор мераванд [166]. Яъне, барои дуруст баҳо додани вазъ, роҳбар бояд қобилияти тобеон ва худро аниқ донад, оид ба табиат, вазифа, эҳтиёҷот, нуфуз ва сифати майдони иттилоотӣ тасаввуроти дақиқ дошта бошад.

Агар мо ба моҳияти ақидаи «одамоне, ки дар як ҳолат пешво ҳастанд, дар дигар ҳолатҳо набояд ҳатман пешво бошанд», назар кунем, пай бурдан мумкин аст, ки ташаккулёбии пешво ба вазъияти муайян хос аст. Дар ин ҷо тахти таъсири вазъияти муайян, аз ҷумла, бухронҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, ҷангу низоъҳо дар давлат қобилияти пешвои миллат ҷиҳати сари вақт гирифтани пеши роҳи онҳо дар назар дошта шудааст. Тибқи ин андеша, пайдошавии пешвоёни миллий ба

ҳамаи ҳолатҳо хос нест ва фазои орому осуда, вучуд надоштани вазъияте, ки корнамоӣ ва қаҳрамонии хосро тақозо кунад, зарурати вучуд доштани пешвоёни миллиро сарфи назар мекунад.

«Дар доираи концепсияи фардӣ–вазъиятии сарварӣ, як қатор муҳаққиқони аврупоӣ, алалхусус, Э. Холландер, мафҳуми «қарзи эътимод» (Idiosyncrasy Credit) ё ҳуқуқи сарварро барои рафтори ғайримуқаррарӣ дар чаҳорчӯбаи муайян пешниҳод менамоянд. Тибқи ин принцип, садоқат ва эътимод ба амалҳои пешвоён аз ҷониби ҷомеа ҳамон вақт нишон дода мешавад, ки рафтори онҳо ба меъёрҳои дар ҷомеа қабулшуда ва салоҳияти онҳо мувофиқ бошад. Вобаста аз дурустӣ ё хатогиҳои амалҳои худ, пешвоён метавонанд ба интизориҳои ҷомеа пурра ҷавобгӯ бошанд ё баръакс, эҳтиромашонро аз даст диҳанд» [45].

«Қарзи эътимод» ном гирифтани концепсияи мазкур ишора ба он аст, ки ба даст овардани эътимоди мардум як ҳолати қарзро мемонад ва рафтори мувофиқ ба меъёрҳои умумиэътирофшудаи пешвоён кафолати «қарз»-и мазкур мебошад. Дар сурати аз доираи муқарраршуда берун рафтани самти фаъолият ва рафтори пешвоён онҳо эътимоди мардумро низ аз даст медиҳанд. Яъне, ҳамаи амалҳои дигари мусбат ва ҳатто ояндаи фаъолияти онҳоро рафтори номуносибашон метавонад зери суол барад.

Ягон инсон, аз он ҷумла пешвоёни миллии новобаста аз он ки чи қадар қудратро соҳиб ҳастанд, ба одамон таъсир расонида наметавонанд, агар ба онҳо эътимод надошта бошанд. Моҳияти эътимод бисёр фарох ва гуногун мебошад, аммо аҳаммияти ҳалқунандаро дар ин ҷо боварии сиёсӣ соҳиб аст. Агар одамон ба шахсият боварии сиёсӣ дошта бошанд, ўро на танҳо чун ташкилотчии хуб, балки ҳамчун пешвои арзандаи давлати худ низ эътироф хоҳанд кард.

Пешвоёни миллии худ яке аз таркибҳои муҳимтарини фаъолияти сиёсӣ, буда, он на усули нави сарварӣ, балки шакли хоси ташкили ҳокимияти марказӣ дар ҷомеаи шахрвандии дорои шуури пешрафтаи сиёсӣ мебошад.

Баъзан пешвоёни миллиро бо роҳбари кишвар ҳаммаъно меҳисобанд, вале роҳбар намоёндаи давлат мебошад ва вазифаҳои маъмурии дар асоси меъёрҳо

муайяншударо ичро мекунад. Пешвоён бошанд, ба инсонҳо новобаста аз мақоми расмӣ худ аз ҳисоби эътибори дошташон таъсир мерасонанд.

«Дар мактаби амрикоӣ тамоюли фарқи байни мафҳумҳои «менечер» ва «пешво» дар соҳаи сиёсати оммавӣ ба мушоҳида мерасад. Тафовут аз як тараф, дар самти сарвари расмӣ ва ғайрирасмӣ ва аз тарафи дигар, дар тарзи рафтори пешво дида мешавад. Ба ақидаи сиёсатшиноси амрикоӣ П. Коттер, менечер–сиёсатмадор раванди иҷрои самараноки вазифаҳои ба зиммаи ҷомеа гузошташударо бояд таҳти назорат қарор диҳад. Пешво–сиёсатмадор бошад, баръакс, вазифадор аст, ки мушкилот ва талаботи замонаро саривақт дарк карда, ғояҳои инноватсионӣ ҳалли муваффақонаи масъалаҳои муҳимтарини ояндаи кишварро таҳия намояд» [168].

«Як қатор муҳаққиқони амрикоӣ байни менечер–сиёсатмадор ва пешво–сиёсатмадор аз лиҳози сарвари расмӣ ва ғайрирасмӣ тафовут мегузоранд. Муҳаққиқи маъруфи амрикоӣ Л. Ченсон барои системаи муносири сиёсии Иёлоти Муттаҳида «на ҷустуҷӯи менечер–сиёсатмадор, балки пешво–сиёсатмадорро муносиб медонад. Менечерон қорхоро ҳамон тавре анҷом медиҳанд, ки лозим аст; пешвоён бошанд, он қореро иҷро мекунанд, ки лозим аст. Менечерон одамонро маҷбур мекунанд, ки қорҳои заруриро иҷро кунанд; пешвоён дар одамон хоҳиши иҷрои қорҳои лозимаро бедор мекунанд» [89].

Чӣ тавре мебинем, дар назари аввал чунин вонамуд мешавад, ки миёни вазифаҳо ва равишҳои фаъолияти сиёсатмадори муқаррарӣ ва пешво чандон тафовут нест, вале чун амиқтар таҳлил мекунем, пай бурдан мумкин аст, ки стратегияи амалии пешво нисбатан воқеъбинона, ғайриоддӣ ва ҷолиб аст.

Хусусиятҳои фарқкунандаи тафсири падидаи «пешвои сиёсӣ» дар мактабҳои амрикоӣ ва аврупоии сиёсатшиносӣ инҳоянд: аввалан, концепсияҳои аврупоии «пешвои сиёсӣ» дар аксари ҳолатҳо падидаи мазкурро бо равандҳои демократӣ дар ҷомеа пайванд мекунанд. Ҳузури пешвои сиёсӣ дар ҷомеаҳои ғайридемократӣ ҳамчун “инқори манфӣ»–и меёрҳо шуморида мешавад. Дар мактаби сиёсатшиносии Амрико, баръакс, ба воситаҳои зоҳирӣ он қадар таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир карда намешавад. Диққати асосӣ ба ҷанбаҳои амалии фаъолияти системаи

пешвоёни миллӣ равона мегардад. Дуюм, дар мактаби аврупоии таҳқиқи пешвои сиёсӣ талабот ва меъёрҳои муайян барои рафтори сиёсатмадор пешниҳод карда мешаванд (дуршавӣ аз онҳо маънои «бухрони эътимод ба пешво»-ро дорад), ки хусусияти комилан расмӣ доранд. Сеюм, сарфи назар аз ҳама кӯшиши фарқият гузоштан байни менечер-пешво ва менечер-сиёсатмадор, мактаби америкоии сарвари сиёсӣ дар муқоиса бо мактаби аврупоӣ, байни ин ду зухурот тафовути ҷиддӣ намегузорад.

Мувофиқи андешаи Роберт И. пешвоёни сиёсӣ дорои стратегияҳои возеҳро соҳибанд, ки дидгоҳи мухталифи сиёсиро ба воқеият мубаддал месозад. Онҳо тавассути қобилиятҳо ва малакаҳои сиёсӣ, таҳлилнамояи ва зеҳнию эҳсосӣ роҳҳои расидан ба ояндаи усувор (рушди усутвори иқтисодӣ, пешравиҳои моддӣ ва неқӯаҳволии инсонҳо)-ро таҳия менамоянд. Муаллиф барои тасдиқи андешаи худ дар мисоли шахсиятҳои амсоли Нелсон Мандела, Сиретсе Хама, Ли Куан Ю ва Мустафо Камол Отатурк падидаи сарварӣ, идоракунии сиёсӣ, фарҳанги сиёсӣ, қабули қарори сиёсӣ дар лаҳзаҳои муайян, масъалаҳои маҷбурсозӣ дар ҷаҳолияти роҳбарии сиёсӣ, тафовути байни пешвоёни сиёсӣ ва паҳлуҳои дигари масъаларо таҳлил намудааст.

«Роберт И. кишварҳои рӯ ба инкишофро таҳлил карда, ба хулосае меояд, ки «чунин пешвоён дар кишварҳои рӯ ба тараққӣ, ки дар онҳо институтҳо заифанд, коррупсия ва чашмгуруснагӣ ҷой доранд, кам мебошанд. Маҳз шахсияти пешво (бештар аз омилҳои институтсионалӣ ва сохторӣ) ба рушди давлатҳо таъсир мерасонад. Бояд зикр намуд, ки мунаққидони ин равиш муаллифро барои заиф будани далелҳои овардааш айбдор мекунанд» [164].

Дар тақсимбандии пешвои сиёсӣ ҷадвали Ж. Блондел бисёр ҷолиб аст. Ё якчанд навиш пешвоёни сиёсиро вобаста ба ҷаҳолият ва шахсияти онҳо ҷудо намудааст [13]:

Намудҳои пешвоёни сиёсӣ		
«Начотдиҳандагон» (У. Черчилл, Ш. де Голл)	«Патерналистон» ва «популистҳо» (О. Бисмарк, И. Сталин)	«Идеологҳо» (Мао, А.

		Гитлер)
«Таскиндиҳандагон» (Д. Эйзенхауэр)	«Ташхисгарон» (Р. Рейган, М. Тэтчер)	«Ислоҳотгарон» (Ф. Рузвелт)

«Дар кишварҳои Аврупо, ИМА, Африко, Амрикои Лотинӣ ва Осиё гурӯҳҳои махсуси таҳқиқотӣ (одатан дар назди ассотсиатсияҳои сиёсатшиносон) таъсис дода мешаванд, ки ҳадафи онҳо омӯзиши падидаи пешвоёни сиёсӣ дар шароити муосир мебошад. Ҳамчун намуна, гурӯҳи фаъоли таҳқиқоти олимони Бритониё, «Political Leadership» (Пешвоёни сиёсӣ)-ро овардан мумкин аст» [156].

Тавре ки дар боло низ қайд гардида буд, ки яке аз назарияҳои омӯзиши падидаи «пешво» ин назарияи «нақши шахсият дар таърих» мебошад, ки ба Томас Карлайл мансуб мебошад. Пас аз баёни андешаҳо оид ба нақши шахсият дар таърих, муҳаққиқон ба ин масъала таваччуҳи бештар зоҳир намуданд. Як зумра корҳои таҳқиқоти арзишманд роҷеъ ба ин масъала аз ҷониби Аткинсон (Atkinson), Блондел (Blondel), Лонеск (Ionesc) анҷом дода шуданд. Бояд зикр намуд, ки анҷом додани корҳои таҳқиқотӣ роҷеъ ба ин мавзӯ дар вазъияти зудтағйирёбандаи замони муосир хеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Иддае аз донишмандони дигар бар ин андешаанд, ки масъалаи таҳқиқоти «пешво» зинаҳо ва равандҳои ташаккули он дар низомҳои диктотурӣ ва ҳарбӣ объекти омӯзиш ва таҳқиқоти хос мебошад. Зимнан аз ҷониби онҳо номгӯи васеи таҳқиқотҳо роҷеъ ба роҳбарони аҳзоби сиёсӣ, ҳукуматҳои гуногуни миллӣ ва минтақавӣ гузаронида шудааст. Масъалаҳои васеи омӯзиши падидаи пешво пеш аз ҳама ба тафсири якҷояи ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии он бахшида шудааст. Яъне, доираи бузурги мавзӯро масъалаи дар назария санҷидани амалия ва баръакс дар амалия таҳқиқ намудани паҳлӯҳои назариявии ташаккули пешвоёни миллӣ ҳамчун мақоми сиёсӣю давлатӣ ташкил медиҳад. Гузашта аз ин, ба масъалаи пешвоёни миллӣ ва сарварии сиёсӣ ҳамчун ба сармояи сиёсии ҷомеа таваччуҳ зоҳир мегардад.

«Дар байни усулҳои омӯзиши падидаи пешвоён, методи таҳлили ихтилофи сиёсӣ ва усули биографӣ бештар бартарӣ дорад. Масалан, дар соли 2014 дар Интернет лоиҳаи глобалии пешво - Базаи мукаммали элитаи сиёсӣ («The Global Leadership Project: A Comprehensive Database of Political Elites») оғоз ёфт. Дар доираи лоиҳаи мазкур методи таҳқиқоти биографӣ анҷом дода шуд, ки мувофиқи он таъсири хусусиятҳои биографии пешвоён ва сарварони сиёсӣ ба равандҳои сиёсӣ ва инкишофи давлат таҳлил карда мешавад. Гузориши аввал барои муаррифӣ дар ҷаласаҳои солони Ассотсиатсияи сиёсатшиносони Амрико дар соли 2014 омода ва муаррифӣ карда шуд» [157].

Усули биографии таҳлили хусусиятҳои пешвоён ва сарварони сиёсӣ, бештар, аз ҷониби муҳаққиқ Стивен Раделет мавриди қорбурд қарор дода шудааст. Вай дар заминаи усули биографӣ як қатор пешвоёни сиёсиро омӯхта, ба ин восита кӯшидааст муайян созад, ки чӣ гуна таҷрибаи пешинаи онҳо ба инкишофи сифатҳои пешвои сиёсӣ ва имконияти ба пешво табдил ёфтани таъсир мерасонад. Муҳаққиқ монандӣ ва фарқияти моделҳои биографии пешвоёни муосир ва гузаштаре омӯхта, дар асоси он коэффисиенти эҳтимолии пешво шудани онҳоро баҳогузорӣ мекунад. Соли 2012 тавассути таҳлили фаъолияти сарварони сиёсии кишварҳои Африқо, С. Раделет исбот кард, ки байни хусусиятҳои биографии сарварон ва вазъи кунунии рушди кишварҳое, ки онҳо дар сари қудратанд, алоқамандии омӯрӣ вучуд дорад. Олимон соҳаҳои гуногуни иҷтимоӣ пешвоёни миллиро (аз рӯйи маълумот, синну сол, хусусиятҳои иҷтимоишавӣ, таҷрибаи қорӣ дар соҳаҳои гуногун ва ғайраҳо) муайян ва навбандӣ намуда, пешниҳод кардаанд, ки миёни касбият, хусусиятҳои иҷтимоии пешвоён ва дараҷаи таъсиррасонии онҳо ба рушд ва идоракунии ҷомеа робитаи сабабӣ вучуд дорад. Қайд карда мешавад, ки таҳқиқоти минбаъда бояд муайян кунанд, ки то қучо байни тағйирёбии сиёсат ва хусусиятҳои биографии пешвоёни милли робитаи сабабӣ вучуд дорад. Масалан, таҳқиқот метавонад муайян кунад, ки оё пешвоёни дорои маълумоти ҳуқуқӣ ба тағйири конституция дар кишварашон саҳм гузоштаанд ё не?. Оё пешвоёни дорои маълумоти иқтисодӣ дар фарқият аз дигар пешвоён тағйироти иқтисодиро дастгирӣ кардаанд? Оё таҷрибаи

касбии роҳбарон ба рушди кишварҳо таъсир кардааст? Масалан, оё таҷрибаи пешвоёне, ки дар Бонки ҷаҳонӣ ва шабакаҳои он кор кардаанд, ба эҷоди муносибатҳои судманд байни кишвари худ бо ин созмон мусоидат мекунад? Дар маҷмӯъ, таҳлили робитаҳои воқеии сабабӣ байни касбияти пешвоёни миллӣ ва рушди кишвар имкон медиҳад, ки қарорҳо, муносибатҳои сиёсӣ ва робитаҳои эҳтимолии сиёсии онҳо пешгӯӣ карда шаванд.

Хусусиятҳои биографии пешвоёни миллӣ ва робитаи сабабии онҳо ба раванди рушди давлат як таҷриба ва методи ҷолибу самарабахши илмӣ мебошад. Чунин таҷрибаро мустақиман дар мисоли хусусиятҳои биографии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва таъсири он ба раванди рушди Тоҷикистони соҳибистиқол санҷидан мумкин аст.

«Дар миёнаи солҳои 1980-ум ҶШС Тоҷикистон, асосан, аграрӣ ҳисобида мешуд: 67% шаҳрвандон дар деҳот зиндагӣ мекарданд ва 42% онҳо дар соҳаи кишоварзӣ, асосан, бо пахтакорӣ машғул буданд» [135]. Тавре маълум аст, пас аз ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ дар кишвар ҷанги шаҳрвандӣ сар зада, ҷараёни рушди иқтисодиро, ки бахши бузурги он ба соҳаи кишоварзӣ рост меомад, ба мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ кард. Дар чунин сурат шахсе лозим буд, ки назокатҳои соҳаи аграриро на танҳо хуб донад, балки дар ин соҳа таҷрибаи мукаммали амалӣ дошта бошад. Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки худ аз оилаи деҳқон буд ва таҷрибаи зиёди фаъолият дар соҳаи кишоварзиро дошт, бо малака ва касбияташ тавонист, ки Тоҷикистонро дар соҳаи аграрӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардонид, онро ба кишвари аграрӣ–саноатӣ табдил диҳад.

«Ҳангоми таҳлили падидаи пешвоён дар заминаи методи мубоҳисаҳои сиёсӣ олимон мекӯшанд, ки қонуниятҳо ва тақрори намунаҳо, модели рафтори пешвоёнро пайдо кунанд. Масалан, ҳангоми таҳқиқи стратегияҳои занон дар мақоми пешвоёни сиёсӣ, муҳаққиқон се стратегияи тақроршавандаро дар байни пешвоёни сиёсии занон муайян карданд: стратегияи ҳамла, раҳиҳои эмотсионалӣ (рус.эмоциональное излияние) ва риёкорӣ» [163]. Чунин равиши концептуалӣ

бештар дар кишварҳое, ки сарвари онҳоро зан ба ӯҳда дорад, бештар роич мебошад.

Самти умумии тафсири падидаи «пешвои сиёсӣ» дар мактабҳои амрикоиву аврупоии сиёсатшиносӣ чунинанд:

1. Пешво падидаи абстракт нест ва он чузъи раванди сиёсии марбут ба ниҳодҳои сиёсӣ мебошад.

2. Пешвои сиёсӣ падидаи мураккаб ва бисёрҷониба буда, як қатор омилҳои баҳамвобастаи «муҳити атроф»-ро дар бар мегирад.

3. Дар аксари назарияҳои баррасишуда сифатҳои шахсии пешвоёни миллӣ нисбат ба хусусиятҳои ҷамъиятию иҷтимоии онҳо дар мақоми аввал қарор дода мешаванд.

Дар аксари таҳқиқотҳои муосири ғарбӣ пешвоён ва сарварони сиёсӣ ҳамчун сармояи сиёсии ҷомеа, ҳамчун шартӣ рушди бомуваффақияти он дарк карда мешаванд. Ин мафҳум дорои шарҳи гуногун мебошад ва чунин муайян карда мешавад:

– ирода ва қобилияти рушди равандҳои ҷамъиятӣ мутобиқи ҳуқуқи инсон, некӯахлоқии ҷамъиятӣ, бартарияти манфиатҳои ҷамъиятӣ аз манфиатҳои шахсӣ ва ҷалби ҳама намоёндагони ҷомеа ба рушди равандҳои ҷамъиятӣ;

– қобилияти дидан, дарк кардан, фаҳмидан ва истифода бурдани ҳама чизҳои нав ва зиёд қадр кардани падидаҳои кӯҳна (ҳатто ғояҳои қаблан инкоршуда, агар шароит ба ин мусоидат кунад). Роҳбар набояд воситаҳо ва идеяҳои номатлуби стратегиро ғимоя ва дастгирӣ кунад;

– доштани таносуби нодири маҷмуи қувваҳо ва таъсир ба соҳаҳои гуногуни умумимиллӣ ва ё глобалӣ, бартарияти нуфузи идеологӣ ва ахлоқӣ.

Қариб ҳамаи олимони муосир аҳаммияти фарҳангиву таърихиро барои дарки пешвоёни миллӣ дар давраҳои мушаххаси таърихӣ таъкид мекунанд. Падидаи мазкур ҳамчун як намунаи фарҳангӣ-таърихӣ баррасӣ карда мешавад. Дар ин робита, таҳқиқот дар бораи роҳбарони Ғарб, пешвоёни Африқо, пешвоёни Русия ва роҳбарони Осиё гузаронида мешаванд. Аҳаммияти контексти сиёсӣ ҳангоми таҳлили хусусиятҳои роҳбарони кишварҳое, ки режимҳои гуногуни сиёсӣ,

низомҳои сиёсӣ ва фарҳангҳои сиёсиро бо иштироки гуногуни сиёсии шаҳрвандон доро мебошанд, қайд карда мешавад.

Хусусиятҳои омӯзиши пешвоёни миллий дар марҳалаи кунунӣ аз он иборат аст, ки таваҷҷуҳ бештар ба мавзӯи бухрони пешвоёни сиёсӣ, набудани пешвоёне, ки ба аъзои ҷомеа таъсири мусбат расонанд ва давлатҳои муосирро рушд диҳанд, иборат мебошад. Сабабҳои муҳимтарини ин метавонад афзалияти манфиатҳои шахсӣ, коррупсия ва чашмгуруснагӣ, заъфи ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва воситаҳои ба сари қудрат омадани сарварони сиёсӣ бошанд. Муҳаққиқон ба пешвоёни сиёсии муҳолиф таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд. Омӯзиши намунаҳои таърихӣ, ки тибқи он пешвоёни сиёсии муҳолиф тавонистанд кишварро бо роҳи муваффақи рушд роҳнамоӣ кунанд, хеле ҷолибанд.

Бо вучуди ин, рӯйдодҳои солҳои охир нақши бузурги шахсияти пешвоёни миллиро дар интиҳоби роҳҳо ва моделҳои рушди ҷомеаҳои мухталиф ва қобилияти идоракунии бомуваффақияти давлатҳо нишон доданд. Дар ин замина, таҳқиқот оид ба пешвоёни сиёсии кишварҳои гуногун ва паҳлӯҳои гуногуни роҳбарияти сиёсӣ ба таври назаррас бештар шуданд. Роҳбарони ҳизбҳо, кишварҳо, минтақаҳо, иттиҳодияҳои миллатгарой таҳлил карда мешаванд. Хусусиятҳои сарварӣ дар низоми гуногуни сиёсӣ, дар шароити рушди ҷомеаи шабакавӣ, дар фарҳангҳои гуногуни сиёсӣ, дар ҳолати бухрон мавриди таҳлил қарор мегиранд. Ҳамин тавр, таҳқиқотҳои усули таҳлили пешвоёни миллий ба миён меоянд.

Доктори илмҳои фалсафа Хидирова М.У. ба таҳлили институти пешвой дар Тоҷикистон таваҷҷуҳи хоса додааст. Ба андешаи ӯ, сохторбандии ниҳоди пешвой дар Тоҷикистон дар давраи рушди низои он имкон медиҳад, ки се категорияи пешвоён ҷудо карда шаванд: сиёсӣ, низоми ва анъанавӣ. Чунин сохтор бо консепсияҳои назариявии сатҳи пешвоён, ба роҳҳои қонунигардонии ҳокимият, инчунин, ба нақш, нуфуз ва эътибори роҳбарони сатҳҳои гуногун ба вазъияти сиёсӣ асос ёфтааст. Хидирова М.У. бештар дар ин сохтор диққати махсусро ба «синфи ҷангиён» медиҳад, ки пешвоёни вазъиятӣ буда, пайдоиши онҳо мустақиман ба вазъияти мочарогарӣ дар кишвар вобаста буд.

Институтсионализатсияи пешвой ҳамчун омили зарурии ҳалли низои тоҷикон дар як давраи мураккаби иҷтимоию таърихӣ ба ақидаи Хидирова М.У. ба ҳамгироии иҷтимоӣ, ҳалли ихтилофҳо, ташкили қудрат ва идоракунии мусоидат намуд. Маҳз робитаи зичи пешвоён бо ниҳодҳои алоҳидаи ҷомеа ба рушди технологияи нави сиёсӣ барои ҳалли низои мураккаби дохилӣ мусоидат кард.

Тибқи назари муҳаққиқ Хидирова М.У. «пешвоён ҳамчун шахсият ва фарди иҷтимоӣ-сиёсӣ дар ҷомеа нақши дугона доранд: аввалан, пешвоён маҳсули ҷомеа буда, ба баъзе қувваҳои табиӣ иҷтимоӣ тобеъ мебошанд; дуюм, онҳо ислохотгари ғайри ҷомеа мебошанд, ки аз амали онҳо хусусияти прогрессивӣ ё регрессивии рушди ҷомеа вобаста аст» [70].

Навобаста аз он ки дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон истилоҳи пешво мақоми намоён доштааст ва он ба шахсоне нисбат дода мешавад, ки дар давраҳои ҳассоси ташкили давлат ва муборизаҳои озодихоҳӣ аз худ қарорҳои бузург нишон додаанд, вале истилоҳи «Пешвои миллат» дар ғайри ҳамаи ҳолатҳо ва ҷамъиятиҳо дар Тоҷикистон падидаи нав мебошад.

Дар таърихи гузаштаи ташаккули инсоният ҳарчанд пешвоён дар сатҳи мақоми гуногун вомехӯранд, вале ҳосиятҳо ва нақши иҷтимоӣ худро ҳамеша ҳифз мекунанд: онҳо донандаи ҳуқиқат, роҳнамо ва пуштибони мардум мебошанд. Вобаста ба дараҷаи ташаккули этникӣ ва хусусиятҳои эътиқодӣ одамон пешвоҳо ҳар гуна мешаванд: барои қабила – ё пешвои қабила, барои халқ ҳамчун пешвои халқ, барои миллат ба ҳайси пешвои ҳамин миллат, барои пайравони дин – пешвои динӣ ва ғайра эътироф карда мешавад.

Пешвои миллӣ гуфта шахсоне метавон номид, ки ба қудрати воқеии сиёсӣ ё неруи эҷтимоӣ давлати муайян тааллуқ дорад, вале салоҳиятҳои ба ягон сохтори расмӣ ва ё ниҳоди давлатӣ маҳдуд карда намешаванд.

Таҷрибаи таърихӣ таҳқиқоти олимони нишон медиҳад, «дар як ҷомеаи тағйирёбанда талабот ба пешвоёни миллӣ меафзояд. Зияда аз ин, дар ташаккули нафси ҳокимият пешвоёни миллӣ нақши асосӣ мебошанд. Пешвоёни миллӣ бо истифода аз салоҳияти худ имкон доранд, ки захираҳои инсонӣ ва моддиро барои

ҳалли мушкилоти ҷомеа равона кунанд ва ба бухронҳои нав воқуниш нишон дода, системаро ба мушкилоти замон мутобиқ кунанд» [104].

Самаранокии фаъолияти пешвоёни миллӣ дар сатҳи миллӣ инъикоси бештари худро меёбанд. Вазифаи муҳимтарини ин ниҳоди сиёсӣ аз иҷрои доираи васеи вазифаҳои ташкилӣ ва идоракунӣ иборат аст, ки фаъолияти бешумор оид ба таҳия, амалисозии қарорҳо, ҷамоҳангсозии амалҳои сохторҳои ба ин раванд алоқаманд, ҷамоҳанг кардани робитаҳои манфиатҳои гуногун ва ғайраро дар бар мегирад. Пешвоёни миллӣ, ки раванди расидан ба ҳадафҳои миллиро роҳбарӣ мекунанд – ниҳодест, ки баҳри воқуниши саривақтӣ нишон додан ба мушкилоти мавҷуда, дуруст арзёбӣ намудани вазъияти бавуҷудода, таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои дахлдор ва ба самти ояндадори рушд раҳнамун сохтани миллат муваззаф аст. Бо дарназардошти он ки пешвоён мақоми баландтарини синфи сиёсӣ ҳастанд, бояд вазифаи худро ба муттаҳид кардани элитаи ҳоким, таҳкими тамомияти дохилии он сафарбар намоянд.

Таҳлили ҷамаҷонибаи илмӣ ва сиёсии падидаи сарварии сиёсӣ дар ҷаҳони ислом, таҳаввулоти сарварии сиёсӣ дар нимаи дуюми асри XX, навбандӣ ва таҳлили ин падида нишон медиҳад, ки падидаи пешвой барои давлатҳои “ҷаҳони сеюм» ҳамчун омили муайянсозии худшиносии ҷомеа дар нимаи дуюми асри XX аз худ дарак додааст.

Дар ҷаҳони ислом тарҳи «давлат-миллат» (миллатгароии давлатӣ) дар симои пешвои сиёсӣ ифода ёфта, он нишонаи ваҳдати ҳокимият дар давлат мебошад. Пешво ва давлат як ҷомеаи суперэтникиро ташкил медиҳанд, ки байни гурӯҳҳои қавмӣ он баробарӣ ва мувозинатро эҷод мекунад.

Дар асоси тарҳи мазкур ва равишҳои дигар, пешвои сиёсиро (аз лиҳози нақши он дар самти рушди устувори давлат) чехраи бонуфузи равандҳои сиёсӣ ва соҳиби салоҳиятҳои олии қабул намудани қарорҳои сиёсӣ арзёбӣ намудан мумкин аст. Дар асоси ин фаҳмиш пешвои сиёсӣ танзими фаъолияти сиёсиро ба уҳдаи худ гирифта, қувваҳои иҷтимоиро бо ҳам муттаҳид менамояд, вазифаҳо ва самтҳои фаъолияти давлат, институтҳои сиёсӣ ва ғайраро дар марҳилаҳои гуногун муайян месозад ва ба вазъияти сиёсӣ неруи бузурги таъсиррасониро соҳиб мебошад.

«Хусусияти дигари фарқкунандаи таҳқиқоти муосири масъала дар он зоҳир мегардад, ки он омӯзиши на танҳо пешвоёни миллӣ, балки роҳбарони созмонҳои байналмилалӣ, гурӯҳҳои минтақавии давлатҳо ва ҷонсҳои ҷаҳониро низ дар бар мегирад, ки аҳаммияти онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ афзоиш меёбад. Барои таҳқиқи пешвоёни сиёсӣ усулҳои илмҳои гуногун истифода мешаванд ва олимони дар бораи зарурати омӯзиши роҳбарияти сиёсӣ ҳамчун самти алоҳидаи илм сӯҳбат мекунанд. Равишҳои нав дар доираи усули биографӣ, event – метод (усули рӯйдодҳо), таҳлили мусоҳибаи сиёсӣ, таҳлили қарорҳои қабулшуда ва сабабҳои қабули онҳо (бо мақсади пайдо кардани қонуниятҳои рафтор ва қарорҳои роҳбарии сиёсӣ) таҳия карда мешаванд. Олимони муосир мекӯшанд, ки моделҳои биографии пешвоёни сиёсиро таҳия кунанд, то бифаҳманд, ки чӣ гуна таҷрибаи пешина, ҷинсият, маълумот, ҷойи зист, робитаҳо ва хусусиятҳои дигар ба пешвоёни сиёсии оянда (рафтор, стратегияи амал, қарорҳои сиёсӣ) ва ҳудуди қобилияти пешво шудани онҳо таъсир мерасонанд. Анҷом додани чунин таҳқиқотҳои зиёди муқоисавӣ имкон медиҳад, ки фарзияҳо санҷида шуда, моделҳои биографӣ дар фарҳангҳои гуногун баҳогузорӣ карда шаванд» [101].

Дар солҳои охир, падидаи пешвой ва сарвари сиёсӣ аз тарафи олимони ва коршиносони тамоми ҷаҳон ҳамчун омили рушди устувори ҷомеа баҳогузорӣ карда мешавад. Дар кишварҳои хориҷӣ гурӯҳҳои махсуси таҳқиқотӣ барои таҳлили пешвоёни сиёсӣ ҳамчун як падидаи сиёсӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ таъсис дода мешаванд. Дар Тоҷикистон чунин гурӯҳҳо вучуд надоранд, аммо дар тури соли охир гурӯҳи таҳқиқотчиён дар мавзӯи пешвоёни сиёсӣ дар заминаи Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар муассисаҳо кор мекунанд.

Ҳамин тавр, пешвоии миллат падидаест, ки ҳамаҳои пайдоишаш ба давраҳои дури таърихӣ рафта мерасанд. Он дар ҳар давраи замон вобаста ба шакли мазмуни давлатдорӣ бо тарзҳои гуногун арзи ҳастӣ кардааст. Муҳаққиқон оид ба тафсиру шарҳи падидаи пешвоии миллат нуқтаи назарҳои мухталифро баён намудаанд. Омӯзиши сарчашмаҳои мухталиф нишон медиҳад, ки пешвоии миллат ҳамчун шакли роҳбарии сиёсӣ дар шинохти миллатҳо, дар умум, омили мусбат арзёбӣ

мегардад. Аз ҷониби дигар, таносуби пешвоии миллат бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ якранг нест. Дар ҷое он бо як шакли роҳбарии сиёсӣ шабоҳат дорад, дар ҷойи дигар, он ифодаи хоси сарвари сиёсӣ дар ҷомеаҳои гуногуни миллӣ шуморида мешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳоди Пешвои миллат кафили усутворӣ, амну амонӣ ва муваффақияти давлат дар роҳи расидан ба мақсадҳои бузурги стратегӣ шинохта мешавад.

1.2 Заминаҳои таърихию сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат ва хусусиятҳои он

Муддати тулонӣ ҷомеашиносону муаррихон бар асари пойбандӣ ба арзишҳои муайяни мафкуравӣ чунин ақида доштанд, ки нақши шахс бо ҳама иқтидору азамати фитрӣ ва истеъдоди ғавқуллода имкон надорад, ки дар рушди ҷомеа ва таърихсозӣ миллатофаринӣ сахмгузор бошад. Ин ақида, ки моҳияти маънавии таърихи башар ва азамати руҳонии инсонро инкор намуда, ўро дар ҳошияи таърих ҷой дода буд, робитаи мутақобилаи инсон ва таърихро яктарафаю якҷиҳата тафсир мекард, созандагӣ ва рисолатмандии шахсиятро қабул надошт.

Таърихи халқи тоҷик ва таърихи қавмҳои дигар шаҳодат медиҳанд, ки таҳаввулотӣ бунёди дар умури сиёсӣ иҷтимоӣ, дар тафаккури андешаи миллӣ, дар фарҳангу тарзи ҳаёт ва дар зехну шури афроди ҷомеа бо қору пайкори шахсиятҳои барҷаста, шахсиятҳои, ки дар ғазилату иродати сиёсӣ, маънавӣ ва ахлоқии худ ормонҳои таърихӣ мардумро таҷассум кардаанд, пайвастиҳои том дорад.

Аз таърихи даврони бостон Қуруши Кабир ва аз таърихи асрҳои миёна Исмоили Сомониро метавон ёдовар шуд, ки дар сарнавишти таърихӣ ҳамқавмони худ дигаргунӣ ояндасозӣ сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавӣ ба вуҷуд оварданд, ки барои пешрафту тараққиёти беназири давлату миллат роҳро ҳамвор намудааст. Ин аст, ки аз оғози тамаддун то имрӯз қавму миллатҳоро қорномаҳои фарзандони бузурги онҳо ҳамеша ҳамроҳӣ намудааст.

Агарчи сиёсати ҳонадони Сомониён аз ҳар нигоҳ мавриди эътирофи қоршиносон ва пажӯҳишгарони сиёсати ҷаҳонӣ қарор гирифтааст, ин амр пеш аз ҳама, вобаста ба зуҳури шахсияти машҳур Амир Исмоили Сомонӣ марбут аст, ки имрӯз низ барои миллати мо ба унвони раҳнамо шумурда мешавад. Бо таваҷҷуҳ ба ин ҷанбаи шинохти шахсиятҳои таърихӣ миллати тоҷик, метавон андешаҳои академик Носирҷон Салимӣ ва Холаҳмади Самеъро перомунӣ эътироф намудани Президенти ҷумҳурӣ, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳайси Пешвои миллат дарҷ намуд. Муҳаққиқони болозикр қайд менамоянд, ки «...агар ба таърихи наздик ба

24-солаи давлатдории Тоҷикистони соҳибистиклол назар афканем, ба равшанӣ хувайдост, ки Роҳбари давлат шоистагии хешро дар ин мақом собит намудаанд. Ин муҳаққиқон менависанд, ки башарият гувоҳ аст, ки на ҳама сарварони давлат ба таърих ҳамчун пешвоёни миллат ворид шудаанд. Як шахсият вақте ҳамчун падидаи Пешвои миллат ҳисобида мешавад, ки ба дарки масъулиятнокӣ ва масъулияти таърихӣ худ дар сарнавишти ҳамватанони худ барои як кишвар барномаи дақиқ ва муассири пуриқтидори пешрафтро эҷод ва василаҳои амалӣ шудани онҳоро фароҳам меоварад».

«Дар қарни бистум дар таърихи башарият номи пешвоёни эътирофшудаи миллий дар сатҳи ҷаҳонӣ, аз ҷумлаи Маҳатма Гандӣ, Шарл де Голл, Франклин Рузвелт, Дэн Сяопин, Ли Куан Ю, Махатхир Муҳаммад дохил шудаанд. Ёдоварӣ аз ин сиёсатпешагони номдор ҳамчун шахсиятҳои таърихӣ тасодуфӣ нест, зеро онҳо барои миллату давлати хеш хидмати барҷастае кардаанд. Онҳо на танҳо мақому нақши глобалии кишвари худро тақвият бахшида, ҷаҳиши стратегиро дар иқтисод, сиёсат ва фарҳанг барномарезӣ ва амалӣ кардаанд, балки дар шароити хеле мураккаб ва тақдирсоз тавонистаанд роҳи комил, тариқи ба орзуҳову ҳадафҳои инсониву миллии худ расидани ҳамватанони хешро дарёфта, ҳамчун неруи муттаҳидкунандаи миллат дар густариши ғояҳои ваҳдатифар ва ояндасоз нақши таъсиррасон гузоранд» [126].

Ба ҳамин маънӣ, дар даврони нав Махатхир Муҳаммад – пешвои мардуми Малайзия, Ли Куан Ю сарвазири Сингапур, Дэн Сяопин роҳнамои мардуми Чин чун пешвоёни миллий шахсиятҳои барҷастаи миллатсоз шинохта шуданд. Ин пешвоён аз як сӯ дар замони худ, дар заминаи иттиҳоди миллат, пешрафти кишварашон бо муваффақиятҳои беназири сиёсӣ иқтисодӣ таъмин гардида, аз сӯйи дигар барои рушду такомули миллати худ дар замонҳои баъдӣ заминаи устувор ва ҷиддӣ муҳайё сохтаанд.

Пешвоёни миллий тавонистанд нақши пешрафти кишварашонро дар пояи арзишҳо ва манфиатҳои миллий пешниҳод ва амалӣ кунанд, ки таърих бо гузашти замон самари хеле барҷастаи онҳоро исбот кардааст. Миқёси ғайрияти пешвоёни миллие, ки зикр гардиданд, минбаъд аз доираи кишварҳояшон берун

баромада, ташаббус ва тадбирандешҳои байналмилалӣ ба пешрафти кишварҳои дигари ҷаҳон низ таъсири мусбат расониданд [34].

Технологияи муосири сиёсӣ қудрати онро дорад, ки бо шеваҳои гуногуни шахсиятсозӣ шахсиятсӯзӣ, шахсеро дар ҷаҳми мардум бузург ё хурд ҷилва диҳад. Аммо таҷрибаи рӯзгор нишон додааст, ки ҷеҳраҳои сунъии таблиғотию расонаӣ бо гузашти андак замоне аз байн мераванд ва дар сафҳаи таърих нопадид мегарданд, аммо, баръакс ин, ҷеҳраҳои табиӣ ва пешвоёни воқеии мардум ба баҳши ногуастанию унсурӣ ҳастии миллату давлат табдил ёфта, то абад, то замони бақои ин миллату давлат ҳамчун арзиш, намуна ва қаҳрамон ҷовидона боқӣ мемонанд [6].

Миллати тоҷик ва тамаддуни ҷаҳоншумули он дар тури таърихи панҷҳазорсолаи худ фарзонагону абармардонро парваридааст, ки барои дифоъ аз марзу бум, забону фарҳанг ва номуси миллии сар ба қиём мекашиданд, бо иқтисодӣ ақлу заковати ҳеш, бо таҷриба ба андӯхтаҳову омӯзаҳои гузаштагони худ ба арзишҳои бунёдӣ миллии умри дубора бахшиданд, таърихи миллатро бо шоҳроҳи тамаддуни ҷаҳонӣ пайванди тоза додаанд.

Дар кишвари мо ба мақоми роҳбарии мамлакат баргузида шудани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, шахсияти дорои омодагии зеҳнӣ маънавӣ оид ба шинохти рисолати мардумсолорӣ тақозои таърих ҳам буд, ки дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон тасдиқи воқеии худро пайдо намуд.

Дар шахсияту ҳаёти инсонӣ ва ҷаҳони маънавии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ормонҳои милливу мардумӣ ва эҳсоси ворисияти таърихӣ ҳосияти фитрӣ буда, ин ҷиҳат солҳо пеш аз касби қудрат дар зеҳну сиришти эшон дар баробари номуси миллии ва ватандорӣ парваришу камол ёфтааст.

Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон нахустин тоҷик дар таърихи навин мебошад, ки дар маснади муаззами роҳбарӣ паёмҳои миллии моро дар паҳнои ҷаҳон интишор додааст ва ба рағми тоҷикситезиҳо ва кӯтоҳбинӣҳо бо хираду ҷасорати камназир Тоҷикистонро бо он ҳама сармояҳои бузурги фарҳангӣ ва тавонмандӣҳои кунуниаш дар бунёди давлати миллии демократӣ дар анҷумани кишварҳои дунё аз мақоми арҷманде бархӯрдор намуд. Бо вучуди

ин, бо чунин иродаи хастанопазирӣ миллӣ бо муқовимати шадид ва ошқору ниҳони тоҷикситезон, бадхоҳони миллати тоҷик, ки бо ниқобҳои мухталиф алайҳи тоҷикон иғвоҳое бармеангезанд, рӯ ба рӯ гардидааст. Ин ҳама нақшу мақом ва фазилату хизмат Пешвои миллатро ба унсури ҷудонопазирӣ ҳаёти кишвар ва институти муҳимми таркиботи сиёсии Тоҷикистон табдил додааст.

Заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таърихи чандон тулоние надошта, он ба даврони Истиқлолияти давлатӣ ва оғози эҳёи давлатдорӣ миллӣ рост меояд. Ташаккули институти мазкур ба раванди касби таҷрибаи роҳбарӣ ва сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рост меояд, ки тадриҷан дар даврони соҳибистиқлолӣ аз Президенти ҷумҳурӣ ба сарвари мардумӣ ва ҳамин тавр ба Пешвои миллат табдил ёфт.

Вуруди Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба майдони сиёсати бузурги давлатӣ соли 1990 оғоз ёфт, вақте ки аз вазифаи директори совхозӣ ба номи Ленини ноҳияи Данғара ба вакили Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон даъвати 12 интиҳоб шуд. Ин аввалин интиҳоботе буд, ки дар он роҳбарони нави ғайрирасмӣ аз ҷумлаи зиёиёни илм, эҷодкор ва руҳониён низ ширкат варзиданд ва вакил шуданд.

Тирамоҳи соли 1992, дар авҷи муноқишаи мусаллаҳона байни Ҷабҳаи халқӣ ва Ҳукумати муроси миллӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонов раиси вилояти Кӯлоб таъйин гардид.

19 ноябри соли 1992, дар Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ, Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон раиси Шурои Олӣ интиҳоб шуд. Ин иҷлосия ҳодисаи таърихӣ дар Хучанд ва Иҷлосияи таърихӣ сарнавиштсоз номида мешавад. 6 ноябри соли 1994 бошад, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуд. Ҳамин тавр, ба сари қудрат омадани Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯйдоди муҳимтарин дар таърихи халқи тоҷик мебошад.

Дар ҷумлаҳои боло махсус «таърихи халқи тоҷик гуфта шуд, на «Тоҷикистон, зеро нақши сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон берун аз арзёбии доираи маъмурии давлат ва як давраи таърихӣ буда, ба эҳёи дубораи миллати

точик, ваҳдати миллӣ, рӯҳи тоҷик ба ҳудуди миллӣ, ҳушор ба дӯсту имрӯз ва ояндаи миллату давлат пайванд мегардад. Пас аз ду сол, соли 1999 ба Президенти ҷумҳурии ордени «Қаҳрамони Тоҷикистон» - мукофоти олии давлатии кишвар дода шуд, ки барои хизматҳои дар назди давлат ва мардум, соҳми беназири худ дар барқарор намудани сулҳу оштии, наҷоти давлатдорӣ тоҷикон ва баровардани кишвар аз ғироби бӯҳрони амиқ сиёсӣ иқтисодӣ, ба хотири озодӣ, истиқлолият ва шукуфоии ҷумҳурии сарфароз қарда шудааст» [103].

Бояд зикр намуд, ки Тоҷикистон аввалин кишварест, ки дар он институти Пешвои миллат ба вуҷуд омадааст. Хеле пеш аз ин, чунин раванд дар кишварҳои пасошуравӣ низ сурат гирифт. Масалан, ба Президенти Туркменистон Сафармурод Ниёзов унвони сарвари тамоми туркманон - Туркманбоши дода шуд. Баъди ӯ ба сари қудрат Қурбангули Берdimухаммадов омад, ки ӯ имрӯза – Ҳомӣ (Арқада) номида мешавад.

«Чанд сол пеш, қазоқҳо низ ин роҳро пеш гирифтанд, ки Нурсултон Назарбаевро сарвари миллат - Элбаси эълм қарданд. Инчунин, ба сифати мисол, метавонем Президентҳои Ўзбекистон ва Озарбойҷонро номбар кунем, ки ҳарчанд бо қонун асоснок нашуда бошад ҳам, мардум мутаносибан онҳоро подшоҳ ва пешвои беҳамто меномиданд» [149].

Чунин шакл гирифтани раванди ташаккули сарвари сиёсӣ дар давлатҳои болозикр ба шароит ва таърихи хоси ин кишварҳо алоқаманд мебошад.

Нигоҳи амиқ ба таърих ва воқеияти имрӯзи ҷаҳон нишон медиҳад, ки дар мавридҳои фаровоне пешвоӣ миллӣ дар ҷомеаҳои демократӣ фаъолият намуда, як рӯи меҳварии ваҳдати миллӣ ва қарорати ҳифзи давлат ба ҳисоб мераванд. Мувофиқи таҳлилҳои муҳаққиқон дар ҷаҳони муосир дар беш аз 85 кишвар институтҳои пешвоӣ миллат бо шаклҳо ва номҳои гуногун фаъолият мекунанд. Албатта, на ҳамаи ин таҷрибаҳо мусбатанд, аммо беш аз 40 кишвари дорои пешвоӣ миллӣ низомҳои демократӣ ва баъзеяшон хеле демократӣ доранд. Масалан, дар як силсила кишварҳои демократитарини ҷаҳон, аз ҷумла дар Британияи Кабир, Австрия, Люксембург, Дания, Испания ва ғайра институти шоҳаншоҳиро ҳамчун анъана нигоҳ медоранд ва мувофиқи қонунҳои онҳо шоҳ ё

малика кафили ваҳдати миллӣ ва ҳифзи давлатдорӣ аст. Кишварҳои рушдёфтае чун Канада, Австралия ва ғайра низ то имрӯз мақоми рамзии шоҳи Британияро ҳифз мекунад ва ба он эҳтиром мегузаранд, ба садоқат ба он қасам меҳӯранд. Дар кишварҳои шарқӣ низ мақоми пешвоёни миллӣ бисёр роиҷ буда, аз Сингапур то Ховари Миёна намунаҳои зиёде он дида мешаванд. Ин мисолҳо нишон медиҳанд, ки масъалаи пешвоёни миллӣ бо низоми демократӣ дар тазод нест. Вақте як хонандаи мактаб, як сарбози артиш, як шаҳрванд ва ё як вазир дар Британияи Кабир дар маросими расмӣ ба садоқат ба малика ё монархи яқумрии кишвараш қасам ёд мекунад, ӯ ҳаргиз худро сокини як ҷомеаи ғайридемократӣ ва қафомонда эҳсос намекунад [132].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои бавучудой ва тақвияти институти Пешвои миллат на ба тақлид ба ҳолатҳои болозикр, балки дар пояи ниёзҳо, хостаҳои миллат ва эътирофи нақши сарвари сиёсӣ дар ташаккули давлатдорӣ навин, гирифтани пеши роҳи ҳамагуна таҳдиду хатарҳои миллӣ, муаррифии шоистаи Тоҷикистон дар сатҳи байналмилалӣ ва ғайра алоқаманд мебошад.

Бо вучуди воқеиятҳои легитимии ташаккули институти Пешвои миллат, яъне, эътирофи оммавии он, заминаҳои қонунии бавучудоии институти мазкур дар ин самт нақши асосиро иҷро менамоянд. Заминаи асосии таҳкими институти Пешвои миллатро дар кишвар қабули қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат» гузошт.

Қабул гардидани қонуни мазкур муҳимтарин рӯйдоди таърихӣ ва сиёсии Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиклолӣ маҳсуб меёбад. Қонуни мавриди назар дар низоми сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман, дар таърихи соҳибистиклолии кишвар ниҳоди комилан нав, яъне ниҳоди «пешвои миллат»-ро зам намуд, ки он ҳамчун кафили сулҳу субот, ваҳдату ҳамдиلى, амнияти миллӣ ва ҳифзи давлатдорӣ миллӣ дар кишвар фаъолият хоҳад намуд.

«Бояд зикр намуд, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат» санаи 9 декабри соли 2015 дар ҷаласаи навбатии Парлумони мамлакат аз тарафи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз муҳокимарониҳо

қабул гардид. Дар қонуни мазкур мафҳуми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, салоҳиятҳо, ордени, ҷоизаи давлатӣ, дахлнопазирӣ ва қафолатҳои амниятӣ таъминоти иҷтимоии Пешвои миллат ба низом дароварда шудаанд» [116].

Қаблан лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат» моҳҳои ноябр-декабри соли 2015 дар чандин ҷаласаи Шурои палатаи поёнии Парлумони Тоҷикистон баррасӣ шуд. Он замон лоиҳаи қонуни мазкур бо тартиби ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ аз тарафи гурӯҳи вакилони Маҷлиси намояндагонӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи дархосту пешниҳоди мардуми кишвар барои ҳифзи Истиқлолияти давлатӣ, «анъанаи неки давлатдорӣ, муттаҳидии халқ дар атрофи ғояҳои созандаю бунёдкорона, таҳкими сохтори конститусионӣ ва кадршиносии хизматҳои фарзанди содиқу вафодори халқ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, ҳомии роҳи таърихӣ рушди мамлакат ба сӯи ҷомеаи шахрвандӣ, давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд таҳияву пешниҳод гардид» [125].

Раиси вақти Маҷлиси намояндагон Шукурҷон Зухуров ин қонунро таърихӣ номида, тасвибашро ба нафъи ҷомеа ва, баҳусус, барои муттаҳидии сокинон маънидод намуд. Ӯ зикр менамояд, ки таҷрибаи эътирофи раҳбарон ва пешвоёни миллат дар кишварҳои дигари дунё низ вучуд дошта, аз шинохт ва эътирофи онҳо демократия ва озодиҳояшон ягон осеб надидааст: «Эмомалӣ Раҳмон барои миллат ва ватани мо хизмати бузург кардааст. Ӯ ба ин эҳтиёҷ надорад, балки мардум ба ҳифзи ин дастовардҳо ниёз доранд» [122].

Тибқи андешаи Шукурҷон Зухуров: «Дар таърихи навини халқи тоҷик Эмомалӣ Раҳмон шахсиятест, ки на танҳо дар ташаккулу таҳаввули таърихи давлатдорӣ соҳибистиклоли тоҷик ва ҳастии имрӯзу фардои Тоҷикистон, балки барои эҳё намудани падидаҳои неку писандида ва арзишҳои волои фарҳанги ниёгонамон хизматҳои барҷаста кардааст. Дар замоне, ки касе ба ояндаи зиндагӣ бовар надошт, дар лаҳзаҳои, ки фазои кишварро садои тирӯ туфанг пахш карда буд ва ба ҷойи адлу инсоф, садоқату ҳақиқат беинсофию

нобаробарӣ ҳукмрон буд, ӯ масъулияти роҳбариро бар дӯш гирифта, умед ва боварию ба сулҳу ваҳдат дар дили мардум чо намуд» [120].

Зимни муҳокимарониҳо дар ҷаласаи иҷлосияи дуёми Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат» раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шукурҷон Зухуров чунин гуфтанд: «Мо худ мефаҳмем, ки дар шароити кунунӣ дӯстону душманон ба иқдоми пешгирифтаи мо назарҳои мухталиф доранд, ки ин як амри табиист. Муҳим он аст, ки мо бояд дуруст дарк намоем, ки ин қонун на ба хоҳири шахсият аст. Эмомалӣ Раҳмон, воқеан, барои халқ ва миллати мо хизматҳои бузурги таърихӣ карда, халқро аз парокандагӣ, миллатро аз нестшавӣ ва давлатро аз ғурӯпошӣ наҷот додааст. Таҳти роҳбарии бевоситаи ӯ пояҳои давлатдорӣ, заминаҳои низоми ҳуқуқӣ, нахустин Конститутсияи халқӣ қабул шуданд. Эҳёи арзишҳои динӣ ва миллӣ оғоз гардида, кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳо ёфта, истиқлолияти озуқаворӣ таъмин гашта, роҳи давлатдории Тоҷикистон ба сӯйи давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, иҷтимоӣ, дунявӣ ва ягона шуруъ гардидааст.

Ба андешаи Шукурҷон Зухуров, мухтарам «Эмомалӣ Раҳмон ба ин ҳама унвону ҷоизаҳо эҳтиёҷ надорад, балки мардуми Тоҷикистон ба ҳифзи ин дастовардҳо эҳтиёҷ дошта, тақдири ояндаи давлати мо ба ҳифзи таърихӣ ин роҳи ормонии шуруъгардида зарурат пайдо кардааст» [131].

Ба андешаи мо, яке аз нишонаҳои, ки санади ваҳдатмехвар будани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат»-ро бозгӯӣ мекунад, ин пеш аз ҳама, аз ҷониби ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ бидуни истисно қабулу эътироф шудани он мебошад. Тавре он замон мушоҳида шуд, намояндагони ҳизбҳои сиёсӣ дар шахси роҳбарони аввали онҳо бо самимият ва истиқболи том аз ин қонун ҷонибдорӣ намуданд. Ин дар ҳолест, ки дар кишварҳои дигари дунё чунин иқдом метавонист баҳсҳои бузургу доманадори сиёсиро ба вучуд орад, вале дар Тоҷикистон чун омма хизматҳои

инкорнашавандаи Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмонро кадр менамуданд, ба он нигоҳи ягона ва мусбати худро нишон доданд.

Мо мушоҳида менамоем, ки вақте масъалаи рақобати ҳизбию сиёсӣ ба вуҷуд меояд, ҳар як сарвари ҳизби сиёсӣ мехоҳад ба манфиатҳои ҳизби худ афзалият диҳад, вале зимни қабули қонуни мазкур чун дар миён мавзӯи манфиатҳои умумимиллӣ ва ояндаи давлатдорӣ қарор гирифта буд, чунин бархӯрд комилан вуҷуд надошт. Аз ин лиҳоз, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат» нишонаи арзишмандии инъикоси ягонагии миллӣ дар Тоҷикистон мебошад.

Масалан, Ҷаббор Аҳмадов – намоёнҳои ҳизби коммунистии Тоҷикистон, яке аз ҳизбҳои оппозиционӣ дар ин ҷаласа зимни муҳокимаи масъалаи мазкур, аз ҷумла, зикр намуд: «Тоҷикистон имрӯз дар марҳалаи хеле муҳим, ҳассос ва ҳалқунанда қарор дорад. Таҳдидҳои замони муосир, афзудани ҳатарҳои террористӣ ва таҳдидҳои экстремистӣ боиси ноустувор гардидани вазъи сиёсӣ иқтисодии минтақа ва ҷаҳон гардида, эҳтимоли расонидани таъсири манфӣ ба тақдирӣ кишварҳои рӯ ба инкишоф зиёд шуда истодааст. Дар чунин маврид вазифаи ояндаи наздик на фақат эмин нигоҳ доштани мардум аз ин ҳатарҳои номатлуб, ҳамчунин, ҳифз намудани дастовардҳои солҳои Истиқлолият ва дар ин замина таъмин намудани рушди босуботи ватанамон мебошад. Дар шароити имрӯза иқдومه зарур аст, ки тавонад сокинони Тоҷикистонро дар ин давраи тақдирсоз боз ҳам муттаҳид гардонад, дар роҳбарии давлат сарваре бошад, ки таҷрибанок, кордону корозмуда ва Пешвои миллат бошад» [114].

Ҳамин тавр, зимни қабули Қонуни мавриди назар санаи 9 декабри соли 2015, Парлумони Тоҷикистон воқеияти болозикрро хусусияти расмӣ бахшид. Маҷлиси намоёндагони Тоҷикистон аз номи аҳолии кишвар расман эътироф кард, ки бо фаъолияти беназири сиёсии худ мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳайси Сарвари кишвар тавассути кӯшишҳо ва талошҳои пайгирона ҷиҳати таъмини суботу яқпорчагии мамлакат, сулҳу ошӣ ва хидматҳои бузургаш дар самти фароҳам намудани шароити арзандаи зиндагонӣ ба ҳар як шаҳрванд, дар дили мардуми ин сарзамин ба ҳайси Пешвои миллат ҷой гирифтааст. Бинобар ин,

амали мазкур як навъ эътирофи рисолати таърихӣ ва воқеии ӯ махсуб меёбад.

Дар ҳақиқат, раванди таърих собит месозад, ки дар давраҳои мураккаби рушди ҷомеа инсоният ба шахсони дорои неруи ғавқуллодаи ақлониву руҳонӣ, ки масъулияти роҳбариро ба дӯш мегиранд, ниёзманд аст [123].

Раиси ҳизби аграрии Тоҷикистон, раиси Кумитаи Маҷлиси намояндагон оид ба масъалаҳои аграрӣ, захираҳои об ва замин Рустам Латифзода зимни суханронӣ нисбат ба қабули қонун чунин баён намудааст: «Ҳамчун Пешвои воқеии миллат шинохта шудан дар масири таърихи инсоният ба кам шахсиятҳо муяссар гаштааст. Эмомалӣ Раҳмон бо ғавқолияти созанда ва бунёдкорона ва маҳбубияте, ки байни мардуми кишвар дорад, аллакай, ҳамчун Пешвои миллат шинохта шудааст. Нишонаҳои он — эҳтироми бузург, қадрдонӣ ва моёи ифтихор донишмандони ин нобиғаи сиёсат ва давлатдорӣ муосир аз тарафи халқ мебошад, ки хизматҳои барҷастааш дар саҳифаи таърихи кишвар бо ҳарфҳои заррин сабт хоҳанд шуд» [124].

Дар навбати худ раиси Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон, намояндаи мардумӣ дар Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Абдуҳалим Ғаффоров вобаста ба қабул шудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат» изҳор кард: “Ғайласуфи бузург Арасту гуфтааст: «Бунёди давлате, ки дар он инсонҳо зиндагӣ мекунанд ва зиндагонии хушбахтонаро аз сар мегузаронанд, қори саҳлу осон нест». Бунёди давлати одил ҳам қори саҳлу осон нест. Нобиғаҳои бузурги ҳазорсолаҳои гузашта бо андешаҳои хирадмандонаву равшанзамиронаи ҳеш афкори тамаддуни дунёро бою ғайи гардонида, ҳамеша дар орзуи бунёди давлати одил будаанд. Миллатҳои гуногуннажоду мухталифмазҳаб дар роҳҳои мураккабу пурпечутоби тулонии таърихӣ дар саҳифаҳои таърихи башарият номи фарзандони баруманди худро нақшбандӣ кардаанд. Эмомалӣ Раҳмон аз зумраи чунин фарзандони фарзонаи миллати тоҷик мебошад, ки халқи дар тули ҳазорсолаҳо дар шерозаи таърих афтодаро бо хираду заковати худодод аз сари нав ба саҳнаи таърих баргардонид. Эмомалӣ Раҳмон ба миллати мотамзада адолат, саодат ва ваҳдат овард.

Ҳар гаҳе бо чашми хирад ба таърихи имрӯза назар медӯзем, дарк ва эҳсос мекунем, ки барои миллати тоҷик пешвое зарур аст, ки дорои обрӯ, ақлу заковат ва хиради инсонгароёна бошад, дар минтақа ва арсаи ҷаҳонӣ эътибору нуфузи баланд дошта бошад, то ин ки давлати навини тоҷиконро аз хатару таҳдидҳои мавҷуда ҳимоят карда тавонад. Чунин шахс Эмомалӣ Раҳмон аст. Бояд гуфт, ки «чунин шахсиятҳои пешво дар Амрико Ҷорҷ Вашингтон, дар Ҳиндустон Ганди, дар Фаронса Шарл де Голл буданд, ки заминаҳои асосии давлату давлатдорӣ ва миллатсозиро гузоштаанд» [150].

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар лаҳзаҳои хеле ҳассос ва тақдирсоз масъулиятро ба дӯш гирифта, бо гурӯҳҳои силоҳбадаст, бо мухолифини сиёсӣ гуфтушунидҳои мураккабу душворро оғоз кард, аз роҳи сулҳ, ки худ интиҳоб карда буд, берун нашуд, таҳаммул кард ва Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз оташи ҷанги хонумонсӯзу нестшавӣ наҷот дод. Дар атрофи ҳадафҳои миллӣ гурӯҳҳои силоҳбадасту созмону ташкилоти мухолифро муттаҳид карда, эълон дошт, ки “хунро бо хун намешӯянд, хунро бо об мешӯянд». Маҳз баъд аз ҳамин суҳанони Эмомалӣ Раҳмон ҳазорон ҳазор силоҳбадастон силоҳ ба замин гузошта, ба ҳаёти муқаррарӣ баргаштанд. Имрӯз бар асари сиёсати пешгирифтаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикистон ба кишваре мубаддал гаштааст, ки арзишҳои волоии демократияро эътироф ва риоя мекунад. Ҳукуку озодиҳои шахрвандон на танҳо кафолат дода шудаанд, ҳамчунин, таъмин мебошанд. Дар ҳамаи муваффақиятҳои Тоҷикистон дар давоми се даҳсолаи охир ҳам дар ҳаёти сиёсӣ ва ҳам дар ҳаёти байналхалқӣ ба даст овард, бешубҳа, ташаббус ва саҳми Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мақоми бештар дорад.

«Дарвоқеъ чунин ҳам ҳаст. То имрӯз Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро зиёда аз 190 кишвари олам шинохта, беш аз 173 кишвар бо Тоҷикистон муносибатҳои дипломатӣ, иқтисодӣ, тичоратӣ ва фарҳангӣ доранд. Намояндагҳои дипломатии наздики 50 давлат дар Тоҷикистон фаъолият мекунанд. Тоҷикистон узви беш аз 55 созмонҳои байналмилалӣ ба ҳисоб меравад» [72]. Тоҷикистон аъзои созмонҳои бонуфузи минтақавӣ ва байналмилалӣ мебошад, аз минбарҳои баланди ҷаҳонӣ Роҳбари Тоҷикистон бо

забони ноби тоҷикӣ сухан мегӯяд ва ба ифтихори кишвари мо парчами давлатии Тоҷикистон барафрохта мешавад, ки ин худ нишонаи эътироф шудани Сарвари давлати тоҷикон ҳамчун пешвои сиёсӣ ва Пешвои миллат мебошад. Ба ҳамин тартиб, чун ҳама муваффақиятҳои Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ бо номи мухтарам Эмомалӣ Раҳмон алоқаманд мебошанд, пас дуруст аст, ки ўро ҳамчун Пешвои миллат унвонгузорӣ кардаем. Худи мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ин унвон ниёз надорад, балки ин барои миллати мо дар шароити мураккабу босуръат тағйирёбандаи замони муосир зарур мебошад. Мо худ шоҳиди зинда ҳастем, ки дар баъзе кишварҳои олам бинобар надоштани пешвоёни миллӣ даҳсолаҳо боз ҷангу хунрезӣ идома дорад, сулҳу суботу оромӣ дар он кишварҳо ҳамчун орзуи амалинашаванда боқӣ мондаанд.

Ҳамин тариқ, 9 декабри соли 2015 Маҷлиси Намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ Пешвои миллат»-ро ба тасвиб расонид. Баробари қабул шудани қонун он мавриди таваҷҷуҳи васеи мардуми кишвар ва доираҳои байналмилалӣ қарор гирифт. Бо дарназардошти тағйиру иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ворид гардидани масъалаи мазкур дар сатҳи Конститутсия аз моҳи майи соли 2016, 8 ноябри соли 2016, № 290 бошад, Қонуни Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат» қабул гардид.

Омӯзиши таҷрибаи таърихи ҷаҳонӣ ва назарияҳои илмӣ гувоҳӣ медиҳад, ки доштани “Пешвои миллат» барои рушди худшиносӣ ва роҳи ҳамвори тараққиёти давлатдорӣ вобаста ба шароити дохилию байналмилалӣ дар ҷаҳони ноором шарт ва зарур аст.

Соҳаҳои мухталифи илм низ аз ҷанбаҳои гуногун хизматҳои воқеии пешвоёнро қадршиносӣ карда, таъсири нек ва қавии чунин симоҳоро дар масири таърих барои рушд, ваҳдат ва пешрафти миллату ҷомеаҳо ёдрас карда, шинохт ва эътирофи онҳоро ба мисли “Пешвои миллат», “Падарбунёдгузори давлат» ва монанди инҳо вогузор карда, ба ҷазои илмҳои сиёсатшиносӣ ва ҷомеашиносӣ ворид кардааст.

Чунин ашхоси хизматнишондода дар ҳаёти сиёсии кишварҳояшон бо номҳои гуногун дар руҳу равон ва қалби мардумашон ҳифз ва ёдрас шуда, мақоми ҳуқуқии гуногунро доро буданд.

Мавриди зикр аст, ки созмони идораи давлатии муосир ва ташкили ниҳоди Пешвои миллат бо сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба осонӣ рӯйи қор наомад. Он маҳсули таҳлилу натиҷагирӣ аз сабақҳои таърихӣ ва таҷрибаи ғании ҷаҳонӣ буда, бо дарназардошти амалияи ҳаёти давлатию ҳуқуқӣ ва хусусиятҳои хоси Тоҷикистон зухур намуд.

Фаъолияти ниҳоди Пешвои миллат дар таҷрибаи ҷаҳонӣ муаррифии олии давлат дар дохили кишвар ва арсаи байналмилалӣ маҳсуб меёбад, ки дар оянда халқ ва тамоми амалдорони давлатӣ ояндаи сиёсати давлатро дар мувофиқа бо он пиёда месозанд.

Тавре дар қисмати аввал зикр намуда будем, дар илмҳои ҷомеашиносӣ чандин навъи зухури пешвоёни миллат мавҷуданд, ки он як ҳолати умумиэътирофшуда ба шумор меравад. Аз ҷумлаи навъбандиҳои маъмул ин се равиш мебошанд: равиши сифатӣ - сифатҳои хоси пешво, дуюм, равиши рафторӣ – пешво бо рафтори хос ва сеюм, равиши вазъиятӣ – пешво ҳамчун натиҷаи вазъияти ҷамъиятӣ. Ҳар се маврид метавонанд сабаби эътирофу арҷгузорӣ ба роҳбари сиёсӣ ҳамчун Пешвои миллат шаванд. Дар раванди ташаккули ин институти Пешвои миллат дар Тоҷикистон ҳаминро бояд зикр намуд, ки ҳар се равиш ба мушоҳида мерасанд, яъне ба ташаккули муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Пешвои миллат ҳам сифатҳои шахсӣ, ҳам рафтори ӯ ва ҳам таъсиррасонӣ ба вазъияти бавучудода сабаб шудаанд.

Дар зиндагӣ инсонҳои қодир ба қорҳои муъҷизагунро маъмулан шахсиятҳои истисноӣ меноманд. Дар ин росто худ ба худ пурсишҳое ба миён меоянд, ки Пешвои миллати мо муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чӣ тавр тавонистааст, ки ин ҳама истиснодҳо ва тавоноӣҳоро ба даст оварад ва дар як давраи кӯтоҳе ба сиёсатмадори барҷаста табдил ёбад? Яъне рози қудрати маънавӣ ва пешрафтҳои ин абармарди сиёсат дар чист? Посухи ин пурсишҳоро дар шахсият ва сирати Пешвои барӯманди миллат метавон пайдо кард. Пешвои миллат шахсиятест бисёр

неруманд, қавӣ ва устувор дар муқобили мушкилиҳо. Ў инсони дорои сароҳат дар гуфтор, садоқат дар қавлу амал, матину фидокор дар хидмат кардан ба мардум мебошад. Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, пеш аз ҳама, ватанпарастии матин бо болотарин маънои воқеии ин калима аст.

Барои дарки дурусти аҳаммият ва моҳияти ин мавзӯи таърихӣ дар ҳома аз тарафи олимони ва муҳаққиқони кишвар низ талошҳои ҷиддие анҷом дода шуданд, ки ба ҷанбаҳои гуногуни ин масъала равшанӣ андохта шаванд. Яке аз маводҳои таҳлилии, ки ҳанӯз пеш аз қабули қонуни мазкур дар ин мавзӯ дар расонаҳо ба нашр расиданд, навиштаҳои таҳқиқии сиёсатшинос Абдуллоҳи Раҳнамо буданд.

Тибқи андешаи А. Раҳнамо «ниҳоди Пешвои миллат дар Тоҷикистон ба таври бисёр табиӣ ва дар тури беш аз ду даҳсола дар атрофи фаъолият ва қорномаи шахсияти таърихӣ, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ташаккул ёфта, ҳанӯз пеш аз қабули қонуни мазкур ба як воқеияти табиӣ ва таърихӣ табдил ёфта буд. Мардуми Тоҷикистон шахсияти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро батадриҷ ҳамчун роҳбари тавоноӣ пуртаҷриба ва ҳамчун Пешвои воқеии худ пазируфта, ин мафҳум ва ин мақом дар зеҳни ҳома пухта расида буд. Аз ин рӯ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат» бештар танҳо мақоми ҳуқуқӣ бахшидан ба ин воқеияти таърихиро дошт» [6].

Муҳаққиқ даҳ қадами бузурги Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар давлатдорӣ мустақили тоҷикон зикр менамоянд, ки ҳамаи он дар якҷоягӣ ўро аз як роҳбари сиёсии муқаррарӣ ба Пешвои асили миллӣ табдил доданд. Инак хизматҳои Эмомалӣ Раҳмон дар ҷанд ҷиҳат зоҳир мегарданд, ки ба Пешвои миллат табдил ёфтани ўро бозгӯӣ мекунанд:

1. «бо тадбир ва талошҳои пайгирона аз вартаи нобудӣ наҷот додани давлатдорӣ миллии тоҷикон;
2. ҳифзи тамомияти арзӣ, ягонагии сарзамини Тоҷикистон ҳамчун кишвари мустақил;

3. дар муддати бисёр кӯтоҳи таърихӣ барқарор намудани низоми мукамал ва муосири давлатдорӣ, аркони давлатдорӣ миллий ва эҳёи ниҳодҳои асосии давлатдорӣ;

4. аз вартаи ҷанги дохилии хонумонсӯз раҳо намудани давлат ва барқарор намудани сулҳу ваҳдати миллий;

5. ташаккули давлатмрд ва ё ҳалли мушкилаи лидери сиёсии миллий дар Тоҷикистон;

6. ташаккули мактаби давлатдорӣ ва модели давлати миллий;

7. ташаккули зерсохторҳои ҳаётии Ваҳдати миллий (манзур аз ин зерсохторҳо, пеш аз ҳама, бунёди роҳҳои автомобилгард, нақбҳо, хатҳои интиқоли барқ, шабакаҳои умумии иттилоърасонии сартосарӣ ва ғайра мебошанд);

8. наҷоти кишвар аз бӯҳрони шадиди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;

9. эҳёи миллии тоҷикон ҳамчун воҳиди ягонаи сиёсӣ ва фарҳангӣ;

10. таъмини ҷойгоҳи сазовори Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ» [6, с.9–14].

Ҳамин тавр, ин ҷиҳатҳо дастовардҳои меҳварие ҳисоб мешаванд, ки оммаи мардум муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ҳамчун Пешвои сиёсии миллат пазируфтанд ва эътироф намуданд.

Хидматҳои Эмомалӣ Раҳмон дар назди давлату миллат бузурганд, аммо фақат як масъала, яъне ҳифз ва наҷоти давлатдорӣ мо кофист, ки ному қорномаи ин шахсият дар таърихи халқи тоҷик то абад боқӣ монад. Аз ин рӯ, мақоми Пешвои миллат як шакли арҷгузори мардум ба хидматҳои ӯ ва хусусан, ба арзишҳои меҳварии сиёсати ӯ, яъне таъмини сулҳу ваҳдат ва суботу амният мебошад.

Дар ин мавзӯ мавқеи З.Ш. Сайидзода нисбат ба шахсияти Эмомалӣ Раҳмон хос аст. Ба андешаи ӯ «Президент Эмомалӣ Раҳмон, ки дар тули ин ҳама солҳои сарварӣ ба ҷумҳурӣ, ба ҷуз роҳбари сиёсӣ будан, ба мураббӣ ва роҳнамои маънавии ҷомеа табдил гаштааст» [57].

Муҳаққиқи муҳимтарин ҷанбаи фаъолияти Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро наздикӣ бо мардуми оддӣ ба қалам медиҳад. Дар ҳислатҳои

роҳбарии ӯ метавон хислатҳои мансуб ба тоҷиконро дид: хирадмандӣ, поквичдонӣ, устуворӣ, озодгароӣ ва меҳрубонӣ. Ин хусусиятҳо Пешвои миллати тоҷикро нишон медиҳад, ки дар шахсияти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон комилан ба ин нақш мувофиқ мебошад [68, с.112–113] .

Ҳамин тавр, ин ҷиҳатҳо дастовардҳо бунёдие ҳисобида мешаванд, оммаи мардум муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ҳамчун Пешвои сиёсии миллат пазируфтанд ва эътироф намуданд.

Имрӯз мардуми Тоҷикистон ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон на ҳамчун ба як роҳбари оддӣ, балки ҳамчун ба як наҷотбахши давлат, сарчамъкунандаи миллат, кафили сулҳу ваҳдат, эҳёгари фарҳанги миллий, бунёдгузори мактаби давлатдорӣ муносири миллий ва дар маҷмӯъ, ҳамчун ба меъмори давлатдорӣ навини тоҷикон ва Пешвои эътирофшудаи умумимиллӣ менигарад. Пас, Пешвои миллат будани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фақат як мансаб ё як унвони ҳуқуқӣ нест, балки Пешвои миллат будани ӯ як ҷойгоҳ аст, як нақш ва як рисолати таърихӣ нест, ки ӯ дар ҳаёти имрӯзаи ҷомеа иҷро менамояд.

Ин нуктаро бояд таъкид намуд, ки «дар марҳалаи таърихӣ, ки ҷомеа ва давлати мо аз сар мегузаронад, ҳатто агар роҳбари ҷамъии миллий намедоштем, онро бояд бо ҷидду ҷаҳд месохтем ва меофаридем, аммо хушбахтона, мо зарурати ба таври сунъӣ сохтани ҷеҳра ва шахсияти Пешвои миллатро надорем, он ба таври воқеӣ ба вуҷуд омад. Барои дарки дурусти аҳаммият ва моҳияти ин мавзӯи таърихӣ дар ҷомеа аз тарафи олимони ва муҳаққиқони кишвар низ талошҳои ҷиддӣ анҷом дода шуданд, ки ҳар яке ба паҳлӯҳои гуногуни ин масъала равшанӣ меандозанд. Падидаи Пешвои миллат дар фарҳанги сиёсии кишварҳои тозаистиклол моҳиятан падидаи наву нодир мебошад ва арзишу манзалати онро на танҳо дар сиёсат, балки дар матни таърих ҳам дақиқан муайян бояд сохт» [34, с.72].

Мардуми тоҷик низ дар ҷараёни таърихӣ дурударози худ барои ҳифзи марзу бум ва нангу номуси худ ҷонбозиҳои зиёд карда, ёдгори зиёдро аз хотироти фарзандони қаҳрамонӣ сарсупурдаи худ боқӣ гузоштааст. Масалан,

суханони Исмоили Сомонӣ «Ман бораи Бухороям» баёнгари иродаи кавии ӯ барои муҳофизати халқаш аз ҳучуми сахроиён буд, ки барои муҳофизат аз онҳо мардуми Бухоро солҳои зиёд деворҳои баланд месохтанд, ҳашарҳои доимӣ мекарданд [40].

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон низ дар лаҳзаҳои бисёр ҳассос барои миллати тоҷик нақши тақдирсозро иҷро намуд. «Ман ба шумо сулҳ меоварам», «То охирин гуреза ба Тоҷикистон барнагардад, ман худро ором ҳис намекунам» аз ҷумлаи хитобаҳои, ки на танҳо ба миллати руҳафтада ва аз ояндаи худ ноумед руҳи илҳами тоза бахшид, балки ин гуфторҳо воқеан татбиқ шуда, амну оромӣ ва сарҷамъии миллий барқарор гардид.

Дар шароити кунунӣ нақш ва ҷойгоҳи сиёсӣ таърихии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо Исмоили Сомонӣ айнӣ ва ҳато бузургтар аз он шуморида мешавад. Зеро ҳар ду Пешво дар марҳилаи барои миллати тоҷик бисёр душвору сангин баҳри рушди давлатдорӣ навин ташаббуси кавӣ сарвариро рӯйи даст гирифтанд ва ҳар ду роҳи ҷаҳонро ба ҳамаҷониби миллати худ ва таҳкими давлатдорӣ ҷиҳати мекунанд. Ҳамзамон, баъзе муҳаққиқон Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ба А.Линколн шабоҳат медиҳанд, ки америкоӣҳоро муттаҳид намуд: Пешвои мо низ тавонист давлат ва ягонагии ҳудудии онро ҳифз намояд [40]. Баъди ҷанг Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикистонро он қадар обод кард, ки дар баъзе соҳаҳо дар 70 соли даврони шуравӣ рӯйи қор намода буд.

Дар симои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таърих бори дигар собит сохт, ки наҷоти ҳар як давлату миллат дар лаҳзаҳои ҳассосу фоҷиабор ба зуҳури шахсияти бузурги миллий вобастагии зич дорад. Зеро маҳз шахсиятҳои бузург қодиранд инсонҳоро дар ҳалли масъалаҳои печидаву мураккаби иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ роҳнамоӣ карда, дар қалбу дидаи мардум шуълаи умедро ба фардои дурахшон барафрӯзанд.

«Қорҳои шоиста, дастовардҳои беназир, сулҳу суботи сартосарӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон даст дод, ки дар миёни халқ, баробари унвонҳои ифтихории Президенти мардумӣ, Ҷаноби Олӣ,

Пешвои миллат, фарзанди содиқи халқ ва амсоли инҳоро соҳиб гардида, дар ҷомеаи ҷаҳонӣ дар қатори сиёсатмадорони оламунвони “Пешвои асри XXI»-ро мушарраф шавад» [34].

Дар ин ҷо ҷанбаи асосие, ки ба тафсиру баёни назариявӣ ниёз дорад, бо таносуби мафҳумҳои “ниҳоди Пешво» алоқаманд мебошад. Пешво мансабдори олии аз ҷониби мардум эътирофшуда буда, институти интихобӣ нест. Бинобар ин, дар оянда ҳангоми татбиқи пурраи вазифаҳои он барои амалисозии салоҳиятҳои он теъдоди сохторҳои марбутатаи давлатӣ фаъолият мебаранд. Аз ин рӯ, мафҳуми “ниҳоди Пешво» маҷмуи меъёрҳои конституционӣ- ҳуқуқиро нисбати шакли сохторҳои ташкилии ба фаъолияти Пешво мусоидаткунанда дар бар мегирад. Инчунин, ниҳоди Пешво чун кафили сулҳу ваҳдат ва ҳифзи давлат хизмат мекунад.

Ҳамин тариқ, Пешво ҷанбаи ҳам шахсӣ ва ҳам умумимиллӣ дорад, яъне Пешво шахсест, ки тавассути донишу малака, қувваву ирода ва нуфуз метавонад миллатро аз парокандагӣ ва давлатро аз вартаи нобудӣ бираҳонад. Ин шахсест, ки омма бидуни маҷбуркунӣ ўро эътироф мекунад ва ба роҳи ў меравад.

Пешво бо дарназардошти манфиатҳои аксарияти ҷомеа қодир аст оммаро ба ҳалли мушкилоти ҳаётан муҳимми халқу давлат таҳриқ бубахшад. Пайравии оммавии мардум аз Сарвари худ дар асоси бедор кардани тағйироту ташаббуси одамон бо тақия ба истеъдоди фитрии Пешво имконпазир мегардад. Таърихи зиёда аз сисолаи Тоҷикистони соҳибистиклол нишон дод, ки дар лаҳзаҳои тақдирсоз Пешвои миллат тавонист ҷомеаро дар иҷрои вазифаҳои бузург раҳнамоӣ кунад ва мардум ҳам бо камоли ирода Сарвари худро пайравӣ намояд.

Агар мо гуфтаҳои 3. Фрейдро ба ёд орем, ки гуфта буд, ки «омма ба пешво ончуноне ниёз дорад, ки оила ба падари боэътибор ниёз дорад», пас дарк менамоем, ки барои миллати тоҷик Пешвои миллат ҳамчун ниёзи вақту замон муҳим мебошад» [45].

Эътирофи падидаи Пешвои миллат ба мухтарам Эмомалӣ Раҳмон низ на танҳо ба хоҳири қадршиносии хидматҳои ў ба миллати худ, балки эътироф ба хоҳири он аст, ки Пешвои миллат омили муттаҳидсоз ва пешбаранда мебошад.

Дар овони ҷанги шаҳрвандӣ ва он рӯзҳои вазнини мудҳиш, ки тамоми ниҳодҳои марказӣ ва маҳаллии давлатдорӣ мо пурра фалаҷ гашта, низоми идоракунии давлатӣ барҳам хӯрда буд ва барқарор кардани аркони амалии давлат талошу заҳмати зиёдро талаб мекард, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар кӯтоҳтарин замон ниҳодҳои асосии давлатдориро эҳё ва барқарор намуд.

6 ноябри соли 1994 дар таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон воқеаи муҳимме рух дод – аввалин Конститутсияи кишвар қабул карда шуд. Аз ҳамон лаҳза, Тоҷикистон ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ворид шуд ва ҷараёни демократикунонии ҷомеа оғоз ёфт, ки ташаббускори он маҳз Пешвои миллат буд.

Қадами таърихӣ дигаре, ки дар самти барқарории рукниҳои давлатдорӣ миллӣ дар ин давра таҳти сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон сурат гирифт, қабул ва ба арзишҳои меҳварии умумимиллӣ табдил ёфтани Нишони давлатӣ ва Парчами миллии давлати соҳибистиқлоли мо буд. Бо тавачҷуҳ ба ин метавон гуфт, ки Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз пас аз қабули Парчами миллии ва Нишони давлатӣ амалан пурраю комил гардид.

«Ин тадбирҳо имкон доданд, ки ислоҳоти сиёсӣ конститутсионӣ дар кишвар оғоз ёбад, фаъолияти сохтору мақомоти фалаҷшудаи давлатӣ барқарор карда шавад, низоми ягонаи ҳокимияти иҷроия, парламенти дупалатагӣ ва ҳокимияти мустақили судӣ ташкил ёфта, қонуният татбиқот ва ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандон, яъне волияти қонун дар ҷомеа таъмин карда шавад» [53].

Дар ибтидо таъкид шуда буд, ки ташаккули Пешвои миллат ҳамчун ниҳод ва падидаи иҷтимоӣ сиёсӣ аз поён ба боло сурат мегирад. Яъне онро барои кадом як нуфузи сиёсӣ доштани интихоб намекунанд, балки зарурат, вазъият ва ҳолати воқеӣ ӯро тавлид месозад ва миёни оммаи мардум маҳбуб мегардонад.

Вақте Пешвои миллат муҳтарам «Эмомалӣ Раҳмон низ ба ҳайси Сарвари давлат интихоб гардид, таҷрибаи наҷандон зиёди сиёсӣ дошт, на ба маҳфилҳои бузурги сиёсатмадорони ҷаҳон ворид буд, ки бо шахсиятҳои варзида маслиҳату машварат кунад ва на узви ҳизби қудратманде буд, ки бар хатти он така намояд. Тақвои ӯ танҳо мардуми кишвар буд. Ҳимояи пуштибонии мардум, ҷалби

эътимоди онҳо, корбасти тавонмандиҳо ва неруи халқ барои ҳаллу фасли хостаҳою ниёзҳои ҳаётии ҷомеа ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон кӯмак карданд, то ҳамаи тадбирҳо ва иқдомҳои сулҳсозона ва зиндагисозонаи худро бомуваффақият ба ҳадаф расонад. Ҳамин тақя ва бовар ба мардуми меҳан ва тавоноии дарунии хеш ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаъолияти саҳту душвораш дар роҳи расидан ба ҳадафҳои ормонҳои поқу воло ба хоҳири саодату хушбахтии миллат шуҷоат, устуворӣ ва мардонагӣ бахшид» [17, с.6].

Дар вазъияти хеле мураккабе, ки Тоҷикистон гирифтори ҷангу хунрезӣ буд, аксарият мепиндоштанд, ки расидан ба сулҳ ғайриимкон мебошад. Ҳатто бархе нафароне, ки дар ниҳодҳои муҳимми давлатӣ қору ҷаъолият менамуданд, ба фарҷоми бомуваффақонаи иқдомҳои сулҳхоҳонаи Роҳбари давлат ҷандон боварӣ надоштанд. Бинобар ин, бо нишон додани вазъи он давра муҳаққиқон андеша меронданд, ки маҳз худбоварӣ ҳамчун нишонаи бунёдии сарварӣ Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар иҷрои ҳадафҳои бузург қомеъ намуд.

«Дар тақя ба худ Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон равшантарин намунаи худбовариро, ки танҳо ҳислати инсонҳои неруманду тавоност, нишон дод. Ё ҳанӯз дар нахустин ҳафтаҳо ва моҳҳои раёсати худ бо ҷасорату мардонагӣ қотеият дар иҷрои нақшу масъулиятҳои худ собит кард, ки қодир аст дар саҳттарин ва мушкилтарин шароити сиёсӣ ҳарбӣ даст ба иқдомҳои ҷасурина занад ва бо қамтарин имқонияти идорӣ низомӣ дар кӯтоҳтарин муддат вазро ба эътидол оварад. Ҳамин худбоварӣ ва огоҳӣ аз тавонмандиҳои даруниаш буд, ки Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар марҳалаи барои сарнавишти давлату миллат ҳатарноки тирамоҳи соли 1992, дар мавқее, ки андаке монда буд Ватани мо ғарқ дар хуни фарзандони хеш ғардидаву аз назарҳо нопадид шавад, рисолати наҷоти кишвар ва миллатро бар дӯш гирифт. Ин дар шароите буд, ки қасе, ҳатто, онҳое, ки ба қавле устухонашон дар сиёсат саҳт шуда буд, ҷуръати ба зимма гирифтани ҷунин масъулиятро надоштанд» [17, с.8].

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар пеши мардуми кишвар савганди фарзандӣ ёд кард ва изҳор намуд, ки дар кишвар сулҳу оромиро ҳатман

барқарор хоҳад кард. Ў ин суҳанҳоро дар шароите ба забон оварда буд, ки Тоҷикистон на сохторҳои неруманди қудратӣ дошт, на артиш ва на мақомоти роҳбарии кормад. Дар иртибот ба ин ибтикори раҳнамунсози Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон суҳанҳои шоир ва мутафаккири бузурги фаронсавии асри XIX Виктор Мари Гюгоро хотирнишон кардан бамаврид мебошад: «Хусусияти фарқкунандаи ходимони давлатии асил маҳз дар он аст, ки онҳо метавонанд аз ҳар як зарурат, ҳатто аз ҳолатҳои фоҷиабор нафъе пайдо намуда, онро барои манфиати давлат равона созанд». Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ин росто аз ҷангу хурезӣ на танҳо тавонист ваҳдати суботро тавлид намояд, балки “ваҳдати тоҷикӣ»-ро ба консепсияи тоза ва навини барқарорсозии сулҳу субот дар давлатҳои ҷаҳон муаррифӣ созад.

«Пешвои миллат шахсияти варзидаи сиёсӣ аст, ки бо омӯзиши амиқу дақиқ ва қорбасти мероси фарҳангии қадимтарин давлатдориҳои ниёгон, таърихи бою рангин, ганҷинаи гаронмояи илмию адабӣ ва маънавию ахлоқии дар тули ҳазорсолаҳо андӯхтаи аҷдоди шарофатманди халқамон бинои тарбияи наслҳои имрӯзу ояндаи кишварро поягузорӣ намуд. Аз ин рӯ Пешвои миллати мо на танҳо пешбару роҳнамои мардуми Тоҷикистон, ҳамчунин, эҷодкори андешаҳои нав, мактаби сиёсии нав ва роҳу равиши нави давлатдорӣ аст. Мактаби сиёсии ин шахсияти бузург мардуми кишварро ба пуштибонии сулҳу ваҳдат, эҷоду устуворсозии низоми одилонаву оқилонаи муносибатҳои иҷтимоиву фарҳангӣ ҳидоят менамояд. Ин мактаб ҷароғи роҳ ва нурафкани масири пешрафти кишвар ва ормонҳои мардуми Тоҷикистон барои марҳалаи кунунӣ ва давраҳои оянда аст» [17].

Муҳимтарин нукта дар баррасии нақшу аҳаммияти мактаби сиёсии Пешвои миллат дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон ин аст, ки мактаби сиёсии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муҳимтарин омили шакл гирифтани шахсияти Сарвари давлати Тоҷикистон ҳамчун Пешвою Роҳнамои миллат мебошад. Аҳаммияти баррасии ин мавзӯ, махсусан, ба ин ҷиҳат аст, ки иродату ихлос ба Пешвои миллат, ки имрӯзҳо дар қалбҳои мардум мавҷ мезанад, на танҳо арҷгузорӣ ба мақоми сиёсии волои ӯ ҳамчун поягузори давлатдории навин ва

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллист, балки пештар аз ҳама ва бештар аз ҳама таҷаллии эҳтироми миллат нисбат ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун ба ҳомии Истиқлоли давлатӣ, таҳкимгари арзишҳои волоии давлатдорӣ, фарҳангӣ, маънавию ахлоқӣ ва таблиғгари бузургии ин арзишҳои зиндагисоз мебошад. Ба баёни дигар, муҳаббату иродати мардуми кишвар ба Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муҳаббату иродат ба такаҳо, Пешво ва муаллими ҷомеа аст.

Пазирии тамоми узви ин ҷомеа аз Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба унвони Сарвари ҳеш таъкидест ба эътироф ва бозшиносии ҳаммиллати мо дар саросари ҷаҳон аз эшон чун Пешво ва роҳнамои миллат. Боиси ифтихор аст, ки ин манзалати таърихии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро на танҳо халқи тоҷик, балки аксари ҷеҳраҳои сиёсии ҷаҳони муосир, «хоса тоҷикони олам низ ба дурустӣ шинохтаанд ва пазируфта шудани Сарвари давлат ба ҳайси Раиси Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон аз ин мақом ва ҷойгоҳи баланди эҳтиром дарак медиҳад. Ин анҷумани бонуфузи дорои мақоми ҷаҳонӣ, ки бештар ҳамасола ба Истиқлолияти миллии тоҷикон буда, солҳост намояндагони миллати моро аз саросари олам зери парчами ваҳдати миллии ҳеш сарчамъ намудаанд, бидуни ин ҳама расмиятҳо, аллакай, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ба унвони Пешвои худ пазируфта, мақоми таърихии он касро дар сарнавишти на танҳо тоҷикону тоҷикистониён, балки тоҷикони саросари ҷаҳон арҷгузорӣ кардааст» [127].

Муаллифони мақолаи “Пешвои миллат» академик Н. Салимӣ ва Х. Самеъ ба маврид таъкид намудаанд, ки “Шояд пешвоён, чун Эмомалӣ Раҳмон, зарурат ба чунин эътироф надоранд. Аммо миллатҳо, кишварҳо дар шароити бархӯрди шадиди тамаддунҳо, манфиатҳо, ҷаҳонишавӣ зарурат ба пешвоёни расман эътирофгаштадоранд».

Имрӯз, ки мо дар айёми ҷаҳонишавӣ ва бархӯрдҳои фикриву сиёсии ҷаҳони муосир қарор дорем, миллати мо воқеан ба эътирофи расмӣ чунин Пешвоя, ки аллакай дар қалбҳои мардум ин мақомро соҳиб шудаанд, ниёз дорад. Танҳо ҳузури чунин шахсиятҳои таҷрибадида, дар саҳнаи сиёсат озмудашуда ва соҳиби

мактаби неруманди сиёсии хеш, ки ба хиради азалии миллӣ така мекунад, метавонад, роҳи дурусту равшанро бароямон имрӯзу фардо ва фардоҳои дигар нишон диҳад. Ғояҳои дурнигаронаи мактаби сиёсатмадории чунин Пешвои сиёсӣ, ки дар андешаҳои ба ақли солим, афкори пешқадами ниёгон, назарияҳои давлатдории миллӣ дар таълимоти давлатмardони гузашта ва сиёсатмадорони пешқадами сатҳи ҷаҳонӣ таҷассумёфта така мекунанд, барномаи фардои зиндагонии шоистаи ҳар яки мо ва наслҳои оянда дар роҳи таҳкими пояҳои давлати миллии мо хоҳад буд.

«Ҳамин тариқ, метавон қайд намуд, ки ташаккул ва инкишофи ниҳоди Пешвои миллат ё сарвари сиёсӣ дар Тоҷикистон дар шароити вазнин ва мураккаби иҷтимоиву иқтисодӣ амалӣ гардидааст. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз вазъияти сиёсӣ иҷтимоии ҷойдошта боис гардид, ки сарварони сиёсӣ ташаккул ёбанд. Аммо ин сарварон, асосан, минтақа ё неруи алоҳидаи сиёсиро намоёндагӣ менамуданд, ки дар асоси фаъолияти онҳо дар Тоҷикистон ҷанги шаҳрвандӣ ба миён омад. Қайд намудан зарур аст, ки сарварони сиёсии дар оғози солҳои 90-уми қарни гузашта ташаккулёфта, ҳанӯз дорои таҷрибаи пешрафтаи сиёсӣ набуда, кӯшиш намуданд, ки аз вазъияти ҷойдоштаи иҷтимоиву иқтисодии кишвар истифода намуда, ҳадафҳои сиёсии худро ба даст оранд. Мақоми сарвари сиёсӣ ва дастовардҳои Асосгузори сулҳу ваҳдат-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаҳои алоҳидаи инкишофи ҷамъиятӣ боис гардид, ки ӯ ҳамчун Пешвои миллат ташаккул ёбад. Пешвои миллат ҳамчун омили муттаҳидӣ, сафарбарнамоӣ ва иртиботи тамоми оммаи мардуми Тоҷикистони соҳибистиклол баромад намуда, тавонист, ки мардуми кишварро ба худшиносӣву ҳудудҳои миллӣ сафарбар намояд» [102].

Имрӯз Рӯзи Ваҳдати миллӣ барои миллати тоҷик танҳо ба сифати як ҷашни тақвимӣ нест, балки фаротар аз он, саҳифаи таърихест, ки ба ивази заҳматҳои бузурги маънавӣ, қурбонииҳои зиёди ҷонӣ, машаққат ва сабру таҳаммули беқиёс насиби тоҷикон гардидааст. Дар ҳар давраи замони фарзандони фарзона сулҳро барои халқу давлаташон пайдор нигоҳ дошта, онро дар тафаккури аҳли ҷомеаашон ҷой карда тавонистаанд. Дар замони Каёнӣён – Ҷамшед, дар замони

Сомониён – Исмоили Сомонӣ ва дар замони мо поягузори давлати соҳибистиқлоли миллӣ Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ҷумлаи шахсиятҳои бузургеанд, ки сулҳу салоҳ ва ваҳдатро дар давлатҳояшон пойдору барқарор ниғаҳ дошта тавонистанд. Баҳри пойдории ғояҳои ваҳдати миллӣ дар кишвар талоши ҳамешагии шаҳрвандон, зиёиён, диндорон, кормандони васоити ахбори омма, шоирону нависандагон, ҷавонон, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва падару модарон лозим аст.

Ҳоло ки Тоҷикистон ба марҳалаи рушди устувор ворид шудааст, андешаи ҳукмрон дар ҷомеа бояд ин ақидаҳо дар бораи сулҳу салоҳ, амниятӣ субот ва ваҳдати миллӣ бошад. Танҳо дар ҳамин сурат давлату миллати тоҷик соҳиби рӯзгори орому осуда мегардад ва шаҳрвандон метавонанд машғули меҳнати созанда бошанд.

Дар баҳши мазкури кори илмӣ ҳар нуктае, ки ҷиҳати ташҳиси заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр шудааст, асосан, ба нақшу хизматҳо ва саҳму мақоми Пешвои миллат дар равандҳои сиёсати дохилӣ алоқаманданд. Баррасии масъала наметавонад объективона бошад, агар робитаи падидаи Пешвои миллат бо ташаккул ва рушди сиёсати хориҷӣ баён нагардад. Яъне, дар баробари хизматҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар барқарорсозии сулҳу поягузории давлати миллӣ мақоми ӯ дар самти сиёсати хориҷии кишвар низ намоён мебошад ва яке аз заминаҳои асосии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Тоҷикистон маҳсуб меёбад.

Маъмулан, роҳбарони кишварҳои дар ҳоли ҷанг қарордошта чизи дигаре ғайр аз бозгардони субот намеандешанд ё ба ибораи дигар, неруи зеҳнӣ ва қудрати тасмимгирии кофӣ барои умури дигарро надоранд. Вале ин ҷо ҳам фарқиати Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар он аст, ки ӯ ҳамзамон, бо талошҳои сулҳофарӣ ва сарҷамъ кардани миллат, тамоми бахшҳои дигари ҷомеа, аз ҷумла, сиёсати хориҷиро танзим ва такмил дод.

«Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон поягузори мактаби нав дар сиёсати хориҷӣ ва равобитаи байналмилалӣ низ мебошад. Зеро, замоне ки ӯ

масъулияти кишвари чангзада ва дар ҳоли фурӯпошӣ қарордоштаро бар уҳда гирифт, ҳеҷ поя ва заминае барои пешбурди сиёсати хориҷӣ вучуд надошт. Агар Тоҷикистон дар даврони Иттиҳоди Шуравӣ дар идоракунии бахши иқтисодию иҷтимоӣ замина ва таҷрибае дошт, дар бахши равобити байналмилалӣ чунин таҷриба ё вучуд надошт ва ё хеле маҳдуд буд. Дар даврони Истиқлол низ ҳанӯз фурсати ин кор ба даст наомада буд. Зеро аз замони эълони Истиқлол (сентябри соли 1991) то шуруи даргириҳои дохилӣ (маи соли 1992) на замони кофӣ дар ихтиёр доштем, ки на давлати бокифоят бар сари кор, то равобити хориҷиро бунёду мустаҳкам намояд ва мақому манзалати давлати нави тоҷиконро дар арсаи ҷаҳонӣ муайян созад. Пас, ҳар чӣ Пешвои миллат кард, аз сифр оғоз карду навогарӣ буд. Ва ба ҳар ҷо, ки расид, аз тадбиру заковаташ ва аз эътимоду иттиқо ба хиради азамии мардуми худ расид. Албатта, таърих сиёсатмадоронро зиёд дидааст, ки давлати худро дар ҷаҳон муаррифӣ кардаанду сиёсати хориҷии худро ба ҷаҳониён қабул кунондаанд. Аммо нуктаи заиф ин ҷост, ки аксари онҳо бо зӯри силоҳ, бо маҳсулоти пешрафта ва ё бо пулҳои ҳангуфт дар сахнаи ҷаҳон нақшофарӣ кардаанд. Пешвои миллати мо дар шароите қарор дошт, ки бояд ҷойгоҳи кишварро дар арсаи ҷаҳонӣ бе ракетаву бомба, бе эҳдои ёриҳои фаровони башарӣ, бе сарфи миллионҳо доллар дар самти таблиғоти расонаӣ, бе содироти технологияи нодир (ки дар ихтиёри кишвари мо набуд) баланд мебардошт. Ва ӯ бо тадбиру фаросат, сулҳоварию ваҳдатонафарӣ, ташаббусҳои созандаи глобалӣ, мавқеи босуботи сиёсӣ ва равобити неки байналмилалӣ ин корро кард» [97].

Ҳамин тавр, таҳкими Истиқлолияти давлатӣ ва пайдоиши институти Пешвои миллат дар Тоҷикистон ва баҳусус, ҷаҳолияти чанддавраинаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба даст омадани сулҳу салоҳ дар мамлакат, усутвориҳои сиёсӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, болоравии дараҷаи ҷаҳолнокии оммаи васеи мардум дар маърақаҳои сиёсӣ, иҷрои барномаҳои бузурги иқтисодиву коммуникатсионии дорои аҳаммияти умумимиллӣ, болоравии ҳисси шинохти манфиатҳои миллӣ, худшиносии миллӣ мусоидат намуд. Умед аст, ки бо дастгирӣ ва саъю талоши аҳли ҷомеа ин дастовардҳо дар солҳои наздик боз ҳам афзун мегардад.

Дар раванди фаъолияти сарвариашон Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон барои рушду инкишофи сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар тадбирҳои боварибахш андешида, ташаббусҳои ҷаҳониеро анҷом доданд, ки дар иртибот ба онҳо эътибори байналмилалӣ Тоҷикистон таҳким ёфт. Ин буд, ки мардуми шарафманди тоҷик ба Сарвари хеш унвони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллатро сазовор донистанд.

Ҳоло раванди ташаккули мақтаби сарвари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон на танҳо барои шаҳрвандони кишвар, балки барои тамоми тоҷикони дунё мақтаби навест, ки дар сарҷамъ намудани тоҷикон, рушду инкишофи мамлакат, муаррифии тоҷику тоҷикистониён ва кишвари мо нақши муҳим дорад.

1.3 Инъикоси мазмуни идеяи миллӣ ва ниҳоди Пешвои миллат дар низоми идоракунии ҳаёти ҷамъиятӣ

Масъалаи идеяи миллӣ ва ё андешаи миллӣ аз ҷумлаи масъалаҳои рӯзмарраи давлатдорӣ миллӣ ва ҷузъи таркибии давлатсозӣ буда, бидуни он таъмини инкишофи устувори сиёсии давлат мураккаб мебошад. Дар раванди ташаккули ҳар як давлат идеяи миллӣ нақши ҳалқунанда мебозад.

Идеяи миллӣ ҷавҳари манфиатҳои миллиро ташкил дода, пайдоишу инкишофи он ба пайдоишу инкишофи давлати миллӣ саҳт вобаста аст. Дар рафти пайдоиш ва ташаккули ин ё он сохти нави идоракунӣ ба ҷуз аз омилҳои дигар – хусусияти хоси инкишофи таърихӣ мамлакат, анъанаҳои давлатдорӣ, маданияти сиёсӣ, ҷобачогузори қувваҳои сиёсии мухталиф басо нақши калон мебозанд, ки дар умум, муҳтавои идеяи миллиро ташкил медиҳанд.

Мафҳуми идеяи миллӣ ифодакунандаи андешаи ягона – расидан ба сатҳи шоистаи зиндагӣ ва шароити мусоиди иҷтимоӣ барои ҳар фарди ҷомеа мебошад ва арзишҳои дигар ҳамчун унсурҳои таркибӣ, пурракунанда ва пешбарандаи идеяи ягонаи миллӣ баромад мекунанд.

«Идеяи миллӣ «тасаввуроти систематикӣ ва маҷмуии миллат, системаи ҷудонашавандаи арзишҳо, ғояҳо, мақсадҳо ва василаҳои ноил шудан ба онҳо

мебошад, ки манфиатҳои миллии халқро барои давраи муайяни таърихӣ инъикос мекунад» [11].

Идеяи милли ҳадаф, арзиш ва андешаи мушаххасест, ки моҳияти воқеӣ ва асосан, ғайриидеологӣ дошта, аҳли як ҷомеа дар марҳалаи муайян барои расидан ба он якҷоя талош менамоянд. Пас идеяи милли як унсурӣ зарурии технологияи сиёсӣ ва як зарурати давлатдорист [32].

Дар муносибатҳои иҷтимоиву фарҳангӣ ва шинохти арзишҳои милли одатан, мафҳумҳои идеяи милли, ҳувияти милли, сиёсати милли, манфиати милли, тафаккури милли ва давлатӣ (аз нигоҳи манфиатҳои давлат) истифода бурда мешаванд. Албатта, ҳамаи ин мафҳумҳо унсурҳои низоми ягонаи идеологияи милли буда, пурракунандаи ҳамдигар маҳсуб меёбанд. Бинобар ин доништан, дарк кардан ва дуруст истифодаву амалӣ намудани онҳо ҳамчун пойдевори амнияти милли дар давлат ва дар иртибот бо ниҳоди Пешвои миллат ниҳоят муҳим мебошад.

Бояд ёдовар шуд, ки бо мақсади муайян намудани ҷойгоҳи идеяи милли дар таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол, мавриди баррасӣ қарор додани раванди пайдоиши он дар ҷараёни таърихи навини давлатдорӣ муҳим мебошад. Тоҷикистон мисли ҷумҳуриҳои дигари ИДМ дар замоне Истиклол касб намуд, ки Иттиҳоди Шуравӣ бӯҳрони умумии амикро аз сар мегузаронид. Пошхӯрии ИҶШС ва фанои идеологияи коммунистӣ дар Тоҷикистон боиси бавучудоии холигии идеологӣ дар кишвар гардид. Кишвар ҳамчун ҷузъи канории собиқ шуравӣ як ҷумҳурии на чандон пешрафтаре ташкил меод, ки системаи фармонравоии даҳсолаҳо амалнамуда садди роҳи ба таври дақиқ муайян ва фарқ кардани салоҳияти сохтори давлатӣ гардида буд. Аз миён рафтани идораи мамлакати бузург ба нуқсони ҷиддӣ дар соҳаи сиёсат ва иқтисодиёт оварда расонид. Ҳамин тавр, кишвар бо интиҳоби таърихӣ роҳи нав рӯ ба рӯ шуд.

Чунин авзои иҷтимоию сиёсӣ аз он ҷиҳат хатарнок ба шумор мерафт, ки бо канда шудани робитаи марказ бо ҷумҳуриҳои милли фишангҳои идоракунӣ, роҳҳои робита ва додугирифтӣ маълумот ва амсоли инҳо, ки собиқаи даҳсолаҳо доштанд, ба якборагӣ аз байн рафта, вазъ дар давлатҳо тезутунд ва хатарнок

гардид. Бухрони амиқи сиёсӣ ва иқтисодӣ хатари чиддии бархӯрди иҷтимоиро дар Тоҷикистон низ қувват бахшид.

Бо вучуди ин, вазъи мавҷуда на танҳо боиси монеаи ташаккул ва такмили системаи идоракунии сиёсӣ дар Тоҷикистон нагардид, балки фазои мусоиди ташакул ва рушди институтҳои миллӣ фароҳам омада, роҳ ба сӯйи пайгирӣ аз арзишҳои миллӣ, аз он ҷумла, идеяи миллӣ боз шуд.

Ҳарчанд ин нукта қобили инкор нест, ки рӯзи сартосарӣ ба таркибҳои идеяи миллӣ ҳанӯз қабл аз Истиқлоли давлатӣ шуруъ шуда буд. Аз ҷумла, аввалин падидаҳои ошкорбаёнӣ ва гуногунандешии сиёсии бо ғояҳои миллӣ асосёфта дар миёни ҷомеаи мо ҳанӯз пеш аз сукути давлати абарқудрати шуравӣ зухур карда буданд. Вале идеяи ягонагии милливу фарҳангие, ки дар он давраҳо фазои мафкуравии ҷумҳуриҳоро таҳти таъсири қатъӣ қарор дода буд, суннату анъана ва андешаҳои миллиро дар доираи хеле маҳдуд нигоҳ медошт ва имкон наметод, ки миллатҳо ва халқҳо ҳувияти милливу таърихӣ ва иҷтимоиву фарҳангии худро ба таври комил инкишоф диҳанд. Бинобар ин, баробари эълон шудани бозсозӣ ва кушода гардидани роҳ барои гуногунандешӣ дар ҷумҳуриҳои собиқ майли ихтиёрдорӣ ва рушди ифтихори миллӣ босуръат авҷ гирифт. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин гуна кӯшишҳои ошкоргӯиву озодичӯӣ нахуст дар масъалаҳои фарҳангу маънавиёт ба вучуд омаданд.

Дар ин давра дар сахнаи сиёсии кишвар нерӯҳе рӯйи кор омаданд, ки мушкилоти миллӣ ва масъалаҳои фарҳангӣ, пеш аз ҳама, масъалаи забони тоҷикиро ҳамчун забони давлатӣ ҳарчи бештар мавриди баҳс қарор медоданд. Ин гуна иқдоми пайдарпайи аҳли зиё, хусусан, аҳли илму фарҳанг заминаи мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикиро фароҳам сохт ва 22 июли соли 1989 Қонун «Дар бораи забон» қабул гардид.

Ин давраи муборизаҳо барои худшиносиву ҳудодоҳии миллӣ бо олитарин рукни идеяи миллии тоҷикон — бадастории Истиқлоли давлатӣ ва фанои идеологияи қавии коммунизм ҷамъбаст гардид.

Мутаассифона, баробари ба даст омадани Истиқлоли давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бар асари мудохилаи ошкор ба гирдоби муҳолифатҳои шадиди

дохилӣ гирифта шуда, ин раванд ба ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ ва ғоҷи милли оварда расонид. Доираҳои муайян ва бадхоҳони Истиқлоли давлатии мо бо таҳмил кардани мазҳабу фарҳанги бегона ва тарғиби сохтори гуногуни барқарорсозии низоми сиёсӣ оғоз намуда, миёни мардум ғитнаи бузург барпо карданд, ки ба ҷанги шаҳрвандӣ оварда расонид. Ҷанги дохилӣ ба таври табиӣ мавзӯи ваҳдат ва суботро ба масъалаи аввалиндараҷаи ҳифзи давлатдорӣ, Истиқлоли давлатӣ ва наҷоти милли табиладод. Вазъи баамаломата дар назди сиёсатмадорон, ҷомеашиносон, шаҳрвандони кишвар масъалаи табиати давлатдорӣ тоҷиконро ба вуҷуд овард. Дар ин рост, дар марҳалаи аввали бунёди давлати милли дар Тоҷикистон, пеш аз ҳама, вазифаи пешгирии пошхӯрии давлат, нигоҳ доштани давлатдорӣ ягона ва таҳкими ҷойгоҳи он қарор гирифт. Ба ифодаи дигар, андешаи сулҳу оштӣ ва ваҳдати милли ба таркиби меҳвари идеяи милли табилад ёфт. Ҳамин тавр, марҳалаи дигар, давраи нави рушди идеяи милли оғоз шуд.

Ин ҷо саволе ба миён хоҳад омад, ки ҷӣ гуна ҷанг метавонад ба марҳалаи нави инкишофи идеяи милли оғоз бахшад. Магар акси ин нест ва ҷанг оё сабаби харобӣ ва ба нестӣ рафтани андешаи милли намегардад?

Ҳарчанд дар мисоли Тоҷикистон сарзании низоъ ба омилҳои зиёд алоқаманд мегардад, вале ба эътирофи муҳаққиқон ва сиёсатмадорон, яке аз омилҳои асосии он коста шудани андешаи миллии қишрҳои иҷтимои кишвар ва дар қолаби идеологияи қаблӣ боқӣ мондани тафаккури иҷтимоию сиёсӣ ва давлатсозӣ буд. Аз ин лиҳоз, ислоҳи вазъ, пеш аз ҳама, таҷдиди назар намудани андешаи милли ва пайгирии арзишҳои ҳоси давлатсозиро тақозо мекард. Яъне, ҷанги шаҳрвандӣ ва барқарорсозии сулҳ нисбат ба ҷанбаи низомию ҳарбияш бештар ҳосияти ғитрию мафкуравӣ дошт. Бо дарки ҷунин воқеият неруи роҳбарикунандаи мамлакат дар самти мубориза баҳри хотима бахшидан ба ҷанги шаҳрвандӣ истифода намудани «неруи нарм»-ро омили асосии сулҳу ваҳдат ва ҳамгирии умумимиллӣ қарор дод. Ин давраи басо ҳассосу тақдирсоз таҳти сарвари Пешвои дурандеши миллат муҳтарам Э. Раҳмон оғоз шуда, боиси таҷбиқи ҳадафҳои стратегӣ ва милли гардид. Ҳамаи ин мақоми ўро аз Сарвари давлат то ба Пешвои миллат боло бурд.

Ҳамин тавр, идеяи миллӣ ба мазмуни фаъолияти Пешвои миллат ва Пешвои миллат ба рукни муҳимми татбиқи ормонҳои миллӣ тавҷам гардиданд. Беҳуда нест, ки солҳои охир ба институти Пешвои миллат ҳамчун унсури идеяи миллӣ таваҷҷуҳ бештар зоҳир гашта, решаҳои таърихӣ падидаи Пешво дар матни давлатдорию сиёсатофарӣ ва фарҳанги тоҷикон омӯхта мешавад.

Дар таъриху фарҳанги миллати тоҷик сарвари сиёсӣ ва Пешвои миллат ҳамеша мақоми хосро соҳиб мебошад. Аз таърих пай бурдан мумкин аст, ки мардум ба Пешво чун ба неруи муттаҳидкунанда, ҷамъоранда ва сафарбаркунанда эътимод ва боварӣ дошта, тамоми бурду бохтро ба неруву иқтидор ва қобилияти сарварию ӯ марбут медонистанд. Ин ҷиҳат дар асари «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ хеле васеъ ва равшан ба назар мерасад. Масалан, вақте Кова аз зулми Заҳҳок ба ҷон меояд, барои мубориза бо ӯ ва сарнагун намудани пояи зулму истибдод, ба ҷустуҷӯи Фаридун меафтад. Ин дар ҳоле буд, ки Фаридун ҳанӯз кӯдаки наврас буд. Бо вучуди ин, эътимод ба Пешво ончунин бузург буд, ки тамоми неруи ғалаба ва қувваи мубориз ба он алоқаманд ҳисобида мешуд. Ҳамин боварӣ ба иқтидори Пешво сабаб шуд ва Фаридун бо тақия ба эътимоди халқ ва халқ бо боварӣ ба неруи ӯ Заҳҳокро сарнагун ва тахту тоҷи ӯро нобуд карданд. Дар таърихи халқи тоҷик даҳҳо чунин мисолҳои барҷастаро овардан мумкин аст, ки Пешво неруи таҳриқдиҳандаи миллат ба муборизаву матонат ба шумор меравад.

Дар таърихи тоҷикон ин гуна мисолҳо хеле зиёданд. Масалан, зуҳури Зардушти хирадманд, Дориюши ҷасур ва Муқаннаи фидоии роҳи мубориза ва озодӣ дар марҳалаҳои мухталифи сиёсӣ беҳтарин намунаҳои Пешво буданро тавассути амалу кирдор ва рафтору корнамоиҳои хеш нишон додаанд.

Аз ҳамин лиҳоз, Пешвои миллию сиёсӣ на як моли атиқои таърих, балки мероси гаронбаҳои миллати тоҷик буда, арзиши он ҳамеша бо дарназардошти вақту макон боло меравад. Беҳуда нест, ки дар ҷомеаҳои аврупоӣ ба пешво чун ба сарвати миллӣ муносибат мекунанд. Вобаста ба ин, Пешвои миллат ҷузъи фарҳанги тоҷикон, хусусан, анаъанайи бойи давлатдорию руҳи муборизаҳои бар зидди бадию зулм ва ҷузъи муҳимми идеяи миллӣ ба шумор меравад.

Концепсияи Пешвои миллат ва ё ба истилоҳи дигар, асли институти Пешвои миллатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон он арзишҳое фаро мегиранд, ки дар маҷмӯъ, мазмуни комили идеяи миллиро инъикос меkunанд. Яъне, дар ҷое Пешвои миллат асли тарғибу ташвиқ ва ҳимояи идеяи миллий ва дар мавриди дигар, ҳамчун унсури асосии идеяи миллий зухур мекунад. Агар мо фақат ба дебочаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат таваҷҷуҳ зоҳир намоем, ин ҷиҳатро ба ҳубӣ эҳсос менамоем. Дар дебочаи ин қонун омадааст: «Бо мақсади тақвияти асосҳои сохтори конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Истиқлоли давлатӣ ва тамомияти арзӣ, яқпорчагии Ватан, пайдориву бардавомии давлати Тоҷикистон, таҳкими демократия, таъмини рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, ҳифзи арзишҳои таърихӣ давлатдорӣ миллий, фароҳам овардани шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодона барои ҳар як инсон, Қонуни мазкур вазъи сиёсӣ ва ҳуқуқии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллатро ҳамчун бунёдгузори давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистон, сулҳ ва ваҳдати миллий муқаррар мекунад» [3]. Маҷмуи ҳадафу мақсадҳое, ки ин ҷо зикр шудаанд, асоси манфиатҳои миллий дар Тоҷикистон буда, мазмуни идеяи миллиро дар бар мегиранд. Ба ҳамин тариқ, қонуни мазкур яке аз унсурҳои муҳими идеяи миллий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Бояд зикр намуд, ки вақте қонуни мазкур қабул шуд, дар баробари намоёндагони ҲХДТ, ки Эмомалӣ Раҳмон сарвари ин ҳизб мебошад, тавре, ки болотар ҳам зикр шуд, инчунин, намоёндагони дигар ҳизбҳои сиёсӣ низ яқдили худро ба он нишон доданд, дар ҳоле ки дар таҷрибаҳои дунё чунин ҳолат ба эътирозу ихтилофҳои зиёди байни ҳизбҳои сиёсӣ оварда мерасонад. Қонуни мазкур нишон дод, ки ҳизбҳои сиёсӣ атрофи он арзишҳое, ки ба тақдире таърихӣ миллат тавҷам мебошанд, аз ҷаҳорҷӯби андешарониҳо ва муборизаҳои ҳизбӣ берун омада, аз худ ҳамдиливу ҳамгироӣ нишон медиҳанд. Аз ин рӯ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат баёни возеҳи идеяи миллий дар бораи ягонагии миллат ба шумор меравад.

Ба таври умумӣ чанд унсурҳои идеяи миллиро метавон зикр намуд, ки дар

матни сиёсати пурсамар ва муваффақи Пешвои миллат ҷойгоҳи асосӣ доштаанд: эҷоди концепсияи хоси барқаррсозии ваҳдати миллӣ, мактаби давлатдорӣ миллӣ, рӯй овардан ба низомӣ демократӣ, эҳё намудани хотираи таърихӣ миллат, барқарор намудани арзишҳои муқаддаси миллӣ ва ғайра. Ба таври муфассал шарҳу натиҷагирӣ намудани ҳар як падидаҳои болозикр моҳияти идеяи миллӣ, ҷойгоҳи Пешвои миллат ва баҳамалоқамандии ин унсурҳои миллиро амиқтар бозгӯӣ хоҳанд намуд.

Вобаста ба гуфтаҳои болозикр ин ҷиҳатро бояд ишора намуд, ки яке аз муҳимтарин ҷанбаи фаъолияти Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ҳамчун сарвари сиёсӣ ба идеяи миллӣ табдил додани ваҳдати миллӣ ташкил медиҳад. Тули даврони соҳибистиқлолӣ аз Ваҳдати миллӣ ва суботу оромӣ дида болотар арзише дар низомӣ идеяи миллӣ дида намешуд ва воқеан, ин ҷиҳат аҳаммияту арзиши хосаи худро дорад. Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ҳамин идея ба сари қудрат омад, бо ҳамин идея ҷангро хотим бахшид ва бо ҳамин идея Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ кард.

Дар овони ҷанги таҳмили дохилӣ роҳ ба сӯйи сулҳу ваҳдат барои Тоҷикистон осон набуд. То оғози музокирот ягон таҷрибаи санҷидашудае вучуд надошт. Сарвари ҷавони давлат – имрӯз Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон он вақт концепсияи ризоияти миллиро пешниҳод намуд, ки он ба сифати воситаи асосии танзими сиёсии вазъият дар Тоҷикистон истифода карда шуд.

Ҳанӯз 19 мартӣ соли 1993 дар мақола бо номи «Роҳи раҳӣ аз бӯҳрони азими ҳамагонӣ» бори нахуст аз ҷониби Пешвои миллат вазъи сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавии ҷумҳурӣ хеле амиқ таҳлил шуда буд. Сарвари давлат дар мавриди ташаккули андешаи миллӣ ақидаи пешқадамро баён мекунанд: «Аз бунбасти маънавию идеологӣ раҳӣ ёфтани масъалаи мушкилтарини замони мост. Фикр мекунам, ки арзишҳои азалиӣ, одату суннатҳои комилан халқии мо метавонанд тақияҳои бозғиримодӣ мо бошанд».

Бояд қайд намуд, ки «дар ин давра ноустувории дохилӣ, таъсири қувваҳои беруна, сатҳи инкишофи иқтисодиву иҷтимоӣ, сатҳи шуур ва маданияти сиёсии оммаи мардум барои ташаккул ва инкишофи системаи сиёсии демократии ҷомеа

монеаҳо эҷод менамуданд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки маҳз дар ҳамин давра ғояи ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ташаккул ва инкишоф ёфтааст, заминаҳои ташаккули сарвари сиёсии нав дар симои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъмин карда шудааст, ки дар коркард ва амалӣ намудани тафаккури нави сиёсӣ саҳми арзанда гузошта, бо часорат ва қатъият роҳи барқарор намудани ризоияти миллиро дар сарзамини тоҷикон пеш гирифтааст. Ҳамин тариқ, метавон қайд намуд, ки дар натиҷаи ризоияти миллӣ Пешвои миллат ҳамчун сарвари сиёсӣ ташаккул ёфтааст» [102]. Яъне бавучудоии ниҳоди Пешвои миллат на дар шароити муносиби рушди давлат, балки дар марҳалаи хатари заволи давлатдории миллӣ ба вуқӯъ пайваستاаст. Агар ҳолатро каме дар ифодаи фалсафӣ инъикос карданӣ шавем, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ваҳдати миллиро ба идеяи миллӣ табдил дод, ваҳдати миллӣ ўро то сатҳи Пешвои миллат ташаккул дод.

Ҳанӯз 27 июни соли 2008 дар суҳанронии худ дар чашни 11-умин солгарди рӯзи Ваҳдати миллӣ Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зикр намуданд: «Ман борҳо гуфтаам ва бори дигар изҳор медорам, ки ғояи сиёсиву мафкуравии мо ваҳдат, ягонагӣ, худшиносиву ҳудудҳои миллӣ, таҳкими давлатдорӣ ва ободии Ватани азизамон мебошад. Аз ин рӯ, ба ҳар як фарди бонангу номус, аҳли ҷомеа, аз ҷумла, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ зарур аст, ки манфиатҳои миллат ва давлати соҳибистиқлоли Тоҷикистонро аз манфиатҳои ҳизбиву гурӯҳӣ ва диниву мазҳабӣ болотар гузошта, аҳаммияти ҳаётӣ ва зарурати таърихӣ ваҳдати миллиро барои рушди давлату давлатдорӣ, рӯзгори озоиштаи халқ ва ободии Ватани азизамон амиқан дарк намоянд [51].

Тайи ин солҳо Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон на танҳо бо тамоми нозукиҳои давлатдорӣ ошноӣ пайдо кард, балки мактаби сиёсии ҳосаи худро таъсис намуд. Дар ҷавҳари ин мактаби азими сиёсӣ – Ваҳдати миллӣ фарогири андешаи миллӣ ва сулҳу озоишталабӣ ҳамроҳ бо нангу номуси милливу инсонгароии ҷомеаи ҳуқуқбунёди дунявӣ нухуфтааст. Гузашта аз ин, мактаби сиёсии Пешвои миллат бар фаросати азими шахсияти ў, ки зербинои он одамият ва шуҷоату адолат, дар маҷмӯъ, ойини ҷавонмардист, таъя мекунад. Ҳадафи

Сарвари давлат дар ба вучуд овардани концепсияи Ваҳдати миллӣ он аст, ки ҳарчи бештар мардумамон аз тафаккури дастнигар вораста гарданд. Ба ин манзур ӯ таъкид менамояд: «Ҳар миллате, ки бедор нест ва ё дар роҳи худшиносӣ ғориғболиву коҳилиро пеша мекунад, аз бузургтарин неъматӣ яздонӣ – Истиқлолу Ваҳдат, ки ғояи пойдор дар пешрафти ҳар гуна ҷомеа мебошад, бенасиб менамояд» [16].

Зери сарвари Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон фароҳам омад, ки мактаби давлатдорӣ миллӣ рушд ёбад. Маҳз дар ҳамин давра заминаҳои устувори сиёсӣ ва ҳуқуқии сохти нав, яъне давлати демократии дунявӣ ҳуқуқбунёд гузошта шуданд.

«Ба ёд биёрем, ки ҳанӯз дар Иҷлосияи 16-уми Шурои Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баробари Раиси ин Шуро интиҳоб шуданаш эълон кард, ки «Ман тарафдори давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд мебошам». Дар ин ҷумлаи ба зоҳир сода маънии амиқе нухуфтааст. Он замон баҳсу ҷидол дар кишвари мо, асосан, бар сари ҳамин мавзӯ буд, ки мо кадом шакли ҳокимиятро қабул намоем, ба кадом арзишҳо пойбанд бошем ва бо кадом роҳ равам. Барои посух додан ба ҳамаи ин чуну чароҳо Роҳбари мамлакат кушоду равшан ба мардуми худ ва ба ҷомеаи ҷаҳонӣ паём дод, ки мо танҳо масири демократӣ ва ҳуқуқбунёди роҳи пеш мегирем» [97].

Дар он рӯзҳо, ки Тоҷикистон ба тозагӣ аз зери идеологияи мутлақгароӣ озод шуда буд, доираҳои муайяни хориҷӣ бесуботи сиёсӣ идеологии ҷомеаро фарсати муносиб шуморида, меҳостанд ҷомеаи моро ба зери идеологияи дигар дароваранд ва сохти дилхоҳи давлатии худро дар Тоҷикистон бунёд созанд. Баъзе нерӯҳои аз назари сиёсӣ бетаҷрибаи дохилӣ зери таъсири идеяи онҳо сохтани як давлати идеологии дигарро саросемавор дастгирӣ намуданд. Аммо онҳо ин воқеиятро ба эътибор нагирифтанд, ки низомии сиёсӣ идеологии дар назардошташон ба воқеияти Тоҷикистони пасошуравӣ, ба сатҳу тарзи тафаккури мардуми кишвар ва ба хусусиятҳои равандаҳои сиёсӣ геополитикии минтақа созгор нест. Агар Тоҷикистон ба ин варта фуру мерафт, ҳаргиз аз гирдобии ихтилофҳои ақидавии дохилӣ ва низоъҳои беохир бо кишварҳои ҳамсоя ва ҷаҳони

хориҷ берун намеомад. Аз ин рӯ, интиҳоби тарзи давлатдории дунявӣ роҳи дуруст, огоҳона ва ҷиддии Пешвои миллат дар он рӯзҳои мушкул буд.

Дар он шароити мураккаби сиёсӣ, ки як навъ ҳалои идеологӣ ҳукумрон шуда буд, Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба масъалаи идеологияи Тоҷикистон чунин ибрози ақида намуданд: «Тоҷикистон давлати коммунистӣ консервативӣ нест, балки мақсади мо бунёди давлати ҳуқуқбунёди демократӣ ва дунявист.

«Бартарии низоми дунявии давлатдорӣ дар он аст, ки дунявият дар муқобили ҳеҷ мафкураи дигар қарор намегирад ва ихтилофи идеологӣ ба вучуд намеоварад, Ба таври дигар, дунявият як шароит буда, аз як тараф, баробарӣ ва ғайрибаробарӣ баробару яқсонӣ мафкураҳои гуногунро дар назди қонун қанолат медиҳад, аз ҷониби дигар, имкон намедиҳад, ки мафкурае худро идеологияи давлатӣ эълон карда, пайравони мафкураҳои дигарро зерӣ фишор қарор диҳад. Ин моҳияти низоми дунявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар банди ҳаштуми Конституцияи кишварамон сабт шудааст» [2].

«Бо вучуди ин баъзе нерӯҳои сиёсӣ талош менамуданд, ки сохти дунявии давлатдориро ҳамчун давлати динситез маънидод карда, ба ин восита мардуми мусулмони Тоҷикистонро дар муқобили давлат қарор диҳанд, ки он мавқеи сирф сиёсӣ ва субъективонаи онҳо буд. Хусусан, тайи ғайрибаробарӣ Комиссияи оштии миллӣ масъалаи аз Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бардоштани мафҳуми “дунявӣ» яке аз муҳимтарин ва тулонитарин баҳсҳои ҷонибҳо буд. Ҳудуди 30 ҷаласаи кории ин ниҳод танҳо дар атрофи ҳамин масъала доир шуд. Вале зерӣ сарварии Пешвои миллат ин интиҳоби таърихӣ мардуми Тоҷикистон дар Конституцияи кишвар ҳифз шуд. Ин ҷиҳат на танҳо мушқилиро эҷод намекард, балки моҳияти ваҳдатфар дошт. Зеро сохти давлатдории дунявӣ ҳаргиз моҳияти зиддидинӣ надошта, баръакс, барои рушди озодонаи дин ва татбиқи дурусти асли озодии вичдон барои ҳамаи шаҳрвандон шароити мусоид фароҳам меоварад» [53].

Агар ба сайри таърихӣ даврони соҳибистиклолӣ ва марҳилаи сарварии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯчуъ кунем, анбӯҳи бузурги ташаббусу иқдомҳои созанда - баргузориҳои ҷорабиниҳо, қабули қонуну қарорҳо,

барномаву стратегияҳо, наشري осору адабиёти гузаштагон ва ғайра пеши назар меоянд, ки ҳар яки онҳо бавосита ва ё бевосита ба ташаккулу рушди идеяи миллӣ дар Тоҷикистон мусоидат кардаанд. Ҳамаи ин на танҳо роҳи васеъро дар инкишофи идеяи миллӣ дар кишвар боз намуданд, балки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз як роҳбари сиёсӣ ба Пешвои миллат ва ғамгусори миллат табдил доданд. Аз ин лиҳоз, таърихи сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро таърихи эҳёи идеяи миллӣ дар Тоҷикистон арзёбӣ кардан мумкин аст, ки ин нақшо касе ё омиле наметавонад инкор намояд.

Қабули Конститутсия, рамзҳо ва муқаддасоти давлатӣ, хотимаи ҷанг ва барқарорсозии Ваҳдати миллӣ, таҷлили солгарди бузургони илму адабиёт ва фарҳанги тоҷик, қабули як қатор қонунҳои хоси миллӣ ва садҳо қорҳои дигарро зикр намудан мумкин аст, ки бахши муҳимтарини фаъолияти Пешвои миллатро дар самти густариши идеяи миллӣ инъикос мекунанд.

«Дар шароити барқарорсозии пас аз ҷангӣ барои муттаҳидсозии тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ, ҳама қишрҳо ва ҳаракатҳои иҷтимоӣ, ғояи миллӣ лозим буд, ки тавонад тамоми шаҳрвандони Тоҷикистонро дар атрофи Сарвари кишвар муттаҳид кунад ва неруи мардумро баҳри созандагӣ ободкорӣ равона созад. Зеро, фаъолияти ҳаётии миллат бештар ба табиати миллат ва сатҳи ҳувияти миллӣ вобаста мебошад» [106].

Бо дарназардошти ҳифзи ваҳдату субот ва пешгирӣ аз ҷудоии миллӣ, иқдомҳои хеле бузурге рӯи даст гирифта шуданд, ки тадриҷан руҳияи солими миллиро ба вучуд оварда, савияи худшиносӣ ва дараҷаи ҳамгироии миллиро тақвият бахшиданд.

Ба андешаи мо, дар ин давраи барои тоҷикон тақдирсоз, ки марҳалаи такомули давлати миллиро паси сар мекарданд, рӯ овардан ба осори гузаштагонӣ маъруфи халқи тоҷик ва тамаддуни оламшумули он дар тақвияти раванди ташаккули идея, андеша ва худшиносии миллӣ, таҳкими асосҳои ҷомеаи мутамаддини шаҳрвандӣ ва заминаи маънавии давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон воситаи созанда ба ҳисоб мераванд. Аз ин рӯ, сиёсати фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба омӯзишу қадрдонии мероси фарзандони барӯманди

халки тоҷик, эҳё ва истифодаи арзишҳои умумибашарию онҳо ба манфиати ҷомеа нигаронида шудааст. Дар ҳамин росто рушди бонизоми фарҳангу санъат, эҳёи суннату фарҳанги миллӣ, ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ва ба ҷаҳониён муаррифӣ намудани он ҳамчун самти афзалиятноки давлатдорӣ қарор дода шуданд.

Тибқи андешаи муҳаққиқони ватанӣ, дар давраи Сомониён, ки тоҷикон ба шарофати андешаи солим ва созандаи миллӣ, ҳамчунин, фарҳанги ғановатманди моддиву маънавӣ ва эҳсоси баланди худшиносӣ, ки ба авҷи камолоти худ расида буд, бо вучуди фишори суннатҳои фарҳангӣ, забон ва анъанаҳои бегонагон худро аз нобудшавӣ ҳифз намуданд.

Дар он рӯзгор ду шоҳаи асили офарандаи идеяи миллӣ мавҷуд буд: асли сиёсии мамлакат, ки дар симои Исмоили Сомонӣ ва асли маънавӣ дар шахси устоди шоирони Аҷам – Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва вазирони донишманде, чун Ҷайҳонӣ ва Балъамӣ ва дар заминаи ҳамин андешаи хирад ва фарҳангсолорӣ миллат қомат афрохт.

Бузургтарин неруҳои эҷодии он айём ва давраҳои баъдтар, ба монанди Рӯдакиву Фирдавсӣ, Ибни Синову Берунӣ, Носири Хусраву Хайём, Саноиву Аттор, Саъдиву Ҳофиз, Мавлонои бузург ва дигарон аз ҷумлаи нерубахшони андешаи миллӣ буданд. Дар давраҳои минбаъда ва хусусан, дар асри бистум низ ба миллати мо муяссар гардид, ки сарфи назар аз фишору маҳдудиятҳои идеологӣ андешаи миллии худро нигоҳ дорад ва онро то дараҷаи муайян инкишофу таҳким бахшад.

Дар ин давра андешаи миллӣ ва ҳувияту худшиносии тоҷикон дар ҷасорати илмиву бадеии устодони илму адаб – Садриддин Айнӣ, Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода, Бобочон Ғафуров, Сотим Улуғзода ва қору пайкори фарзандони содиқи миллат, чун Нусратулло Маҳсуму Шириншоҳ Шохтемур ва дигарон густариш ва бозтоби равшан пайдо кардааст [55, с.548].

Бо дарназардошти аҳаммияти ҳоса пайдо намудани тамоюли болозикр бо ташаббуси Пешвои миллат дар доираи ҷорабиниҳои сатҳи баланд солгард ва бузургдошти дахҳо *бузургони олами илму адаб* ва дигар ҷашну санаҳои таърихӣ дар сатҳи баланди байналмилалӣ баргузор карда шуда, осори онҳо дар тарҳу сифати

нав манзури сокинони кишвар карда шуданд, намунаи онҳо чунин аст: Борбади Марвазӣ, 1150–солагии асосгузори адабиёти классикии тоҷику форс Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абулқосим Фирдавсӣ, Ибни Сино, Чалолиддини Балхӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Носири Хусрав, Камоли Хучандӣ, Камолиддин Бехзод, Мирсайид Алии Ҳамадонӣ, устод Айнӣ, 100–солагии академик Бобочон Ғафуров, 100–солагии Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода (соли 2009), 600–солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷом» (2014), 700–солагии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва ғайра.

Таҷлили 2500–солагии Истаравшан» (соли 2002), 2700–солагии Кӯлоб (соли 2006), Соли бузургдошти Имоми Аъзам (соли 2009), 3000–солагии Ҳисори Шодмон ва ғайра низ барои муаррифии халқи тоҷик ва эҳёи таърихи гузашта ниҳоят арзишманд доништа шудаанд. Ин чорабиниҳои фарҳангӣ аҳаммияти тарбиявӣ дошта, дар ташаккули андешаи миллӣ, ҳудогоҳӣ, аз бар кардани таърихи миллат ва ифтихори ватандорӣ нақши бузург бозиданд.

Ташаббуси Пешвои миллат оид ба солгард ва бузургдошти даҳҳо бузургони олами илму адаб, таҷлили солгарди мавзеъҳои таърихӣ на як парастии кӯр-кӯронаи гузаштагону бозмондаҳои таърих аст, балки ба хоҳири истифодаи мероси ғании гузашта дар ташаккули руҳияи созанда ва иттиҳоди маънавии миллат ва истифодаи он ба хоҳири рушди фардои кишвар равона шудааст. Яъне, ҳадаф аз шинохти таърих, ҳикмату фарҳанг ва забону адабиёти оламгири ниёгон шинохтани мақоми ҷаҳонии миллати хеш аст, ки дар ҳудогоҳӣ ва ҷустуҷӯҳои таърихиву миллии тоҷикон марҳалаи комилан тозаро ба вуҷуд овард. Беш аз ин, тасмимгириҳои усулӣ ва дастурии давлат ва Пешвои миллат дар дохил ва хориҷи кишвар ба ин шинохт бунёд ниҳода шуд. Пешвои миллат ба худ ва ба ҳаммиллатони хеш ҳамин мақом ва ҳиммати олиро ҳадафи қору пайкор, рисолати будану зистан донист, бо эътимод ба номуси миллии тоҷикон, ки дар андешаву тафаккури худ дар маърифати ин мақоми ҷаҳонӣ тавфиқ меёбанд ва ба шоистагӣ аз гузаштагони ҷаҳонгирашон номбардорӣ мекунанд.

Дар зарфи соҳибистиқлолӣ наشري силсилаи асарҳои гаронарзиши Пешвои миллат оид ба таъриху фарҳанг ва оини миллии мо асоси ҷунбишҳои тозаӣ

идеявию мафкуравӣ дар кишвар шуданд. Бояд зикр намуд, ки мазмуну муҳтаво ва аслу мақсади идеяи миллӣ дар китоби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон «Аз ориёиён то Сомониён» ифодаи васеи худро ёфтааст ва дар он иртиботи мустақими зардуштия бо хувияти тоҷикон сухан рафта, аз олимон даъват карда шудааст, ки омӯзиши фарҳанги қадимии гузаштагони халқи тоҷикро тақвият бахшанд. Соли 2002-ум 2700—солагии Авесто, китоби муқаддаси зардуштия эълон карда шуд, соли 2003—юм 3000—солагии фарҳанги зардуштӣ истиқбол гирифта шуд ва каме баъдтар соли 2006 Соли байналмилалӣ тамаддуни ориёӣ эълон гардид. Таваҷҷуҳ ба тамаддуни ориёӣ на танҳо ба хоҳири зарурати худшиносӣ ва ташаккули хувияти миллӣ дар шароити муосир асос ёфта буд, балки пеш аз ҳама, барои эҷоди неруи асили миллӣ ва посух ба ҷолишҳо ва таҳдидҳои замони мо нигаронида шуда буданд.

Гузашта аз ин, тадбирҳои доманадори давлатӣ нашри китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих»-ро зикр кардан лозим аст, ки дар он пайдоиш ва сайри таҳаввули ду давраи дурахши ҷаҳонии тамаддуни тоҷикон дар даврони бостон ва асрҳои миёна бар асоси сарчашмаҳои тоза, бозандешии матлабҳои қухан ва натиҷагирӣҳои нав дар сатҳи баланди илмӣ ва сиёсӣ дар маърази пажӯҳишҳои амиқ қарор дода шудааст.

Созиш ва ҳамбастагии мутақобилаи арзишҳои миллӣ, мардумӣ ва демократӣ бо имтиёзи хувияти миллӣ, ки дар фарҳанги давлатдорӣ имрӯза арзи ҳастӣ дорад, бо тақмили низоми бисёрҳизбӣ ҳаёти сиёсии мамлакатро аз вусъат ва фаъолиятмандии бегобиқа баҳравар намуд. Ин самти сиёсати Пешвои миллат дар мавриди ҳифзу эҳёи арзишҳои маънавии ислом ҳамчун мубаллиғи сулҳу салоҳ ва ҳомили арзишҳои олии башарпарварӣ низ, ки аз бузургтарин минбарҳои дунё садо дод, дар саросари ҷаҳон, баҳусус, дар олами ислом, воқуниши мусбат ва ҳамовозии тамомиро ба вуҷуд овард.

Дар тули чандин асрҳо ислом ва фарҳанги исломӣ таҳкурсии ҳаёти маънавии халқи тоҷик буда, дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ — аз сиёсат то муносибатҳои оилавӣ ҷойгоҳи хоса дорад. Таҷриба нишон медиҳад, ки нодида гирифтани «омили исломӣ» ба таркиши экстремизми исломӣ ва терроризм оварда

расонида, боиси бавучудоии идеяҳои ғайримиллӣ ва фундаментализми исломӣ мегардад. Бо дарки ин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сарвари Пешвои миллат дар ибтидои солҳои 2000-ум ба самти барқарор кардани муносибатҳо бо ислом иқдом намуд. Зеро зарурат барои истифодаи оқилонаи неруи мусбати дини ислом, бахусус, неруи сулҳхоҳӣ, фарҳангсозӣ ва суботофарии ислом дар маърифату маънавият ва ахлоқии мардум ба вуҷуд омада буд [105].

Бояд зикр намуд, ки ваҳдати миллӣ ҳамчун унсури меҳварии идеяи миллӣ аз ваҳдати андешаву афкор ва ақида ибтидои гирифта, ҳама гуна ақидаҳои ифротӣ метавонад пойдевори асили идеяи миллӣ ва ваҳдатро хароб созад. Мутаассифона, дар кишварамон баъди солҳои 2000-ум баъзе равиҳои тундрави бунёдгароёна пайдо шуданд, ки меҳостанд ба мардум исломро ҷудо аз арзишҳои миллӣ маънидод намоянд.

Бо дарназардошти ин ва эҳтимолияти таҳдидҳои дигар ба ягонагии миллӣ ва хизматҳои таърихии Абӯханифа дар раванди худшиносию ташаккули идеяи миллӣ аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон соли 2009 Соли бузургдошти Имоми Аъзам эълон карда шуд ва дар ин сол 1310-солагии Имоми Аъзамро ҷашн гирифтаанд. Дар воқеъ, маҳз ба шарофати арзишҳои бунёдии мазҳаби ҳанафӣ ҳуввияти миллии бисёр қавму халқҳо, аз ҷумла, тоҷикон дар тули 1300 соли охир ҳифз гардидааст.

«Ҳамчун зарурат барои таҳкими пояҳои идеяи миллӣ аз муҳим будани афкори солими динии сокинони кишвар ёдовар шуда, Пешвои миллат чунин зикр намуда буданд: “Дар кишваре, ки қариб тамоми аҳоли худро мусалмон меҳисобад, ислом бояд дар ғояи миллӣ ҷойгоҳи ҳосе дошта бошад ва омили исломро сарфи назар кардану аз фарҳанги миллӣ ҷудо кардан нодуруст аст». Дар ҷойи дигар бо ҳамин мазмун Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд намудаанд: “Воқеан, дар ҳолате, ки 99 фоизи аҳолии кишвари мо пайрави дини мубини исломанд, арҷгузорӣ ба он ҳамчун сарчашмаи бузурги ахлоқиву маънавий як амри муқаррарист» [141].

Ишораи нақши махсуси мазҳаби ҳанафӣ аз ҷониби Пешвои миллат ин тамоман маъноӣ афзалият додан ба як мазҳаб ва маҳдуд кардани дину мазҳабҳои дигарро надорад. Ин амал як навъ бузургдошти хоҳири Имоми Аъзам, баландбардории ифтихори миллӣ, муаррифии миллат, ҳифзи ягонагии фарҳангӣ ва кӯшиши таъмини ҳамзистии озоиштаи шаҳрвандон дар асоси арзишҳои умумибашарӣ баҳо дода мешавад [128]. Барои тоҷикон шинохти чунин шахсияти камназир дар раванди ташаккули худшиносии миллӣ ва инкишофи андешаи миллӣ аҳамияти бузургӣ ҳаётӣ ва байналмилалӣ дорад.

Иқдоми дурбинонаи Пешвои миллат дар самти азбайнбарии эҳтимолияти сарзании ихтилофҳои ҷамъиятӣ, хусусан, дар он шабу рӯз, ки ба тозагӣ дар фазои ақидаҳои кишвар ҷараёни “салафия” ғайб шуда буд, самари бузург дод. Мазҳаби ҳанафӣ ваҳдат ва ҳамбастагии халқи тоҷикро таҳким бахшида, ба рушди созмонҳо, ҷунбишҳо ва ҳизбҳои ифротӣ ва экстремистӣ монеа эҷод намуд.

Ҳамин нуктаро бояд ишора намуд, ки чунин ташаббус маъноӣ дар сиёсати давлатӣ арзишҳои дунявиро сарфи назар кардану ба арзишҳои динӣ афзалият додан нест, балки он қадрдории мероси фарзандони барӯманди халқи тоҷик, эҳё ва истифодаи арзишҳои умумибашарии онҳо ба манфиати ҷомеа ва ташаккули мафкураи созандаи миллӣ мебошад.

Бояд зикр намуд, ки Ҳукумати кишвар таҳти роҳбарии Пешвои миллат аз оғоз ҷонибдорӣ худро аз ғояҳои давлати дунявӣ, мустақил ва демократӣ дар асоси анъанаҳои сиёсии давлатдорӣ тоҷикон Сомониён изҳор намуд ва ба хоҳири таҷассуми давлатдорӣ миллӣ, сабақу таҷрибаи ниёгон соли 1999 ҷашни 1100-солагии давлати Сомониён эълон карда шуд. Ҷашни 1100-солагии давлати Сомониён барои халқи тоҷик ва дигар сокинони мамлакат воқеан як парчами Истиқлолу худшиносӣ ва Ваҳдати миллӣ гардид.

Бояд зикр намуд, ки баъд аз Исмоили Сомонӣ ва заволи давлатдорӣ миллие чун Сомониён тоҷикон аз Пешвои миллӣ, сарвари миллатмехвар ва давлати миллӣ маҳрум гардиданд. Албатта, то замони мо риштаи таърихӣ мавҷудияти тоҷикон ҳеҷ гоҳ бурида нашудааст ва садҳо фарзандони бонанг аз миёни тоҷикон тавонистанд дар як давра ва вазъияти муайяни таърихӣ худро ҳамчун пешвои

муборизу муҳофиз нишон диҳанд, вале адами давлати мустақил, парокандагии этникӣ имкон надод, ки идеяҳои миллиро дар амал татбиқ намоянд. Аз ин рӯ, дар тури таърихи аз Сомониён то Тоҷикистони соҳибистиқлол тоҷикон ҳамеша доштани Пешвои фидоӣ, муттаҳидсози миллиро орзу мекарданд. Зухури Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳаёси чунин абармард омили ҳазорсола ва идеяи куҳани миллиро ҳосияти воқеӣ бахшид. Ба ҳам омадани якчанд идеяҳои меҳварии милли - Истиқлолият, Ваҳдати милли, Пешвои миллат роҳро барои татбиқи ҳадафҳои дигари милли ҳамвор намуд. Имрӯз дар қатори арзишҳои болозикар Пешвои миллат ҳамчун арзиши милли мақом ҳосил намуда, яке аз таркибҳои ҳоси идеяи миллиро ташкил намудааст.

Яке аз тезисҳои ҷолиб ва ба гуфтаҳои боло шабеҳ дар низоми идеяи милли мутааллиқ ба А. Раҳнамо мебошад, ки ташаккули давлатмард ва ё ҳалли мушкилии пешвои сиёсии миллиро яке аз идеяҳои меҳварии миллати тоҷик ва давлатдорӣ меҳисобад. Ӯ зикр менамояд, ки «дар раванди мураккабтарини таърихӣ, ки масъалаи буду набуди давлату миллат ҳал мешуд, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун шахсияти дорои хусусиятҳои баланди роҳбарӣ зухур карда, ба таври табиӣ ба пешвои мардумӣ ва лидери умумимиллӣ табдил ёфт. Ҳамин тавр, бо зухури Пешвои муаззами миллат мардуми Тоҷикистон соҳиби Пешвои ягонаи милли гашт ва дар натиҷа яке аз муҳимтарин масъалаҳои милли ва таърихии давлатдорӣ мо, яъне масъалаи лидери сиёсии миллат, Пешвои эътирофшудаи давлатӣ ё ташаккули давлатмард ҳалли муносиби ҳудро пайдо намуд» [6].

Донишманди дигари тоҷик Носирҷон Салимӣ зикр менамояд, ки «дар сиёсат ва назариёти Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ибтидо давлату миллат бо маҷмуи арзишҳои асли ва фаръии ин ду мафҳум муштарақ ва тавъам буданд, ки бо доштани решаҳои амиқ дар таҷриба ва тафаккури таърихиву фарҳангӣ бо дарёфти озодӣ ва истиқлол имконоту иқтидори ботинии ҳудро барои тараққӣ ва рушду нумуъ ба зухур оварданд» [38]. Ҷаҳоншиносии таърихӣ ва миллии мардуми тоҷик, ки ҷанбаҳои асли ва бунёдгузори он дар мақолат ва китобҳои Сарвари давлат муфасссал баррасӣ шуда, ба концепсияи муназзаму

мукаммал мубаддал гардид, фазои фикрӣ ва маънавии ҷомеаҳо бо ғояҳои ҳаётбахши миллӣ ва арзишҳои умумибашарии он мушарраф намуд.

Манзур аз андешаи боло ташаккули ҷаҳоншиносии миллӣ, бунёди низому ниҳодҳои сиёсӣ ва мафкуравие мебошад, ки дар ҳолиғоҳи идеявии ҷамъият таҳкурсии устувори маънавиёт, фарҳанг ва тамаддуни миллиро таҷдид намуданд.

Дар ин сиёсати пурсабак аз сарнавишти миллат, таърихи сарзамин ва марзу буми аҷдодӣ, мероси бойи фарҳангӣ ва расму таомули гузаштагон, аз комёбиву нокомии ниёгон таъкид шудааст, ки «омӯхтани таърих танҳо ба хоҳири донишгари гузашта нест, балки он дурнамоест, ки роҳи ояндаи миллат ва пешомадҳои давлатдориро равшан намуда, барои ваҳдати ягонагӣ ва рушди тафаккури таърихӣ наслҳои оянда хидмат мекунад» [117].

Бояд таъкид намуд, ки созандагӣ яке аз идеяҳои миллии тоҷикон ба шумор рафта он дар матни фаъолиятҳои сиёсӣ давлатсозии Пешвои миллат инъикоси ҳудро пайдо мекунад. Дар ҳар давлат ва миёни ҳар қавму миллат идеяҳои миллӣ метавонанд дар шалҳои мухталиф ва бо тафовутҳои амиқ арз ҳастӣ намоянд, вале созандагӣ ободкорӣ ва бо ин васила тавоно намудани давлат идеяи миллии тамоми халқу миллатҳо ва сарварони кишварҳои ҷаҳон мебошад. Ин масъала дар мисоли Тоҷикистон низ истисно буда наметавонад.

Дар солҳои Истиқлол дар соҳаи саноат, сохтмон, кишоварзӣ, бунёди иншоотҳои бузурги барқӣ, баланд бардоштани дараҷаи некӯаҳволӣ, беҳтар намудани зиндагии шаҳрвандон, муътадил гардонидани вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ ва ғайра заминаҳои пойдор ва дастовардҳои назаррас ба вучуд омаданд.

Дар қатори равандҳои мусбати рушд, дастовардҳо ва ташаббусҳои созандагӣ бунёди хоҳи нур–НБО-и Роғун мақоми хос ва моҳияти идеявии қавӣ пайдо мекунад. Соли 2009 ба сохтмони НБО-и Роғун оғоз бахшида шуда, дар як марҳалаи кӯтоҳ он ба «идеяи бузурги миллӣ», «омили муҳимтарини ҳамгироии миллати тоҷик» табдил ёфт [139].

Падидае, ки руҳи ягонаи идеяи миллиро давоми се даҳсолаи охир ба вучуд овард, маҳз сохтмони Неругоҳи барқӣ-обии Роғун буд. Ҳатто дар соли 2010 мавқеъгирии намояндагони аҳзоби сиёсӣ дар бунёди неругоҳи «Роғун» ва таъкиди

аҳзоби сиёсӣ ба ин тарҳ дар барномаҳои интиҳоботияшон аз бандҳои муҳимми корзори интиҳоботи порлумонӣ дар Тоҷикистон шуд.

Соли 2010 дар арафаи маъракаи интиҳоботӣ идеяи бунёди «Роғун» аз интиҳоботи парлумонӣ дида бештар дар миёни мардуми Тоҷикистон таблиғ шуда, тарҳи мазкур “ба як идеяи миллӣ табдил шуд».

Шиори интиҳоботии ҲХДТ “Барои созандагӣ ва рушди босуботи Тоҷикистон!» буд. Ҳизби мазкур бар зарурати бунёди неругоҳи «Роғун» дар чандин бахш аз барномаи худ таъкид кардааст. Яке аз ҳадафҳои ин ҳизб, ки “Раҳой аз вобастагии иқтисодӣ, кафили пешрафти кишвар» ном дошт, чунин тавзеҳ шуда буд: “ба анҷом расондани сохтмони навбатии неругоҳи «Роғун» бо маблағҳои худӣ, дар заминаи ғуруши саҳмияҳо барои Тоҷикистон масъалаи ҳаётан муҳим шуморида мешавад».

ҲСДТ бо шиори «Хирад, адолат, тараққиёт»-и худ низ ба ҳамин нукта таъкид менамуд. Он замон ин ҳизб, ки умдатан худро аз ҷумлаи ташкилоти оппозитсионӣ меҳисобид, пуштибонии худро аз сохтмони неругоҳи «Роғун» иброз дошт. Таъкид гардида буд, ки дар сурати ворид шудани намояндагони ин ҳизб ба порлумон, онҳо гурӯҳе барои ҷимояти ҳуқуқи тарҳи «Роғун», ки аҳаммияти миллӣ дорад, дар порлумон таъсис хоҳанд намуд [138].

ҲКТ дар навбати худ сохтмони неругоҳи «Роғун»-ро ғурсати муносибе барои иҷрои ормонҳои миллӣ ва роҳи бурунрафт аз ҷазои бӯхронӣ номид. Аз ҷониби раҳбарияти ҳизби кумунист зикр гардида буд, ки дар барномаи ин ҳизб неругоҳи «Роғун» ҳамчун “тарҳи шараф ва ифтихор» эълон шуда ва ин ҳизб дар сохтмони ҳарчи зудтари он саҳм хоҳад гузошт.

Роҳбари ҲИИТ бунёди ин неругоҳро «яке аз масъалаҳои афзалиятноки барномаи худ» хонд ва гуфт, ки барномаи давлатии Тоҷикистонро дар сиёсати марбут ба ин тарҳ «пурра дастгирӣ мекунад [153].

Ба андешаи мо тавачҷуҳи аҳзоби сиёсӣ ба ин мавзӯ ду далел дошт. Аз як сӯ, таблиғи саросарии неругоҳи «Роғун» боис шуд, ки аҳзоб низ талош кунанд, то нишон бидиҳанд, ки бо мардум ҳамраъӣ ҳастанд, яъне «мо дар канор нестем». Дуюм, аҳзоби сиёсӣ ин корро на ба хоҳири хостаҳои мардум, ва на ба хоҳири

аҳаммияти воқеии тарҳи «Роғун», балки барои нишон додани ҳимоят ё садоқати худ ба давлат ва ташаббуси Пешвои миллат анҷом доданд.

Соли 2010 мақомоти дахлдор ҳатто муваффақ шуданд, ки бо роҳандозии чораҳои ихтиёрӣ барои сохтмони НБО Роғун аз аҳоли ҳудуди 65 миллион доллар гирд биеваранд. Дар ин амали хайр на танҳо шахсони мансабдору доро ва ё соҳибкорон, балки тамоми кишрҳои ҷомеа, ҳатто донишҷӯён ихтиёро на сахм гузоштанд.

Дар чараёни маъракаи соли 2010, дар лаҳзаҳое, ки дар мавзӯ оид ба Роғун ҳамчун тарҳи умумимиллӣ суҳбат мешуд, С. Шарипов, роҳбари вақти Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти кишвар дар як конфронси байналмилалӣ изҳор дошт, ки сохтмони НБО дар Тоҷикистон ба идеяи миллӣ табдил меёбад ва мунтақидони ин тарҳҳоро бояд ба душманони миллат баробар кард. “Ягон сиёсатмадор наметавонанд як қадам ба қафо гузарад, вагарна хоинони ватан эълон мешаванд. Дар ин кор (бунёди Роғун) начоти иқтисоди кишвари мо аст. Агар касе зидди сохтмони НБО Роғун баромад кунад, ӯ хоини миллат аст» [134].

Муҳаққиқи тоҷик М. Хидирзода ба ин тарҳи миллӣ ва иродаи Пешвои миллат ишора намуда, мегӯяд, ки Пешвои миллат сидқан дӯст доштани Ватану миллатро ба ҳамагон бо амалашон омӯхтанд. Устуворӣ дар роҳи ба даст овардани мақсад, иродаи матин ва руҳафтода нашудан дар назди мушкилиҳо, қотеият дар роҳи пешгирифта, часорат дар иҷрои амал накутарин хислатҳое ҳастанд, ки тавассути онҳо Пешвои муаззами миллат дар шароити ғурӯҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ сафинаи давлатдорӣ моро беосеб пеш бурда истодаанд. Яке аз намунаҳои беҳтарини он бунёди иншооти аср — НБО-и «Роғун» мебошад. Ин ормони миллие, ки тайи чандин даҳсолаҳо фақат орзу буд, имрӯз ба воқеият табдил шуда истодааст. Тавассути мушкилнописандӣ ва руҳи қавию иродаи устувори Пешвои муаззами миллат мо имрӯз шоҳиди мубаддал гаштани орзую ормон ва афсона ба воқеият гашта истодаем. Бо бунёди неругоҳи «Роғун» оғози боз як марҳилаи нави таърихӣ моро дар пеш аст, ки имкониятҳои бештареро баҳри таҳкими рушди устувор фароҳам оварда, халқро дар роҳи бунёдкорию созандагӣ руҳбаланд месозад. «Роғун» шаҳодати ҳамдилии Пешвои миллат бо ҷомеа аст, ки имрӯз

муваффақиятро дар самти амалӣ намудани ҳадафҳои стратегӣ таъмин намуда истодааст [112].

Ҳамин тавр, идеяи бунёди Роғун нисбат ба ҷанбаи сиёсӣ иқтисодӣ, аҳаммияти васеи миллий пайдо кард. Равандҳои марбут ба сохтмони неругоҳи «Роғун» нишон дод, ки Тоҷикистон тавоноии иҷрои барномаи тавсеаи дарозмуддати худро дорад. Ин амр, пеш аз ҳама, ба ду омил вобаста аст: мавҷудияти иродаи сиёсӣ дар симои Пешвои миллат ва дарки аҳаммияти чунин тарҳе аз сӯйи шахрвандон.

Ҳифзи Истиқлолият ва аз ҷумла, таъмини истиқлолияти энергетикӣ аз ормонҳои волею бузурги Пешвои муаззами миллати мост. Беҳтарин арзишҳои инсонӣ, сифати нақв, шараф, номуси мардонагӣ ва дасту дилу нияти пок доштани ин шахсият имрӯз мусоидат кардаанд, ки мо, мардуми саодатманди тоҷик, шоҳиди ин ҳодисаи таърихӣ шавем.

Ҳамин тавр, бисёр муҳим аст, ки сокинони Ватан бо дарназардошти ҷавонмардӣ ва ифтихори миллий ин талошҳои роҳбарияти давлат ва Ҳукумат, махсусан, Пешвои миллатро дуруст дарк кунанд. Ин иншоот ҷиҳати рушди бемайлоии иқтисодиёт, равнақи иҷтимоӣ ва дар маҷмӯъ, паст шудани сатҳи камбизоатӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии аҳоли нақши бориз ва ниҳоят муҳим дорад [137].

«Воқеияти зиндагии иҷтимоиву сиёсӣ дар кишвари мо нишон медиҳад, ки идеяи миллий бо тағйир ёфтани сохти давлатдорӣ ва низоми иқтисодӣ аз байн намеравад, балки бо шаклу мазмуни дигар ва мутобик бо равандҳои сиёсӣ боқӣ мемонад. Яъне, ки ҳар як ҷомеа ва ҳар як давлат ба ғояҳо, консепсияҳо, барномаҳое, ки тамоми гурӯҳҳо ва қишрҳои ҷомеаро дар атрофи масъалаҳои муҳими ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ муттаҳид намоянд, ниёз доранд. Имрӯз муҳимтарин вазифае, ки миллати тоҷик ва миллату халқиятҳое, ки сарзамини меҳрпарвари тоҷиконро Ватани хеш медонанд, бояд анҷом диҳанд, ин ҳифзу таҳкими Истиқлолият мебошад. Ин вазифаест, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Тоҷикистон ба сифати ғояи миллий муайян намудааст» [58, с.9-10].

Идеяи миллӣ на танҳо неруи миллатро дар самти мубориза ва комёбӣ барои рушди истиқлолияти иқтисодӣ ва сиёсӣ муттаҳид карда метавонад, балки сарнавишти ояндаи халқ, рисолати фарҳангӣ, ҷойгоҳи миллату давлат дар ҷаҳон, муносибат бо ҳамсоягон ни хусусиятҳои хоси идеяи миллӣ мебошанд.

Бо дарназардошти он ки дар ҷумҳурии мо ғайр аз тоҷикон боз намояндагони миллатҳои дигар низ сукунат доранд ва имрӯз раванди ҳамгироии миллатҳо дар миқёси ҷомеаи башарӣ суръат мегирад, идеяи миллӣ ғайр аз арзишҳои хоси миллӣ бояд ба арзишҳои умумибашарӣ низ таъяс дошта бошад. Танҳо дар сурати моҳирона ва дуруст пайваста тавонистани фикрҳои пешқадами аҷдодӣ бо арзишҳои пешқадами умумибашарӣ дар асри XXI инкишофи давлати худро ба марҳилаи сифатан нав бардошта метавонем [98, с.146–157]. Дар ин маврид С. Ятимов дуруст қайд менамояд: “Структура, муҳтаво ва вазифаҳои шуури рӯзмарраро зарур аст тарзе ташкил кард, муайян намуд, ки арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ асоси идеявии онро дар бар бигирад»[128].

Дар ҳошияи андешаҳои боло масъалаҳои ҷаҳонишавӣ ва мутобиқ намудани раванди рушди давлатҳои миллӣ мадди назар қарор мегиранд. Яъне, идеяи миллӣ на танҳо бояд комилан ба масъалаҳои дохилии рушди давлат равона шавад, балки ба пайомадҳои ҷаҳонишавӣ низ посухи мусбат дода тавонад. «Зеро ин раванд метавонад бо тағйир ёфтани ҳувиёт ва фарҳанги ҷомеаҳо анҷом пазирад. Ҷаҳонишавӣ нишон аз падидаи ҷолишангезе дорад, ки ҷанбаҳои мухталифи он қаламрави бисёре аз мафҳумҳои иҷтимоии суннатиро, монанди низом, қудрат, амният, давлат, машруиёт, фарҳанг, ҳокимият ва ҳувиётро» дигаргун сохта, заминаро барои тафсири нави онҳо фароҳам сохтааст [58, с26].

Ҷаҳонишавӣ кишварҳои ҷаҳони сеюмро, ки дар баробари таҳдидҳои афзоянда афзорҳои фарҳангӣ, сиёсӣ ва иқтисодии лозиму таъсиргузorro барои дифоъ аз худ надоранд, бо хатари ҳалалёбии ҳувиёт ва ҳокимият рӯ ба рӯ менамояд.

Имрӯз ба сабаби қарор гирифтани дар вазъияти нобаробари рушди иқтисодӣ ва технологӣ бисёре аз арзишҳои асили миллии мо низ мавриди таҳдид қарор гирифтаанд. Маҳз бо дарназардошти ин воқеият фарҳангу арзишҳои миллӣ ва

хувияти миллии мо эҳтиёҷ ба дастгирии ҳамаҷонибаи давлатӣ дорад. Зеро дар шароити ҷаҳонишавии босуръат ҳифзи арзишҳои миллий фақат бо Ҳимояи ҷиддии давлатӣ имконпазир мебошад.

Илова бар ин, ҳифзи ҳувият ва арзишҳои миллий танҳо як масъалаи фарҳангии тамаддунӣ набуда, балки моҳияти амалии сиёсӣ давлатӣ низ пайдо кардааст, зеро дар сурати заиф шудани ин арзишҳои баҳамоварандаи миллат, ваҳдати миллий раҳна ёфта, пояҳои давлатдорӣ ва суботи амнияти миллии мо суст мегарданд.

Албатта, барномаҳои давлатии ҳифзи ҳувияту арзишҳои миллий дар шароити ҷаҳонишавӣ набояд хусусияти иртиҷоӣ, тангу идеологӣ ва маҳдудкунанда дошта бошанд, балки онҳо бояд як барномаи таълимию маърифатӣ ва воқеъбинонаю прагматикӣ бошанд ва ҳамзамон, бо таъмини раванди ҳамоиши кишвар бо ҷаҳони муосир ва рушди миллии ҳамқадами замон, ҳифзи асолати миллиро низ таъмин намоянд. Ҳаракати оромона дар чунин самт яке аз муҳимтарин самтҳои сиёсати давлати Тоҷикистон дар марҳалаи рушди устувор ва дар амалисозии сиёсати пешгирифтаи Пешвои миллат хоҳад буд.

Вобаста ба ҳавфу хатарҳои ҷаҳони муосир нақши сарварони сиёсӣ, хусусан, ниҳоди Пешвои миллат дар раванди таъмини ороиштаи инкишофи ҷамъиятӣ боло рафтааст. Ташаккули сарварони сиёсӣ дар раванди устувор намудани Истиқлолияти миллий, суверенитети давлатӣ, барқарор ва таҳкими сулҳ ва ризоият дар муносибатҳои ҷамъиятӣ таъмин карда мешавад.

«Тавре маълум аст, раёсати Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 29 майи соли 1997 «Дар хусуси ташкил намудани комиссияи ҷумҳуриявӣ оид ба таҳияи асосҳои ғоявии Истиқлолияти Ҷумурии Тоҷикистон» қарор қабул намуда буд [107]. Мутаассифона, натиҷаҳои кори комиссияи мазкур мавриди муҳокима ва дастраси ҳамагон қарор нагирифтанд. Аммо дер ё зуд моро зарур аст, ки сари масъалаи мазкур андеша намоем ва мавқеи хешро муайян созем [23, с.120–129]. ӯқҷйҳғ

«Дар асоси таҳлили масъалаҳои баррасишуда метавон гуфт, ки дар зарфи зиёда аз 30 соли Истиқлоли давлатӣ идеяи эҳёи миллий барои миллати тоҷик аҳаммияти хосса пайдо кард, ки дар худ хотираи таърихии халқ, омӯзиши

гузаштаи қаҳрамононаи он, барқарорсозии ёдгориҳо, забон, тарзи муошират, қонё кардани ниёзҳои маънавии миллӣ ва дар маҷмӯ, озодии маънавии мардум, шинохти ҳувиати худ, барқарорсозии анъанаҳои миллӣ, урфу одат, санъати халқӣ, либос, таомҳои миллӣ ва рушди ҳувиати миллиро дар бар мегирифтанд. Ин аз он вобаста буд, ки «... танҳо тавассути донишҳои гузаштаи таърихӣ, ба воситаи худшиносии миллӣ мо метавонем ояндаи наслҳои навро муайян кунем» [50, с.110].

Идеяи миллӣ омили муҳимтарини рушди давлатдорист. Дар давраи навини давлатдорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки зарурати дарки амиқ ва тавсифи пурраи масъалаҳои асосии рушди давлати миллӣ ва ташҳиси пешомади давлатдорӣ дар заминаи таъмин ва таҳкими ҳамраёии аҳли ҷомеа ба миён омадааст, тарғиби таркибҳои меҳварии идеяи миллӣ аҳаммияти калон пайдо менамояд.

Чанд сол муқаддам, зимни суҳанронии худ ба ифтихори Рӯзи Истиқлоли давлатӣ Пешвои миллат ба як нукта хосса ишора намуда буданд ва аз ҷумла, таъкид доштанд: «Руҳи мубориза ва озодихоҳӣ дар сирати иҷтимоӣ ва таърихӣ миллати мо дорои хусусиятҳои хос ва асил аст. Ин неру бо хираду маърифат, ҳусни тадбир, диди васеъ ва созанда мисли гӯшту нохун пайванд ёфтааст. Аз ин ҷиҳат фарзандони огоҳ ва фарзонаи миллати мо аз афроди асотирии намунаи иҷтимоишудаи Рустаи Достон, Сӯҳробӣ паҳлавон, Сиёвушӣ ҷавонмард ва сарварони шучоъ ва мубориз – Курӯшӣ Кабир, Дорои бузург, Спитамен, Оксиарт, Канишқои бузург, Хусрави Анӯшервон, Тоҳир ибни Ҳусайн, Абдуллоҳи Тоҳир, Яъқуби Лайс, Муқаннаъ, Темурмалик ва баҳусус, Исмоили Сомонӣ таҷассумгари барҷастаи омезиши табиӣ ва оқилонаи иродаи босубот ва шикастнопазири озодиву истиқлол буданд. Ба шарофати талоши онҳо давлатдорӣ тоҷикон таърихан бунёди неруманди маънавӣ ва фарҳангӣ касб кардааст» [38]. Дақиқан, дар идома метавон афзуд, ки кунун ин неру дар симои шахсияти барҷастаи таърихӣ, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таҷассуми пурраи худро ёфтааст.

Дар мачмуъ, ҳарчанд идеяи миллӣ аз оғози давлатдории халқи тоҷик то даври соҳибистиклолии Тоҷикистон бо ҳидоятҳои Пешвои миллат баъзе унсур ва арзишҳои худро ба тарафи мусбат тағйир дода бошад ҳам, вале унсури олии он – мубориза барои ҳастии миллат ва бартарафсозии ҳаёти азбайнравии давлат ҳамоно боқӣ мондааст. Аз ин рӯ, дар марҳалаи кунунии рушди Тоҷикистон тарғибу ташвиқи идеяҳои созандаи сулҳу амният, оромиву осудагӣ, эҳсоси гарми ватандорӣ, худшиносӣ ва омӯзишу пос доштани таъриху фарҳанги пурғановати миллӣ, инчунин, дастовардҳои беҳтарини тамаддуни башарӣ вазифаи асосии ҳар як шаҳрванд мебошад.

БОБИ 2. НИҲОДИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ ҲАМЧУН НАВГОНӢ ДАР НИЗОМИ СИЁСИИ ТОҶИКИСТОН

2.1 Нақши Пешвои миллат дар таъмини суботи сиёсӣ ва Ваҳдати миллӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар зиёда аз 30 соли даврони Истиқлоли давлатӣ дастовардҳои зиёд дорад, аммо яке аз муҳиммтарин ва бузургтарини онҳо ноил гаштан ба сулҳу ошӣ ва Ваҳдати миллӣ мебошад. Гузашта аз ин, бисёре аз комёбиҳои кишвар аз баракати ҳамин сулҳу ошӣ ва Ваҳдати миллӣ аст.

Сулҳи Тоҷикистон яке аз амалиёти бобарори сулҳофаринии Пешвои миллат дар ҳамбастагӣ бо СММ ба шумор меравад. Кишвар дар кӯтоҳтарин муддат дар сеюним сол ё 1171 рӯз ба сулҳу ошӣ расид. Ҳол он ки низоъҳои дигар, аз қабيلي низоъҳои фаластинӣҳо ва дигар арабҳо бо исроилиён, англисҳову ирландӣҳо, арманҳову озарҳо, покистонӣҳову ҳиндуҳо, курдҳову туркон ва ғайра солҳои тулонӣ идома доранд ва ҳалли худро то кунун ҳам пайдо накардаанд [62, с.3].

«Дар бораи он ки таҷрибаи сулҳи тоҷикон на танҳо аҳамияти дохилмимиллӣ, балки арзиши муҳимми байналмилалӣ низ дошт, таваҷҷуҳи Ҷамоати Давлатӣ ба ҳамаи ҷаҳонӣ ва созмонҳои бонуфуз ба он гувоҳӣ медиҳад. Дабири кулли вақти СММ ҷаноби Кофе Анан, ки он солҳо ба таври мунтазам ва огоҳона раванди сулҳи тоҷиконро пайгирӣ мекард, пас аз анҷоми бомуваффақияти он дар яке аз ҷаласаҳои Шурои амниятӣ СММ таъкид науда буд, ки «таҷрибаи сулҳи тоҷикон сазовори он аст, ки ҳаматарафа омӯхта шавад». Аз он ҷумла, 1 ноябри соли 1999 ҷангоми воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Дабири кулли СММ Кофе Аннан таъкид шуд, ки дар Тоҷикистон СММ дар қорӣ ҳалли низоъҳо таҷрибаи нодире пайдо кард ва ин таҷриба ҳам аз нигоҳи тарзи даҳолат, усул ва роҳҳои ҳалли танзими вазъ ва ҳам аз ҷиҳати ҷалби созмонҳои байналмилалӣ ва муассисаҳои молиявӣ дар истиқрори сулҳ ва оромӣ дар «нуқоти доғ» шоистаи омӯзиш мебошад» [35, с.153–154].

Дар қисматҳои аввали диссертатсия зикр карда шуд, ки рушди ҷомеа ва давлатҳо нишон медиҳанд, ки нақши шахсиятҳо дар муайян намудани раванди

таърих барчааст будааст ва мақоми шахсиятҳои бузург аз рисолати дар назди халқу Ватан иҷро намудаашон аён мегарданд.

Таърихи баъзе халқҳои ҷаҳон ва давлатҳое, ки дар таърихи худ барои пешрафти сиёсӣ иқтисодӣ ва вусъати қаламрави худ ва ё барои ҳимояи марзубуми худ ва ҳифзи асолати миллии худ, оромию осудагии халқу кишвари хеш набардҳои хунин кардаанд, ба ҳулосае меорад, ки маҳз нақши роҳбар (шоҳ, амир, халифа, сарлашкар, президент, пешво ва ғайра) дар ин раванд нақши басо муҳим ва асосӣ доштааст.

Мардуми тоҷик низ дар таърихи чандҳазорсолаи худ барои ҳифзи марзубум ва нангу номуси худ ҷонбозиҳои зиёд карда буд ва саҳифаҳои таърих аз қорнамоиҳои фарзандони қаҳрамонӣ сарсупурдааш ҳикоятҳои зиёд доранд. Масалан, ҷунонӣ болотар ҳам таъкид шуд, суҳанони Исмоили Сомонӣ «Ман бораи Бухороям», нишонае аз иродаи қавии ӯ барои муҳофизати халқаш аз ҳуҷуми саҳроӣ буд, ки барои муҳофизат аз онҳо мардуми Бухоро солҳои зиёд деворҳои баланд месохтанд. Мувофиқи ахбори Наршаҳӣ мардум аз ин деворсозӣ хеле ҳаста шуда буданд, зеро харҷи он ҳама вақт меафзуд. Бинобар ин, ҷуръат ва боварии Исмоили Сомонӣ ба ҳудаш ва қудрати лашкараш эътимоди халқро ба ӯ зиёд карда, оромиро дар кишвар таъмин намуда буд» [40, с.4].

Ба ҳамин монанд, вақте дар Тоҷикистон ҷанги дохилӣ сар зад ва давлат ба таъбире амалан «дар рӯйи қоғаз» боқӣ монд, қанолати на танҳо ояндаи дури кишвар, балки як рӯзи онро касе дода наметавонист, сарвари ҷавону қавиирода Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳозир шуд ва қотеона изҳор дошт, ки «Ман ба шумо сулҳ меоварам». Аз ин рӯ, баробари дигар хизматҳои барҷастаи худ, дар ҷодаи барқарор намудани сулҳу ваҳдати миллий дар кишвар ва ба андешаи миллий табдил додани он саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон беназир мебошад.

Замоне ба сари қудрат омадани Пешвои миллат Ҷумҳурии Тоҷикистон гирифтори ҷанги шаҳрвандӣ буд. Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳавфи азбайравӣ ва миллати тоҷикро парокандашавии миллий таҳдид мекард. Дар ҷунин вазъияти бенизомии сиёсӣ миллий ва иқтисодию иҷтимоӣ табиист, ки рисолати меҳварии

Пешво – ба сулҳу созиш овардан ва муттаҳид намудани гурӯҳҳои байни ҳам муҳолифи ҷомеа дар асоси ғояҳо, арзишҳо ва идеалҳои миллӣ ба шумор мерафт.

Барои инъикоси нақши Пешвои миллат дар таъмини суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ лозим шуморида мешавад, ки вазъи бавучудодаи он солҳо то як андоза шарҳи худро пайдо кунад. Ибтидои соли 1992 вазъияти сиёсии Тоҷикистон хеле тезу тунд шуд. Хусусан, вазъият дар минтақаи ҷануби мамлакат муташанниҷ гардида, ташаннучи сиёсӣ ба задухӯрдҳои низомӣ табдил ёфт ва мавҷи ҷанги шаҳрвандӣ кишварро фаро гирифт. Минтақаҳои мазкур ва аз ҷумла, пойтахти кишвар шаҳри Душанбе, ки маркази идораи ҷумҳурӣ буд, амалан дар ихтиёри қувваҳои мусаллаҳи ғоратгар қарор доштанд.

Ихтилофоти сиёсӣ ва тазоҳуроти густурда боиси бавучудоии ду майдони бо ҳам оштинопазир дар пойтахти кишвар – «Шаҳидон» ва «Озодӣ» шуданд. Мушкилоти сиёсӣ ва тазоҳуроти пай дар пай дар майдонҳои «Шаҳидон» ва «Озодӣ» боис шуданд, ки раванди шинохти Тоҷикистони соҳибистиқлол аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ заиф гардад.

Ба майдон омадани ҳизбу ҳаракатҳои зиёд ва пайгирии ҳадафу мақсадҳои мухталифи сиёсӣ маҳаллӣ, рақобатҳои шадид вазъи бавучудомадаро мураккабтар намуданд. Пайдо шудани Ҷунбишҳои «Лаъли Бадахшон», «Меҳри Хатлон», «Ҳисори Шодмон», «Ҳамдilon», «Зарафшон» аз як тараф ва аз ҷониби дигар, маҳфилҳои сиёсии «Ошкоро», «Рӯ ба рӯ», ҳизбҳои сиёсии демократию наҳзати ислом ва аз худ дарак додани бо ном “пешвоён» ва дар асл “саркадагон”-и маҳаллию минтақавӣ аз нишонаи парокандагии мардум ва пеш аз ҳама, аз ҳокимияти сиёсии давр норозӣ будани онҳоро нишон медоданд. Ҳамин тавр, низоъи дохилӣ аз ҳошияи назорат ва пешгирӣ бурун рафта, давлатро дар вартаи нобудӣ қарор дод.

Ҳатто “Рӯзи сулҳ ва ризояти миллии мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон» эълон гардидани 26 ноябри соли 1992 аз тарафи вакилон чизеро тағйир надод. Маълум гашт, ки гарчи мардум ҳамагӣ ҷонибдори сулҳу оштиву ваҳдатанд, аммо тарроҳони ҷанг барои аланга додани оташи ин низоъ нақшаҳои бисёр ҷиддӣ

доштаанд. Дар ҳар ду тараф, ҳам миёни низомиён ва ҳам дар байни ҷониби ҳукумат нафарони муқобили сулҳу ошӣ ва музокирот зиёд буданд.

Давом кардани ихтилофу низоъҳо дар он давра хавфи аз байн рафтани давлати тозаистиклоли тоҷикон ва ҳалалдор гардидани якпорчагии онро боз ҳам бештар менамуд. Тарҳи ба се қисмат ҷудо намудани кишвар – Ҷумҳурии Бадахшон, минтақаи озоди Хучанд ва Ҷануби Тоҷикистон дар он солҳо ошкоро ба назар мерасид [152, с.47]. Дар чунин вазъияти ҳассос маҳз дарки зарурати якпорчагӣ, тамомияти арзӣ ва давлатдориву давлати тозаистиклоли Тоҷикистон аз тарафи ҷонибҳои сулҳи тоҷикон ва аксарияти кулли мардуми кишвари моро аз порашавӣ, миллатро аз беватанию бедавлатӣ, аз беномунишонию бандагӣ раҳонид.

«Оғози раҳиҳои ҷумҳурии соҳибистиклоли Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз ҷанг ва бунбаст, аз ҷумла, аз бунбасти миллию сиёсӣ ва давлатдорӣ танҳо Иҷлосияи XVI гузошт» [36, с.47]. Марҳилаи асосии таърихи сулҳ ва Ваҳдати милли аз Иҷлосияи мазкур ва ба ҳайси Раиси он интиҳоб шудани фарзанди шоистаи халқ, Қаҳрамони Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оғоз меёбад.

Дарвоқеъ, вазъият ба майдон омадани Пешвои сиёсиро талаб мекард, ки бояд муҳимтарин сифатҳоро доро бошад ва ниёзи мардумро хуб дарк намуда, аз рӯйи манфиату арзишҳои умумимиллӣ амал намояд, ба маҳдудият ва маҳалгарой роҳ навода, ҷаҳонбинии васеъ, дурандешии сиёсӣ ва иродаи қавӣ дошта, дар амалӣ гардидани сиёсати давлатӣ собитқадам бошад. «Зеро дар он айём ҳилофи чунин сифатҳо қисми зиёди одамоне, ки огоҳона ё ғайриогоҳона ба сиёсат гароида буданд, пойбанди талошҳои афзалият додан ба манфиатҳои маҳдуди маҳаллӣ буданд. Вакилони мардумӣ ин сифатҳои лозимиро дар симои фарзанди фарзонаи миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дарёфтанд ва моҳи ноябри соли 1992 дар Иҷлосияи 16- уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин шахсияти барҷастаро Раиси Шурои Олӣ интиҳоб намуданд» [129], ки ҳамзамон ба симмати Пешвои миллат интиҳоб шудани ин шахсиятро оғоз гузошт.

Дар Иҷлосияи мазкур аз 197 вакил 186 нафарашон ба роҳбарияти нави Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сардории шахси часур, ватанпараст ва меҳандӯст

муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон раъйи мусбат дода, сарнавишти ояндаи мамлакатро ба мақсади таъмини сулҳу салоҳ, ободии кишвар ва бехбудии зиндагии мардум, муайян намуданд. Ҳамин тавр, иҷлосияи таърихӣ ба зухури Пешвои миллат дар симои муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ба фаъолияти қонунгузории давраи навини Тоҷикистони соҳибистиклол ибтидо гузошт.

Баъди ба ҳайси Раиси Шурои Олӣ таъин шудани ҳеш санаи 12 декабри соли 1992 Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба мардуми Тоҷикистон муроҷиат намуданд. Он аввалин муроҷиатномаи расмӣ Сарвари давлат ба мардуми кишвар буда, аҳаммияти бузурги таърихӣ худро собит намуд. Дар чунин вазъияти муташанниҷ Сарвари давлат ба таври қатъӣ изҳор намуданд, ки сулҳро дар кишвари азияткашида барқарор мекунанд ва барои рушди минбаъда шароити мусоид фароҳам меоранд. Бешубҳа ин муроҷиатнома бовариву эътимоди мардумро ба наҷот, ояндаи дурахшони кишвар қавӣ намуд.

Тавре дар боби аввали диссертатсия зикр намудем, вақте ҷанги шаҳрвандӣ сар зад, барои хомӯш намудани оташи ҷанг амалан ягон стратегияи хатми ҷанг ва барқарорсозии субот вучуд надошт. Мушкили вазъ низ бештар ба ҳамин омил асос меёфт. 19 декабри соли 1992 таҳти унвони «Давлат аз иттифоқ хезад» [121]. мусоҳибаи муҳимми рӯзноманигор бо Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон интишор ёфт. Сарвари давлат ба се зинаи аввалини роҳҳои ба эътидол овардани вазъи ҷумҳурӣ ишора намуданд:

Якум, дар қадами аввал бояд гурӯҳҳои силоҳбадаст ба ҳам гуфтушунид кунанд ва ба мувофиқа бирасанд.

Дуюм, ҳукумат бояд амнияти шаҳрвандонро таъмин намояд.

Сеюм, вуруди неруҳои сулҳхоҳи давлатҳои узви ИДМ ба Тоҷикистон сураат гирад.

Дар мусоҳиба механизмҳои ҳалӣ силоҳ, роҳҳои босамари ба Ватан баргардонидани гурезагон, тадбирҳои таъҷилии Ҳукумат оид ба пешгирии гуруснагӣ батафсил баён мешаванд, вале ба андешаи Сарвари давлат роҳи ягонаи наҷоти миллат танҳо сулҳу ваҳдат мебошад.

Дар асоси самтҳои болозикр ва стратегияи нав Раиси навинтихобшудаи Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон фаъолияти хешро аз ворид намудани муҳимтарин ва заруртарин тағйирот ба қонунҳои ҷумҳурӣ оғоз намуд, ки дар он замон масъалаҳои асоситарин ва доғи рӯз буданд. Аз ҷумла, ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гурезаҳо» ва санади дигар, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи афви умумӣ» бандҳои муҳим илова карда шуд.

Таваҷҷуҳи зиёд ба ҳалли масъалаҳои доғи рӯз, ба мисли мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ, ҳалли силоҳ, таъмин намудани аҳоли бо маводи озуқаворӣ, баланд бардоштани ҳаҷми маош, таҳким ва тавсеаи сиёсати хориҷӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ равона карда шуда буданд. Роҳбарияти ҳукумати мамлакат кӯшиш намуд, ки баҳри ба эътидоли комил оварда раоснидани вазъияти дохилии кишвар мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идорӣ, мақомоти суд, прокуратура, мақомоти қудратӣ (милиса, мудофия ва амният)-ро ҳам аз лиҳози фанӣ ва ҳам касбию тактикӣ ҳамаҷониба мустаҳкам намояд. Тамоми нерӯ ва имконияти хешро барои барқарорсозии сулҳ, баозгардонидани муҳоҷирини тоҷик аз кишварҳои хориҷӣ ва оғози музокирот бо муҳолифин сафарбар намуд.

Минбаъд сарфи назар аз тадбирҳои андешидашуда иддае аз гурӯҳҳои ғайриқонунӣ дархост ва пешниҳодҳои сулҳхоҳонаи роҳбарияти кишварро рад намуда, дар баъзе манотиқи ҷумҳурӣ ба ҷангу хунрезӣ идома бахшиданд. Дар ҷунин шароити мураккаб аз қабилҳои роҳҳои муассири истиқрори сулҳу субот барқарорсозии ҳамкории бисёрсамтаи судманд бо ташкилотҳо ва созмонҳои байналмилалӣ ба шумор мерафт. Бинобар муҳиммияти ин масъала Сарвари давлат зимни изҳороти худ санаи 31 декабри соли 1992 эълон намуданд, ки «Дарҳои Тоҷикистон барои ҳамаи кишварҳо, созмонҳои байналмилалӣ боз аст!». Дар ин санад Сарвари давлат бори аввал ба таври хеле равшану возеҳ тарафдории Ҳукуматро дар самти бунёди давлати демократии ҳуқуқбунёд ва дунявӣ изҳор намуданд.

«Иқдоми Пешвои миллат дар самти бунёди давлати демократии ҳуқуқбунёд ва дунявӣ аз ҷиҳати методологӣ дорои аҳаммияти ниҳоят бузург буд, зеро ӯ самти ояндаи рушди кишварро барои ҳамватанон ва ҷомеаи ҷаҳонӣ мушаххас кард,

миллатро ба ғолибу мағлуб чудо накард ва савганд хӯрд, ки вазифааш аз он иборат аст, ки охири шаҳрванди фирории Тоҷикистонро ба Ватан баргардонад, миллатро сарчамъ намуда, ҳама дар якҷоягӣ дар заминаи Ваҳдати миллӣ Тоҷикистони соҳибистиқлолро созанд. Бо ин изҳороти худ Сардори давлат аз ибтидо дарҳоро барои музокира кушод ва ин заминаи бисёр муҳим барои дар оянда шуруъ шудани музокироти байни тоҷикон гардид» [14, с.76].

Ҳамин тавр, шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати таъмин ва ҳифзи соҳибхитӣрои давлати худро ба ҳубӣ дарк намуда, ҳукуки баробар, дӯстии ҳамаи миллатҳову халқиятҳои дохили кишварро эътироф карда, Конститутсияи навро тариқи раъйдихии умумихалқӣ санаи 6 ноябри соли 1994 қабул намуданд. Дар натиҷа, қабули ин санади бунёдии давлатдорӣ роҳро барои интихоби президенти кишвар, вакилони халқ ба Маҷлиси Олӣ, тасдику ташкили тамоми сохторҳои идораи давлат, таҳкими ҳокимияти давлатӣ ва дар умум, бунёди ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ дар кишвар боз намуд.

Яке аз вазифаҳои асосии давлат, ки ҳанӯз дар Иҷлосияи XVI аз тарафи муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон гузошта шуда буд, ин ба Ватан баргардонидани гурезаҳои иҷборӣ буд. Бинобар ин, он замон Пешвои миллат дар ҳузури ҳамаи вакилони иҷлосияи Шурои Олӣ савганд ёд намуданд, ки «Агар лозим шавад, ба ивази ҷони худ сулҳу ваҳдатро ба Тоҷикистони азиз бозмегардонам ва то даме, ки як гурезаи тоҷик дар хориҷ ба сар мебарад, ором зиндагӣ нахоҳам кард».

Бо гузашти вақт собит шуд, ки он суханон фақат як шиори ҳолии сиёсӣ набуда, балки савганди самимии пешвои ояндаи миллати тоҷик буд, ки дар тамоми андешаву вучудаширо наҷоти Ватан фаро гирифтааст.

Бо вучуди ҳама монеаву мушкилот ҳукумати ҷумҳурӣ тамоми имконоти худро барои дар амал татбиқ намудани ин ҳадафҳо сафарбар намуд. Таҳияи барномаи вижаи «Ҳоки Ватан» дар иҷрои ин ҳадаф, яъне баргардондани муҳоҷирони иҷборӣ ба Ватан хеле нақши муассир дошт. Тавассути мавҷи хориҷии радиои ҷумҳуриявӣ барномаи «Ҳоки ватан» пайваста паҳш мешуд ва он сухани роҳбари давлатамонро таҳти унвони «Ман ба Шумо сулҳ меорам» шиори

худ намуда, мардуми кишварро ба ваҳдату якпорчагии Тоҷикистон, муҳоҷирони иҷбории бурунмарзиро барои ба Ватан баргаштан ҳидоят мекард.

Ҳамчунин, бояд зикр кард, ки зиёиёни кишвар, созмонҳои ҷамъиятӣ ва тамоми мардуми Тоҷикистон дар ин кор нақши босазое доштанд. Дар натиҷа дар давраи солҳои 1993-2000 дар сар то сари мамлакат 950 599 нафар ба ҷойҳои доимии зисти худ бозгардонида шуданд, ки аз ҷумлаи онҳо аз кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) – 201601 нафар, Афғонистон – 51345 нафар, аз ноҳияҳои гуногуни Ҷумҳурии Тоҷикистон – 697653 нафар буданд.

Набояд фаромӯш кард, ки аксари муҳоҷирони ба ватан баргашта гуруснагӣ ва нимгуруснагиро аз сар гузаронида буданд. Кӯмаку дастгириҳои аввалини Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва созмонҳои байналмилалӣ аз таъмин намудани бозгаштагон бо молҳои истеъмолии аввалиндараҷа, маводи ғизоӣ, баргардондани хонаву манзилҳои онҳо ва махсусан, ғамхорӣ дар ҳаққи یتимону бепарасторон, аҳолии бесарпаноҳ ва оилаҳои серфарзанд буд.

Дар чунин лаҳзаи тақдирсоз, ки ба эътидол овардани вазъ кори басо мураккаб буд, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тамоми масъулиятро ба зиммаи худ гирифта, сулҳ ва ризоияти миллии ҷомеаи тоҷикистониро мақсад ва мазмуни фаъолияти худ хонда, онро таҳким ва такмил бахшид [23, с.123]. Масъулияти ҳифзи манфиатҳои миллий Пешвои миллатро ба интихоби тарзу усули ғайримуқаррарӣ ва ҷасурунаи фаъолият, шуруи музокирот бо муҳолифин водор кард.

Пешвои миллат муҳтарам «Эмомалӣ Раҳмон, ки бо рисолати таърихӣ барқарор кардани сулҳу озоиш сарвари мамлакатро бар дӯши худ гирифта буд, аз оғоз роҳи расидан ба мақсудро дар муколама ва муносибати сулҳомез бо тамоми нерӯҳои сиёсии мамлакат муайян намуд. Ў дар яке аз аввалин изҳороташон ба сифати усули аслии фаъолияти роҳбарияти Тоҷикистон иброз намуда буд: «Идеали сиёсии мо ваҳдати миллий аст... Мо ягон масъалаи принсипиалии ҷомеамонро бо роҳи зӯрӣ ва аз тариқи набарди мусаллаҳона ҳал карданӣ нестем. Муроду мақсадамон бунёдкорӣ асту бас» [59].

Бо ин мақсад солҳои 1994-1997 ҳашт даври гуфтушунид байни тоҷикон, аз ҷумла, дар шаҳри Москва (даври 1 ва 7), дар шаҳри Техрон (даври 2, 6 ва 8), дар шаҳри Исломобод (даври 3), дар Алмаато (даври 4) ва дар Ашқобод (даври 5), 6 мулоқоти сарварони муколамачиён ва 21 маротиба музокирот гузаронда шуда, дар натиҷа 40 санади тақдирсози миллат ба имзо расид.

Таҷрибаи бобарори сулҳи тоҷикон ва дар як муддати нисбатан кӯтоҳ ба самар расидани он дастоварди бузурги дипломатияи мусоирӣ тоҷик бо роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба шумор меравад. Ҳаминро бояд ба назар гирифт, ки роҳбарият ва мақомоте, ки сиёсати хориҷии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро амалӣ мекарданд, давраи ташаккуло аз сар мегузарониданд, вале бо вучуди таҷрибаҳои начандон зиёд, самари фаъолияти онҳо тақдирӣ миллату давлатро тавонист ҳал намояд.

Сиёсатмадор А. Достиев дар мавриди раванди сулҳ ишора менамояд, ки то барқарор шудани сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон гуфтушунид муддати хеле зиёд идома ёфт, ки он масъулияти бениҳоят зиёду нозуко тақозо мекард. Дар раванди гуфтушунид нақши Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бузург буд. Танҳо ман ҳаминро гуфтаниам, ки ҳамеша вақте гуфтушунид ба бунбаст рӯ ба рӯ мегардид, маҳз Пешвои миллат бо сиёсати мусолиҳатомези хеш гуфтушунидро аз бунбаст раҳо мекард [34, с.29].

Муҳаққиқи тоҷик Х. Холиқназар, ки дар тамоми давраҳои музокироти байни тоҷикон аз соли 1994 то соли 1997 иштироки мустақим дошт, менависад, ки яке аз солҳои бениҳоят душвор ва сарнавиштсози гуфтушунидҳо соли 1995 буд. Дар вазъияти мураккаб ва ноамнии комил дар шаҳри Кобул, ки дар бисткилометрии берун аз он ҷанги шадиди байни нерӯҳои ҳукуматӣ ва гурӯҳҳои муҳолиф идома дошт, дар ин сол аввалин бор музокироти сатҳи олӣ дар шаҳри Кобул баргузор гардид.

Пас аз баргаштани ҳаёати ҳукумати Тоҷикистон ба Душанбе, вазири дифои Афғонистон шодравон Аҳмадшоҳи Масъуд дар мулоқот бо хабарнигорон аз хусуси мавқеи гуманистӣ ва ватандӯстона доштани Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон

мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ёдовар шуда, чунин мегӯяд: «Раҳбари Тоҷикистонро ман ҳамчун шахсияте дарёфтам, ки халқи кишвараш, миллати тоҷикро, ватанаш – Тоҷикистонро хеле амиқ ва самимона дӯст медорад. Барои беҳбудии халқу марзу бумаш омода аст ҷонбозиҳо кунад. Бо чунин Раис тоҷикон ҳатман ба сулҳу оштии даст хоҳанд ёфт».

Музокирот дар Хустдеҳи Афғонистон соли 1996 аз ҷумлаи душвортаринҳо ва тақдирсоз арзёбӣ мегардад. Ин музокирот дар як деҳаи дурдаст – Хустдеҳ баргузор шуд. «Ҳайатҳои музокиракунандаи сулҳи тоҷикон ду шабонарӯз то субҳ баҳс карданд ва дар натиҷа Протокол дар бораи танзими авзои ҳарбию сиёсии минтақаҳои доғ дар 8 банд таҳия ва ба имзо расид, ки дар натиҷаи он оташбас барқарор гардид ва неруҳои низомии муҳолифони собиқ ба мавзеи пештараашон баргаштанд. Пешвои миллат дар ин музокирот пешниҳод намуд, ки ҷиҳати таъмин ва таҳкими сулҳ дар Тоҷикистон бояд Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) таъсис дода шавад ва роҳбари он бояд намоёндаи муҳолифин бошанд. Чунин пешниҳоди ҷасуруна дар он давра кори сахлу осон набуд» [71].

«Бо кӯшишу ҷаҳду ҷадалҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон барои татбиқи давра ба давраи сулҳи сартосарӣ, таъмини фазои боварӣ ва эътимод ба ҳамдигар, аз байн бурдани фазои бадбинӣ ва даргириҳои мусаллаҳона, фаҳмондани ҳадафҳои сулҳ ва Ваҳдати миллӣ, халқи силоҳ намудани баъзе қумондонони саркаш ва дар амал татбиқ намудани созишномаҳои имзошуда, фароҳам овардани заминаи мусоид барои рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар, Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) дар шаҳри Душанбе таъсис гардид. Қобили зикр аст, ки Комиссияи мазкур дар раванди таъмини сулҳ ва иҷрои вазифаҳои хеш фаъолияти хеле хуб нишон дод ва ба Ватан содиқона хизмат кард» [71].

Оид ба нақши Пешвои миллат дар таъмини суботу ваҳдат дар кишвар нуқтаи назари ходимони сиёсии сатҳи ҷаҳонӣ ва шахсиятҳои барҷастаи ватанӣ бисёр нишонрас ва воқеӣ мебошанд, ки овардани чанде аз ин андешаҳоро дар зер муҳим мешуморем.

«Президенти Тоҷикистон намунаи ибрати аз зӯроварӣ даст кашидану ҳалли зиддияти дохили миллиро нишон дод», таъкид кардааст Кофи Аннан, собиқ дабири кулли СММ [34, с.41].

Ислом Каримов, собиқ Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон дар мавриди нақши Эмомалӣ Раҳмон чихати таъмини сулҳу ваҳдат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр намудааст: «Ман Эмомалӣ Раҳмоновро ситоиш карданӣ нестам, вале ҳолисона бояд эътироф намуд, ки чараёни оштии миллий ва дигар тағйироте, ки дар замини Тоҷикистон имрӯз рух медиҳанд, аз овони ба майдони сиёсат омадани ин шахс оғоз ёфтанд. Ҳеч кас инкор карда наметавонад, ки ӯ роҳи дурустро ёфт, одамони афкорашон мухталифро бо ҳам муросо дод, ҳамчунин, сабру таҳаммул ва иродаи ӯ яке аз омилҳои муҳимест оид ба таъмини сулҳу озоиш дар рӯзгори халқи ҷафокашидаи тоҷик» [110].

Таҳлили вазъи солҳои ҷанги шаҳрвандӣ аз бисёрҷабҳа ва пурзиддият будани раванди оштии миллий дар Тоҷикистон дарак медиҳад, хотиррасон мекунад доктори илмҳои фалсафа, академики АМИТ К. Олимов, ки узви Комиссияи оштии миллий буда, дар созиши тарафҳо хизмати муайяне кардааст. Бисёрҷабҳагии ихтилоф ба андешаи ӯ дар он ифода меёфт, ки дар он қувваҳои гуногуни сиёсӣ ва динии бо нишондоди ҷаҳонбинӣ ва мақсадҳои сиёсии худ фарқкунанда кашида шуда буданд [41]. Воқеан ин гурӯҳҳоро ба ҳам овардан ва бо ҳар кадоми онҳо дар алоҳидагӣ машварат намудан заҳмати хеле бузург ва иродаи қавиро тақозо мекард.

«Адабиётшинос Абдунабӣ Сатторзода ба ин назар аст, ки агар Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ИНОТ раванди сулҳро сарварӣ намекарданд ва аз даврае ба даврае ва аз марҳила ба марҳила аз худ масъулият нишон намедоданд, гумон буд, ки музокироти байни тоҷикон дар муддати нисбатан кӯтоҳ бо самар мерасид ва сулҳ дар Тоҷикистон барқарор мегардид» [62, с.6].

Ҳамин тавр, барқарор ёфтани Ҳукумати қонунӣ кӯшиши ба роҳ мондани гуфтушуниди байни Ҳукумат ва муҳолифин, ниҳоят изҳороти Раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба барқарор намудани сулҳ дар кишвар аввалин иқдоми ҷиддӣ дар ҷодаи Ваҳдати миллий маҳсуб меёбад.

Рисолати таърихии Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ин аст, ки хавфи аз байн бурдани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тақсимшавии миллатро пешгирӣ кард, тадбирҳои мушаххасро ҷиҳати аз бӯҳрони сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангию маънавӣ баровардани кишвар пешниҳод намуд, самтҳои асосии сиёсати дохилии мамлакатро муайян кард, барои ба мувофиқа овардани қувваҳои солими ҷомеа – ҳизбҳои сиёсӣ, созмонҳои мардумӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ заминаи созгор муҳайё намуд, самтҳои асосии сиёсати хориҷии Тоҷикистонро тарҳрезӣ кард.

Бояд қайд кард, ки Пешвои миллат дар раванди таъмини сулҳу субот, ризоияти саросарии ҷомеа, ваҳдати ягонагӣ, вусъати ҳудудҳои худшиносӣ, ифтихору ҳувияти миллӣ, ватандӯстии меҳанпарастӣ ва ба муттаҳидӣ даъват кардани халқи тоҷик нақши муассир дошт, ки дар ҳамин замина минбаъд ташаккули андешаи созанда ва муосири миллии мо тадриҷан шуруъ гардид. Ҳадафи асосӣ аз ин иқдомот амалан таҳти як парчам ва рамзҳои давлати мустақил гирд овардану минбаъд муттаҳид сохтани неруҳои гуногуни сиёсӣ, гурӯҳҳои силоҳбадаст ва тамоми мардуми ошӯфтаву парешонгаштаи Тоҷикистон буд. Дар чунин шароит қабули рамзҳои давлатӣ – Нишон ва Парчами миллӣ ва дар айни замон муайян кардани самтҳои минбаъдаи пешрафти кишвар ба сӯйи ҷомеае, ки ҷавобгӯии манфиатҳои тамоми мардум ва мутобиқ ба меъёрҳои ҷомеаи муосир ва мутамаддин бошад, аз ҷумлаи масъалаҳои умдатарини фаъолияти Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон буд.

Дар ниҳоят 27 июни соли 1997 дар шаҳри Москва Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ ба имзо расид. Имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон марҳалаи сифатан тозаеро дар таҳкими пояҳои давлатдорӣ миллии тоҷикон оғоз бахшид. Он ба роҳбарияти ҷумҳурӣ ва махсусан, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки роҳи бозсозӣ ва ободонии Ватанро дилпуруна пеш гиранд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ низ барои бозсозии баъдинизой ба кишвар кӯмаку мусоидаташро дарёф надошт ва Тоҷикистон дар муддати кӯтоҳ ба кишвари ободу зебо мубаддал шуд.

Созишномаи мазкур на танҳо фарҷоми муваффақиятомези марҳалаи душворе дар таърихи навини давлатдорӣ тоҷикон гардид. Ин рӯйдоди

фараҳбахш ,ҳамчунин, собит намуд, ки зимомии қудрати Тоҷикистон дар дасти шахсиятест, ки ӯ на танҳо Пешвои миллат аст, балки қодир аст ҳадафҳои волеи миллӣ, масъалаҳои печидани сиёсӣ, равандҳои аслии ҷаҳони муосирро дарк ва ташхис намояд ва тавоноии онро низ дорад, то даст ба иқдомҳои ҷасурина бизанад ва пирӯз гардад.

«Дар бораи аҳаммияти ин ҳодиса Сарвари давлатамон ҳанӯз ҳамон вақт гуфта буд: «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ бо аҳаммияти бузурги худ бо Ёлломияи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як радиғ меистад. Агар Ёлломия ба ҷумҳурии мо ба таври расмӣ истиқлолият ва соҳибхитӣро дода бошад, пас Созишнома дар ватани мо сулҳу салоҳро таъмин намуд. Агар дар ватани мо бо шарофати Созишнома сулҳу салоҳ пайдор намегардид, хатари аз даст додани истиқлолият ба мо таҳдид мекард» [144].

Ҳамин тавр, яке аз дастовардҳои бунёдии Пешвои миллат барқарории сулҳ ва ваҳдати миллӣ мебошад. Дастовард ё қадами устувори Пешвои миллат муҳтарам Ёмомалӣ Раҳмон дар он буд, ки бо ҷасорат ва иродаи қатъии ӯ мардуми Тоҷикистон аз вартаи ҷанги дохилии хонумонсӯз раҳо гашта, ба ваҳдати миллӣ расид.

«Маҳз барқарории сулҳ ва ваҳдати миллӣ боис гашт, ки Тоҷикистон ҳамчун давлат аз хатари нобудӣ наҷот ёбад ва тоҷикон ҳамчун миллат аз вартаи маҳвшавӣ раҳо шаванд. Бинобар ин, масъалаи сулҳу ваҳдат барои давлату миллати мо на танҳо масъалаи қатъи низоъ ва расидан ба оштиву ҳамзистӣ, балки масъалаи наҷоти миллӣ буд ва ин тарҳи наҷоти таърихии миллӣ маҳз бо сарвари Пешвои миллат муҳтарам Ёмомалӣ Раҳмон амалӣ шуд. Худи ҳамин хидмати беназир кофист, ки ӯ ҳамчун шахси муттаҳидкунандаи миллат ва Пешвои воқеии миллат эътироф ва пазируфта шавад» [6, с.12–13].

Зикри ин нуқта низ муҳим аст, ки бо вучуди имзо шудани «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҳол сулҳу субот барқарор нагардид. Пас аз имзои ин санад ба Президенти кишвар лозим омад, ки ҷиҳати таъмини ваҳдати умум, фароҳам овардани фазои эътимоду боварӣ миёни аҳолии мамлакат, рафъи кину адовати миллию эътиқодӣ ва

идеологӣ, пурра хотима бахшидан ба даргириҳои мусаллаҳона, ба шаҳрвандон фаҳмондани ҳадафҳо ва аҳаммияти сулҳу суботи миллӣ, ҳалӣи силоҳ ва татбиқи пурраи муқаррароти созишномаи баймзорасида, ташкили заминаи мусоид баҳри рушди устувори соҳаҳои иқтисодию иҷтимоии мамлакат бо азму иродаи қавӣ ба фаъолияти сангини бунёди давлатдорӣ шуруъ намояд.

Набояд формӯш кард, ки азму иродаи қавии Пешвои миллат ва муттаҳидии мардумро атрофи ин шахсият мадди назар қарор дода, ташкилотҳои зиёди байналмилалӣ, аз ҷумла, СММ, Қувваҳои посдори сулҳи ИДМ, САҲА, СҲИ, Кумитаи байналмилалии Салиби Сурх бо мусоидат ва миёнаравии пайваста ҷиҳати хотима додан ба низои шаҳрвандӣ саҳми бузурги худро гузоштанд.

Инчунин, ҷиҳати амалӣ намудани «Созишномаи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ» дар пойтахти Тоҷикистон шаҳри Душанбе, дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни санаи 28 июли соли 1997 Анҷумани таъсисоти «Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» баргузор гардид. Бо хоҳиши дастаҷамъӣ ва исрори кулли вакилони анҷуман Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Раиси Шурои марказии ин ҳаракат интиҳоб гардиданд [76, с.60–61]. Маърузаи Пешвои миллат дар ин Анҷуман ваҳдати миллиро бо арзишҳо ва ҷанбаҳои тоза таҳким бахшид ва ба пояи баланд боло бардошт. Пешвои миллат даъват намуданд, ки дар сафи ин Ҳаракат тамоми шаҳрвандони ватандӯст, покҷиҳдон, ҳештаншинос, ростгӯ, ҳақталош, бомаърифат, ғайратманд муттаҳид гарданд.

Бояд зикр намуд, ки таъсис ёфтани Ҳаракатро Пешвои миллат ҳамчун азми оқилона, падидаи бисёр умедбахш солими ҳаёти ҷамъиятию сиёсии кишвар арзёбӣ намудаанд. Ин рӯйдоди хеле муҳимми таърихӣ бори дигар собит кард, ки андешаҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба ваҳдати миллӣ миёни тамоми табақаҳои аҳолии кишвар ҷонибдорӣ пайдо намуда, ба ҷузъи муҳимми ғояи миллӣ мубаддал шудааст.

Фаъолияти минбаъдаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон нишон дод, ки ҳадафу вазифаҳои дарпешгузошта пурра иҷро гардида, дар самти таҳкими сулҳу ваҳдат, истиқрори низоми сиёсӣ, таъмини тамомияти арзӣ ва

эхёву тақвияти худшиносии миллӣ хеле корҳои судманд ба сомон расонида шуданд.

Гузаронидани корҳои ислохотӣ чихати бартараф намудани вазъи бавучудодаи иқтисодию иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кори чандон осон набуд, зеро ҳамаи зербинои соҳаҳои асосии рушди давлат пурра хароб ва нобуд гардида буданд. Дар мамлакат дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ 120 ҳазор биноҳои истиқоматию маъмурӣ, корхонаҳо, муассисаҳои соҳаи маориф вайрону валангор гашта буданд. Дар умум, ҷанг ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, зиёда аз 10 миллиард доллари амрикоӣ зарари моддӣ расонида буд, ки ин ҳаҷми маблағ он замон аз буҷети соли 1995-и кишвар 105 маротиба бештар буд. Бар замми ин, бурида шудани равобити иқтисодӣ бо кишварҳои собиқӣ Иттиҳоди Шуравӣ, беқурбшавии тадриҷии пул барои мамлакат, ки бе ин ҳам низои шаҳрвандӣ хисороти зиёде оварда буд, мушкилоти мавҷударо дучанд мураккаб намуда буданд.

«Ҳарчанд зарару хисороти моддӣ ин ҷангро қоршиносон ба даҳҳо миллиард доллари амрикоӣ баробар донистаанд, аммо зарари маънавии онро андозагирӣ кардан ғайриимкон аст. Хусусан, беш аз 150 ҳазор нафар ҳамватанони бегуноҳамон, ки дар ин ҷанг қурбон шуданд, талафоти бузурги миллат дар тӯли тамоми таърихи халқи тоҷик мебошад» [53, с.12]..

Сарфи назар аз ин ҳама хисороти бузург ва монеаҳои моддию молиявӣ, Ҳукумати ҷадиди Тоҷикистон тахти роҳбарии Президенти ҷумҳурӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон илова бар иҷрои вазифаҳои муҳиму таъхирнопазири бунёди асосҳои давлатдорӣ миллӣ, ҳамзамон, баҳри барқарорсозии иқтисоди кишвар чораҳои муҳим ва муассир андешид.

Пас аз барқарорнамоии Ваҳдати миллӣ дар мамлакат бо ташаббуси Сарвари давлат чараёни бозсозии иқтисодиёти Тоҷикистон, татбиқи арзишҳо ва принсипҳои низоми демократӣ, гуногунандешӣ, ҳамзистии осоишта, озодии баён ва воситаҳои ахбори омма, рушди тафаккури миллӣ равнақи тоза ва бештар пайдо карда, пояҳои ваҳдати миллиро боз ҳам мустаҳкамтар намуд.

Бо дастуру супориши мустақими Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва соҳаҳои гуногуни ҳаёти кишвар барномаҳои сармоягузорӣ ва чорабиниҳои муҳим дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуданд, ки итминон ва боварии мардумро ба раванди бозсозии кишвар даҳчанд намуданд.

Ҳамин тавр, марҳалаҳои таърихи кишвар ва раванди хатми ташаннучу барқарорсозии субот дар ин даврон ба таври зерин тақсимбандӣ мегарданд:

Давраи якум – сентябри соли 1991 то ноябри соли 1992, яъне то иҷлосияи XVI Шурои Олӣ – талошу мубориза дар байни қувваҳои гуногун барои ба даст овардани ҳокимият, оғози ҷанги шаҳрвандӣ, авҷи беҳокимиятӣ ва бесарусомониҳо дар мамлакат.

Давраи дуюм – солҳои 1992–1993 – фурӯ нишондани оташи ҷанги шаҳрвандӣ, ба вучуд овардани фазои эътимод, якдигарфаҳмӣ ва заминаҳои оштии миллӣ дар ҷомеа.

Давраи сеюм – соли 1994 – гузоштани пояҳои низоми нави давлатдорӣ: баргузориҳои ислоҳоти сиёсӣ, ташаккули пояҳои давлатдорӣ, ташкили нерӯҳои мусаллаҳи миллӣ ва қувваҳои сарҳадӣ, ба вучуд овардани заминаҳои иҷтимоии ислоҳоти иқтисодӣ, тезондани раванди оштии миллӣ, аҳаммияти амалии музокироти миёни тоҷикон ва баргардондани ҷобачо кардани фирориён дар маҳалли доимии зист, ташаккулёбии сиёсати хориҷии кишвар, болоравии нуфузу обрӯи Тоҷикистон дар доираҳои сиёсии дунё ва арсаи байналмилалӣ.

Давраи чорум – соли 1995 ва нимаи аввали соли 1996 – оғоз ва суръат гирифтани дигаргунсозии куллии иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ: комилан ба анҷом расидани раванди бозгашти фирориёни иҷборӣ, ислоҳот дар сиёсати молия ва қарз; ҷоннок гардидани ҷалби маблағгузориҳои хориҷӣ ба иқтисодиёти кишвар, ҷустуҷӯ ва дарёфти роҳҳои пайвастан ба хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ.

Давраи панҷум – солҳои 1996–1997 – вусъат ёфтани раванди сулҳу ваҳдат: анҷом додани тадбирҳои муассири иқтисодӣ, густариши минбаъдаи робитаҳои хориҷии Тоҷикистон.

Давраи шашум – соли 1997 то имрӯз: хусусияти бебозгашти раванди сулҳ ва ваҳдати миллӣ, таъмини ваҳдати иқтисодии кишвар, ҳамчун ташаббускори иқдомҳои созанда эътироф гаштани Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ.

Дар маҷмӯъ, таҷрибаи сулҳи Тоҷикистон собит намуд, ки душвортарин масъалаҳои сиёсӣ иқтимоиро метавон аз тариқи муколамаву музокира ва аз тариқи мусоилиҳатомез ҳал кард.

«Муҳаққиқи тоҷик З. Сайидзода барои нишон додани арзиши бадастории сулҳу оштии миллӣ чанд суолеро матраҳ намуда, дар фарҷом ба хулосае меояд, ки Пешвои миллат дар ин роҳ “тақдирчунбон»-и миллат аст: “Оё мо чун даҳҳо миллатҳое, ки бо вучуди доштани собиқаи таърихӣ, анъанаву русуми хоси миллӣ, забону адабиёти борвар ва фарзандони шуҳратманди худ аз неъматӣ соҳибдавлатӣ бебаҳраанд, бо ҳасрат зиндагӣ ба сар намебурдем? Оё мо он вақт метавонистем бо забони шевои модарӣ, ки ҳатто барои миллатҳои дигар гӯшнавозу форум аст, суруди мутантани миллӣ хонем, аз минбарҳои бонуфузи ҷаҳонӣ суханронӣ кунем, шеърӯ дoston нависем ва аз соҳиби чунин забони оламгир будан бинозем? Агар кор ба тарзи дигар сурат мегирифт, яъне агар душманони миллати мо, – онҳое, ки меҳостанд мамлакати моро пора–пора карда, аз сафҳаи харитаи ҷаҳон номашро зудоянд, ба мақсади нопоки худ мерасиданд, аҳволи мо чӣ мешуд?» [57, с.11].

Сулҳоварӣ ва наҷоти кишвар аз ҷангу низоъи бунёдсӯз Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро на танҳо ба Сарвари миллӣ, балки ба сиёсатмадори арсаи ҷаҳонӣ табдил дод. Обрӯю эътибори Пешвои миллат чи дар пеши мардуми Тоҷикистон ва чи дар сахнаи сиёсати ҷаҳонӣ дар пеши саршинохтатарин шахсиятҳои сиёсат, пеш аз ҳама, марбут ба хидматҳояш бобати хотима бахшидан ба ҷанги шахравандӣ мебошад.

Хидматҳои шоён ва шоистаи таҳсини Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар самти бадастории сулҳу субот на танҳо аз ҷониби мардуми кишвар, балки дар доираи ҳавзаҳои бонуфузи ҷаҳон мавриди пазиروي қарор гирифтаанд. Бояд зикр намуд, ки ҳанӯз соли 2011 дар ҷаласаи ғайринавбатии Кумитаи академикии Шурои Аврупо оид ба робитаҳои байналмилалӣ, ки дар шаҳри Бухарести Руминия доир гардид, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам

Эмомалӣ Раҳмон бо яке аз унвонҳои олии фарҳангии сиёсии ҷомеаи Аврупо – Пешвои асри XXI сазовор доништа шуд.

«Барои дарки беҳтар ва барои хубтар пай бурдан аз моҳияти хидматҳои бузурги Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар поягузории давлатдорӣ навини тоҷикон ва ба кишвари сулҳу салоҳ табдил додани Тоҷикистон мувофиқи мақсад медонем, ки чанд ҷумла аз суханони Президенти Шурои Аврупо оид ба равобити байналмилалӣ Антон Карачаро, ки дар маросими сарфарозгардонии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо унвони «Пешвои асри XXI» гуфтааст, биёварем: «... Мо ҳамагон, дӯстони башарият, пайи суроғи шахсиятҳои фарзонае ҳастем, ки қарни моро дигаргун сохта, бо амал, идрок ва неруи ҳастии худ суботи ҷаҳонро барои мову шумо таъмин менамоянд. Мо ба он мақсад омадаем, то ба Пешвои асри XXI, ба марде, ки дар замони низову ҷанги шаҳрвандӣ роҳи сулҳу субот ва ваҳдати ягонагиро барои кишвараш интиҳоб намуд, марде, ки дар замони таназзулу бухрон пешрафту шукуфоии мамлакаташро таъмин кард, марде, ки дар ҳамдастӣ ва ҳамзистӣ бо мардуми худ дар қори эҷоди ояндаи неки кишвар, минтақа, тамоми мардуми шарифи Тоҷикистон ва инсоният талошҳои ҳастанопазир меварзад, изҳори қадрдонӣ намоем. Ин шахс Президент Эмомалӣ Раҳмон аст» [130].

Як ҷиҳатро бояд дар мадди назар гирифт, ки Пешвои миллат ҳамчун падидаи худ омили ваҳдати миллии дар Тоҷикистон мебошад. Таҳлили ҳодисаҳои солҳои 90-уми асри гузашта нишон медиҳад, ки дар он солҳо ҷомеаи мо илова бар мушкилоти дигар, ба бухрони набудани Пешвои сиёсии умумимиллӣ рӯ ба рӯ гашта буд. Ҳар як гурӯҳи аҳолии аз пайи сарвари ҳизбӣ, гурӯҳӣ, динӣ ва маҳаллии худ рафта, дар айни замон, ин «пешвоён» ҳамдигарро умуман эътироф намекарданд.

Дар ҳамин давра зуҳури “пешво»-ҳои қавмӣ, минтақавӣ, динӣ, идеологӣ, ҳарбӣ ва маҳаллӣ авҷ гирифтанд. Ҳар яке аз онҳо дар доираи худ «ҳукумат»-и хурду оштинопазир сохта буданд. Ҳамин омил аз таҳдиди бузург ба яқпорчагӣ ва суботи сиёсӣ дар Тоҷикистон дарак меод.

Бояд зикр намуд, ки таъсири фочиабори чунин хатар ҳанӯз дар таҷрибаи солҳои охири давлатдории Сомониён собит шуда буд. Он давра душманони миллати тоҷик тавонистанд, ки бо ғитнаву дасиса дар миёни бародарони ҳамхун низоъ бархезонанд. Ҳангоме ки низоу ихтилофот ва ҷудоиву парокандагӣ дар миёни мардум ва аркони давлатӣ падида омад ва қудратталабиву тундравии нерӯҳои алоҳида афзоиш ёфт, давлати қудратманди Сомониён бар асари онҳо гирифтори нотаъиниву шикаст гардид. Маҳз муҳолифату муноқишаи миёни бародарон ва фарзандони як миллат давлати муқтадир ва мутамаркази тоҷиконро аз байн бурда, марзу буми аҷдоиашонро гирифтори тохтутоз ва қудратёбии душманони дохилӣ ва хориҷӣ карда буд.

«Дар чунин раванди тезетунди бисёрпешвой, ки кишварро ба тақсимшавӣ оварда расонид, зарур ба шахсе лозим буд, ки тафаккури миллию давлатӣ дошта, на танҳо пеши роҳи ин тақсимнамоиро гирад, балки ягонагии давлатро таъмин кунад. Ба сари қудрат омадани Пешвой миллат муҳтарам Эмомали Раҳмон ҳамчун Пешвой миллии роҳи бузургро дар самти ҳамгироии миллии боз намуд» [113].

Бо вучуди ин, бояд гуфт, ки шахсияти Пешвой миллат дар давоми фосилаи кӯтоҳи вақту замон ташаккул наёфтааст. Он дар раванди ҳалли масъалаҳои сарнавиштсози миллии ташаккул ёфта, маҳсули як марҳалаи томи таърихӣ мебошад.

Ҳамзамон, сарфи назар набояд кард, ки ваҳдат ва субот ба якдиливу ҳамзистии осоиштаи мардуми кишвар ва ба муносибати дӯстонаи кишварҳои олам алоқамандии зич дорад. Дар партави таҳдидҳо ва хатарҳои олами муосир масъалаи ҳифзи ваҳдати миллии ба асоситарин омили наҷоти давлатҳо ва миллатҳо табдил меёбад.

Бояд зикр намуд, ки дар раванди босуръати ҷаҳонишавӣ Ваҳдати миллии бо баъзе таҳдидҳои нав рӯ ба рӯ гаштааст, ки моҳияти иттилоотӣ ва шабакавӣ доранд. Ин равишҳо хусусан, бо истифода аз шабакаи интернет ва расонаҳои хабарии электронӣ амалӣ карда мешаванд, ки ба ҷавонон таъсири ҷиддӣ мерасонанд. Таҷрибаи кишварҳои дигар нишон медиҳад, ки агар дар зехни ҷомеа маълумот ва ахбори хориҷӣ бар ахбори дохилӣ ғалаба кунад, ҳифзи ваҳдату субот бо усулҳои анъанавӣ имконнопазир мешавад. Бинобар ин, мувофиқи мақсад аст,

ки роҳҳои иттилоотӣ ва муосири ҳифзи Ваҳдати миллӣ аз ҷиоятҳо ва ҳамлаҳои ба кишвар нигаронидашуда низ истифода шаванд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки қувваҳои зиддидавлатӣ ва он доираи шаҳрвандоне, ки чун солҳои ҷанги шаҳрвандӣ сулҳу суботи кишварро ҷашми дидан надоштанд, имрӯз низ бо тамоми қувва ва неру меоҳанд якпорчагии кишварро зери савол баранд. Онҳо, аслан, дар хориҷи кишвар қарор дошта, пайваста зидди манфиатҳои миллӣ ва ҳадафҳои созандаи кишвар амал мекунанд. Нуктае, ки бештар ҳамчун асос барои зери савол бурдани ваҳдат дар Тоҷикистон пеш меоранд, ин ба ақидаи онҳо вайрон шудани талаботу меъёрҳои Созишномаи истиқрори сулҳ арзёбӣ мегардад. Онҳо худро ҳамчун як ҷониби сулҳ муаррифӣ карда, даъвоҳои зиёдро ҷиҳати ноил шудан ба мақсадҳои сиёсии муайян пеш меоранд.

«Вобаста ба ин, Сарвари давлатамон дар суҳанронии худ ба муносибати 20-умин солгарди Иҷлосияи 16-уми Шурои Олӣ таъкид намуда буданд, «Имрӯз зарур аст, ки ҳуди фаҳмиши мафҳуми «Ваҳдати миллӣ» таҳаввул ёфта, он на ба маънои «созишномаи байни ду ҷониби муайян», балки ба маънои Ваҳдат ва ҳамзистии намоёндагони тамоми халқҳо, миллатҳо, минтақаҳо, наслҳо ва ақидаҳо дар сатҳи кишвар фаҳмида шавад. Чунин таҳаввули маънои ваҳдати миллиро фарогир ва устувор менамояд. Ва имрӯз, вақте мо дар бораи ваҳдат суҳан мегӯем, маҳз ҳамин фаҳмиши васеи онро дар назар дорем» [145].

Дастоварди сулҳу субот ба ҳукумати ҷумҳурӣ имкон дод, ки дар роҳи бозсозии Ватан иқдомҳои ҷиддиро рӯйи даст гирад ва раванди бунёдкориро ривоч диҳад.

Дарвоқеъ, дар шароити кунунии таърихӣ ва дар вазъияти муосири байналмилалӣ аз масъалаи ҳифзи давлат ва суботи амнияти миллӣ дида муҳимтар арзиши дигаре нест. Дахҳо кишварҳо ба таври ноодилона тақсим шуданду миллатҳо пароканда гардида истодаанд. Аз ин рӯ, ҳифзи давлат масъалаи рақами яки ҳар як сокини кишвар аст. Мувофиқан ба ин, эътирофу ҷонибдорӣ аз шахсиятҳое, ки ҳифзу устувории пояҳои суботи якпорчагиро қафолат медиҳанд,

яке аз рукнҳои муҳимми давлатдори тозаистиклол ва манфиатҳои миллӣ ба ҳисоб мераванд.

Ваҳдатхоӣ, ваҳдатгарой ва ваҳдатпарварию ваҳдатдӯстӣ ҷавҳари асосӣ ва самти марказии роҳбарии сиёсӣ ва мактаби давлатдорӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро ташкил намуда, пайваста дар паёму баёнияҳо, суҳанронию маъруза ва суҳбатҳояшон ваҳдати миллиро «гардиши кулӣ ва таҳаввули бунёдӣ», «рӯзи воқеан таърихӣ, муқаддас ва фараҳбахш», «санай дар ҳақиқат пурнишоту ҳаётбахш», «рӯйдоди азизу гиромӣ», «падидаи нодири ҷаҳонӣ», «таҷассуми олиӣ майлу иродаи мардуми сулҳпарвари мо», «ганҷи бебаҳо», «намунаи ватандорию ватандӯстӣ», «ғояи ҳамешагии созанда ва муттаҳидкунандаи ҷомеаи Тоҷикистони демократӣ ва ҳуқуқбунёду дунявӣ» ва «иттиҳоди миллати куҳанбунёд, сулҳдӯст ва маданиятпарвари тоҷик» тавсифу арзёбӣ карда, мазмун ва моҳияти онро ҳамчун «хатти тақдири мо, шартӣ пешрафти давлатамон ба самти ояндаи ободу ором ва аз ҳама муҳим – кафили сарҷамъиву иттиҳод, саодати имрӯзу ояндаи мардумони кишварамон» маънидод менамоянд.

Ҷазилати сулҳпарварӣ ва афкори ваҳдатгарой як ҷузъи ҳувияти фарҳангпарваронаи тоҷикон буда, сиришти ба ҷозибай сулҳ тамоюл доштан, паёмрасони сулҳ будан ва ғояи абадзиндаи сулҳро тарғибу ташвиқ намудан як рукни ифтихори ватандорӣ ва ҳосияти барҷастаи худшиносии миллиамон маҳсуб меёбад. Аз ин нигоҳ, Пешвои муаззами миллат ҳушдор медиҳанд ва ҳамзамон, ҳидоят менамоянд: «Ваҳдат дар сурате бегазанду абадӣ мемонад, ки ҳар як шаҳрванди кишвар манфиати милливу давлатиро аз ҳама манфиатҳои дигар боло гузорад, барои иттиҳоду ягонагии ҷомеа талош намояд, ба қадри сарзамини аҷдодии хеш расад ва онро чун модари худ азизу муқаддас шуморад».

Дар маҷмӯъ, ба вучуд овардани идеяи миллӣ, ифтихори ватандорӣ, дурандешӣ, ҳисси баланди масъулият ва қотеияту матонат ба Роҳбари давлати тоҷикон Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон имкон доданд, ки дар роҳи

хотима бахшидан ба низоъ ва хусумати дохилӣ, таҳкими сулҳу сафо ва ваҳдати
ростин миёни мардуми кишвар комёб гарданд. Хираду заковати суннатӣ боло
гирифта, роҳ ба сӯйи созандагӣ ва шукуфоии минбаъдаи Тоҷикистони азиз
хамвор гардид. Барои расидан ба ин рӯз душворихои зиёде пушти сар шуданд,
вале дар ниҳояти кор мақсад ва ҳадафҳои волои миллӣ ба даст омаданд.

2.2 Пешвои миллат ва татбиқи барномаҳои стратегии рушди мамлакат

Хусусияти марҳилаи нави рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар он зоҳир мегардад, ки ибтидои бадастории Истиқлолияти давлатӣ ба давраи низои шадиди дохилӣ ва муқовимати сиёсӣ рост омад. Муқовимати мазкур, ки дар пай бухрони амиқӣ сиёсӣ иқтисодӣ ва гуманитарӣ дошт, ҳалли масъалаҳои зиёди рушди инкишофи давлатро ба таъхир гузошт ва ҷумҳуриро аз роҳи пешрафт чандин даҳсолаҳо ақиб партофт. Дар натиҷа аҳолии кишварро лозим омад, ки ҷиҳати рафъ ва бартарафсозии ҳаробию хисороти он солҳо мушкilotу монеаҳои гаронро таҳаммул намоянд. Зикри ин нукта муҳим аст, ки ягон кишварҳои пасошуравӣ ба монанди Тоҷикистон ба чунин мушкilotи саҳти сиёсӣ иқтисодӣ ва амниятӣ дучор нагардида буд.

Дилхоҳ ҷанг ба раванди рушди бонизомии соҳаҳои дигар, хусусан, ба соҳаи иқтисодиёт таъсири манфии худро мерасонад. Аз ҷумла, дар Тоҷикистон низ давоми солҳои 1991-1996 таҳти таъсири ҷанги шаҳрвандӣ ва тезутунд гардидани вазъият раванди босуръати коҳишёбии иқтисодиёт нисбатан зиёд ба мушоҳида расид. Бар замми ин, дар ин давра гузариш аз низомии иқтисодиёти фармонфармоию маъмурӣ ба усули иқтисоди бозорӣ сабаби то 67,4 фоиз коҳиш ёфтани ММД-и Тоҷикистон гардид, ки зиёда аз 40 дарсади он маҳз натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ мебошад.

Барои қиёс бояд зикр намуд, ки агар дар ҳамон давра сатҳи миёнаи коҳиши солонаи ММД дар ҳудуди кишварҳои узви ИДМ 9 дарсадро ташкил медод, пас дар иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, он тақрибан ба 25 фоиз баробар буд. Чуноки дар боло низ зикр гардид, хисороти ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон, аз буҷети ҳамонвақта, яъне буҷети 1995, ки қариб 95 млн. доллари амрикоиро ташкил менамуд, 105 маротиба зиёд буд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз ҳама иқтисодиёти воқеӣ ба мушкilot рӯ ба рӯ гардид. Хусусан, ду соҳаи асосӣ ва пешбари истеҳсолот, яъне бахши кишоварзӣ ва саноат, ки аҳолиро бо неъматҳои моддӣ таъмин менамуданд, ба таври қобили мулоҳиза таназзул ёфтанд. Аз ҷумла, дар ин солҳо истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ 52,8 дарсад коҳиш ёфта, поинравӣ дар истеҳсолоти

маҳсулоти саноатӣ 65,8 фисадро ташкил дод. Ин ҳолат боиси норасоии истеҳсолоти ватанӣ ва болоравии дараҷаи воридот дар мамлакат гардид. Дар баробари ин, ба тарви ғайриҷашмдошт беқурбшавии аз ҳад баланди пул ба паст гардидани даромадҳои воқеии шаҳрвандон оварда расонд, ки ин ба нобаробарии мизони иқтисодӣ боз ҳам бештар мусоидат намуд. Омилҳои мазкур боис шуданд, ки фазои сармоягузори кишвар ҳалалдор шуда, қарзҳои дохилӣ ва берунӣ бо суръати зиёд афзоиш ёфтанд.

Ҳамин тариқ, тақрибан даҳ соли ибтидои пас аз соҳибистиқлолӣ тамоми кӯшишҳои Ҳукумати мамлакат барои барқарор намудани рукнҳои давлатдорӣ, ҳокимияти конститутсионӣ, идораи марказии кишвар, аз ҷумла, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ниҳодҳои низомӣ, ба Тоҷикистон баргардонидани зиёда аз 1 миллион шаҳрвандоне, ки ба кишварҳои дигар гуреза шуда буданд, инчунин, қорҳо баҳри барқарорсозии баъдичангӣ, истиқрори сулҳ ва ваҳдати сартосарӣ равона гардид.

Ҳарчанд дар интиҳои соли 1997 дар ҷумҳурии барои бунёду барқарорсозии муассисаҳои таълимӣ, муассисаҳои тиббӣ, роҳҳо ва иншоотҳои зисти харобгардида нахустин барномаи барқарорсозии пас аз низоъ ба тасвиб расид ва мавриди амал қарор дода шуд, вале марҳалаи сулҳу субот ва рушди воқеӣ танҳо аз оғози солҳои 2000-ум шуруъ шуд. Ба маънои дигар, марҳалаи сифатан нави Ваҳдати миллӣ оғоз ёфт, ки онро метавон давраи баҳамоии Ваҳдати сиёсӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ таҳти сарвари Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ Пешвои миллат номид.

Таъкиди ин нукта низ муҳим аст, ки аксари мушкилоти иқтисодиро Тоҷикистон ҳанӯз аз замони шуравӣ ба мерос гирифта буд. Баъд аз барҳамхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ сохтор ва низоми ягонаи иҷтимоӣ иқтисодии он низ завоҷ ёфт, ки барои Тоҷикистони тозаистиқлол мушкилиҳои гуногуни иқтисодиву иҷтимоиро ба бор овард. Ҷунин мушкилиҳо қулли соҳаҳои иқтисодии мамлакатро, ҳосатан, соҳаҳои кишоварзӣ, саноат, нақлиёт, энергетика ва ғайраҳоро фаро гирифт. Бо сар задани низои шаҳрвандӣ, вазъият боз ҳам бӯҳронӣ ва мураккабтар шуд.

Омили асосӣ ва меҳварие, ки дар ин давра мамлакатро ба якҷояшавӣ, суботу оромӣ, сулҳу якдигарфаҳмӣ, меҳандӯстӣ, амнияти сартосарӣ ва рушди бонизоми иқтисодӣ ноил гардонид, Ваҳдати миллӣ ва роҳандозӣ шудани сиёсати дурбинона аз ҷониби Пешвои миллат мебошад. Қобили зикр аст, ки аз баракати Ваҳдати миллӣ, таъмини сулҳу субот дар кишвар вазъи иқтисодии ватан рӯ ба тараққӣ ниҳод, татбиқи барномаҳои ислоҳоти иқтисодӣ боис шуд, ки эътидоли макроиқтисодӣ ба вучуд омада, рушди иқтисодӣ таъмин гардад. Дар натиҷа поёнравии сатҳи истеҳсолот, беқурбшавии пули миллӣ пешгирӣ гардида, фаровонии бозори истеъмолӣ таъмин ва афзоиши сатҳи камбизоатии аҳолии боздошташуда, имкониятҳои маблағгузориҳои буҷетӣ беш аз беш вусъат пайдо намуд.

Ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти сарвари Пешвои миллат имкон фароҳам омад, ки тавассути суръат бахшидан ба корҳои созандагӣ бунёдкорӣ ва гузаронидани силсилаи ислоҳоти фарогир дар тамоми соҳаҳо пешрафти босуръати иқтисодиёт ва баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии сокинони кишварро таъмин намояд. Тамоми захираю зарфиятҳо ва талошҳои худро ба татбиқи вазифаҳои авлавиятноки давлатӣ, аз ҷумла, амалисозии се ҳадафи стратегии кишвар, яъне таъмини истиқлоли энергӣ, раҳой ёфтан аз бунбасти коммуникатсионӣ ва таъмини амнияти озуқаворӣ сафарбар намояд. Бо зам гардидани ҳадафи стратегии чорум бо иқдоми Пешвои миллат – саноатикунони босуръат роҳи минбаъдаи рушди имкониятҳои кишвар боз ҳам васеътар шуд.

Яке аз сабабҳои муваффақияти таҳаввулоти раванди инкишофи давлат нисбат ба ҳамаи соҳаҳои рушд дидгоҳи стратегӣ доштани Пешвои миллат мебошад. Ин имкон дод, ки дар ҳошияи вақти мушаххас ва муайяни таърихӣ масъала ва мушкилоти зиёди иқтисодию сиёсӣ ҳаллу ҷавоб карда шаванд. Аз ин рӯ, дар шароити муосир қувваи ислоҳотгари равандҳои ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ будани Пешвои миллат мавзӯи бебаҳс мебошад. Бояд қайд намуд, ки Тоҷикистон зери роҳбарии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар муддати кӯтоҳ барои расидан ба ҳадафҳои стратегии худ аз қабili «амнияти озуқаворӣ», «истіқлоли энергетикӣ» ва «раҳой аз бунбасти комуникатсионӣ», бисёр

душворихои дохилию беруниро бартараф кард. Ба даст овардани ин ҳадафҳо, пеш аз ҳама, ба суръат бахшидани рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар аз заҳматҳо ва кӯшишҳои шабонарӯзии Пешвои миллат якҷо бо мардуми кишвар алоқаманд мебошанд.

Равандҳои сиёсӣ дар кишвар аз он шаҳодат медиҳанд, ки барои таъмини пешрафти устувор ва таҳким бахшидани суботи сиёсии мамлакат мавҷуд будани ҳамдилии қавӣ байни мароми шаҳрвандони кишвар ва маҷмуи ҳадафҳои муайннамудаи иҷтимоию иқтисодӣ аз тарафи Пешвои миллат мусоидат намуданд. Ин ҷиҳат собит намуд, ки барнома, стратегия ё ба ибораи дигар, консепсияи муҳимтарини давлатдорӣ ин, қабл аз ҳама, муттаҳид карда тавонишани тамоми сокинони кишвар аст.

Аз рӯзҳои нахустини ба маснади ҳокимияти давлатӣ расидани Эмомалӣ Раҳмон кафолати ҳифзи иҷтимоӣ меҳвари фаъолияти сиёсии ин шахсиятро ташкил додааст. Ҳанӯз, замоне, ки мамлакат дар авҷи бухрони шадиди иқтисодию сиёсӣ қарор дошта, имкониятҳои молиявиаш комилан маҳдуд буд, Пешвои миллат бо андешидани тадбиру воситаҳои муассир дар бахши таъминоти иҷтимоӣ талош намуда, дар тули се даҳсолаи давлатдорӣ Тоҷикистонро ба як давлати воқеан иҷтимоӣ табдил дод.

Бо вучуди бухронҳои шадиди иқтисодии интиҳои қарни XX ва даҳаи аввали асри XXI, ки тамоми кишварҳои пасошуравиро фаро гирифта буд, соҳаи иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон, устуворӣ ва қобили ҳаёт будани хешро собит намуд. Ҳанӯз то баимзорасии «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон» Ҳукумати мамлакат тавонист, ки бо амалисозии барномаи ислоҳоти соҳаи иқтисодӣ оғоз намояд. Ҳамин тавр, дар мушкилтарин вазъи иқтисодӣ ва мураккабтарин шароити сиёсӣ ислоҳоти иқтисодии бозаргонӣ дар кишвар баргузор гардида, бо ҳамин заминаи рушди яке аз муҳимтарин соҳаҳои ҷумҳурӣ гузошта шуд.

Барои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон комилан қобили дарк буд, ки идома намудани вазъияти ногувори мавҷуда, ки онро дар боло тавзеҳ додем, ба оқибатҳои ҷиддии иҷтимоию ва паёмадҳои ногувори иқтисодӣ оварда мерасонад.

Бинобар ин, ӯ тадбирҳое андешид, ки дар муддати хеле кӯтоҳ иқтисодиёти мамлакатро аз бӯҳрони хеле шадид раҳой ёфт. Ҳукумати мамлакат, қабл аз ҳама, пайдо намудани роҳҳои амалинамоии иқтисоди бозориро мавриди пайгирӣ қарор дод. Ҳалли масъалаи мазкур 12 декабри соли 1992 оғоз ёфт. Он замон Пешвои миллат ба аҳоли зарурат ва аҳамияти барқарорсозии фаъолияти тамоми субъектҳои иқтисодӣ ва густариши муносибатҳои бозориро шарҳ дод.

Бо мақсади гузаштан ба муносибатҳои бозорӣ соли 1994 аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон “Дар бораи гузаронидани чорабиниҳои аввалиндараҷа доир ба таъмини ислоҳоти иқтисодӣ ва тезонидани суръати гузариш ба иқтисоди бозорӣ» содир шуд, ки он татбиқи талаботи муҳимтарини иқтисоди бозорӣ, аз ҷумла, озод намудани нархҳои дохилӣ, савдои берунӣ (хориҷӣ) ва танзимнамоии асъорро пешбинӣ менамуд. Пас аз он санади дигар, «Барномаи мучтамеи дигаргунсозии иқтисодӣ барои солҳои 1995-2000» ба тасвиб расонида шуд.

Ин барномаи муҳими давлатӣ ба озод намудани арзиши кулли молу маҳсулот ва хизматрасониҳо, озод намудани савдо ва тиҷорати берунӣ, вусъат бахшидан ба ислоҳоти воқеии бахши кишоварзӣ, соҳаҳои молиявию бонкдорӣ, хусусӣ гардонидани моликияти мутааллиқ ба давлат ва инчунин, ба ташаккулёбии заминаҳои меъёрию ҳуқуқии иқтисоди бозоргонӣ мусоидат намуда, баҳри пешрафти мамлакат роҳи васеъро боз намуд. Дар баробари ин тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин ба мардум аз ҷумлаи чорабиниҳое буд, ки аҳолиро аз хатари гуруснагӣ раҳой бахшид. Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда, болоравии иқтисодиёт дар кишварамон таъмин карда шавад.

Дар натиҷаи иқдомҳои андешидашудаи Пешвои миллат соли 1997 Ҳукумати кишварро муяссар шуд, ки таназзули сатҳи тавлидоти дохилиро боздошта, иқтисоди кишварро ба маҷрои рушди устувор равона созад. Аз он замон ба баъд иқтисодиёти кишвар солона ба ҳисоби 7,1 фоиз рушд менамояд. Ба истинои соли 2011, ки бо сабаби таъсири манфии оқибатҳои бӯҳрони молиявии ҷаҳонӣ нишондиҳандаи мазкур коҳиш ёфта, ҳамагӣ 2,6 дарсадро ташкил дод.

Солҳои минбаъда самти сиёсати иқтисодии кишвар ба такмили фаъолияти бозаргонӣ, таҳкими заминаҳои рушди босуботи иқтисодӣ ва коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ нигаронида шуд. Дар ин росто ба сиёсати истифодабарии самараноки бучети кишвар ва даромадҳо аз ҳисоби андоз, паст намудани сатҳи таворум, идома баҳишидан ба ислоҳоти сохторӣ, дастгирии рушди фарогири фаъолияти соҳибкорӣ, баҳусус, соҳибкории хурду миёна, хусусигардонии ташкилоту корхонаҳо, ҷудо намудани қарзҳои имтиёзнок барои рушди соҳибкорӣ ва хоҷагиҳои деҳқонӣ, таъмини ҷаззобияти иқтисоди ватанӣ ҷиҳати ҷалби ҳар ҷи бештари сармояи хориҷӣ, фароҳам овардани ҷойҳои корӣ, тавсеаи равобити иқтисодии берунӣ тавачҷуҳи махсус дода шуд.

Дар натиҷаи ин ҳама кӯшишу талошҳо иқтисоди кишвар ба маҷрои рушди босубот ворид шуд ва дар вазъиятҳои бисёр ҳассоси бӯҳрони ҷаҳонии молиявӣ, ба таври усувор тамоюли пешрафти худро нигоҳ дошт.

Пас аз барқарор гардидани сулҳу субот, дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба такмили низоми сиёсӣ ва таъмин намудани инкишофи устувори иқтисодиёти миллӣ зарурати ҷиддӣ ба миён омад. Аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарине, ки дар назди Пешвои миллат қарор дошт, пиёда намудани барномаи эъмори ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва иҷтимоӣ ба ҳисоб мерафт. Марҳалаи муҳимтарини татбиқи ин барномаи муҳим ва стратегӣ ба қабули Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон рост омад.

Ба Ҳукумати Тоҷикистон дар ин марҳилаи тақдирсоз лозим буд, ки сохти давлатдориеро дар Конституция дарҷ намояд, ки посухгӯии марҳалаи барқарорсозии сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ дар мамлакат бошад ва Тоҷикистонро ба қатори кишварҳои мутамаддин ва пешрафтаи дунё шомил созад. Бинобар ин, демократия ва гузариши тадриҷӣ ба арзишҳои он ҳамчун рукни асосии ташкили низоми ояндаи кишвар муқаррар гардид.

Бояд зикр намуд, ки раванди гузариш ба низоми демократӣ ва ӣ демократикунони ҳаёт, ҷомеа кори ниҳоят душвор ва вақтталаб буд. Хусусан, дар давлате, ки дар фарҳангу шуури ҷамъиятӣ ва одату рафтори шаҳрвандон осори ва нишонаи анъанаҳои низоми идории фармонфармой ҳанӯз боқӣ монда буданд.

Сарфи назар аз ин, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз марҳалаи аввалини ислоҳоти конституционӣ то замони имрӯз дар самти демократикунӣ соҳаҳои муҳталифи ҳаёти ҷамъиятӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ, таъмини озодии суҳан, ташкили низоми бисёрҳизбӣ қорҳои хеле зиёд ва муҳим анҷом дода шуд. Хусусан, муҳимтарин қурни ҷомеаи демократӣ, яъне таҷзияи ҳокимият дар ин давра дар кишвар бомуваффақият амалӣ шуд.

Озодии суҳан, ки муҳимтарин қурни ҷомеаи демократӣ махсуб меёбад, дар тафовут аз солҳои аввали соҳибистиклолӣ, дар кишвари мо ба таври бесобиқа қуршд намуд. Масалан, соли 1991 дар кишвар ҳамагӣ як адад агентии иттилоотии давлатӣ мавҷуд буд ва аз 139 адад рӯзномаву маҷалла танҳо қор адад рӯзнома хусусӣ буд. Ба ҳолати соли 2024 бошад, дар кишвар ҳудуди 300 адад рӯзнома ва маҷалла фаъолият меқунад. Шумораи телевизионҳо дар Тоҷикистон ба 50 адад расида, аз ин шумора 15 адад телевизиони давлатӣ ва 35 адад телевизиони ғайридавлатӣ ба шумор мераванд. 10 шабакаи телевизионии давлатии умумиҷумҳуриявӣ имрӯзҳо фазои иттилоотии кишварро қурра месозанд. Дар умум, айни замон 91 телевизион ва радио, ки аксари онҳо хусусианд, дар тавсеаи фазои иттилоотӣ ва қуршди озодии суҳан дар кишвар нақш меғузоранд. Ба ҳисоби умумӣ, имрӯз дар Тоҷикистон якқоя бо агентҳои иттилоотӣ зиёда аз 400 расона фаъол мебошад. Ҳамзамон, давоми даҳсолаи охир сомонаҳои интернетӣ ва саҳифаҳои шабақаҳои иҷтимоӣ низ пайваста фаъол шуда истодаанд, ки онҳо низ дар қуршди низоми демократии ҷомеа ва давлат нақши муҳим меғузоранд.

Дар як вақт барғузор намудани ҳам ислоҳоти конституционӣ дар кишвар ва ҳам ислоҳоти иқтисодӣ, ки ҳалли саривақтии доираи васеи масъалаҳо тақозо мекард ва дар навбати худ, ҳар кадоми онҳо муҳим ва асосӣ ба шумор мерафтанд, қори саҳлу сода набуд. Аммо Пешвои миллат ба душвориҳои ин марҳилаи ташаккул ва қуршд нигоҳ накарда, бо амалисозии иқдомҳои дурандешонаи худ аз уҳдаи иҷрои ҳар дуи ин аҳкоми давлатдорӣ, яъне ислоҳоти конституционӣ ва ислоҳоти иқтисодӣ сарбаландона бармаданд.

Пас аз таҷбиқи амалии бандҳои «Созишномаи умумии истиққори сулҳ ва ризоияти миллий», ибтидои соли 2000-ум, Ҳукумати мамлакат тавассути

истифодаи ҳамаи захираҳо ва имкониятҳои маъмурӣ баҳри татбиқи якчанд стратегияҳо ва барномаҳои муҳимми рушди ояндаи кишвар, аз ҷумла, бунёди роҳҳои оҳан ва мошингард, ба истифода додани конҳои газ, бунёди як қатор неругоҳҳои хурду бузурги барқӣ-обӣ, сохтмони нақбҳо ва даҳҳо иншоотҳои дигари стратегӣ шуруъ намуда, бахши аъзами ин лоиҳахоро ба итмом расонид. Корхонахоро, ки дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ қисман, ё ин ки куллан ғайолияташон қатъ гардида буд, ба кор даровард.

Ибтидои соли 2000-ум марҳалаи сифатан нав дар самти эҳёи иқтисоди мамлакат оғоз ёфт. Ҷумҳурии Тоҷикистон давраи барқарорсозии иқтисодиро паси сар намуда, дар самти рушд қадамҳои устувор гузошт. Дар тури солҳои баъдӣ иқтисодиёти кишвар тадриҷан ба низоми муосири бозаргонӣ мутобиқ шуда, рушди босуботро пайдо намуд. Дар ин давра дар кишвар корхонаҳои зиёди истеҳсоли саноатӣ, ҷӣ бо сарчашмаҳои маблағгузори маблағҳои дохилӣ ва ҷӣ хориҷӣ бунёд гашта, садҳо ҳазор шаҳрвандон ба ҷойи кор таъмин карда шуданд.

Тавре дар Паёми худ Пешвои миллат зикр намуданд «Дар натиҷаи амалисозии Стратегияи миллии рушд дар ҷумҳурӣ соли 2019 дараҷаи камбизоатӣ дар Тоҷикистон 27,5 дарсад коҳиш дода шуда, вазъи некуаҳволӣ (иқтисодиву иҷтимоӣ)-и беш аз 2 миллион нафар аҳолии кишвар беҳтар гардидонида шуд. Музди миёнаи меҳнат тури бист соли охир 60 баробар ва андозаи миёнаи нафақа 85 баробар афзуд. Ҳамаи ин боиси се баробар паст шудани сатҳи камбизоатӣ гардид» [143].

Барои қиёс бояд зикр намуд, ки ҳаҷми миёнаи музди меҳнат дар соли 2001 ҳамагӣ 33 сомонӣ буда, андозаи нафақа тақрибан ба 3 доллари амрикоӣ баробар буд ва илова бар ин, пардохти онҳо ҳам саривақт иҷро намешуд.

Бо вуҷуди пешравии соҳаи истеҳсолот ва инкишофи тадриҷии иқтисодиёт дар Тоҷикистон пас аз соли 1997, нишондиҳандаҳои рушди иҷтимоӣ он қадар қонеъкунанда набуданд. Вобаста ба ин, Ҳукумати кишвар таҳти сарвари Пешвои миллат ҷиҳати рушди минбаъдаи малакат ҳадафҳои стратегии таъмини рушди босамари иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намуд, ки инҳо – таъмини истиқлолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ, ҳифзи амнияти

озукаворӣ ба шумор мерафтанд. Баъдтар, соли 2018 саноатикунони босуръати кишвар ҳамчун ҳадафи чоруми рушди стратегии кишвар эълон карда шуд.

Аз ҳадафҳои стратегии болозикр бармеояд, ки мазмун ва муҳтавои сиёсати иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз рушд ва тавсеа бахшидани чор бахши муҳимми иқтисоди кишвар – коммуникатсия, энергетика, кишоварзӣ ва саноатикунонӣ иборат мебошад. Дарвоқеъ, татбиқи босамари онҳо дар раҳой бахшидани Тоҷикистон аз бунбасти иртиботӣ, аз ҷумла, табдил додани ҷумҳурӣ ба минтақаи ҳамлу нақл, комёб шудан ба истиқлоли энергетикӣ, таъмин намудани амнияти озукаворӣ ва аз кишвари аграрӣ ба кишвари саноатӣ табдил ёфтани ҷумҳурӣ мусоидат хоҳад намуд.

Раҳой бахшидани кишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ аз ҷумлаи яке аз ҳадафҳои стратегие мебошад, ки Ҳукумати мамлакат онро ҳамчун вазифаи умумимиллӣ ва омили муҳимми пешрафти Тоҷикистон муқаррар намудааст. Ин ҳадаф бунёду азнавсозии роҳҳои автомобилгард, оҳан, роҳҳои зеризаминӣ, пулҳо, сохтмони нақбҳо, фурудгоҳҳо ва инфрасохтори дигари нақлиётро мувофиқ ба стандартҳои байналмилалӣ ифода мекунад, ки татбиқи пурраи он кишварро аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳо намуда, онро ба минтақаи транзитӣ табдил хоҳад дод. Бархе аз тарҳҳои марбут ба коммуникатсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳаммияти минтақавӣ ва байналмилалӣ дошта, ҷумҳуриро ба бандарҳои баҳрӣ ва шохроҳҳои транзитии дигар кишварҳо пайванд месозад.

Беҳтар намудани низоми фаъолияти нақлиёт, боло бурдани сатҳи хизматрасонӣ, мустақкам намудани робитаҳои нақлиётии кишвар ва тадриҷан ба хатҳои транзитии миёни давлатҳо табдил додани шабакаи роҳҳои оҳану автомобилгарди ҷумҳурӣ аз ҷумлаи омили меҳварии стратегияи баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ ба ҳисоб мераванд.

Бояд гуфт, ки дар кори ба даст овардани истиқлоли коммуникатсионӣ Тоҷикистон дар солҳои охир ба комёбиҳои хеле назаррас ноил гардид. Ба мақсади расидан ба ин ҳадаф бо ташаббусҳои Пешвои миллат корҳои зиёде, аз қабилӣ сохтмони роҳҳо, пулҳо, нақбҳо, таҷдиди иншоотҳои нақлиётӣ ба анҷом расиданд ва ё имрӯз низ идома доранд. Аз ҷумла, нақбҳои автомобилгарди «Шаршар»,

«Чормағзак», «Шаҳристон», «Истиқлол», «Хатлон» ба истифода дода шуда, сохтмону таҷдиди роҳҳои автомобилгарди ҷодаи «Душанбе–Бӯстон–Чанак», «Душанбе–Нуробод–Ҷиргатол–Сариташ», «Душанбе–Данғара», ба анҷом расиданд. Пули мошингарди «Дӯстӣ» дар болои дарёи Панҷ сохта, мавриди истифода қарор гирифт, масирҳои автомобилгарди Кӯлоб–Қалъаи Хумб–Хоруғ–Қулма, Қурғонтеппа–Дӯстӣ ва дигар роҳҳои мошингард дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ бо иштироки Ҷопон, Туркия, Эрон қисман анҷом ёфта ва қисмати дигарашон идома доранд. Амалӣ шудани чунин лоиҳаҳо имкон фароҳам овард, ки рафтуомади аҳоли ва ҳамлу нақли бор, таъмини бозорҳо бо мол хеле беҳтар шуда, вобастагӣ аз он роҳҳое, ки минтақаҳои алоҳидаи ҷумҳуриро тавассути кишварҳои ҳамсоя мепайвастанд, аз байн равад ва табодули мол бо кишварҳои ҳамсоя афзоиш ёбад.

Дар бораи аҳаммияти инфрасохторҳои мазкур Пешвои миллат зикр намуда буданд, ки онҳо чун рағҳои хунгард кишвару миллати моро ба организми ягона табдил медиҳанд ва сулҳу ваҳдати моро саросарӣ ва устувор месозанд. Хушбахтона, имрӯз ин роҳу нақбҳо на танҳо пайвандгари минтақаҳои маъмурии кишвар, балки пайвандгари руҳу дилҳои мардуми саросари Тоҷикистон гардидаанд.

Бояд гуфт, ки амалӣ шудани баъзе нақшаҳо дар доираи ин ҳадафи стратегӣ барои рушди кишвар ва ҳамкориҳои он бо кишварҳои минтақа имкониятҳои зиёд фароҳам оварданд. Барои иртибот бо Афғонистон шаш пул дар дарёи Панҷ сохта шуд, ки тавассути онҳо рафтуомад ва тиҷорат хеле афзоиш ёфт.

Дар бобати таҷдиди фурудгоҳҳо корҳои зиёде ба анҷом расиданд. Ҳоло Тоҷикистон дорои чор фурудгоҳи байналмилалӣ (Душанбе, Қурғонтеппа, Кӯлоб, Хучанд) мебошад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамзамон, ҷиҳати эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим ва пайваст шудан ба шохроҳи мошингарди Қароқуруми Чин ҳанӯз аз соли 1998 тарҳҳои мухталифи сохтмони ин роҳро мавриди баррасӣ қарор дода буд. Сохтмони ин роҳ дар соли 2004 ба итмом расид ва дар ҳуди ҳамин сол ифтитоҳи расмӣ он дар ағбаи Қулмаи ноҳияи Мурғоби Вилояти Мухтори

Кӯҳистони Бадахшон ботантана баргузор шуд. Ҳамин тариқ, баъд аз қариб сад сол бо ҳидоятҳои Пешвои миллат Роҳи Бузурги Абрешим дубора эҳё шуд ва имрӯз ин роҳ барои Тоҷикистон воқеан, роҳи зиндагӣ ё худ роҳи стратегӣ шудааст.

Аҳамияти бузурги роҳи мошингарди Тоҷикистон–Чинро дар раванди рушду равнақи иқтисодии кишвар ва мубодилаи мол байни ду давлат метавон бо рақамҳои оморӣ нишон дод. Агар дар соли 2004 мубодилаи дутарафаи молу маҳсулот байни Тоҷикистон ва Чин, тибқи омили расмӣ Тоҷикистон, ҳамагӣ 63,1 миллион доллари ИМА буд, баъд аз кушодашавии роҳи мошингард дар соли 2013 танҳо мубодилаи молу маҳсулот миёни Тоҷикистону Чин аз 2 миллиард доллари амрикоӣ зиёд шуда, Чин ба сегонаи бузургтарин шарикони тижорати кишвари мо шомил мебошад [108].

Эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим дар Тоҷикистон таҳти сарвари Пешвои миллат омили муассири рушд ва ривочу равнақи соҳаи сайёҳӣ дар давлат буда, минбаъд низ барои муаррифии Тоҷикистон ба ҷаҳониён ҳамчун кишвари муҳимми транзитӣ хизмати босазо хоҳад намуд. Сохтмон ва азнавсозии роҳи мошингарди Айнӣ–Панҷакент, ки бо ибтикор ва пуштибонии бевоситаи Пешвои миллат амалӣ карда шуд, яке аз намунаҳои мушаххаси ин ҳадафҳо мебошад.

Муҳаққиқон тарҳҳои болозикрро тарҳи ваҳдатсоз ва баромадан аз бунбасти коммуникатсиониро қафили зиндагии шоистаи мардум арзёбӣ мекунанд. Зеро дар замони Иттиҳоди Шуравӣ робитаи вилоятҳои Тоҷикистон дар мавсими зимистон ба сабаби баста шудани роҳҳои кӯҳӣ аз ҳамдигар ба муддати ҷаҳор моҳ ва дар солҳои сарбарфӣ ҳатто то шаш моҳ қатъ мешуд, ки ин ҳолат иртиботи байниҳамдигарии сокинон, рафту омад ва интиқоли молу маҳсулотро душвор мекард. Хушбахтона, роҳҳои ҷумҳурӣ айни замон ҷаҳор фасли сол боз ҳастанд ва кишвар мушкilotи иртиботи дохили ҷумҳуриро таҳти сарвари Пешвои миллат пурра ҳал намудааст. Амалӣ шудани ин ҳадафи стратегӣ ба беҳтар гардидани дастрасӣ ба бозор, зиёд кардани ҳаҷми тижорат дар минтақа, паст намудани арзиши хизматрасонии нақлиётӣ ва дар ин замина баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли ва таъмини ваҳдати он муосидат намуд.

Масъалаи муҳимми рӯз барои Тоҷикистон дар шароити ҳозира тақвияти имкониятҳои иртиботи ҷумҳурӣ бо кишварҳои хориҷӣ аст. Хушбахтона, аз баракати истиқлоли комил ва таҳти сарвари Пешвои миллат Тоҷикистон ва Чин мутобиқи созишномаи дутарафа роҳи автомобилгарди Душанбе–Қулма–Кошғарро баъд аз бунёд ва таъмир ба ҳам васл намуданд ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шохроҳи Қароқурум пайваست шуд. Ифтитоҳи ин роҳи стратегӣ як пирӯзии назаррас ва бағоят муҳим дар самти таъмини истиқлоли коммуникатсионӣ барои ҷумҳурии мо мебошад. Тоҷикистон дар самти шарқӣ аз бунбасти бегоҳӣ раҳой ёфт.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳидоятҳои Пешвои миллат дар раванди тарҳрезӣ ва сохтмони роҳи оҳани Чин–Қирғизистон–Тоҷикистон–Афғонистон ва Эрон қадамҳои устувор бардошта, аз ҷиҳати дорад, ки сохтмони ин иншооти бузург ҳарчи зудтар шуруъ шавад. Дар самти ҷануб дар марз бо Афғонистон дар тули солҳои Истиқлолият, ҷунонҳои болотар ҳам зикр шуд, шаш пули калони иртиботӣ сохта шуданд, ки боиси пайвасти тоҷикони ду тарафи дарё гардиданд. Тоҷиконе, ки солҳо ба сабабҳои сиёсӣ аз ҳам дур монда буданд ва дер боз дар интизори ин рӯзҳо буданд, имрӯз бидуни мушкilot аз тариқи ин пулҳо аз хешу таборашон дидан мекунанд ва ҳамчунин, мушкilotи иқтисодию тичориашонро дар ҳамкорӣ бо ҳамдигар ҳаллу фасл менамоянд.

Ҳоло дар соҳаи нақлиёт лоиҳаҳои зиёди давлатӣ амалӣ шуда истодааст. Дар солҳои наздик ба анҷом расонидани як қатор лоиҳаҳо вобаста ба бунёди барқарорсозии роҳҳо, сохтани нақбҳо, пулҳо, ки ба нақша гирифта шудаанд, дар зиёд намудани ҳаҷми интиқоли содироту воридот, ҷалб намудани транзити бор ва мусофирон тавассути қаламрави Тоҷикистон ба мақсади ба кишвари транзитӣ табдил додани ҷумҳурӣ боз ҳам мусоидат хоҳанд намуд.

Ҳамин тариқ, Тоҷикистон дар ҷодаи ба даст овардани истиқлоли коммуникатсионӣ дар солҳои охир ба қомеъҳои назаррас ноил гардид. Дар замони Истиқлоли давлатӣ роҳҳои зиёди мошингард, роҳҳои оҳан ва нақбҳои мошингузар мавриди истифода қарор дода шуданд. «Ин нуқта маълум аст, ки «дар кишвари мо ба иллати вазъи ҷуғрофӣ ва дар миёни минтақаҳо қарор

гирифтани силсилаи кӯҳҳои бузург аз давраҳои пеш робитаҳои густурдаи миёни маҳалҳо нисбатан душвор буд. Дар натиҷаи иқдомҳои муассир Тоҷикистон ба яке аз ҳадафҳои стратегӣ – раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ барои таъмини рафтуомади доимии нақлиёти мусофиркашӣ боркаш баъни минтақаҳои гуногуни кишварамон ва давлатҳои ҳамсоя ноил шуда, ҳудуди сепорчаи кишвар ба як кишвари воҳид табдил ёфт» [111].

Имрӯз дар Тоҷикистон тақрибан ҳамаи инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ бозсозӣ шуда, кишвар ба як қаламрави воҳид табдил шудааст ва иртиботи доимӣ бо тамоми манотиқи кишвар ва бо давлатҳои ҳамсоя бо иқдомҳои Пешвои миллат имконпазир гаштааст. Яъне, метавон зикр намуд, ки кишвар барои расидан ба яке аз ҳадафҳои асосии стратегияи худ – раҳӣ ёфтан аз бунбасти коммуникатсионӣ ноил шудааст ва ин дастоварди муҳимми стратегиро бидуни ҷаҳду талошҳои пайвастаи Пешвои миллат тасаввур кардан ғайриимкон мебошад.

Самти дигари муҳимми стратегияи кишварамон стратегияи таъмини амнияти озуқаворӣ мебошад, ки аз рӯйи арзиш ва аҳаммияташ бо ҳадафҳои дигари стратегияи кишвар ҳамвазн мебошад. Таъмини амнияти озуқаворӣ аз ҷумлаи ҳадафҳои афзалиятноки стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб ёфта, пешрафти истеҳсолоти кишоварзӣ омили муҳимтарини таъмини амнияти озуқаворӣ муайян шудааст.

«Пешвои миллат дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии ҷумҳурӣ аз 25 апрели соли 2008 равшан зикр намуда буданд: «Мо амнияти озуқаворӣ кишварро танҳо дар сурате таъмин карда метавонем, ки истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ худиро ҳарчи бештар афзоиш дода, аз маводи ғизоии воридотӣ камтар вобаста бошем». Воқеан дар бисёр ҳолатҳо таъмини бехатарии озуқаворӣ ҷумҳури аз самаранокӣ ва уствори рушди хоҷагии қишлоқ вобастагӣ дорад. Аз ин лиҳоз, соҳаи мазкур бахши пешбарандаи иқтисодиёти Тоҷикистон ба шумор рафта, ба ҳисоби миёна 20-21 фоизи маҷмуи маҳсулоти дохилиро таъмин менамояд» [140].

Қобили зикр аст, ки соҳаи кишоварзӣ яке аз соҳаҳои муҳимми иқтисоди миллӣ ба ҳисоб рафта, муваффақ гардидани мақсади стратегияи давлат–таъмини амнияти озуқаворӣ аз дараҷаи рушди ин соҳа вобастагӣ дорад. Дар солҳои

соҳибистиклолӣ дар соҳаи кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омад. Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот ҳиссаи шакли ғайридавлатии моликият дар сохтори истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ то 93% афзоиш ёфт.

Дар даври соҳибистиклолӣ таҳти роҳбарии Пешвои миллат дар соҳаи кишоварзӣ тавассути тадбирҳои андешидашуда, аз ҷумла, аз худ кардани заминҳои наф, ба гардиши кишоварзӣ ворид намудани заминҳои бекорхобида, беҳтар кардани ҳолати мелиоративии заминҳо, зиёд кардани майдони боғу тоқзорҳо ва ислоҳоти соҳа, баҳусус, ҳалли қарзи хоҷагӣҳои деҳқонӣ, фаровонии маҳсулоти кишоварзӣ ва ҳифзи амнияти озуқаворӣ мардуми кишвар ба маротиба беҳтар шуд.

Бо мақсади таъмини амнияти озуқаворӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як зумра барномаҳо дар соҳаи кишоварзӣ қабул намуд, ки маъмултарини он “Барномаи ислоҳоти кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020» мебошад.

Дар заминаи татбиқи барномаву нақшаҳои амал, тавассути гузаронидани ислоҳот ва таҷдиди хоҷагӣҳо дар соҳаи кишоварзӣ заминҳои наф аз худ карда шуданд, ҳолати обёрӣ заминҳо ва ба гардиши кишоварзӣ ворид намудани онҳо беҳтар гардонид шуд, инчунин, бо роҳи зиёд кардани майдони боғу тоқзор фаровонии маҳсулоти кишоварзӣ таъмин карда шуд.

Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда, болоравии иқтисодиёт таъмин карда шавад. Аз ҷумла, агар дар соли 1997 афзоиши Маҷмуи маҳсулоти дохилии кишвар (ММД) 1,7 дарсадро ташкил карда бошад, пас тайи солҳои 2000-2008 он ба ҳисоби миёна то 8,8 дарсад расонида шуд.

«Суръати афзоиши миёнасолони маҷмуи маҳсулоти кишоварзӣ дар даври татбиқи СМР–2015 8,6 фоизро ташкил дод. Дар соли 2015 бахши аграрӣ ҳамчун пайванди комплекси агросаноатӣ 23,3 фоизи ҳиссаи ММД–и кишварро тавлид мекард. Қариб аз се ду (2/3) ҳиссаи корхонаҳои истеҳсолии ғайрии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба корхонаҳои агросаноатӣ тааллуқ доранд» [4].

Пешвои миллат борҳо таъкид намудаанд, ки рушди мунтазами иқтисодиёти кишвар бе истиқлолияти энергетикӣ ва таъмини пурраи ҳамаи соҳаҳо бо нуруи

барқ ғайриимкон аст. Аз ин лиҳоз, расидан ба истиқлоли энергетикӣ низ бо ҳидоятҳои Пешвои миллат яке аз заминаҳои асосии рушди иқтисодии кишвар доништа шуда, ҳанӯз аз оғози таҳияи барномаҳои ислоҳоти вазъи иқтисодӣ дар кишвар яке аз ҳадафҳои олӣ ва стратегияи кишвар мебошад.

Сохтмону таҷдиди неруғохҳои барқӣ, маркази барқу гармидиҳӣ, хатҳои интиқоли неруи барқ ва зеристгоҳҳои барқӣ, инчунин, ислоҳот дар соҳаи энергетика дар даврони соҳибистиклолӣ имкон дод, ки таъминоти аҳоли ба барқ, фаъолияти устувори инфрасохтори энергетикӣ ва содироти барқ ба кишварҳои ҳамсоя (дар фасли тобистон) ба таври назаррас беҳтар гардад.

Дар ин давра иқтидорҳои барқистехсолкунандаи кишвар нисбат ба иқтидорҳои давраи то Истиқлолият 928 МВт афзоиш ёфта, аз 4338 ба 5266 МВт расонида шуд. Азму иродаи созандагии Пешвои миллат имкон доданд, ки бо вучуди набудани маблағҳои кофӣ ва баъзе нобовариҳо бунёди неруғохҳои барқии «Сангтӯда-1» ва «Сангтӯда-2», Помир-1, Маркази барқу гармидиҳии Душанбе, хатҳои интиқоли барқии 500 кВ «Ҷануб – Шимол», 220 кВ «Лолазор – Хатлон», хатти интиқоли барқии 220 кВ Тоҷикистонро Афғонистон (Сангтӯда-Пули Хумрӣ) ва «Хучанд – Айнӣ» анҷом ёфта, мавриди истифода қарор гирифтанд. Ҳамаи ин тарҳҳо дар расидани кишвар ба истиқлолияти энергетикӣ қадами бузург ба ҳисоб мераванд.

Бо ҷалби сармояи дохилию хориҷӣ татбиқи лоиҳаҳои «Таҷдиду бозсозии НБО-и Варзоб-1», «Таҷдиду бозсозии гидроагрегати №4 НБО-и Сарбанд» ва «иваз намудани дастгоҳҳои тақсимкунандаи кушодаи 220кВ дар НБО-и Норақ», ба маблағи умумии 350 млн. сомонӣ ба анҷом расида, иншоотҳои мазкур ба истифода дода шуданд. Раванди татбиқи лоиҳаҳои дигар ва барқароркунии иншооте, ки барои кишвар аҳамияти муҳимми стратегӣ доранд, аз ҷумла, неруғохҳои хурду миёнаи барқӣ дар рӯдҳои Вахш ва Зарафшон идома доранд.

Бо мақсади таъмини истиқлоли энергетикӣ ва ба кишвари содиркунандаи неруи барқии арзон ва аз лиҳози экологӣ тоза табдил додани Тоҷикистон татбиқи маҷмуи ислоҳоти иқтисодиву сохторӣ пешбинӣ шудааст. Аз ҷумла, тибқи Консепсияи рушди энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, «Барномаи дарозмуддати

бунёди силсилаи неругоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009-2020» дар ин самт нақши асосӣ доранд. Тибқи барномаи зикргардида то соли 2020 дар қаламрави мамлакат сохтмони 190 неругоҳи хурди барқии обӣ бо маблағи умумии 123,1 млн. доллари ИМА ва бо тавоноии 101,2 ҳазор кВт анҷом дода шуд. Тадбирҳои андешидашаванда ба ҳалли мушкилоти мунтазам бо неруи барқ таъмин намудани аҳоли ва корхонаҳои кишвар нигаронида шудааст ва яке аз воситаҳои асосии рушд дар сатҳи баландтари соҳаҳои саноат мебошанд. «Лекин дар баробари ин, барои таъмини самарабахшии бештари фаъолият дар самти устувории дастрасии қувваи барқ имконияти истифода намудани сарчашмаҳои дигари тавлиди неруи барқ бояд мавриди баррасӣ қарор ёбад» [1].

Имрӯзҳо корҳои сохтмонӣ дар «Кохи нур» – НБО-ҳои Роғун, босуръат идома пайдо карда истодааст. Дар бораи аҳаммияти ин иншоот дар қисматҳои аввали кори илмӣ қайд намуда будем ва аз ҷумла, зикр шуда буд, ки он аз зумраи тарҳхост, ки ба меҳвари идеяи миллии ва ба умеди шукуфоии Тоҷикистон табдил ёфт. Дар тарҳу татбиқи ин иншооти аср, бешубҳа, иродаи қавии Пешвои миллат омили асосӣ ва тақдирсоз будааст.

Бояд зикр намуд, ки давлати абарқудрати шуравӣ неругоҳи Норақро дар муддати қариб 20 сол сохт ва дар 14 соли сохтмони бунёди неругоҳи Роғун ҳатто як агрегати он ба қор дароварда нашуд [14, с.18–19]. Дар ҳоли ҳозир дучархаҳои нахустини неругоҳ бо иқдомҳои бевоситаи Пешвои миллат фаъл карда шудааст.

«Ҳамин тариқ, дар самти расидан ба истиқлоли энергетикӣ аз ҷониби Пешвои миллат ба истехсоли неруи барқи обӣ, ки Тоҷикистон барои ин имкониятҳои бузург дорад, аҳаммияти аввалиндараҷа дода мешаванд. Аз ин рӯ, ҷиҳати бунёди иқтидорҳои нави истехсоли қувваи барқ, таҷдиду барқарорсозии иқтидорҳои мавҷуда ва умуман, рушди соҳаи электроэнергетикаи кишвар лоиҳаҳои зиёди сармоягузорӣ амалан татбиқ шудаанд» [143].

Дар зарфи зиёда аз сӣ соли бадастории истиқлоли комил Тоҷикистон қадамҳои хеле қавӣ дар роҳи таъйин ва таъмини стратегияи миллии оид ба ҳар ҷи зудтар ноил шудан ба истиқлоли энергетикӣ, коммуникасионӣ, озуқаворӣ ва саноатикунории босуръатро гузошт ва муҳимтар аз ҳама, миллат бо иқдоми

Пешвои миллат дар атрофи ин ғояҳои аслии миллии муттаҳид гардид. Ин ғояҳо ҳамчунин, имрӯз дар раванди ташаккули тафаккури миллии ва ба ҳам наздикшавии бештари вилояту ноҳияҳои ҷумҳурии нақши намоёнро иҷро менамоянд.

Раванди амалишавии се барнома аввали стратегияи кишвар нишон доданд, ки соҳаҳои мавҷуда, бидуни такмили соҳаи саноат дар кишвар мушкул ва мураккаб мебошад. Аз ҷониби дигар, зина ба зина расидан ба дастовардҳои назаррас иқтисодии кишварро барои рушди бештару бехтари соҳаи саноат муҳайё намуда, саноатикунонро ба самти ояндаи рушди кишвар табдил медиҳанд.

«Аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳонидани кишвар ва ба кишвари транзитӣ табдил додани Тоҷикистон, инчунин, истиқлоли комили энергетикӣ тақдирӣ дар самти саноатикунории кишвар аст. Дар робита ба ин ва бо дарназардошти аҳаммияти соҳаи саноат дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва таъсиси ҷойҳои корӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии ҳеш 26 декабри соли 2019 саноатикунонии босуръати кишварро ҳадафи ҷоруми миллии эълон намуданд» [142].

Вобаста ба ин, зарур шуморида мешавад, ки то соли 2030 ҳиссаи соҳаи саноат дар маҷмуи маҳсулоти дохилии кишвар ба 22 фоиз расонида шавад. Барои муқоиса бояд ёдовар шуд, ки то имрӯз ҳиссаи соҳаи саноат дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ 17,3 фоизро ташкил медиҳад. Барои расидан ба ин мақсад бояд амалишавии барномаҳои соҳавии қабулгардида ва лоиҳаҳои сармоягузори тахти назорати қатъӣ қарор дода, самаранокӣ ва сифати онҳо таъмин карда шавад.

Бо сабабҳои болозикр, аини замон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолиятро доир ба ҷалби сармояи мустақим, бунёди корхонаҳои навъи истеҳсоли, ба кор андохтани корхонаҳои аз фаъолият бозмонда ва ташкили ҷойҳои корӣ вусъат бахшида истодааст. Мавҷуд набудани баъзе намудҳои ашёи хом дар дохили кишвар барои истеҳсоли маҳсулоти ниҳой масъалаи ҳалталаб мебошад. Вобаста ба ин, дар назар дошта шудааст, ки ашёи хоми барои коркард ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳой воридшаванда, ба истиснои ашёи хоми дар

Тоҷикистон истехсолшаванда ва молҳои зерасизӣ, аз андоз аз арзиши иловашуда ва боҷи гумрукӣ озод карда шавад ва тартиби татбиқи имтиёзҳо муайян шавад.

Аз ҷониби Пешвои миллат ҳадафи ҷоруми стратегӣ эълон шудани соҳаи саноат, дарвоқеъ, нишонаи нигоҳи дурбиниона ва созанда ба ояндаи рушди кишвар буда, бо дарназардошти аҳаммияти ин соҳа дар рушди иқтисодиёти миллӣ, мавҷудияти имкониятҳои истехсоли, аз қабилӣ қувваи барқ, захираҳои корӣ, ашёи хоми маҳаллӣ ва талаботи бозори дохилию хориҷӣ ба маҳсулоти соҳаҳои гуногуни саноат тадбири саривақтӣ ба ҳисоб меравад.

«Соҳаи саноат дар ҳар як кишвар соҳаи таъминкунандаи рушди устувор ба ҳисоб меравад ва аз ин лиҳоз, мамлакатҳои пешрафта маҳз бо истифодаи технологияи нави пурмаҳсул, сарфақору замонавӣ тавонистанд иқтисодиётро дар сатҳи баланд ташкил намоянд ва сатҳи зиндагии шаҳрвандонашонро баланд бардоранд. Ҳамчун намуна метавон қайд кард, ки дар натиҷаи татбиқи ҳадафи ҷорум танҳо соли 2019 ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатӣ дар кишвар ба 27613 млрд. сомонӣ расонида шуд, ки нисбат ба ҳаҷми давраи соли гузашта бо нархҳои муқоисавӣ 13,2 фоиз ё 3220 млрд. сомонӣ зиёд аст» [118].

Дар таъмини саноатикунони босуръат ҳиссаи аҳолии дар соҳаи саноат машғулбуда афзоиш ёфта, шуғли пурмаҳсули аҳоли таъмин мегардад. Таъмини шуғли пурмаҳсул дар соҳаҳои ба содирот нигаронидашуда метавонанд ба дигар соҳаҳо ва умуман, ба иқтисодиёт таъсири назарраси афзоишёбанда расонад.

Ҳадафи меҳварии ин иқдоми муҳим аз кишвари аграриву саноатӣ ба саноативу аграрӣ табдил додан аст. Саноатикунони иқтисоди ҷумҳурӣ омилҳои зиёди таъсир ба рушди иқтисодию иҷтимоии кишварро дорост. Дар навбати аввал он боиси фароҳам омадани ҷойҳои нави корӣ гардида, мушкилоти бекориро коҳиш медиҳад. Инчунин, ҳолати вобастагӣ аз маҳсулоти воридотиро аз байн мебарад. Гузашта аз ин, базаи иҷтимоии давлат аз ҳисоби коргарони саноатӣ мустаҳкамтар шуда, бо ин роҳ сафи мутахассисони баландпояи соҳаи саноат меафзояд. Саноатикунони босуръати мамлакат, яъне бунёди корхонаҳои саноатӣ ва инфрасохтори соҳа барои боз ҳам баланд шудани некуаҳволии шаҳрвандон шароити воқеӣ фароҳам меорад.

Зиёд гардидани корхонаҳои соҳаи саноат ба рушди деҳот низ таъсири муҳим мерасонад. Дар ин масъала оқилона ва бо дарназардошти ҷойгиршавии қувваҳои корӣ бунёд намудани корхонаҳои саноатӣ дар деҳот аҳамияти хос пайдо мекунад.

Ҳамчунин, барои бунёди корхонаҳои саноатӣ маҳалҳои ҷойгиршавии ашёи хом, инфрасохтор ва мавҷудияти қувваи корӣ аҳамияти ҳалкунанда доранд. Дар ин маврид барои роҳбарони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо зарур аст, ки ҷиҳати ҷалби сармояи мустақим дар самти бунёди корхонаҳои нави истеҳсолӣ, барқарорсозии корхонаҳои аз ғайриқонуният бозмонда ва ташкили ҷойҳои корӣ ҷораҳои мушаххас андешанд.

Бо мақсади рушди саноат ва дастгирии соҳибкорӣ дар кишвар имтиёзу сабукиҳоро дар соҳаи саноат, аз ҷумла, андоз, қарз ва ғайраро нишон медиҳем.

Дар баробари ин бояд қайд намуд, ки бо мақсади таъмини ҳадафи эълонгардида бо дастгирии Пешвои миллат дар кишварамон “300 рӯзи ислоҳот оид ба дастгирии соҳибкорӣ ва беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ» эълон гардида, мавриди амал қарор дорад. Таҷҳизоту технологияҳои воридшаванда барои соҳаҳои саноат аз андоз, аз арзиши иловашуда ва бочи гумрукӣ озод карда шудаанд.

Дар умум, тамоми масъалаҳое, ки муҳтавои ташаббусҳои созандаи Президенти мамлакатро ташкил медиҳанд, хусусан, расидан ба истиқлолияти комили энергетикӣ, баромадан аз бунбасти коммуникатсионӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ, саноатикунони босуръати мамлакат, ҳамчунин, масъалаҳои иҷтимоӣ бо ҳам робитаи бевоситаи қавӣ доранд. Аз ҷумла, саноатикунони босуръати мамлакат аз таъминот бо рушди инфрасохтори роҳу нақлиёт, истеҳсоли маҳсулоти ниҳой ва имконоти фурӯши он, маблағгузорӣ ва бисёр масъалаҳои дигар вобастагӣ дорад.

Агар ба таърихи рушди кишварҳои гуногуни олам назар андозем, мебинем, ки масъалаи таъмини соҳаҳои иқтисодӣ бо энергия яке аз масъалаҳои асосӣ ба ҳисоб меравад. Коршиносе таъкид намудааст, ки агар иқтисодиётро ба қатора шабеҳ диҳем, локомотиви он (ҳаракатдиҳандаи он) энергетика мебошад. Лекин

барои он ки ин локомотив иқтисодиётро пеш бурда тавонад, бояд дорои чарху бозуи пурқувват бошад. Чунин дасту бозуи пурқуввати иқтисодиро танҳо саноат ва маҳсусан, саноати вазнин сохта метавонад.

«Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон раванди саноатикунонӣ аз даврони шуравӣ оғоз меёбад. Аммо қайд кардан ҷои астам, ки Тоҷикистон чун баъзе аз ҷумҳуриҳои собиқе шуравӣ барои давлати ягонаи шуравӣ манбаи ашёи хом ба ҳисоб мерафт. Дар он давра имкониятҳои зиёде мавҷуд буданд, ки тамоми маҳсулоти дар Тоҷикистон истеҳсолшавандаи аграрӣ бо ташкил кардани корхонаҳои зиёди саноатӣ дар дохили ҷумҳуриамон коркард ва ба маҳсулоти тайёри саноатӣ табдил дода шаванд. Аммо мутаассифона ин тавр набуд. То Истиқлолияти давлатӣ корхонаҳои саноатии Заводи алюминий, Заводи сементбарорӣ, Комбинати шоҳибобӣ ва ғайраҳо мавҷуд буданд, ки мебоист шумораи онҳо боз ҳам бештар мебуд. Ҳамаи инро ба ҳисоб гирифта, Пешвои миллат барои пешрафту тараққиёти саноати ватанамон супориш доданд, ки ҳадалимкон баровардани ашёи хом, маҳсусан, пахта ва пӯст аз ҷумҳурии манъ карда шавад» [109].

Дар Паёми навбати худ Пешвои миллат ба хотири боз ҳам беҳтар ба роҳ мондани омӯзиши илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ, инчунин, барои тавсеаи тафаккури техникий насли наврас солҳои 2020-2040-ро «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» эълон намуданд, зеро рушди **ин фанҳо омили муҳими таъмини саноатикунонии босуръат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон** мебошад [143].

«Дар партави тамоюли рушди ҷаҳони муосир, дар шароити глобалишавии тамоми ҷабҳаҳои фаъолияти ҷомеа, дар вазъияти талоши кишварҳои пешрафта барои ривочи бозори молу маҳсулот, бе назардошти манфиати кишварҳои истеъмолкунанда кӯшишҳои пайгиронаи Пешвои миллат дар самти аз кишвари аграрӣ индустриалӣ ба кишвари индустриалию аграрӣ (ҳадафи чоруми стратегӣ) табдил додани ҷумҳуриамон иқдоми олии мантиқӣ ва ҷасурона мебошад. Барои ба кишвари индустриалӣ табдил ёфтани пеш аз ҳама, мавҷудияти ду омили асосӣ – манбаи энергия ва фаъолияти беамониати инфрасохтори нақлиётӣ зарур аст. Хушбахтона, ду ҳадафи стратегия, ки дар назди Ҳукумати ҷумҳурии меистод, ин

омилҳоро таъмин карда, заминаи мустаҳкам барои ҳадафи чорум ба ҳисоб мераванд. Дар эълон гардидани ҳадафи чорум мо сиёсати дурбинонаи мантикии Пешвои миллатро баҳри ба яке аз давлатҳои пешбурда мубаддал кардани Тоҷикистон баръало ҳис мекунем» [109].

Ҳамин тариқ, ин чор барномаи стратегии рушди кишвар аз биниши ояндаи дарозмӯҳлат аз ҷониби Пешвои миллат – ниғаждории ваҳдати миллӣ, таъмини амнияти миллӣ, амалӣ намудани принципҳои адолати иҷтимоӣ ва самаранокии иқтисодӣ, беҳсозии неқӯаҳволии мардум дарак медиҳанд.

Дар партави Истиқлоли давлатӣ, инчунин, ташаккули низоми иқтисодии мамлакат ва раҳони кишвар аз бӯҳрони шадиди иқтисодӣ ба Пешвои миллат муяссар гашт, ки Тоҷикистонро аз ҳолати бӯҳрони амиқ бароварда, имкон фароҳам оварад, ки ҷумҳурӣ ба марҳалаи рушди ҳамаи соҳаҳо қадам гузорад. Хусусан, муқовимат ва истодагари низоми иқтисодию иҷтимоии кишвар дар баробари фишори бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ, ки имрӯзҳо идома дорад, бори дигар устувори вазъиати иқтисодию иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибистиқлолро нишон дод.

Ҳадафҳои асосӣ ва барномаҳои стратегии кишвар оид ба ислоҳоти иқтисодӣ, ки бо ташаббусҳои Пешвои миллат марҳала ба марҳала амалӣ гардиданд, барои пурра ҷорӣ гаштани механизмҳои бозории хоҷагидорӣ заминаҳои муносиб ба вучуд оварданд.

«Инкишофи устувори соҳаҳои иқтисодиёт дар заминаи татбиқи босамари ҳадафҳои стратегии рушд имконият дод, ки ҳаҷми даромад ва хароҷоти бӯҷети давлатӣ нисбат ба ММД зиёд гардад. Агар бӯҷети давлатӣ дар соли 2000-ум аз рӯйи даромад 252 млн сомонӣ ё 14 фоизи ММД-ро ташкил дода бошад, соли 2019 ин нишондиҳанда 23 миллиард сомони ро ташкил намуд, ки ин нисбат ба соли 2000 қариб сад баробар зиёд мебошад. Сатҳи камбизоатӣ ба 27,5 фоиз паст шуда, дарозумрии миёнаи шаҳрвандон то 75 сол боло рафт» [143].

Яке унсурҳои муваффақи татбиқи барномаҳои стратегии кишвар ин бо иқдоми Пешвои миллат шомил шудани Тоҷикистон ба Созмони умумиҷаҳонии савдо мебошад. Пайвастании Тоҷикистони озоду соҳибхитӣ ба ин созмони

чаҳонӣ барои кишвари мо имконияти бештари ҳамгироии иқтисодии ҷаҳони ро фароҳам овард. Албатта, пайвасти Тоҷикистон ба Созмони умумиҷаҳонии савдо тақозо мекард, ки кишвари мо чандин марҳалаи мушкилро паси сар наояд ва дар пайи талошҳои ҳастанопазии Президенти мамлакат, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон давлати озоду ободӣ мо ба ин мақсад расид ва Ҷумҳурии Тоҷикистон 2 мартӣ соли 2013 узви комилҳуқуқи ин созмони бонуфузи ҷаҳонӣ гардида, қадами бузурге дар арсаи ҷаҳонӣ гузошт.

Феълан, Тоҷикистон яке аз аъзоёни фаъоли ин созмони бонуфуз буда, дар доираи талаботи он ҳамкориҳои иқтисодиро бо давлатҳои узв рушду густариш мебахшад.

Дар як муддати кӯтоҳ тибқи талаботу муқаррароти Созмони умумиҷаҳонии савдо ба қонуну меъёрҳои амалкунандаи Тоҷикистон тағйиру иловаҳои дахлдор ворид гардида, шумораи зиёди санадҳои нави меъёрӣ қабул карда шуд, ки ин раванд заминаи пайвасти Тоҷикистони соҳибистиклолро ба иқтисоди ҷаҳонӣ муосир таҳким бахшид.

Дар яке аз Паёмҳои худ ба Маҷлиси олии Пешвои миллат таъкид намуданд, ки нишондиҳандаҳои дар соли 2013 пешбиниамудаи барномаи номзад ба Президенти кишвар барои 7 сол, дар маҷмӯъ, иҷро гардиданд. Ҳоло кишвар дар давраи анҷомёбии марҳалаи аввали “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» ва оғози марҳалаи дуюми он қарор дорад.

Дар воқеъ, тайи солҳои охир татбиқи “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» сурат гирифта, тадбирҳои афзалиятноки давраи аввали он ба “Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2020» ворид шуданд ва нишондиҳандаҳои маҷмуии рушди иқтисодӣ, асосан, иҷро гардиданд.

Татбиқи чорабиниҳои “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» ва “Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016–2020» ҷиҳати расидан ба ҳадафи олии кишвар, яъне баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардуми кишвар мусоидат намуд.

Дар баробари ин, соли 2019 “Стратегияи рушди сайёҳӣ барои давраи то соли 2030» қабул гардид ва имкониятҳои сайёҳии Тоҷикистон то ҳади имкон муаррифӣ шуданд. Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ эълон гардидани соли 2018 бошад, ба дарки аҳамияти самтҳои мазкур дар ҳаёти иҷтимоиву иқтисодии мардум тақдирӣ бахшида, шумораи сайёҳоне, ки ба Тоҷикистон омадаанд, сол ба сол меафзояд. Бо вучуди ин, бояд қайд намуд, ки барои расидан ба ҳадафҳои пешбинишуда солҳои зиёд талаб карда мешавад ва барои рушди инфрасохтори соҳа дар ҳамаи минтақаҳои кишвар бояд тадбирҳои иловагӣ андешида шаванд.

Бо дарки зарурати инкишофи инфрасохтори деҳот солҳои 2019-2021 бо иқдоми Пешвои миллат “Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон карда шуданд, ки мақсади асосӣ аз ин амалигардонии талошҳои Ҳукумати мамлакат ба хотири боз ҳам обод кардани Тоҷикистон ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоии аҳоли бо роҳи беҳтар намудани инфрасохтор, пеш аз ҳама, дар соҳаҳои маорифу тандурустӣ, таъсиси ҷойҳои корӣ, таъмин кардани аҳолии деҳот бо оби босифати ошомиданӣ, бунёду таҷдиди роҳҳои маҳаллӣ, рушди инфрасохтори сайёҳӣ ва инкишофи ҳунарҳои мардумӣ, ба талаботи муосир мутобиқ сохтани сатҳи хизматрасонӣ ва баланд бардоштани некӯаҳволии мардум дар ҳар як деҳа ва маҳалли аҳолинишин мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати ҷавону ҷавонон буда, синни миёнаи аҳоли 24 сол ва 70 фоизи сокинони онро шахсони синни то 30-сола ташкил медиҳанд. Бо дарназардошти ин, аз солҳои аввали ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ таҳти сарпарастии Пешвои миллат ба татбиқи сиёсати давлат доир ба ҷавонон ҳамчун неруи ҷамоаи ҷомеа афзалияти бештар муқаррар карда шуд. Дар давоми солҳои соҳибистиқлолӣ дар самти баланд бардоштани нақши ҷавонон дар ҳаёти ҷомеа, муҳайё сохтани шароити мусоид барои таълиму тарбияи онҳо, илму касбомӯзӣ, азхуд кардани забонҳои хориҷӣ ва технологияҳои муосири иттилоотию коммуникатсионӣ тамоми шароити заруриро муҳайё намуда, барои амалӣ гардидани ташаббусҳои онҳо заминаи мусоид фароҳам оварда шуд. Бо ин мақсад дахҳо қонуну қарорҳо ва барномаҳои давлатӣ, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии

Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» қабул гардид, ки он барои муттаҳид намудани ҷавонон ва дар пешрафти кишвар, ҳимояи марзу буми Тоҷикистони азиз, таҳкими пояҳои давлатдорӣ ва корҳои созандагӣ ободкорӣ фаъолона ширкат кардани ҷавонон роҳи васеъ мекушояд.

Ба хотири дар амал татбиқ намудани қонуни мазкур Ҳукумати кишвар таҳти сарвари Пешвои миллат давра ба давра панҷ маротиба Барномаи миллии ҷавонони Тоҷикистон», се маротиба “Барномаи давлатии тарбияи ватанпарастии ҷавонони Тоҷикистон», се маротиба “Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва “Консепсияи миллии сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро қабул карда, иштироки ҷавононро дар ҳалли вазифаҳои мубрам ва муҳими рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишварамон таъмин намуд.

Бо дарназардошти саҳми ҷавонон дар рушди ҷомеа ва иштироки фаъолонаи онҳо дар ҳаёти сиёсӣ иқтисодии мамлакат бо ташаббуси Пешвои миллат соли 2017 “Соли ҷавонон» эълон карда шуд. Ин иқдом барои татбиқи боз ҳам васеи сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон мусоидат намуд ва фазои қору фаъолияти онҳоро дар муҳимтарин соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ - сиёсат, иқтисод ва фарҳанг тақвият хоҳад бахшид. Ба ин восита тарбияи ватандӯстӣ миёни ҷавонон муҳимтарин фишанги ҳаракатдихандаи пешрафти ҷомеа доништа шуда, чорабиниҳои зиёде дар минтақаҳои гуногуни мамлакат доир гардиданд, ки ҳар кадоми он ба боло рафтани ҳисси ватандӯстии наврасону ҷавонон мусоидат намуданд.

Зарурати дигар дар ин самт, яъне ба таври мақсаднок баланд бардоштани нақши ҷавонон ин тақвияти маърифати сиёсӣ ва ҳуқуқии онҳо мебошад. Маҳз маърифати сиёсӣ ва дарки моҳияти равандҳои сиёсӣ миёни ҷавонон сабаби устувории давлат ва оромии кишвар мебошад. Сиёсати ҷавонон давоми мантиқии барномаи миллатсозӣ ва консепсияи «миллати огоҳ» мебошад. Ин нишондиханда, яъне огоҳии миллии миёни ҷавонон, хусусан, зимни ҷаҳонишавӣ ва дар асри иттилоотӣ аҳамияти хос касб мекунад. Солҳои охир ҳамагон шоҳиди он будем, ки баъзе доираҳои байналмилалӣ фақат ба василаи бозӣ бо иттилоот ва бо истифода аз ноогоҳии ҷавонон аз моҳияти равандҳои сиёсӣ, вазъи баъзе

кишварҳоро ба чӣ ҳол оварданд. Ҷавонони ин кишварҳо ба фиреби иттилоотӣ гирифтोर шуда, бузургтарин дастовардҳои худро бохтанд ва акнун барои аз ин тӯфону ноамнӣ берун омадани ин кишварҳо боз даҳсолаҳои дигар зарур аст.

Бо дарки чунин зарфиятҳои ҷаҳони муосир ва зарурати пешрафти ҷавонон барномаи рушди имкониятҳои ин насл ҳамчун самти стратегии рушди давлат аз ҷониби Пешвои миллат муқаррар шуда, татбиқ мегардад. Беҳуда нест, ки Пешвои миллат сиёсати ҷавонро ҳадафи панҷуми стратегии кишвар эълон доштаанд.

Ҷавонон бояд дуруст дарк кунанд, ки манфиати миллии онҳо дар ҷуст ва манфиати нерӯҳои манфиатҳои берунӣ аз ҷӣ иборат аст, зеро ин мавҷи таблиғоти иттилооти берунӣ, ки огоҳона ба сари ҷомеаи мо рехта мешавад, ҷӣ ҳадафҳо нуҳуфтааст.

Бояд гуфт, ки дар солҳои охир таъсири тундгарии динӣ дар байни ҷавонони мо зиёд шуда, ташкилотҳои динии тундгаро дар шакли пинҳонӣ ва ғайриқонунӣ фаъолият мекунанд. Ин созмону гурӯҳҳои тундрави ифротӣ қасд доранд, ки вазъияти дар кишварҳои арабӣ ба амаломадаро, ки дар он ҷавонон нақши муҳим доштанд, ба ғоидаву мақсадҳои шуму муғризонаи худ истифода намоянд. Гурӯҳҳои ситезаҷӯ бо ҳар роҳ мекӯшанд, ки ба ҷавонон тарзи таҳрифшудаи шинохти ҷаҳонро, ки ба низоми сиёсии Тоҷикистон мувофиқ нест, маҷбуран таҳмил намоянд. Гарчанде амали ситезаҷӯӣ дар байни ҷавонони мо ҳанӯз ҷанбаи умумӣ надорад, воқеияти кишварҳои дигар ба мо ҳушдор медиҳад, ки барои ҷилавгирӣ аз он бояд бо тамоми имконоти дастрас иқдом намоем. Ҳамин воқеаҳо собит мекунанд, ки ҳифзи давлатдорӣ миллий ва тамомияту суботу амнияти он як вазифаи ҷонии насли наврасу ҷавон ба ҳисоб меравад.

Омӯзиш ва баррасии фаъолияти густурдаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, роҳи паймудаи кишвар дар самти расидан ба ваҳдату ягонагӣ, баргузор кардани ислоҳоти сиёсиву иқтисодиву иҷтимоӣ, татбиқи барномаҳои стратегӣ нишон медиҳанд, ки натиҷаҳои давраи начандон тулонии соҳибистиклолӣ хеле бузурганд ва шаҳодат аз он медиҳанд, ки ҷомеаи мо ҳамеша ба ҳидоятгар, роҳбар, муаллим ва донишомӯзе дар шахси Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ниёз дорад.

Таҳлили фаъолияти созандагӣю бунёдкорӣ, ташаббуси ватандӯстонаи Пешвои миллат моро ба чунин хулоса овард, ки Сарвари шоистаи давлату мамлакат дар давоми каме зиёдтар аз 30 соли ба сари қудрат омадани худ ба дараҷае рушду камол ёфт, ки на танҳо кишвари соибибистикӯли моро мохирона идора мекунад ва аз бухрони иқисодию сиёсӣ, иҷтимоӣю фарҳангӣ наҷот медиҳад, балки кишварро дар арсаи байналмилалӣ низ маъруфу машҳур менамояд.

Дар маҷмӯъ, ноилшавӣ ба ҳадафҳои стратегии рушди кишвар кори осон набуд. Раванди мазкур ҳамкориҳои кишварро бо ҷомеаи байналмилалӣ тақвият бахшид ва пешрафти назаррасро аз рӯйи нишондиҳандаҳои мақсадноки ҳадафҳои рушди устувор таъмин намуд. Дар ҷомеаи ҳанӯз масъалаҳои зиёде ҳалли ҳудро интизоранд, зеро ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣю иқтисодӣ як раванди бемаҳдуд аст, ки пайваста ба ислоҳот ва беҳбудӣ ниёз пайдо мекунад, вале нуктаи муҳим он аст, ки Тоҷикистон душвортарин марҳалаи гузаришро бо роҳбарии Пешвои миллат паси сар кард ва аз ин пас батадриҷ зиндагии аҳоли рӯ ба беҳбудӣ хоҳад гузошт.

2.3 Саҳми Пешвои миллат дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ

Пас аз хотима бахшидан ба низои дохилӣ, эҳёи ваҳдат ва ворид намудани раванди рушди кишвар ба маҷрои комилан нав барои роҳбарияти кишвар иҷроӣ вазифаи дигари муҳим ва ҳамзамон, мураккаби бахши давлатсозӣ пеш омад, ки ин барқарор намудани робитаҳои хориҷӣ ва муаррифии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ ба сифати кишвари мустақил буд.

Иҷроӣ ин масъулияти мураккаб аз он хотир муҳим буд, ки дар натиҷаи вусъати ташаннуҷи вазъи сиёсии кишвар аз тобистони соли 1992 равобити дучонибаи Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷӣ тадриҷан коҳиш ёфта, як қатор намоёндагӣҳои дипломатии хориҷӣ ҳаётҳои ҳудро ихтисор ва ё фаъолиятшонро дар ҷумҳурӣ муваққатан қатъ намуданд.

Пешвои миллат ин вазъро дарк намуда, ҳанӯз санаи 29-уми сентябри соли 1993 дар нахустин суҳанронии худ ба ҳайси Сарвари давлати соҳибистикӯли тоҷикон аз минбари Созмони Милали Муттаҳид (СММ) нақшаҳои бунёдкорона,

ҳадафҳои сулҳҷӯёна ва азму ниятҳои неки давлати тозаистиклоли Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҳамчун субъекти мустақили робитаҳои байналмилалӣ ба тамоми аъзои ҷомеаи ҷаҳонӣ муаррифӣ намуданд. Ин боис шуд, ки соли 1993 дувоздаҳ созмони байналмилалӣ, аз қабili Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо, Хазинаи байналмилалии асбӯр, Бонки ҷаҳонӣ ва Бонки аврупоии таҷдид ва рушд, соли 1994 ҳашт созмони байналмилалӣ, соли 1995 ду созмон ва соли 1996 ду созмони дигар намоёндагии худро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода, ба фаъолият шуруъ намуданд.

Воқеан, дар шароити на танҳо азбайнравии нуфузи давлат, балки хатари нестшавии худӣ кишвар дар харитаи ҷаҳонӣ сиёсати хирадмандонае бояд пеш гирифта мешуд, ки бақои давлат ва якпорчагии миллатро таъмин мекард ва ҳамзамон, мавқеи сиёсии кишварро дар арсаи байналмилалӣ мустаҳкам менамуд.

Баъди ба даст овардани Ваҳдати миллӣ ин раванд бо талошҳои Пешвои миллат ба авҷи тозаӣ худ расид. Ҷомеаи ҷаҳон эътимод пайдо кард, ки бо миллат ва давлати аз оташи ҷанги мудҳиш худро раҳонида метавон бо қатъият ва умеди том робитаро барқарор намояд.

Самараи чунин сиёсатро мо дар робитаҳои хориҷии гуногунҷанбаи кишвар дар арсаҳои муҳталиф мебинем. Айни замон, Тоҷикистон, дар маҷмӯъ, ба узвияти беш аз 80 созмони минтақавию байналмилалӣ ва ниҳоди молиявии ҷаҳонӣ пазируфта шуда, ҳамроҳ бо дигар кишварҳо дар ҳаллу фасли мушкилоти сиёсӣ амниятӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷаҳон саҳм мегузорад.

Дар баробари ин, Тоҷикистон ба зиёда аз 350 санади байналмилалӣ, ба мисли конвенсия, хартия ва эълонияҳои байналмилалӣ ҳамроҳ шуда, уҳдадорӣҳои худро дар самти расидан ба ҳадафҳои ҷаҳонӣ, аз қабili рушди иҷтимоӣ, беҳбуди вазъи иқтисодӣ, ҳифзи муҳити зист ва амсоли онҳо иҷро менамояд.

Ҳамин тавр, сулҳи муваффақона ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон кишвар ва сарвари ӯ Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро маъруфи олам намуд. Ин риштаи қавии ҳамгирӣ минбаъд Тоҷикистонро ба яке аз давлатҳои ташаббускори сайёра ва Пешвои миллатро дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ ба яке аз саҳмгузорони асосӣ табдил дод.

Бо така ба сиёсати «дарҳои кушода», ки аз иқдомҳои Пешвои миллат буд, Тоҷикистон равиши хоси дипломатияи худро дарёфт намуда, имрӯз дар ҳалли масъалаҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ, глобалӣ фаъолона иштирок менамояд ва дар арсаи байналмилалӣ ба ҳайси як кишвари хостори таъмину таҳкими сулҳу суботи саросарӣ шинохта шудааст.

«Тоҷикистони соҳибистиклол зери парчами ваҳдату ҳамбастагӣ, бунёдкурию созандагии пурсамар дар партави сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ташаббусҳои ҷаҳонии ин шахсияти таърихӣ тавонист ҷойгоҳи шоистае дар арсаи минтақавию байналмилалӣ барои худ касб намояд, чунонки акнун ҳеҷ гуна тасмимгирии дастаҷамъиро дар минтақа бе ҳузури фаъоли Тоҷикистон наметавон тасаввур кард» [148].

Бештари ташаббусҳои мазмуни сиёсӣ, аз ҷумла, ҳалли муҳолифати шаҳрвандӣ аз тариқи муколама, мусоидат ҷиҳати баратарафсозии мушкилоти сиёсӣ ва иқтисодию иҷтимоии Афғонистон, тавсеаи ҳамкориҳои минтақавӣ ва фароминтақавӣ, як қатор ташаббусҳо роҷеъ ба истифодаи оқилона ва одилонаи захираҳои обӣ, густариши робитаҳо дар самти энерҷӣ, мубориза бар муқобили «се бадӣ» ва қочоқи маводи муҳаддир ва даҳҳо пешниҳодҳои дигари арзишманди Пешвои миллат аз сӯйи ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамраъӣ ва ҷонибдорӣ пайдо намудаанд.

Бояд зикр намуд, ки давоми чанд даҳсолаи охир масъалаҳои марбут ба об ба яке аз мавзӯҳои мубрами рӯзномаи ҷаҳонии рушд табдил гаштаанд. Маҳз ба ин хотир дар ҳуҷҷатҳои сатҳи ҷаҳоние, ки солҳои охир қабул гардидаанд, масъалаҳои марбут ба об ба таври васеъ дарҷ мегарданд. Аз ҷумла, агар Ҳадафҳои Рушди Устуворро ба назар гирем, ҳадафи шашуми он пурра ба масъалаҳои об рабт дорад. Бинобар ин, ҷаҳорҷӯбаи воқеияти имрӯзаи иҷтимоию иқтисодӣ масъалии об ҳамчун омили муҳимтарини ҳалли мушкилоти глобалӣ боқӣ мемонад [155].

«Бо дарназардошти ин, яке аз масъалаҳои ҷиддӣ ва мубрам, ки Тоҷикистон дар назди худ гузоштааст, ин дар доираи муносибатҳои байналмилалӣ ҷалб намудани тавачҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ва созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ ба

мушкилоти таъминот бо оби тоза ва ҳифзи муҳити зист, масъалаи зарурати ҳифзи захираҳои обӣ, истифода ва танзими оқилонаи онҳо мебошад. Баёнгар ва тақвиятбахши ташаббусҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаҳои марбут ба об бевосита Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошанд, ки ин ибтикори башардӯстонашон дар сатҳи баланди ҷомеаи ҷаҳонӣ дастгирии ҳамаҷонибаи ҳудро ёфтааст» [136].

«Дар натиҷаи талошҳои зиёд аз ҷониби Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тули даврони соҳибистиклолӣ масъалаи об дар рӯзномаи ҷаҳонии рушд мақоми хосса пайдо намуд ва якчанд ташаббусҳои байналмилалӣ оид ба ҳалли масоили об пешниҳод гардида аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ дастгирӣ ёфтанд» [133].

Ташаббуси аввалини Тоҷикистон дар соли 1999 аз минбари Иҷлосияи 54-уми Маҷмаи Умумии СММ сурат гирифта буд ва Пешвои миллат пешниҳод намуданд, ки соли 2003 «Соли оби тоза» эълон гардад. Сарвари давлат дар он солҳо мушкилоти пешомада ва набзи ҷаҳони муосирро дарк намуда, бо як ташаббуси наву мубраме баромад кард, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ нисбати он бетараф буда наметавонист. Дар асоси ин ташаббуси Пешвои миллат 20 декабри соли 2000 дар Иҷлосияи 55-уми Маҷмаи Умумии СММ соли 2003 ҳамчун соли байналмилалӣ оби тоза эълон карда шуд ва моҳи августи соли 2003 дар шаҳри Душанбе Форуми байналмилалӣ оид ба оби тоза баргузор шуд, ки дар он аз 54 кишвари ҷаҳон ходимони давлатӣ, олимон ва коршиносони масъалаҳои об аз созмонҳои гуногуни ҷаҳон ширкат варзиданд.

Ташаббуси дигари Пешвои миллат оид ба эълон намудани солҳои 2005-2015 ҳамчун Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт» мебошад. 23 декабри соли 2003 Маҷмаи Умумии СММ дар асоси Эъломияи Душанбе Қатъномаи дахлдорро қабул карда, солҳои 2005-2015-ро ҳамчун Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт» эълон кард. Амалиёти Даҳсолаи «Об барои ҳаёт» 22 марти соли 2005 шуруъ гардид ва акнун 22 март ҳамасола чун Рӯзи байналмилалӣ об ҷашн гирифта мешавад.

«Натиҷаҳо ва дастовардҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт» дар миқёси ҷаҳон аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ мусбат ва назаррас баҳогузорӣ шудаанд. Моҳи июли соли ҷорӣ, Дабири кулли Созмони Милали Муттаҳид гузоришро дар бораи натиҷаҳои татбиқи Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои ҳаёт», 2005-2015 интишор кард (А/71/260). Тибқи гузориши мазкур, “Дастовардҳои Даҳсола назаррас будаанд. Дар таърихи СММ Даҳсолаи мазкурро бо назардошти пешравӣ, ки дар ҷараёни он ба даст омадаанд, бо ягон даҳсолаи дигар наметавон қиёс кард» [119].

Аз ҷумла, маҳз ба шарофати ин даҳсола дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон аҳолии ба оби тозаӣ ошомиданӣ дастрасинадошта, тақрибан, ба 700 миллион нафар коҳиш дода шуд. Вобаста ба Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд зикр намуд, ки дар доираи даҳсолаи мазкур 1,648 миллиард доллари ИМА сармояи дохиливу хориҷӣ ба соҳаи обу энергетика ҷалб карда шуданд, ки дар натиҷа тақрибан 1,5 миллион аҳолии кишвар ба оби тозаӣ ошомиданӣ дастрасӣ пайдо намуд [151].

«Дар идомаи ташаббускорӣ дар ҳалли масъалаҳои мубрами байналмилалӣ вобаста ба об моҳи августи соли 2016 дар пойтахти мамлакат – шаҳри Душанбе бо дастгирӣ ва ҳидоятҳои бевоситаи Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Симпозиуми байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Ҳадафи шашуми рушди устувор таҳти унвони “Таъмини дастрасии умум ба об ва беҳдошт» баргузор гардид, ки дар кори он зиёда аз 700 нафар намоёнҳои воломақом аз 90 кишвари олам, 47 ташкилоти байналмилалӣ ва минтақавӣ, ба монанди СММ ва 17 сохтору ниҳоди зертобеи он, Созмони ҳамкории Шанхай, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Созмони ҳамкории иқтисодӣ, Бонки ҷаҳонӣ, Салиби Сурх ва дигарон иштирок намуданд» [151].

Эълон намудани соли 2013 ҳамчун «Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об» пешниҳоди сеюми Пешвои миллат дар асоси Қатъномаи Маҷмаи Умумии СММ аз 20 декабри соли 2010 сурат гирифта, 20-21 августи соли 2013 дар шаҳри Душанбе Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд баргузор гардид. Дар натиҷаи он як қатор санадҳои ниҳой қабул шуданд:

- Эълонии Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об;

- Барномаи амали Конфронси Душанбе оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи об;
- Натиҷаи Конфронси байналмилалӣ сатҳи баланди ҳамкорӣ дар соҳаи об.

Гуфтан ба маврид аст, ки бо ибтикори Пешвои миллат Соли ҳамкорӣ дар соҳаи об эълон шудани соли 2013, мафҳуми дипломатияи обро ба сатҳи амалӣ боло бароварда, онро мукамал намуд.

Даҳсолаи амал об барои ҳаёт, дарвоқеъ, натиҷаҳои зиёду назаррас дар арсаи байналмилалӣ дорад, вале тадбирҳо дар доираи ин даҳсола норасоӣ ва мушкилотро низ, ки боиси суст гардидани пешравиҳо дар роҳи дастбӣ ба ҳадафу вазифаҳои марбут ба захираҳои об шудаанд, ошкор намуд. Дар ин самт мушаххас карда шуд, ки дар мудирияти захираҳои инсонӣ, ниҳодӣ ва молиявӣ камбудӣҳо ба мушоҳида мерасанд. Ин ҷиҳатҳо ва таҳлилҳои дурбинона боис гариданд, ки Пешвои миллат ташаббуси нави навбатиро оид ба об пешниҳод намояд.

Ташаббуси навбатии хеле муҳимми Пешвои миллат доир ба эълон намудани Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» аз ҷумлаи муҳимтарин иқдоми сатҳи ҷаҳонӣ мебошад, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ ҳамчун кишвари башардӯст муаррифӣ намуд. Ин ташаббуси ҷоруми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи об санаи 21 декабри соли 2016 дар асоси Қатъномаи Маҷмаи умумии СММ қабул гардид. Ин пешниҳодро 177 мамлакати ҷаҳон дастгирӣ намуданд.

Тавлиди нахустини идеяи эълони ташаббуси мазкур ба соли 2015 рост меояд. Моҳи апрели соли 2015 Пешвои миллат зимни ширкат ва суҳанронӣ дар Форуми 7-уми умумиҷаҳонӣ об дар шаҳри Тэгуи Ҷумҳурии Корея зарурати қабули ин ташаббусро таъкид намуданд, ки мавриди дастгирии ҳамагон қарор гирифт. Ҳамин тавр, 22-юми марти соли 2018 оғози амали ин ташаббус шуруъ шуд, ки он то 22-юми марти соли 2028 идома меёбад.

Мувофиқи Қатъномаи қабулнамудаи Маҷмаи Умумии Созмони милалӣ Муттаҳид ҳадафҳои ин Даҳсола доираи масъалаҳои зеринро дар бар мегирад, аз ҷумла:

–«рушди устувор ва мудирияти ҳамгироёнаи захираҳои об чихати расидан ба ҳадафҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва муҳити зист;

–роҳандозӣ ва пешбарии барнома ва лоиҳаҳои дахлдор;

–густариши ҳамкорӣ дар ҳамаи сатҳҳо барои мусоидат ба татбиқи вазифа ва ҳадафҳои марбут ба захираҳои об, ки дар сатҳи байналмилалӣ мувофиқа шудаанд, аз ҷумла, Ҳадафҳои рушди устувор».

Ба ҷуз аз ҳадафҳои болозикр, Қатънома, инчунин, муҳиммияти тавсеаи истифодаи оқилона ва самараноки обро бо дарназардошти иртиботи мутақобилаи захираҳои обӣ бо маводи ғизоӣ, захираҳои энергетикӣ ва муҳити зистро дар ҳамаи сатҳҳо махсус таъкид мекунад.

Бояд зикр намуд, ки санаи 22 марти соли 2018 бо ширкати бевоситаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Нью-Йорк Амрико чорабиниҳои махсус доир ба шуруи Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» ташкил ва баргузор карда шуд. Минбаъд ба муносибати ин даҳсола силсилаи чорабиниҳои дигари байналмилалӣ ҳам дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам берун аз он дар кишварҳои дигар доир гардиданд.

Доир ба татбиқи Даҳсолаи байналмилалӣ амал якҷанд ҳамоишҳои байналмилалӣ сатҳи баланд дар шаҳри Душанбе ташкил ва баргузор карда шуданд, ки онҳо «Раванди оби Душанбе» ном гирифтанд. Ҳамин тавр, то имрӯз дар ҷаҳон ҷумлаи «Раванди оби Душанбе» се даври конфронси байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал “Об барои рушди устувор, аз ҷумла, даври якуми он рӯзҳои 20- 21 июни соли 2018, даври дуюм рӯзҳои 6-9 июни соли 2022 ва даври сеюм рӯзҳои 10-13 июни соли 2024 дар шаҳри Душанбе бомуваффақият баргузор шуданд. Бояд зикр намуд, ки чунин чорабиниҳо ҳар ду сол як маротиба аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо СММ баргузор гардида, натиҷаҳои бадастомада, мушкилот, роҳҳои ҳал ва дурнамои татбиқи даҳсола аз ҷониби доираи васеи иштирокчиён мавриди баррасӣ қарор дода мешавад. Бояд зикр намуд, ки баргузори ин чорабиниҳо дар шаҳри Душанбе пешсафии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар пешбарии рӯзномаи глобалӣ оид ба об собит менамояд.

Ҳамин ташаббусҳои дурбинона боис гардиданд, ки дар ибтидои соли 2016 бо икдоми Дабири кулли СММ, раиси Бонки Ҷаҳонӣ ва бо ширкати роҳбарони 10 давлати узви СММ, аз ҷумла, Тоҷикистон Панели сатҳи баланд роҷеъ ба масоили об таъсис ёфта, ба фаъолияти он оғоз бахшида шуд. Мувофиқи он Пешвои миллат дар баробари сарони даҳ давлати аъзои Созмон узви Гурӯҳи сатҳи баланд оид ба масъалаҳои об шуданд, ки боиси ифтихори куули тоҷикистониён мебошад.

Тафовути ибтикори чоруми Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ташаббусҳои қаблӣ дар он зоҳир мегардад, ки он хеле фарогир, васеъ ва инъикосгари ҳам мушкилот ва ҳам роҳи пешрафт ҷаҳонӣ мебошад. Зеро ин ташаббус бо рӯзномаи асосии ҷаҳонии рушд алоқамандии қавӣ дорад, яъне аз онҳо маншаъ гирифта, аз ташаббусҳои мавҷудаи қаблӣ асос ёфтааст.

Ҳадафи асосии ин ташаббусҳои ҷаҳонии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, албатта, бештар ва бештар намудани сатҳи таваҷҷуҳи ҷомеаи байналмилалӣ ба ҳалли васеи масъалаҳои об маҳсуб меёбад. Бо боварӣ метавон гуфт, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон тули ин ду даҳсолаи охир тавассути ташаббусҳои дурандешонаи Пешвои миллат дар масъалаи об тавонист, ки ҷойгоҳ ва аҳаммияти обро дар ин рӯзномаи ҷаҳонӣ мустаҳкам намояд ва ба бештар шудани талошҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ҳалли масъалаҳои марбут ба об саҳми фаъол гузорад. Даҳсолаи мазкур ба рушди устувор, идораи ҳамгиरोёнаи захираҳои обӣ, пешбарӣ ва татбиқи лоиҳаю барномаҳои марбут ба об, тақвияти ҳамкорӣ чӣхати амалисозии ҳадафҳои марбут ба рушди устувор оид ба захираҳои обӣ мусоидат намуда, масоили таҳкими самараноки истифодабарии захираҳои об ва ҳамгироӣ амиқ байни захираҳои обӣ, маводу озуқаворӣ, энерҷӣ ва муҳити зистро дар бар мегирад.

Ҷаҳони имрӯза ба мушкилоти зиёди марбут ба об мувоҷеҳ аст. Нобаробар тақсим шудани манбаъҳои об дар қураи Замин ба он овардааст, ки аз нарасидани оби нӯшокӣ қисми зиёди аҳолии сайёра азият мекашанд ва пешгӯӣ мешавад, ки бо назардошти афзоиши тадриҷии нуфузи аҳоли то соли 2030 қариб 40%-и аҳолии ҷаҳон ба мушкилоти норасоии об дучор мегарданд. Истеъмоли оби нопок бошад, сарчашмаи бемориҳои сироятӣ шуда, сабаби фавти одамон дар бисёр кишварҳо гардидааст.

Ҳамин тариқ, Қатъномаи Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028», ки СММ бо пешниҳоди Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон қабул намудааст, ташаббус ва иқдоми бузурги башардӯстонае аз ҷониби Пешвои миллат ба шумор меравад, ки дар амал татбиқ намудани он ба ҳаёти миллионҳо сокинони сайёра беҳбудӣ ва хушбахтӣ меорад. Он эътибори Тоҷикистонро ҳамчун кишвари ташаббускори ин иқдом боз ҳам боло мебарад.

Зикри як нукта муҳим аст, ки натиҷаҳои ташаббусу ибтикорҳои Пешвои миллат барои баланд бардоштани обрӯю эътибори кишвари мо дар сатҳи ҷаҳонӣ аҳаммияти бузург доранд. Ҳадафҳои Даҳсолаи нав Тоҷикистонро ба иҷрои ду ҳадафи стратегии давлат, яъне расидан ба истиқлолияти энергетикӣ ва амнияти озуқаворӣ хоҳад расонд. Ба ҳам мувофиқ омадани эълони Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор», солҳои 2018-2028 ва қабули «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» барои Ватани азизамон фоли нек мебошад. Яъне, дар ҳамбастагии ин ду барнома, дар ҳолати татбиқи оқилона ва меҳнати босамару софдилонаи халқи азизамон, Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ба натиҷаҳои назаррас ноил гардад, ки барои баланд бардоштани сатҳи зиндагонии мардум мусоидат хоҳад намуд.

Чун дар мавриди ташаббусҳои ҷониби Тоҷикистон дар доираи татбиқи босамари сиёсати хориҷӣ таъкид рафт, бояд зикр дошт, ки пешниҳодҳои ташаббусҳои кишвари мо бо роҳбарии Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаи об маҳдуд нагардидааст.

Сарвари давлати Тоҷикистон ҳамчун сиёсатмадори волоназари сатҳи ҷаҳонӣ дар мавриди мушкилоти дигари сайёра низ ташаббусҳое дорад, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳамовозии зиёде пайдо кардаанд.

«Қобили қайд аст, ки Тоҷикистон зери роҳбарии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар давоми зиёда аз 30 соли Истиқлолият дар баробари баррасии масъалаи об дар сатҳи байналмилалӣ, инчунин, ба проблемаҳои минтақа, аз ҷумла, масъалаи хушкшавии баҳри Арал низ диққати ҷиддӣ медиҳад. Тоҷикистон яке аз

муассисони Хазиначи байналмилалӣи наҷоти Арал буда, дар катори дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ кӯшишҳои худро барои ҳалли ин проблемаи минтақавӣ равона менамояд» [115].

Соли 2020 роҳбарии Хазиначи Байналмилалӣи наҷоти Арал ба дӯши Тоҷикистон гузашт, вале ҳанӯз соли 2002 дар давраи аввали роҳбарии Тоҷикистон дар ин Хазиначи Президенти кишвар, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 3-4 декабри соли 2007 ҳамчун Президенти ХБНА зимни баромад дар Саммити 1-уми оби Осиё ва уқёнуси Ором пешниҳод намуда буданд, ки ба ХБНА мақоми Институти СММ дода шавад, зеро ба андешаи Пешвои миллат, «кишварҳои минтақа ба танҳои наметавонанд бо ин вазъият мубориза баранд». Дар баробари ин барои ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба масъалаи хушкшавии Арал аз ҷониби Президенти вақти ХБНА Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чораҳои махсус оид ба ҷанд масъала андешида шуд, ки яке муаасиртаринҳояш ташкили Консортиуми Байналмилалӣ доир ба истифодаи оби тозаи нӯшокии кӯли баландкӯҳи Сарез дар Тоҷикистон барои обтаъминкунии аҳолии поёноби Осиёи Марказӣ мебошад. Пешниҳод оид ба таъмин намудани кишварҳои Осиёи Марказӣ бо оби тоза тавассути таъсис додани консортиуми мазкур дар сурати татбиқи амалии худ метавонад, мушкилоти дастрасӣ ба обро дар ин ҳавза хеле коҳиш диҳад.

Ташаббусҳо ва саҳми Пешвои миллат дар ҳалли бӯҳрони глобалӣ ва минтақавӣ хеле зиёд мебошанд. Масалан, ташаббус оид ба Бунёди байналмилалӣи ҳифзи пирияхҳо аз ҷумлаи намунаи шоёни таваҷҷуҳи Пешвои миллат ба дурнамои вазъ дар минтақа мебошад. Ин масъала аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Форуми 3-юми Ҷаҳонӣ доир ба иқлим 31 август - 4 сентябри 2009 дар шаҳри Женева, сипас дар Конфронси 15-уми ҷонибҳои Конвенсияи СММ оид ба тағйироти иқлим дар Копенгаген 7-8 декабри соли 2009 садо дода буд. Хушбахтона, 14 декабри соли 2022 ин ташаббуси созандаи Пешвои миллат натиҷаи бузург дод. Дар ин рӯз Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид зимни баргузориҳои иҷлосияи 77-уми худ Қатъномаи «Соли 2025 - Соли

байналмилалии ҳифзи пирияхҳо»-ро бо тарафдории 153 кишвари узви СММ қабул намуд.

Бояд зикр намуд, ки тибқи ҳулосаи олимон дар асоси муқоисаи харитаи геодезӣ ва аксҳои кайҳонии вазъи пирияхҳо дар моҳҳои август–сентябри панҷоҳ соли охир захираҳои оби яху барфи яке аз калонтарин пирияхҳои Осиёи Марказӣ – пирияхи Ванҷах, собиқан Федченко дар Помир қариб сеяк баробар кам шудааст. Агар таъсири номатлуби иқлими сайёра, ки алҳол давраи гармшавиро аз сар мегузаронад, бо ҳамин минвол рафтани гирад, гумон аст, ки дар сад соли наздик аз пирияхи Федченко асаре боқӣ монад.

«Агар барои нигоҳ доштани захираҳои обии Тоҷикистон тадбирҳои зарурӣ андешида нашавад, он гоҳ барои тамоми мамлакатҳои минтақаи Осиёи Марказӣ давраи вазнин ва пурфочиае фаро мерасад ва мушкилоти дастрасии оби нӯшокӣ дар тамоми кишварҳои Осиёи Марказӣ дучанд меафзояд. Чунонки мебинем, масъалаи зикршуда хусусияти глобалӣ дорад ва ҳамкориҳои мустақими ҷомеаи ҷаҳонӣ ва кишварҳои Осиёи Марказиро тақозо менамояд. Яъне, тағйир ёфтани вазъи табиат ва сар задани хатарҳои экологӣ, гузашта аз ин, кам шудани захираҳои ашёи хом ва сӯзишворӣ дар назди башарият ва давлатҳои хурду бузурги сайёра талаботи қатъие пеш мегузорад, ки дар асри XXI ба ҳалли масъалаҳои ҷаҳонӣ оқилона, хайрхоҳона ва эҳтиёткорона муносибат намоянд [52, с.144]».

Бартараф намудани хатарҳои экологии дорои миқёси ҷаҳонии имрӯза тундравиро наменвисандад. Ин мушкилиҳо вақтҳои наздик ба мадди аввал баромада, тамоми низоми муносибатҳоро на танҳо дар саросари Осиёи Марказӣ, балки дар минтақаи фарогире барои даҳсолаҳои асри XXI муайян хоҳад кард, ки ба он масъалаҳои баҳри Арал, кӯли Сарез ва ғайра ҳамроҳ мегардад.

Дар чунин шароит, ба андешаи мо, услубҳои то ба имрӯз истифодашавандаи идоракунии захираҳои об ва истифодаи онро таҷдиди назар намудан лозим аст, то мутобиқкунии он на танҳо бо дарназардошти омилҳои иқлим, балки афзоиши аҳоли ва рушди иқтисодиёт дар дунё, инчунин, камбудии захираҳои оби ошомиданӣ таъмин гардад.

Дар Осиёи Марказӣ, ки захираҳои об дар он омили калидии таъмини рушди устувори минтақа мебошанд, кайҳост, ки зарурати таҳияи барномаи фарогири минтақавӣ оид ба мутобиккунӣ ба тағйироти иқлим эҳсос мешавад.

Саривақтӣ будани чунин барномаро зери таъсири тағйирёбии иқлим босуръат коҳиш ёфтани масоҳати пирахҳои минтақа низ тақозо дорад. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки баъди солҳои 60-уми асри гузашта сеяки пирахҳои минтақа, ки манбаи асосии оби дарёҳои Осиёи Марказӣ мебошанд, нест шудаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти эътирофи ҳаҷми зиёди партовҳои гулхонаӣ дар раванди истифодаи манбаъҳои энергетикӣ рушди минбаъдаи соҳаи энергияи таҷдидшавандаро омили муассири коҳиши партовҳо медонад. Ба ҳамин тартиб, бо ҳидоятҳои Пешвои миллат кишвари мо ба истифодаи пурсамари манбаъҳои таҷдидшавандаи энергия, алаҳхусус, гидроэнергетика, ки ба рушди иқтисодиву иҷтимоӣ, мутобикшавии аҳоли ба тағйирёбии иқлим ва ташаккули «иқтисоди сабз» мусоидат менамояд, таваҷҷуҳи хосса медиҳад. Ҳамзамон бо ин, бунёди иншооти гидроэнергетикӣ ба коҳиши хавфи офатҳои табиӣи вобаста ба об бештар мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, рушди соҳаи гидроэнергетика аз ҷониби Пешвои миллат аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доништа мешавад.

Бо сабаби тағйирёбии иқлим, яъне торафт гарм шудани ҳавои сайёра, ки яке аз омилҳои асосии он афзоиши мунтазами партовҳои гази карбон ба атмосфера мебошад, ҳоло рушди «энергияи сабз» дар миқёси ҷаҳон ба масъалаи бисёр муҳимму мубрам табдил ёфтааст. Бо дарназардошти чунин вазъ, инчунин, бо мақсади ҳалли мушкилоти соҳаҳои иқтисодӣ ва аҳолии кишварамон дар самти таъминот бо неруи барқ кишвари мо таҳти сарвари Пешвои миллат тасмим гирифтааст, ки истиқлолияти энергетикӣ Тоҷикистонро қомилан таъмин намояд.

Имрӯз миқёсу андозаи хатарҳои умумиҷаҳонӣ ва минтақавӣ афзуда, ба тақдири қулли инсоният ва амнияти давлатҳою кишварҳои хурду бузург таҳдид менамояд. Унсурҳои рӯзафзуни ҷинояткорӣ муташаккил, терроризми байналмилалӣ, ифротгароӣ динӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва қочоқи силоҳ, ҳамчунин, афзудани ихтилофи мазҳабӣ, зиддиятҳои қавмию

нажодӣ, бархӯрди тамаддуну тамоюлҳои идеологӣ ва тарғиби ғояҳои таҳрибкорӣ зӯроварӣ, ҷангу куштор торафт бештар хатари умумичаҳонӣ пайдо мекунад. Мавҷудияти сарҳади давлатии тулонӣ бо дарозии беш аз 1300 км. бо Афғонистон бо таҳдиду хатарҳои мавҷуда, аз қабилӣ, терроризми байналмилалӣ ва экстремизми динӣ, қочоқи аслиҳа ва маводи муҳаддир, вазъи ин кишварро ба яке аз масъалаҳои доғи сиёсати хориҷии Тоҷикистон табдил додаст. [52]. Аз ин рӯ, амнияти Тоҷикистонро бе барқарорсозии сулҳу субот дар Афғонистон тасаввур кардан имкон надорад. Бо дарназардошти ин, дар сиёсати байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо иқдоми бевоситаи Пешвои миллат таъмини сулҳу субот дар Афғонистон ба ҳайси яке аз мавзӯҳои муҳимтарин арзёбӣ гардида, роҳбарияти кишвар таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониро пайваста ба ин масъала ҷалб менамояд [99, с.25–34].

Мавқеи фаъоли Сарвари давлати Тоҷикистон, Пешвои миллат дар масъалаи ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳалли воқеии бӯҳрони Афғонистон, барои ҳамагон маълум ва равшан аст. Пешниҳоди роҳбарияти Олии Тоҷикистон дар иҷлосияи махсуси Маҷмаи Умумии Созмони Милалӣ Муттаҳид моҳи июни соли 1999 дар бораи ташкили навори субот дар атрофи Афғонистон имрӯз низ ҳамчун саҳеҳтарин формулаи ҳалли бӯҳрон дар ин кишвари ҳамсоя боқӣ мемонад [54].

Пешвои миллат чандин бор таъкид намуда буданд, ки тамоми тасмимҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ оид ба мубориза бар зидди терроризми байналмилалӣ, хусусан, дар қаламрави Афғонистон ба манфиатҳои Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошанд. Аз ин лиҳоз, Тоҷикистон соли 2001 маъракаи байналмилалӣ зиддитеррористии ИМА ва кишварҳои НАТО-ро дастгирӣ намуда, ҷиҳати муваффақона амалӣ намудани чораҳое, ки барои ба эътидол овардани вазъи Афғонистон равона шудаанд, имрӯз ҳам ҳамаҷониба кӯмак мерасонад.

Мутаассифона, имрӯз дар Афғонистон қувваҳои муайяни байналмилалӣ ва ҳавзаҳои геополитикӣ на фақат маркази терроризму экстремизми ҷаҳониро ба вучуд овардаанд, балки боз ба он саъй мекунанд, ки тавассути онҳо парваришу интиқоли манбаи арзонбаҳои маводи муҳаддир ва хариду фурӯши яроқро ба роҳ монанд.

«Маводи мухаддир, ки аз Афғонистон содир мегардад, марзҳои Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказиро чун роҳрави транзитӣ истифода намуда, ба Россия ва дигар давлатҳои Осиёву Аврупо интиқол меёбад. Яъне, маҳз маблағҳои аз қочоқи маводи мухаддир дастрасшаванда яке аз манбаъҳои асосии маблағгузориҳои унсурҳои террористӣ ва экстремистӣ мебошанд. Вобаста ба ин, Тоҷикистон, ки бар зидди маводи мухаддир, терроризм ва экстремизм муборизаи беамон мебарад, имрӯз дар миёни кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳамчун як сипарӣ минтақаи буферӣ қарор дорад» [52, с.134].

Бинобар ин, афзоиши қочоқи маводи мухаддир ва таҳдидҳои, ки аз он бармеоянд, ба назар гирифта, Пешвои миллат, роҳбарияти кишвар пайвасти ҷомеаи ҷаҳониро ба талошҳои муштарақ дар мубориза бар зидди ин офати ҷаҳонӣ даъват менамояд. Дар ин самт пешниҳоди Сарвари давлат дар бораи «Андешидани чораҳои глобалӣ дар мавриди мубориза бар зидди нашъамандӣ ва таблиғи тарзи ҳаёти солим» низ мавриди истиқболи ҷомеаи ҷаҳонӣ қарор гирифтааст.

Таҳти сарвари Пешвои миллат Тоҷикистон аз минбарҳои гуногун ҷиҳати муттаҳид намудани кӯшишҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ барои ҳалли масъалаи қочоқи маводи мухаддир (Конфронси байналмилалӣ “Тоҷикистон бар зидди маводи мухаддир, соли 1999, Душанбе), ташкили Эътилофи байналмилалӣ бар зидди маводи мухаддир (ҷаласаи 53-юми Ассамблеяи Генералии СММ, соли 2003), ташкили Маркази Созмони ҳамкории Шанхай бар зидди маводи мухаддир (Ҳамоиши сарони давлатҳои СХШ, соли 2008, Душанбе) ва ғайра ташаббусҳои манзур сохтааст.

Тоҷикистон, ки аз ҳамсояи наздики Афғонистон аст, то кунун низ саҳми худро дар самти ҳалли бӯҳрони Афғонистон ва мубориза бо терроризми байналмилалӣ гузошта истодааст. Зеро авзои ҷаҳон рӯз то рӯз ноором мегардад. Дар баробари Афғонистон, айни замон, дар Сурия, Ироқ, Либия, Ҷаман, Миср муноқишаҳо идома доранд. Ҷанг дар ин давлатҳо боиси пайдо шудани ҳазорон гурезаҳо гардидааст. Гурӯҳҳои террористии “Ал-Қоида», “ДИИШ», ТЭТ ҲНИ ва ғайра ба амният ва ваҳдати миллии Тоҷикистон таҳдиди бевосита доранд ва

кӯшиш менамоянд, ки амнияти суботи Тоҷикистонро осебпазир намоянд. Ниҳоди террористии ба ном “Давлати исломӣ» кӯшиши зери тасарруф гирифтани минтақаҳои нав ба нав дар кишварҳои гуногунро дорад, паҳншавии ғояҳои тундгароӣ дар Афғонистони ҳамсоя моро хушдор медиҳад, ки ҳамеша хушёру зирак бошем, гирифтори дасисаву фиреби бегонагон нашавем, ваҳдату суботро боз ҳам устувортар гардонем.

Раванди босуръати ҷаҳонишавӣ муносибатҳои наздики миллатҳо ва давлатҳоро густариши бесобиқа баҳшида, дастрасӣ ба комёбиҳои навину арзишманди башарӣ ва баҳрабардорӣ аз дастовардҳои тафаккури созандаи инсониро барои аҳли башар муяссар мегардонад. Дар баробари ин, мушкилоти моддиву маънавӣ ва ахлоқии башар низ хусусияти глобалӣ касб карда, ин амр боиси торафт афзудани фишор ба сохторҳо ва арзишҳои миллӣ ва фарҳангии халқҳо ва ангезиши бархӯрди тамаддунҳо мегардад.

Барои расидан ба ҳадафҳои мазкур дипломатияи фарҳангӣ ва башардӯстонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои ҷиддиеро чун таҳкими пояҳои робитаҳои фарҳангӣ ва башардӯстонаро дар арсаи байналмилалӣ иҷро менамояд.

Ба шарофати ҳамкориҳои фаъолонаву судманди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо яке аз зерсохторҳои СММ оид ба масъалаҳои илм, маориф ва фарҳанг (ЮНЕСКО) Тоҷикистон тавонист, ки ҷашнвораҳои зиёдро ба феҳристи мероси умумиҷаҳонии ин созмони бонуфуз ворид намояд. Дар ин самт боиси ифтихор аст, ки бо ташаббуси бевоситаи Пешвои миллат ва сарони як қатор кишварҳои дигар соли 2010 тибқи қатъномаи махсуси Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ҷашни аҷдодии тоҷикон – Наврӯз мақоми байналмилалиро соҳиб гашта, моҳи марти соли 2015 Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари 11 кишвари ҳавзаи Наврӯз дар таҳияи санадҳои ниҳой ҷиҳати дохил намудани ҷашнвораи Наврӯз ба Феҳристи фарҳанги ғайримоддии ЮНЕСКО ширкат намуд.

Шахсияти Сарвари Тоҷикистон, Пешвои миллат чун роҳбари олимақом ба ҷаҳониён собит намуд, ки дар умқи андешаҳои сиёсӣ ва сиёсати амалиаш масъалаҳои мубрами муносибати Шарқу Ғарб ва бархӯрди тамаддунҳои гузаштаву имрӯза ғунҷоиш ёфтааст.

Воқеан, Пешвои муаззами миллати фарҳангпарвари тоҷик бо пешниҳоду ҳидоят ва тарҳҳои илман асосноки фарогири манфиатҳои умумии инсонӣ дар арсаи байналмиллалӣ ҳамчун сиёсатмадори созандаву башардӯст эътироф гардида, кишвари тозаистиклоли Тоҷикистонро муваффақона ба шоҳроҳи рушду пешрафти ҳамаҷониба роҳнамоӣ карда истодаанд.

Бо шарофати ин сиёсати муваффақи роҳбари дурандеш Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикистон мавқеи худро дар сиёсати байналмилалӣ ва ҳаллу фасли мушкилоти глобалӣ мустаҳкам намуда, ба доираи ҳамкории худ давлатҳои бисёрро ворид кард ва бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ тавозуни муносибатҳо ва манфиатҳои худро таъмин гардонид.

Албатта, дар солҳои оянда таҳаввулот ва дигаргуниҳои ҷиддӣ дар фазои геополитикии ҷаҳон ва хусусан, дар муносибати қудратҳои бонуфузи ҷаҳонӣ фазои татбиқи сиёсати бисёрсамтиро мураккабтар менамояд. Шиддат ёфтани ихтилофи байни қудратҳои ҷаҳонӣ ба вазъияти умумии байналмилалӣ таъсири ҷиддии худро мегузорад, ки вазъияти минтақаи мо низ аз он истисно нест. Бинобар ин, воқеияти муосири равандҳои ҷаҳонӣ ва байналмилалӣ, тамоюли шаклирифтаистодаи геосиёсӣ талаб менамоянд, ки таҷрибаҳои даврони Истиклолияти кишвар ба таври хеле ҷиддӣ омӯхта шуда, ин таҷрибаи сиёсӣ бо пайгирии боз ҳам васеъ, ба таври воқеъбинӣ ва прагматизми сиёсӣ таҳти сарвариин Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон идома дода шавад.

ХУЛОСАҲО

1. Дар низоми роҳбарии сиёсӣ ва давладории миллӣ ҷойгоҳ ва мақоми институти «Пешвои миллат» асосӣ буда, зарурату аҳаммияти он дар мушкилтарин ва мураккабатрин лаҳзаҳои таърихӣ инкишофи ҳаёти ҷамъиятӣ, раҳнамоии дурусту дурбинонаи равандҳои ояндаи рушди Тоҷикистон собит гардидааст. Бинобар ин, ҳифзи ҳуқуқи маънавии он аз ҷониби оммаи кишвар ва бо мақсади нигоҳдошти меросияти институти мазкур тарғиби солими арзишҳои он миёни насли наврас муҳим мебошад.

2. Воқеаҳои солҳои соҳибистиклолӣ нақш ва мақоми баланди Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар самти муайянсозии роҳҳо ва усулҳои рушди давлат ва қобилияти ғавқулодаи идоракунии бомуваффақияти раванди давлатдорӣ нишон доданд. Рӯйдодҳои гуногуни сиёсӣ иқтисодӣ собит намуданд, ки хусусиятҳои сарварӣ ва нишонаҳои шахс ба ҳайси пешвои ҷомеа маҳз дар ҳолатҳои бӯҳронӣ бештар зоҳир мегарданд.

Бинобар ин, дар як ҷомеаи тағирёбандаи муосир таваҷҷуҳ ба ҳастии Пешвои миллат боз ҳам меафзояд, зеро дар ташаккули модели ҳокимияти миллӣ нақши Пешвои миллат омили меҳварӣ мебошад. Ин нақш дар он зоҳир мешавад, ки Пешвои миллат имкон дорад, ки тавассути истифодаи салоҳияти худ метавонад неруи инсонӣ ва иқтидори моддӣи кишварро баҳри ҳалли мушкилоти мавҷуда дар ҷомеа равона созад ва ба мушкилоти пешомада сари вақт вокуниши мусбат нишон дода, низоми мавҷударо ба равандҳои муосир мутобик созад.

3. Заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба раванди касби таҷрибаи роҳбарӣ ва марҳилаи ба сари қудрат омадани сарвари сарсупурдаи миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рост омада, тамоми бурди моддӣи маънавии давлат ва миллат дар зарфи зиёда аз сӣ соли истиқлоли давлатӣ зери раҳнамоӣ, ғавқолияти роҳбарӣ ва кӯшишу талошҳои ӯ ба даст омадаанд.

4. Пешвои миллат падидаест, ки решаҳои пайдоишаш ба давраҳои дури таърихӣ рафта мерасад. Он дар ҳар давраи замон вобаста ба шакли мазмунӣ давлатдорӣ бо тарзҳои гуногун арзи ҳастӣ мекунад. Пешвои миллат ҳамчун шакли

роҳбарии сиёсӣ дар шинохти миллатҳо, дар умум, омили мусбат арзёбӣ мегардад. Аз ҷониби дигар, таносуби Пешвои миллат бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ монанд нест. Дар ҷое он бо як шакли роҳбарии сиёсӣ шабоҳат дорад, дар ҷойи дигар, он ифодаи хоси сарвари сиёсӣ дар ҷомеаҳои гуногуни миллӣ шуморида мешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳоди Пешвои миллат кафили устуворӣ, амну амонӣ ва муваффақияти давлат дар роҳи расидан ба мақсадҳои бузурги стратегӣ шинохта мешавад.

5. Оид ба институти «Пешво», дар мисоли Пешвои миллат ва нақши он дар таъмини рушди босубот ва ваҳдати ҷомеа миёни муҳаққиқон нигоҳ ва арзёбии ягона ҷой надорад. Дар солҳои охир, падидаи Пешво ва сарвари сиёсӣ аз тарафи олимон ва коршиносони тамоми ҷаҳон ҳамчун омили рушди устувори ҷомеа баҳогузори карда мешавад. Дар ин росто нигоҳҳои мусбат ва акси он аз таҷрибаи таҳлили даврони гуногуни рушди ҳаёти сиёсии миллату кишварҳо зиёданд. Дар таҷрибаи сиёсӣ ва амалии давлатдорӣ ва дар доираҳои илмию академикии Тоҷикистон бошад, чунин нигоҳҳо маъмулан ягона ва мусбат мебошанд. Ин ҷиҳатро маҷмуи дастовардҳои Тоҷикистони соҳибистиклол ва шумораи зиёди осори гаронмояи ҷомеашиносони ватанӣ тасдиқ менамоянд. Он ҷиҳат эътирофи худро пайдо мекунад, ки ҷомеа ҳамеша ба Пешвои тавоно ва бомаърифате ниёз дорад, ки масъулияти баланди шахрвандӣ дошта, дар ҷаҳони технологию пур аз рақобат омода аст мустақилона ҳадафҳои мушаххас намояд, ба онҳо ноил гардад ва дар вазъиятҳои гуногуни барои ҳаёти давлату миллат зарурӣ қарорҳои муфиду тақдирсоз қабул карда тавонад.

6. Усулҳои мухталифи таҳлил ва робитаҳои гуногуни айнию назариявии сифатҳои Пешвои миллат дар симои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба хулосае меоранд, ки хусусиятҳои тарҷумаиҳолии ӯ ва иртиботи сабабии он ба раванди рушди давлат як таҷриба ва методи ҷолибу самарабахши илмӣ мебошад. Чунин таҷрибаро мустақиман дар мисоли хусусиятҳои биографии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва таъсири он ба раванди рушди Тоҷикистони соҳибистиклол санҷидан мумкин аст. Яъне, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон аз рӯйи сифат, рафтор, амал ва равишҳои хоси роҳбарӣ дорандаи маҷмуи нишонаҳост, ки хоси пешвоёни миллӣ мебошанд.

7. Фақат барқарорсозии сулҳу субот ва ҳомӯш кардани низои дохилӣ кифоя аст, ки Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Пешвои ҷовидонаи миллат шуморида шавад, вале дар ин партав садҳо омили сабабро овардан мумкин аст, ки ба иродаи сиёсӣ ва руҳи миллатсозӣ ӯ иртиботи қавӣ дошта, арзишу мақоми Пешво будани ӯро тақмил медиҳанд. Аз ҷумла, аз сифр шуруъ намудани механизмҳои муносири идораи давлат, сиёсати хориҷӣ, демократикунонӣ, соҳаи мудофия, тасдиқи рамзҳои миллӣ ва барқарорсозӣ ба маҷрои устувори рушд равона намудани иқтисоди миллӣ ва ғайраҳо аз қабili таркиботи муҳимтарини овони сарвари Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошанд.

8. Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон на танҳо худшиносии миллиро дар Тоҷикистон ба авҷи камол расонид, балки шинохти мусбат ва ҷойгоҳи сазовори кишварро дар арсаи байналмилалӣ таъмин намуд. Дарвозаҳои Тоҷикистон ба истиқболи шарикони дерину навинаш боз гардид, равобити Тоҷикистон бо кишварҳои Шарқу Ғарб вусъати беназир касб кард, нуфуз ва мақоми Ҷумҳурии соҳибистиклол ва фазилати сиёсатмадориву давлатдорӣи Президенти кишвар, Пешвои миллат дар ҷаҳони муосир мавриди эътирофи ҳамагон қарор гирифт. Татбиқ ва ривочи фарҳанги давлатдорӣи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва андешаҳои гуманистию назарияи сиёсии ӯ сабаб шудаанд, ки имрӯз ҳам дар кишварҳои абарқудрати ҷаҳон ва ҳам дар мамлакатҳои рӯ ба тараққӣ, ҳам дар мамлакатҳои исломӣ ва ҳам дар давлатҳои, ки низоми дунявиро ихтиёр кардаанд, Пешвои миллати тоҷиконро бо самимияту ихлос ва арҷгузорӣ ба фарҳанги олии инсонӣ ва сиёсиаш пазирай мекунанд. Ин истиқболи ифтихорангез истиқболи ҷаҳонии миллати тоҷик аст. Ин аст, ки Президенти ҷумҳурӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар саросари кишвар чун Пешвои ормонии миллӣ маҳбубияти азим ва бисобиқа пайдо кард ва ҳам дар миқёси байналмилалӣ ба ҳайси “Пешвои асри 21” ва ҳомии нангу номуси миллати тоҷик эътибори бузурге касб намуд.

9. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сарварию раҳнамоии Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар давоми зиёда аз сӣ соли Истиқлолияти давлатӣ дар пешбурди сиёсати хориҷӣ ва тақвияти ҷойгоҳу нуфузи худ дар арсаи ҷаҳонӣ ба қомеъҳои назаррас ноил шуд. Тавсеа ва равобӣ ба кишварҳо ва созмонҳои олам бо ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва риояи шарикӣ асоси сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил дода, кишвари мо бар асоси сиёсати дарҳои кушода робитаҳои гуногунсамтро бо тамоми кишварҳо ва созмонҳое, ки ба манофеи миллии мо эҳтиром мегузоранд, густариш бахшид.

10. Дар давраи соҳибистиқлолӣ, хусусан, пас аз расидан ба ваҳдати миллӣ, таҷрибаи пешбурди «сиёсати кушода»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ғояи он бевосита аз тарафи Пешвои миллат пешниҳод ва тарҳрезӣ гардида, дар амал татбиқ шудааст, собит намуд, ки тавсеаи робитаҳои шарикӣ судманд, дӯстона ва ҳамкории мутақобилаи дучониба бо давлатҳои олам ва бароҳамонии равобити бисёрҷониба ба кишварҳо дар ҳошияи ташкилотҳои байналмилалию минтақавӣ баҳри тавсе бахшидани раванди рушди усутвори бахшҳои сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳуқуқи мамлакат, таъмини сулҳу суботи сартосарӣ, ҳамзамон, мақоми муносиб ва шоистаро касб намудани Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ нақши бузург доштааст.

11. Президенти ҷумҳурӣ, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаи таъриху фарҳанг, маънавият ва санъату адабиёт амалҳоро анҷом доданд, ки миллати тоҷикро аз маҳлутшавӣ дар тамаддуни глобалӣ наҷот дода, ҳувияти онро нигоҳ дошт. Ин хизмати Пешвои миллат дар радифи хизмати бузургтарин ҳомиёни тамаддуни тоҷикон қарор гирифта, номи ӯро дар қатори дигарон ҳамчун шахси таърихӣ ҷовидонӣ мегардонад.

12. Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шарофати иродаи қавии сиёсии Пешвои миллат дар самти бунёди давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, ягона ва иҷтимоӣ ба муваффақиятҳои назаррас ноил шуд. Аз нигоҳи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ин муваффақиятҳо равшану возеҳ мебошанд. Асри XXI бо шароити берунаи босуръат тағйирёбандаи рушд ба мардуми кишвар вазифаҳои нав ва то андозае

фарогиранда пеш мегузорад, ки ноилшавӣ ба онҳо низ ниёзро ба неруи муттаҳидкунадаи Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дучанд месозад.

Ҳамин тавр, аз таҷрибаи Тоҷикистон дида мешавад, ки дар системаи идораи давлат нақши институти Пешвои миллат хеле зарурӣ ва арзишманд аст. Хусусияти таърихӣ хизматҳои Пешвои миллат аз он иборат аст, ки дар шароити ниҳоят мураккаби дохилӣ ва байналмилалӣ бо камоли ҷасоратмандӣ ва худфидоӣ ба барқарор намудани сохти давлатдорӣ ва рукнҳои муҳимми идораи кишвар оғоз намуд ва гузашта аз ин, бори гарони масъулияти сиёсиро дар раванди модернизатсияи самтҳои рушди ҷумҳурӣ ба дӯш гирифт.

Вобаста ба нуктаҳои болозикр барои таҳкими ваҳдати миллий дар ҷомеа, татбиқи ҳадафҳои стратегӣ ва сиёсати давлатӣ, ҳифзи муваффақонаи манфиатҳои миллий – эътирофу эҳтироми институти “Пешвои миллат” ва дар зимни он тарғибу ташвиқи сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, муттаҳид шудани тамоми сокинони кишвар атрофи барномаҳои давлатсозӣ ӯ ва ба кишварҳои мутараққии олам табдил додани Тоҷикистон муҳим мебошад.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

– Дастовардҳои сиёсӣю иқтисодӣ ва иҷтимоӣю фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дурнамои рушди устувори кишвар ба институти «пешвои миллат» саҳт алоқаманд мебошад. Пешвои миллат неруи меҳварӣ ва асосии пешрафти давлат ва ҷеҳраи таъсиргузори миллӣ дар низоми сиёсии давлат мебошад. Ҳифзи ин институт дар оянда яке аз шартҳои асосии муваффақияти давлатдорӣ дар Тоҷикистон хоҳад буд.

– Ҳамон тавре ки дар лаҳзаҳои ҳасоссоистарини таҷаккул ва таҷкили давлатдори соҳибистиклоли Тоҷикистон ниҳоди «пешвои миллат» нақши таърихӣ бозид, дар оянда низ ин нақш ҷиҳати пойдор нигоҳ доштани раванди бомароми рушди давлат ва суботи миллӣ дар кишвар бештар хоҳад шуд.

– Азбаски дар замони роҳбарии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷанд насл ба воя расид ва таҳти таъсири ҳамин сиёсат тафаккури сиёсии насли ҷавони имрӯза шакл гирифтааст, истифодаи самараноки ғояҳои меҳварии Пешвои миллат дар тарбияи минбаъдаи ғоявии ҷавонони кишвар муҳим мебошад.

– Бо мақсади шинохти боз ҳам васеи ҷеҳраи сиёсӣю сарварии Пешвои миллат ва зарурати баланд бардоштани дараҷаи огоҳии аҳоли аз қору пайқори муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, илова бар таҳқиқотҳои ҷомеашиносӣ, анҷом додани таҳқиқотҳои иҷтимоӣ-психологӣ, ки ба шинохти шахсии сарвари давлат нигаронида шудааст, муҳим ба назар мерасад. Ҳолати мазкур боиси он мегардад, ки аҳолии кишвар, хусусан, ҷавонон ба ҷуз аз паҳлӯҳои фаъолияти роҳбарӣю дипломатии Пешвои миллат, ҳамзамон, ўро ҳамчун як инсонӣ барҷаста ва як шахсияти таърихӣ ба таври қомил шиносанд ва ин “шинохт”-ро ҳамчун намунаи олии ватандӯстӣ, ҷавонмардӣ, қавииродагӣ ва азхудгузаштагӣ минбаъд дар фаъолияти худ мавриди қорбурд қарор диҳанд.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

I. Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва суханронии сарварони сиёсӣ

1. Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи нерӯгоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009-2020 [Матн] // Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. аз 2 феввали соли 2009.
2. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // – Душанбе: Ирфон, 2015. – 80 с.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат [Матн] // ш.Душанбе, 14 ноябри соли 2016, № 1356.
4. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [Матн] // аз 1 декабри соли 2016, №636.
5. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи «Соли бузургдошти Имоми Аъзам» эълон кардани соли 2009 [Матн] // 15 сентябри соли 2008, № 538.

II. Китобҳо

6. Абдуллоҳи Р. Эмомалӣ Раҳмон–Пешвои миллат:ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии масъала [Матн] / Абдуллоҳи Р. – Душанбе: Ирфон, 2016.– 54 с.
7. Адаир Д. Психология власти: концепция непрерываемого лидерства [Текст] / Д. Адаир.Пер.с англ.М.Котельниковой.М., 2004. – 320с.
8. Адизес И. Идеальный Руководитель: почему им нельзя стать и что из этого следует, Альпина Бизнес Букс [Текст] / И. Адизес. – 2008. – 262 с.
9. Адизес И. Стили менеджмента. Эффективные и неэффективные Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс [Текст] / И. Адизес. – 2009. – 199 с.
10. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: В 4 т [Текст] / Аристотель. М.: «Мысль», 1983. Т. 4. – С. 376–644.
11. Асадуллаев И.К. Политика, религия и философия [Текст] / И.К. Асадуллаев. –Душанбе: Эджод, 2009. – 35 с.
12. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп [Текст] / Э. Берн.– Екатеринбург : Литур, 2000. – 319 с.
13. Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу [Текст] / Ж. Блондель.– М.: Б.и., 1992. – 136 с.
14. Ваҳдат, давлат, президент [Текст] / Ҷилди VI. Душанбе, «Деваштич», 2007. – 256 с.
15. Вебер М. Избранные произведения [Текст] / М. Вебер.– Пер. с нем./Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденоко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
16. Восеъ Қ. Истиқлол ва ваҳдат – ду рукни қисматсози миллати тоҷик. Ваҳдат, давлат, президент. Ҷилди VI [Матн] / Қ. Восеъ.– Душанбе, «Деваштич», 2007. – С.60–61.
17. Воҳидов А., Сайидзода З. Ш. Мактаби сиёсии Пешвои миллат – ҷароғи роҳи пешрафт [Матн] / А. Воҳидов, З. Ш. Сайидзода.– Душанбе: «Контраст», 2020. – 76 с.

18. Гегель Г. Политические произведения [Текст] / Г. Гегель. – М., 1978. – 438 с.
19. Гулахмедов М. Национальные и политические процессы независимости Таджикистана [Текст] / М. Гулахмедов. – Душанбе: Матбуот, 2001. – 230 с.
20. Гулмаҳмадов М., Сулаймонӣ Ҳ. Эмомалӣ Раҳмон Асосгузори давлати навини тоҷикон [Матн] / М. Гулмаҳмадов, Ҳ. Сулаймонӣ. – Душанбе, 2014.–222 с.
21. Зокиров Г.Н. Донишномаи сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 602 с.
22. Зокиров Г.Н. Донишномаи сиёсӣ. Ҷилди II [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2015. – 536 с.
23. Зокиров Г.Н. Олами муосир ва дарёфти роҳу воситаҳои асосии таҳким ва тақмили ваҳдати ҷомеа. Ваҳдат, давлат, президент. Ҷилди VI [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, «Деваштич», 2007. – С.120–129.
24. Зокиров Г.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2010. – 520 с.
25. Зокиров Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2011;
26. Идиев Х.У. Традиции и новации в контексте изменения общественной жизни современного Таджикистана [Текст] / –Душанбе, 2006.–120 с.
27. Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бунёди давлатдорӣ милли. Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию амалӣ [Матн] / – Хучанд: Дабир, 2022.- 507 с.
28. Карлейль Т. Герои, почитание героев и героическое в истории [Текст] / То мас Карлейль.– М.: Эксмо, 2008.— 864 с.
29. Макиавелли Н. Государь [Текст] / Н. Макиавелли М. – 1990. – 84 с.
30. Макиавелли Н. Избранные сочинения [Текст] / Н. Макиавелли М. – М., 1982. – 503 с.
31. Монтескье Ш.Л. О духе законов [Текст] / Ш.Л. Монтескье.– М., 1999. – 674 с.
32. Муқаддимае бар тафаккури давлатӣ. «Набзи замон». Маҷаллаи Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / №1.2013, Душанбе. – 60 с.
33. Муҳаммад А.Н. Истиқлоли сиёсӣ ва таҳкими давлатдорӣ милли: (Монография) [Матн] / А.Н. Муҳаммад. – Душанбе, 2015. -156 с.
34. Наботов С.Х. Андешаҳои ҷаҳонӣ ва милли перомунӣ шахсият ва хизматҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон [Матн] / С.Х. Наботов.–Душанбе, 2018. – 88 с.
35. Назаров Т. Таджикистан: экономика, политика, международное сотрудничество [Текст] / Т.Назаров. – Минск, 2003. – 264 с.
36. Назаров Т., Сатторзода А. Дипломатияи муосири тоҷик [Матн] / Т.Назаров, А. Сатторзода. – Душанбе, 2006. – 224 с.
37. Ницше Ф. Так говорил Заратустра: [перевод с немецкого] [Текст] / Ф. Ницше. – Москва: Издательство АСТ, 2015. – 416 с.
38. Носирҷон С., Шарифзода А. Тоҷики оламшумул [Матн] / С.Носирҷон, А. Шарифзода. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 372 с.

39. Олимов К. Истиклолияти давлатӣ ва худшиносии миллӣ [Матн] / К. Олимов. – Душанбе, Эр-граф, 2013. –
40. Олимов К. Симои сиёсӣ ва фарҳангии Пешвои миллат. Душанбе. 2018. – 79 с.
41. Олимов К. Уроки междатжикского конфликта и перспективы мирного процесса в Таджикистане [Текст] / К. Олимов. – Душанбе, 2003. – 119 с.
42. Пешвои миллат – меъмори ваҳдат. Ҷилди XXV [Матн] / 2016. – 422 с.
43. Платон. Сочинения в трёх томах. Том 3. Часть 1 [Текст] / Платон. – М., 1971. – 687 с.
44. Плутарх. Избранные жизнеописания. Т.1 [Текст] / Плутарх. – М., 1987. – 592 с.
45. Политическая психология: учебник / под общ.ред. А.А. Деркача. – М.: Деловая книга, 2003. – 856 с.
46. Политическая психология: словарь-справочник (Учебное пособие для высших учебных заведений) [Текст] / – Херсон, 2004. – 164 с.
47. Равино А. В. Основы лидерства: тексты лекций для студентов специальности 1 – 25 01 07 «Экономика и управление на предприятии» [Текст] / А. В. Равино. – Минск: БГТУ, 2014. – 85 с.
48. Блондель Ж. Политическое лидерство: Путь к всеобъемлющему анализу [Текст] / Ж. Блондель. – М.: Российская академия управления, 1992. – 135 с.
49. Раззоқов Б.Ҳ. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон – сарвари ҳокимияти иҷроия [Матн] / Б.Ҳ. Раззоқов. – Душанбе «Ирфон», 2010. – 356 с.
50. Раҳмонов Э.Ш. Таджики в зеркале истории. От Арийцев до Саманидов [Матн] / Э.Ш. Раҳмонов. – Душанбе: «Ирфон», 2012. – 676 с.
51. Раҳмон Э. Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ҳаштум [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: «Ирфон», 2009. – 576 с.
52. Раҳмон Э. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён (нашри дувум) [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе: «Ирфон», 2016. – 704 с.
53. Раҳмон Э. Уфукҳои истиқлол [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2018. – 436 с.
54. Раҳмонов Э. Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Э. Раҳмонов. – Душанбе: Ирфон, 2002, ҷ. II. – 409 с.
55. Раҳмонов Э. Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ҳаштум [Матн] / Э. Раҳмонов. – Душанбе: «Ирфон», 2009. – 576 с.
56. Раҳмонов Э. Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ [Матн] / Э. Раҳмонов. – Душанбе: Ирфон. – 2006. – 372 с.
57. Сайидзода З. Ш. Тоҷикистони муосир: масъалаҳои мубрами истиқлоли миллӣ [Матн] / З. Ш. Сайидзода. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2016. – 608 с.
58. Сайидзода З.Ш. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / З. Ш. Сайидзода. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2014. – 260 с.
59. Сайидзода З.Ш., Холов А.С. Нақши сиёсии Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон дар рушди босуботи Тоҷикистон [Матн] / З.Ш. Сайидзода, А.С. Холов. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2014. – 144 с.

60. Сайидзода З.Ш.Мафҳумҳои бунёдии назарияи сиёсии Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон [Матн] / З.Ш.Сайидзода.– Душанбе, 2018. – 422 с.
61. Самиев А.Ҳ. Нух тезис дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ– Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Асосгузори давлатдорӣ навини тоҷикон [Матн] / А.Ҳ. Самиев.– Душанбе «Эр–граф»,2018. – 187 с.
62. Сатторзода А. Арзишҳои ваҳдати миллӣ [Матн] / А. Сатторзода.– Душанбе, 2017.– 252 с.
63. Стогдилл Р. Справочник по лидерству. Обзор теории и исследований [Текст] / Р. Стог-дилл. – Нью-Йорк, 1974. – 319 с.
64. Тард Г. «Законы подражания/ Les lois de l'imitation (1890, рус. перевод 1892, по изд. Ф. Павленкова [Текст] / Г.Тард. М.: Академический Проект, 2011 –304 с.
65. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке: Пер. с франц. / Предисл. Гарольда Дж. Ласки [Текст] / Алексис де Токвиль. –М.: Прогресс, 1992. – 554 с.
66. Усова Ю.В. Политические элиты регионов современной России: факторы трансформации и векторы позиционирования: монография [Текст] / Ю.В. Усова. – Владикавказ: ИПЦ СОИГСИ ВНЦ РАН и РСО-А, 2015. – 268 с.
67. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибора аз 2 ҷилд) Ҷилди 2 (О – Я) Зери таҳрири Сайфиддин Назарзода [Матн] / Душанбе – 2008.– 944 с.
68. Фаттоев С. Президент Эмомали Раҳмон. В кн. Эмомали Раҳмон: нашо ҷеҳ – еҷинств, соғласе, создае [Матн] / Душанбе: Ирфон, 2000. – С.112–113;
69. Хемпилл Дж. Лидерство в малых группах / Дж. Хемпил. – М., 1954. – 214 с.
70. Хидирова М.У. Ҳокимияти сиёсӣ (таҷрибаи таҳлили иҷтимоию сиёсӣ) [Матн] / М.У. Хидирова. – Душанбе: Дониш, 2011. – 117 с.
71. Худобердӣ Х. Ваҳдат – кағолати ҳастии миллат. Маҷмӯаи мақола ва матни суҳанронии солҳои 2010–2015 [Матн] / Х. Худобердӣ.–Душанбе: «Эр–граф», 2015. – 260 с.
72. Ҳайати дипломатӣ. Душанбе [Матн] / 2019. – 351 с.
73. Ҳаниф Ш., Мирзошо С. Меъмори ваҳдат [Матн] / Ш. Ҳаниф, С. Мирзошо. – 2004.-290 с.
74. Шаблинский И.Г. Политическое лидерство: Триумфы в публичной политике: в рамках права и вне их: Учебное пособие [Текст] / И.Г. Шаблинский. – М.: Институт права и публичной политики, 2012. – 136 с.
75. Шарипов А. Нақши Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар таҳкими ҳокимияти давлатӣ ва истиклолияти миллӣ [Матн] / А. Шарипов - Душанбе: Деваштиҷ, 2005.-70 с.
76. Шарипов А. Эмомалӣ Раҳмонов – Президенти мо [Матн] / А. Шарипов. – Душанбе, 2006. – 324 с.
77. Шарифзода А., Асадов А. Тоҷикистон–20 [Матн] / А. Шарифзода, Асадов А. –Душанбе, «Ирфон», 2011. – 372 с.
78. Шарифзода А., Қосимӣ З. Эмомалӣ Раҳмон ва соли Имоми Аъзам. Китоби 9. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – 2011. –372 с.

79. Шарифзода А., Қосимӣ З. Эмомалӣ Раҳмон ва соли тамаддуни ориёӣ. Китоби 6. Нашри дуюм. Китоби 5. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

80. Шарифзода А., Қосимӣ З. Эмомалӣ Раҳмон ва соли фарҳанги оламгир. Китоби 5. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – Душанбе. – 2011. – 372 с.

81. Шарифзода А., Қосимӣ З. Эмомалӣ Раҳмон ва чомеаи ҷаҳон [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 372 с.

82. Шарифзода А., Қосимӣ З. Президент [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 372 с.

83. Шарифзода А., Қосимӣ З. Эмомалӣ Раҳмон: Оғози марҳилаи нав. Китоби 7. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Қосимӣ З. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

84. Шарифзода А., Муродов Н. Эҷози Раҳмон [Матн] / А. Шарифзода, Муродов Н. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

85. Шарифзода А., Фаттоев С. Эмомалӣ Раҳмон ва оғози марҳалаи созандагӣ. Китоби 3. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Фаттоев С. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

86. Шарифзода А., Фаттоев С. Эмомалӣ Раҳмон наҷотбахши миллат Китоби 1. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Фаттоев С. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

87. Шарифзода А., Фаттоев С. Эмомалӣ Раҳмон поягузори сулҳ ва ваҳдати миллий. Китоби 2. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Фаттоев С. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

88. Шарифзода А., Шамсиддинов С. Э. Раҳмон ва соле, ки ба қарнҳо баробар аст. Китоби 4. Нашри дуюм [Матн] / А. Шарифзода, Шамсиддинов С. Э. – Душанбе: «Ирфон». – 2011. – 372 с.

89. Шелдрейк Дж. Теория менеджмента: от тейлоризма до японизации [Текст] / Дж. Шелдрейк. – СПб., 2001. – 303 с.

90. Эмерсон Р. Избранные произведения. С введ. Джона Морлея и вступ. ст. Ю. И. Айхенвальда. Пер. с англ. С. Г. Займовского. Москва: «Проблемы эстетики» [Текст] / Р. Эмерсон. – 1912. XIV. – 228 с.

91. Ясперс К., Бодийяр Ж. Призрак толпы [Текст] / М., 2023. – 304 с.

92. Ятимов С. Паёми Пешвои миллат ва масъалаҳои рушди давлат [Матн] / С. Ятимов. – Душанбе, 2019. – 120 с.

III. Мақолаҳои илмӣ

93. Ацин Г.К. Политическое лидерство: оптимальный стиль [Текст] / Г.К. Ацин // Общественные науки и современность. 1993. №2. – С.115–126.

94. Абашкина Е., Косолапова Ю. О теориях лидерства в современной политической психологии [Текст] / Е. Абашкина, Ю. Косолапова // США: экономика, политика, идеология. 1993. №4. – С.22–34.

95. Авцинова Г.И. Политическое лидерство [Текст] / Г.И. Авцинова // Гос-во и право. 1993. №5. – С. 12–17.

96. Такер Р. О лидерстве в политике [Текст] / Р. Такер // Материалы семинара: Политическое лидерство и президентская форма правления. Алматы, 2003. – С. 22–38.

97. Аслов С. Эмомалӣ Раҳмон – асосгузори мактабинави сиёсати хориҷӣ [Текст] / С. Аслов // Сиёсати хориҷӣ, №2, 2016.–С. 3–11.

98. Бобоев Қ.Ф. Мақоми инстиутути президентӣ дар таҳкими ризоату худшиносии миллӣ ва рушди ҷомеаи тоҷик. Проблемы формирования национальной идеи в Республики Таджикистан [Текст] / Қ.Ф. Бобоев // (Материалы научно–практической конференции). Душанбе, 2007.– С.146–157.

99. Зоҳидов Н. Барқарорсозии сулҳу субот ва эҳёи иқтисодии Афғонистон дар сиёсати байналмилалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Н. Зоҳидов // Сиёсати хориҷӣ, №1, 2012.– С.25–34.

100. Мак Грегор Д. Человеческий фактор в производстве [Текст] / Д. Мак Грегор Социс // Социологические исследования, 1995, № 1, с. 146-151.

101. Кузнецова И.О. Компаративный анализ концепта «политическое лидерство» в западной школе политической науки [Текст] / И.О. Кузнецова // Вестник Саратовской государственной юридической академии. № 6 (89), 2012.– С.215–220.

102. Саидзода Д.А. Формирование и развитие образа политического лидера в современных условиях [Текст] / Д.А. Саидзода // Вестник Таджикского национального университета. 2018. №7. – С. 316-319.

103. Славомир Г.Идеология лидера в постсоветском Таджикистане [Текст] / Г. Славомир // Центральная Азия и Кавказ. № 6 (66), 2009. – С.123-134.

104. Такер Р. О лидерстве в политике [Текст] / Р. Такер // Материалы семинара: Политическое лидерство и президентская форма правления. Алматы, 2003. – С. 22–38.;

105. Холики А., Рахимов Н.Т.Новый этап формирования национальной идеи в Таджикистане [Текст] / А.Холики, Н.Т. Рахимов // Ахбори ДДХБСТ №2 (38), 2009.– С.104 –113.

106. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен [Текст] / Дж. Хоманс // Современная зарубежная социальная психология. М., 1984. – С. 83-91.

IV. Диссертатсияҳо ва авторефератҳо

100. Абдулло Д.А. Нақши ниҳоди Пешвои миллат дар ҳифзу таҳкими Истиқлоли давлатӣ (таҷрибаи Тоҷикистон. [Матн]: дис. илм. сиёсӣ. – Душанбе, 2023. – 184 с.

101. Воронин С. А. Эволюция политического лидерства в исламском мире в контексте концепции «третьего пути» в 40–е г. XX в. – нач. XXI в.: Индонезия, Ливия, Иран [Текст]: автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Москва. 2010. – 49 с.

102. Тоджев Ф.Н. Эмомали Раҳмон - основатель и руководитель внешней политики Республики Таджикистан (1992-2018 гг.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Душанбе.2019.- 27 с.

103. Хидирова М. У. Институт лидерства в контексте трансформационного общества (на материалах Республики Таджикистан) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра. филос. наук. –Душанбе. 2009. – 40 с.

104. Удникова О. И. Политическое лидерство в условиях трансформации российского общества: на примере Северо–Кавказского Федерального Округа [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Москва, 2013. – 24 с.

105. Абдуллоев Н.С. Становление и развитие института политического лидерства в Таджикистане [Текст]: дис. ... канд. полит. наук. – Душанбе, 2015. – 138 с.

106. Шоазимов П.Т. Таджикская идентичность и государственное строительство в Таджикистане [Текст]: дис. д-ра филос. наук. – Душанбе, 2006. – 251 с.

V. Рӯзнамаҳо

107. Садои мардум [Матн]. – 5 июли соли 1997.

108. Ҷумҳурият. Мулоқоту музокироти сатҳи олий миёни Тоҷикистону Чин [Матн]. – 21.05.13 №: 69–70

109. *Рӯзнамаи «Садои мардум»* [Матн]. – №24 (3974), Душанбе, 2.03.2019)

110. Садои мардум [Матн]. – 15 июни соли 2000.

111. Садои мардум Ҳадафҳои созанда амалишавандаанд [Матн]. – №71 (3551) 02.06.2016

VI. Манбаъҳои электронӣ

112. «Роғун» рамзии ҳамдилии Пешвои миллат бо миллат. [Захираи электронӣ]. URL: <http://www.tvt.tj/rogun-ramzii-khamdilii-peshvoi-millat-bo-millat> (санаи мурочиат: 11.06.2022).

113. Абдуҷабборов М.А. Демократия, Пешвои миллӣ, Конституция: бунёди ваҳдат ва суббот. [Захираи электронӣ]. URL: mts.tj (санаи мурочиат: 23.05.2022).

114. Аҳмедов Ҷ: «Эмомалӣ Раҳмон дар асл пешвои миллат аст». [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/abbor-ahmedov-emomal-ra-mon-dar-asl-peshvoi-millat-ast/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).

115. Баҳромзода М. Баҳри Арал: кӯшишҳои Тоҷикистон дар пешгирии хушкшавии он. [Захираи электронӣ]. URL: environment.tj/bahri-aral-kushishhoi-tojikiston-dar-peshgirii-hushkshavii-on/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).

116. Вакилони Парлумон лоиҳаи Қонуни ҚТ «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат»-ро баррасӣ карданд. [Захираи электронӣ]. URL: <http://khovar.tj/2015/12/vakiloni-parlumon-loi-ai-onuni-t-dar-borai-asosguzori-sul-u-va-dati-mill-peshvoi-millat-ro-barras-kardand/> (санаи мурочиат: 04.11.2022).

117. Ганҷҳои ихлосу муҳаббат. Андар фазилат ва корномаҳои Эмомалӣ Раҳмон – пешвои ормонии миллати тоҷик. [Захираи электронӣ]. URL: http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=6792 (санаи мурочиат: 08.10.2022).

118. Ғуломносилова Ф. М. Саноаткунонии босуръат–ҳадафи чоруми миллӣ. [Захираи электронӣ]. URL: <https://mts.tj/2708/news/> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

119. Доклад Генерального секретаря: Международное десятилетие действий «Вода для жизни», 2005–2015 годы, и дальнейшие усилия по обеспечению устойчивого освоения водных ресурсов. [Захираи электронӣ]. URL: <https://undocs.org/ru/A/71/260> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

120. Зухуров Ш. «Дар замоне, ки касе ба як соати ояндаи зиндагӣ бовар надошт, ӯ буд, ки зимомӣ роҳбариро ба даст гирифт». [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/sh-zu-urov-dar-zamone-ki-kase-ba-yak-soati-oyandai-zindag-bovar-nadosht-bud-ki-zimomi-ro-bariro-ba-dast-girift/ (санаи мурочиат: 23.09.2022).

121. Иҷлосияи таърихӣ роҳи ваҳдати миллиро ҳамвор сохт. [Захираи электронӣ]. URL: <http://harakat.tj/main/ciyosat/358-ilosiyai-tarih-roi-vadati-milliro-amvor-soht.html> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

122. Қабули Қонун «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат». [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/abuli-onun-dar-borai-asosguzori-sul-u-va-dati-mill-peshvoi-millat/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).

123. Қодирӣ А.: «МН МО ҚТ воқеияти мавҷударо ба расмӣ даровард». [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/a-odir-mn-mo-t-vo-eiyati-mav-udaro-ba-rasmiyat-darovard/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).

124. Латифзода Р. Дар таърих ба кам шахсиятҳое муяссар мегардад, ки ҳамчун пешвои воқеии миллат шинохта шаванд. [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/r-latifzoda-dar-tarih-ba-kam-shahsiyat-oe-muyassar-megardad-ki-amchun-peshvoi-vo-eii-millat-shinohta-shavand/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).

125. Лоихаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ—пешвои миллат» дар палатаи поёнии Парлумон баррасӣ шуд. [Захираи электронӣ]. URL: <http://khovar.tj/2015/11/loi-ai-onuni-um-urii-to-ikiston-dar-borai-asosguzori-sul-u-va-dati-mill-peshvoi-millat-dar-palatai-poyonii-parlumon-barras-shud/> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

126. Мақсудов А. [Захираи электронӣ]. URL: <http://www.hakikati-sugd.tj/index.php/politics/2622-ra-bari-va-datofarin-va-peshvoi-millat> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

127. Мақсудов М. <http://www.hakikati-sugd.tj/index.php/politics/2622-ra-bari-va-datofarin-va-peshvoi-millat> 23.04.2015 (санаи мурочиат: 23.06.2023).

128. Мухторов К. Мафкураи миллӣ дар таҳкими давлати миллӣ. [Захираи электронӣ]. URL: <http://www.hakikati-sugd.tj/index.php/politics/5516-mafkurai-mill-dar-ta-kimi-davlati-mill>. (санаи мурочиат: 23.05.2022).

129. Пешвои миллат: аз таҳкими ваҳдати миллӣ то эътибори ҷаҳонӣ. [Захираи электронӣ]. URL: http://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=37687 (санаи мурочиат: 12.07.2022).

130. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони Пешвои асри XXI сарфароз гардонида шуд. [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

131. Раиси Парлумони Тоҷикистон: Ё халқро аз парокандагӣ, миллатро аз нестшавӣ ва давлатро аз ғурӯпошӣ наҷот додааст. [Захираи электронӣ]. URL: Khovar.Tj/2015/12/Raisi-Parlumoni-To-Ikiston-Hal-Ro-Az-Parokandag-Millatro-Az-Nestshav-Va-Davlatro-Az-Fur-Posh-Na-Ot-Dodaast/ 9.12.2015 (санаи мурочиат: 23.05.2022).

132. Раҳнамо А. «Масъалаи Пешвои миллат хеле фаротар аз масъалаи як шахс аст». [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/a-ra-namo-masalai-

peshvoi-millat-hele-farotar-az-masalai-yak-shahs-ast/ (санаи мурочиат: 24.05.2024).

133. Ташаббусҳои глобалии Пешвои миллат дар масъалаи об ва сахми кормандони соҳа дар амалисозии он. [Захираи электронӣ]. URL: <http://gst.tj/ru/> (санаи мурочиат: 27.12.2023).

134. Тоҷикистон: Чаро сохтмони неругоҳи Роғун тӯл кашид? [Захираи электронӣ]. URL: <https://cabar.asia/tg/to-ikiston-charo-sohtmoni-nerugo-i-ro-un-t-l-kashid/> (санаи мурочиат: 23.08.2023).

135. Хамидова П. Переоценка социального беспорядка: Таджикистан и экономический крах перестройки. [Захираи электронӣ]. URL: <https://ca-network.org/archives/7338> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

136. Худобердӣ Х. Тоҷикистон ва нақши он дар ҳалли яке аз проблемаҳои ҳазорсолаи нав. [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/ (санаи мурочиат: 12.05.2023).

137. Ҳамидиён И. Сохтмони «Роғун» идеяи миллии мост. [Захираи электронӣ]. URL: <http://harakat.tj/main/prezident-tj/24476-sohtmoni-roun-ideyai-millii-most.html> 15.11.2018 (санаи мурочиат: 02.11.2022).

138. Ҳимояти ҳукукии Зоиров аз тарҳи «Роғун». https://www.bbc.com/tajik/news/2009/12/091208_sq_social_democrat.shtml. 8.12.2009 (санаи мурочиат: 23.05.2022).

139. Шарифзода А., Сироджов З. Эмомалӣ Раҳмон и Год памяти Великого имама. [Захираи электронӣ]. URL: president.tj (санаи мурочиат: 10.01.2023)

140. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. URL: president.tj/node/195 (санаи мурочиат: 11.02.2024)

141. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 15.04.2009 [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/> (санаи мурочиат: 11.02.2024)

142. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 26.12.2018 [Захираи электронӣ]. URL: <https://prezident.tj/event/missives/17365> (санаи мурочиат: 25.02.2022)

143. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ, 26.12.2019 [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/> (санаи мурочиат: 21.01.2024).

144. Паёми табриқ ба муносибати сеюмин солгарди ба имзо расидани Созишномаи умумии истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, 26.06.2000 [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/node/9635> (санаи мурочиат: 21.01.2024).

145. Суханронӣ дар маҷлиси ботантана бахшида ба 20-умин солгарди Иҷлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Тоҷикистон, 19.11.2012 [Захираи электронӣ]. URL: president.tj/node/3780 (санаи мурочиат: 21.01.2024).

146. Суханронӣ дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба 100-солагии матбуоти тоҷик. [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/> (санаи мурочиат: 21.01.2024).

147. Суханронии Президенти ҶТ Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи 63 АГ СММ аз 26.09.2008. [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj/> (санаи мурочиат: 21.01.2024).

148. Шарифзода А., Шамсуддинзода С. Сиёсати муваффақи сиёсатмадори тавоно. [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj> (санаи мурочиат: 30.09.2019)
149. Шестнадцатого ноября Таджикистан празднует День президента и вспоминает судьбоносную 16-ю сессию Верховного Совета Таджикистана. [Захираи электронӣ]. URL: <https://tj.sputniknews.ru/politics/20171116/1017887788/kak-rahmon-stal-liderom-nacii.html> (дата обращения: 02.07.2022)
150. Эмомалӣ Раҳмон ба миллати тоҷик адолат, саодат ва ваҳдат овард. [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/emomal-ra-mon-ba-millati-to-ik-adolat-saodat-va-va-dat-ovard/ (санаи мурочиат: 02.07.2022).
151. Ташаббусҳои байналмилалӣ Тоҷикистон дар соҳаи об. Нашр шуд. . [Захираи электронӣ]. URL: www.president.tj (санаи мурочиат: 23.05.2022).
152. Суханронӣ ба муносибати Рӯзи Ваҳдати миллӣ шаҳри Душанбе. [Захираи электронӣ]. URL: <http://president.tj> (санаи мурочиат: 11.02.2024).
153. Тарҳи «Роғун» дар барномаҳои интихоботии аҳзоб. [Захираи электронӣ]. URL: www.bbc.com/tajik/news/2010/02/100222_parties_raghun. (санаи мурочиат: 23.05.2022).
154. Исмонов С. [Захираи электронӣ]. URL: khovar.tj/2015/12/said-afar-ismonov-onuni-peshvoi-millat-r-i-toza-dar-tani-ormon-oi-millist/ (санаи мурочиат: 23.05.2022).
155. Сомонаи расмии СММ. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> (санаи мурочиат: 23.05.2022).

VII. Адабиёт бо забони англисӣ

156. Political Leadership. [Electronic resource]. URL: <http://politicalleadership.org/events/sheffield-2015/> Публикации этой группы исследователей в открытом доступе: Mark Bennister Prime Ministers in Power: Political Leadership in Britain and Australia (2012) (date of access: 23.04.2022).
157. The Global Leadership Project: A Comprehensive Database of Political Elites» [Electronic resource]. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2491672. (date of access: 12.11.2022)
158. Adizes I.K. Leading Management/Mismanagement Styles: How to Identify a Style and What to Do about It. M., 2010. P. 132.
159. Bass B. Leadership and performance beyond expectations. New York: The Free Press, 1985. – ??? p.
160. Bass B. Leadership, Psychology and Organizational Behavior. N.Y., 1960
161. Bern E. Structure and Dynamics of Organizations and Groups. N.Y., 1984.–P. 43. – 116 p.
162. Blake R.R., Mouton J.S. How to choose a leadership style. Training and development Journal, 36, 48–47/ 1982. – 189 p.
163. Covey R.S. Principle Centered Leadership. M., 2009. C. 254.
164. Grebe E..Woermann M. Institutions of Integrity and the Integrity of Institutions: Integrity and ethics in the politics of developmental leadership. [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.dlprog.org/news/review-transformative->

political-leadership-making-a-difference-in-the-developing-world-by-robert
rotberg.php (санаи мурочиат: 26.09.2023).

165. Hemphill J. Situational Factors in Leadership. Columbus. 1949. – 136 p.
166. Hersey P., Blanchard K.H. Life cycle theory of leadership // Training and Development Journal, 1969. № 23 (5). –P. 26–27.
167. House R. A Rath-goal Theory of Leadership Effectiveness// Administrative Science Quarterly. N.Y. 1971.№16, PP. – 321–338 p.
168. Kotter P.A. Force for Change: How Leadership Differs From Management. N.Y., 1990. P. 14. –
169. Likert R. New patterns of management.– New York: McGraw–Hill, 1961.
170. March, James G.On leadership / James G. March and Thierry Weil.p. cm. – 213 p.
171. Maslow A.A. Theory of Human Motivation // Psychological Review. 1943. №50. PP. 370–396.
172. McGregor D. Human Side Of Enterprise // Management Review. № 11. 1957. 41–49 pp.
173. Ritzi C., Schaal S.PolitischeFührung in der “Postdemokratie» // AusPolitik und Zeitgeschichte. 2010. № 2–3. S. 3.
174. Schüttemeyer S.S. PolitischeFührungimParlament // AusPolitik und Zeitgeschichte. 2010. № 2/3. S. 18.
175. Simon H.A. Models of Bounded rationality. Cambrige, MA: MIT Press, 1982. – 124 p.
176. Stogdill R.M. Stogdill’s Handbook of Leadership. N.Y., 1974. P. 47.
177. The Oxford Handbook of Political Leadership / Edited by R. A. W. Rhodes and Paul 't Hart. [Electronic resource]. URL: [Http:// www.oxfordhandbooks.com /view/10.1093/oxfordhb/9780199653881.001.0001/oxfordhb-9780199653881](http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199653881.001.0001/oxfordhb-9780199653881) (date of access: 12.11.2022).
178. Timothy Heppell.The Tories from Winston Churchill to David Cameron (2013). – 167 p.
179. Toby S. James. Elite Statecraft and Election Administration (2012). – 220 p.
180. Weber M. The Theory of social and economic organization, N–Y, 1947, p. 358–359.
181. Woods F.A. The influence of monarchs : steps in new science of history. M. D., pp. xiii, 422. New York: The Macmillan Company, 1913. – 99 p.

НОМҒЎИ ИНТИШОРИ ДОВТАЛАБ

I. Мақолаҳои дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Кароматулло О., Қурбонова Р.А. Саҳми Пешвои миллат дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ [Матн] / О. Кароматулло, Р.А. Қурбонова //Маҷаллаи Муносибатҳои байналмилалӣ ва амниятӣ // Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. - №2 (14) 2025.

2. Қурбонова Р.А. Моҳияти мафҳуми «Пешвои миллат» ва таносуби он бо мафҳумҳои дигари ифодакунандаи роҳбарии сиёсӣ [Матн]/ Р.А. Қурбонова// маҷаллаи “Идоракунии давлатӣ”-и Академияи идоракунии назди Президенти ҷумҳурии Тоҷикистон . – 2025. - №2.
3. Қурбонова Р.А. Пешвои миллат ва татбиқи барномаҳои стратегии рушди мамлакат [Матн] Паёми Донишқадаи ҳарбии Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон . – 2025. - №2. – С. 7-12.
4. Қурбонова Р.А. Амалияи ҷомеасозӣ дар фаъолияти Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон [Матн] / Р.А. Қурбонова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2019. - №1 – С. 277-281
5. Қурбонова Р.А. Саҳми Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли масъалаҳои глобалӣ [Матн] / Р.А. Қурбонова // Гузоришҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. - №3. – С. 7-12.
6. Қурбонова Р.А. Заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Р.А. Қурбонова // Гузоришҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2020. - №4. – С. 7-12.

II. Мақола ва фишурдаи интишорот дар маҷмуаи маводи конференсияҳо

1. Қурбонова Р.А. Заминаҳои иҷтимоӣ ва сиёсии ташаккули ниҳоди Пешвои миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Р.А. Қурбонова // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ “Ислоҳоти низоми идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ: моделҳои муосири самаранокии он”, (5-6 марти соли 2021). – Душанбе, 2021. – С. 135-141.
2. Қурбонова Р.А. Мавқеи собиқадорон ва занон дар амалӣ намудани ҳадафҳои Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон [Матн] / Р.А. Қурбонова // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ “Нақши ҳизби халқии демократии Тоҷикистон дар ташаккули давлатдорӣ миллии” – Душанбе, 2024. – С. 74-82.